

Međunarodna razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke

---

Hunjak Štula, Vladimir

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:313651>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Vladimir Hunjak Štula

**MEĐUNARODNA RAZVOJNA POMOĆ
KAO SREDSTVO POSTIZANJA
VANJSKOPOLITIČKIH CILJEVA
FRANCUSKE I NJEMAČKE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Vladimir Hunjak Štula

**MEĐUNARODNA RAZVOJNA POMOĆ
KAO SREDSTVO POSTIZANJA
VANJSKOPOLITIČKIH CILJEVA
FRANCUSKE I NJEMAČKE**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

Prof. dr. sc. Dejan Jović

Zagreb, 2022.

University of Zagreb

Faculty of Political Science

Vladimir Hunjak Štula

**INTERNATIONAL DEVELOPMENT AID
AS AN INSTRUMENT FOR ACHIEVING
FOREIGN POLICY OBJECTIVES OF
FRANCE AND GERMANY**

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor:

Professor Dejan Jović, PhD

Zagreb, 2022

Informacije o mentoru

Dejan Jović je redoviti profesor u trajnom zvanju Fakulteta političkih znanosti od 2014. godine, član Europske akademije znanosti i umjetnosti te Internacionalne akademije znanosti i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Prethodno je bio docent na Sveučilištu u Stirlingu (UK), te izvanredni profesor na FPZG (od 2009 do 2014.). Doktorirao je na London School of Economics (1999.), a bio je i Jean Monnet Fellow na Europskom sveučilišnom institutu u Firenci (2000.). Bio je osnivač i direktor Instituta za proučavanje europskog susjedstva (od 2003. do 2009.) na Sveučilištu u Stirlingu, te predsjednik Upravnog vijeća Instituta za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu (2014. – 2016.). Bio je glavni i odgovorni urednik časopisa *Politička misao* od 2013. do 2020. godine, a od 2018. glavni je urednik časopisa za srpske i hrvatske teme *Tragovi* čiji je i osnivač. Bio je voditelj Odsjeka za međunarodne odnose i sigurnosne studije na FPZG (od 2012. do 2016.). Bio je posebni savjetnik ministru (ministrici) vanjskih (i europskih) poslova od 2004. do 2006., te glavni analitičar Predsjednika Republike Hrvatske od 2010. do 2014. Na FPZG predaje predmete: Uvod u studij međunarodne politike (na 1. i 2. godini studija), *Politics and Society in Southeast Europe* (na 3. i 4. godini studija), te *Analizu vanjskih politika* na diplomskom studiju. Predaje na oba doktorska studija koja se izvode na FPZG. Od 2015. je gostujući profesor na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. U 2017./18. bio je gostujući istraživač na Goldsmiths koledžu Sveučilišta u Londonu.

*Zahvaljujem supruzi, obitelji i prijateljima na potpori kao i mentoru profesoru Dejanu Joviću
na podršci i vodstvu.*

Sažetak

Rad pručava politike razvojne pomoći kao instrumente moći za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva koji koriste u prvom redu državama-inicijatoricama. Rad se fokusira na dvije velike europske zemlje: Francusku Republiku i Saveznu Republiku Njemačke, koje su ujedno gospodarski i politički najmoćnije zemlje članice Europske unije. Promjenom paradigme, iz one u kojoj najveću korist od politika razvojne pomoći imaju slabije razvijene zemlje u paradigmu kako dugoročno najveću korist imaju upravo zemlje koje su inicijatorice istih, rad pokazuje da starije, veće te politički i ekonomski moćnije države članice Europske unije koriste politike razvojne pomoći prema slabije razvijenim članicama, prema zemljama kandidatkinjama te ostalim zemljama, kako bi promovirale vlastiti interes i ostvarile ciljeve svoje vanjske politike. Konačno, pokazujući vezu između politika razvojne pomoći i širenja utjecaja i moći Francuske i Njemačke, rad stvora pretpostavke za novo objašnjenje odnosa moći u međunarodnom okruženju.

Ključne riječi: razvojna pomoć, države-inicijatorice, države-recipientice, vanjskopolitički ciljevi, rast, nejednakost, moć, Francuska, Njemačka.

Abstract

The dissertation examines how the development aid policy, both in the context of national budgets and European Structural and Investment Funds, is being used as an instrument for achieving foreign policy objectives, and it is in this sense primarily beneficial for countries-donators. Dissertation is focussed on two main European Union member states: the Republic of France and Federal Republic of Germany. By changing the paradigm from the one in which the least developed countries have the most benefit from development aid policy to the paradigm that, on the long-term, greatest benefits precisely have the countries that are the initiators of the same development aid, dissertation argues that older, bigger, politically and economically more powerful European Union member states use development policies assisting less developed members, candidate and other countries to promote their own interests and achieve goals of their foreign policy. In attempt to demonstrate the influence of France and Germany through development aid policies, the new interpretation of power-distribution mechanisms in international relations is offered.

The dissertation correlates the foreign policy of the founding countries of the European Union with the benefits they derive from the implementation of development aid policies to prove that the provision of development aid to less developed countries benefit primarily to those who initiate it rather than to those who receive it. Development aid thus becomes an instrument for achieving and maintaining power in international relations. Studies of the benefits that older EU member states have from the implementation of development programs in less developed countries of the European Union, i.e. initial advocates of development aid policies in the context of European structural and investment funds, are unpopular and almost taboo. Instead of research, a political discourse on altruism is emerging that development programs benefit exclusively to recipient states. From the realist theory perception, interest is a key factor in interstate action. Thus, the benefits of implementing development assistance policies in newly arrived or candidate countries that are smaller, poorer and politically weaker by older, larger and more powerful European Union countries need to be explored. Following this, the dissertation proves that the major EU states have not given up their intention to increase their power, which is immanent to all states, but have already sophisticated the means to achieve dominance over the newly arrived EU states. Eastern European countries admitted in the fifth wave of enlargement (2004 and 2007) marginally addressed the issues of negative consequences of the membership in the European Union, and the consequences of the

implementation of the Structural Funds were presented exclusively positively with the idea of a large economic prosperity by reaching the standards of Western countries. It also implies that such assistance should help achieving equality within the EU and that it is in the function of achieving the value of solidarity. Academic papers covered by development aid policies and the benefits of the initiating countries focus on international aid and "third world" countries (Alesina, Dollar, 2000; Boone, 1996) and to some extent address the indirect interest of the initiating countries in the context of corporate profits and global and regional market dominance of developed countries. However, the European Structural and Investment Funds should also be understood as a form of development aid and demonstrate how net contributing countries benefit from their implementation in underdeveloped EU countries.

The dissertation explores the paradigm of older, more powerful and larger member states of the European Union towards newly arrived and underdeveloped members i.e., explores the extent to which foreign policy, in the context of soft and / or smart power in the modern world of global capitalism and dominant ideology of liberal democracy, are more powerful weapons than hard power. Traditional mechanisms of domination in international relations, such as military force in quantitative and technical aspects do not meet the security challenges of the modern global system. Power is no longer possible alone through brutal military force. Therefore, the development assistance policy mechanism in the context of smart power serves as a substitute instrument by which the initiating states maintain relations of domination and perpetration, which encourages the deepening of inequality, not its reduction. Thus, the dissertation proves that power no longer lies exclusively in territory and military power and even that the same instruments are no longer the most effective. Significance and strength in international relations is measured by the high degree of influence and the ability to form the policy of a subordinate country in our own interest. Thus, it is not a transformation of interest into altruism, but a transformation of the way power is achieved and increased in international relations especially in the conditions of global interdependence i.e., the transformation of instruments of power and power itself. It is also illusory to expect that more developed countries will allow or help other countries more than a measure that would jeopardize their primacy. The dissertation offers view that the new balance of power in international relations is based on a network of interdependence within supranational political community and that powerful states position themselves as the main actors within the networks they create. In that way, great and powerful states, "centres" become leaders in policy making and information flow. On the example of the European Union, the dissertation explores the benefits that development aid

policies have for the initiating countries, primarily for France and Germany, and tries to understand their positions within their power network. The dissertation also explores how inequality deepens from the Marxist view of economic domination by capital possession and means of production, strictly distinguishing growth from development. Development, as a systematic and general category of economic progress, is significantly slower in recipient countries, while in some cases it is not present at all. By penetration of the capital of more powerful states of the union, France and Germany, their political influence towards the newly arrived member states within the EU is also growing. It is hard not to see that it is far more common for the production of large industries in Western Europe to move east to new and poorer members taking a significant portion of the workforce under its patronage. Thus, the governments of the new members are forced to compromise and are in subordinate position given that the economic existence of a significant part of the electorate depends on the capital of the elderly and the economically stronger member states. Furthermore, by opening the market, larger and more powerful EU member states are attracting educated people from eastern members. Economically, the centres of financial power and most of the capital and banking industry are located in the west of the EU, while on the poorer east moved the manufacturing and processing economic sectors. This does not reduce inequality but deepen it. On the trail of Marxist criticism, the development of newly arrived states in the EU is not possible to the extent of Western countries due to the uneven redistribution of surplus values. By using European Structural and Investment Funds as a form of international aid, older and more powerful countries are creating interest communities whose economic levers govern political decision-making processes.

This dissertation relies on previous analyses of the emergence of inequalities in international relations, and on political economies, without which it is not possible to fully understand modernity. The dissertation relies on works of authors like John Keynes, Friedrich Hayek, Milton Friedman and Paul Baran, but also on works of Karl Marx, Immanuel Wallerstein and Ferdinand Braudel. From theories of international relations, the dissertation builds on insights from the realist theories when it comes to the analysis of interests and power as two central categories of these theories. International politics is in its essence still politics, which means that the analysis of power relations in it is of central importance.

How the countries in modern Europe, after the Second World War and especially after the end of the Cold War still achieve and maintain power? Although development aid to the less developed is not the only mechanism, it is definitely one of it, especially if we understand

it through the paradigm of soft power or smart power. To interpret development aid from the perspective of some awakened consciousness or altruistic motives is certainly insufficient and probably wrong. The dissertation is based on the analysis of power relations in works of both classical realists (Hans Morgenthau, George Kennan, Henry Kissinger, etc.) and neorealists (Kenneth Waltz, Samuel Huntington, etc.) who analysed the behaviour of states from the perspective of their attitude towards international system. Marxist theories of international relations are also crucial to help explain the spread of inequality and global domination of elites, i.e. exploitation of political and economic elites of the states-initiators of development aid over poorer population of recipient country. Although the Marxist theories in Croatian political science were represented in the works of Radovan Vukadinović (e.g. in the book *Theories of International Relations*, 2005), until the recent publication of the collection *Marxist Theory of International Relations* (Jović, 2018) they were "forgotten". This dissertation contributes to the development of Marxist theories of international relations and corresponds with literature on inequality, which has become more numerous in the last years in the English-speaking world (e.g. Piketty, 2014; Milanović, 2016, etc.). Issues of inequality in Croatian political science are analysed in the context of public policies (see the discussion on Županov initiated by Dolenc, 2014; and in which Štulhofer and Burić participated, 2015; Burić and Štulhofer 2016; Rimac, Burić and Štulhofer 2017), while this dissertation place emphasis on international relations. It shows that the same tendencies that increase inequality within one state also appear in relations between states.

Dissertation uses theories of globalization which explain how the world has become globalized, and therefore policies, including development aid policies, are today far less limited by state borders. From the works that belong to the theories of globalization, dissertation uses contributions of Anthony Giddens (*Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*, 2003; *Europe in the Global Age*, 2007), and George Soros, Paul Krugman, Francis Fukuyama and Joseph Stiglitz. Globalization has ambivalent effects on the development of countries: it is not necessarily positive for all participants in global relations and carries risks such as exploitation, subordination, and inequality in international relations. The dissertation is therefore placed in the area of the risk analysis and it explores the effects of globalization for countries that entered it as less developed and less powerful (Beck, 1992). Finally, the dissertation relies on the literature on EU enlargement and the process of Europeanisation of the former Eastern Europe. Europeanization is not just an unequivocally positive process for all

actors, but in countries that are objects of Europeanization produces both positive and negative effects that are in modern political science forgotten (Grubiša, 2005; Dinan 2014).

Key words: development aid, initiator countries, recipient countries, foreign policy goals, growth, inequality, power, France, Germany.

Sadržaj:

Uvod	1
Terminologija	10
1. Poglavlje: Suvremeni kontekst razvojne pomoći kao instrumenta moći	18
1.1 Imperij.....	18
1.2 Historijski pregled razvojne pomoći Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država	23
1.3 Efektivnost razvojne pomoći u suvremenom kontekstu.....	28
1.4 Kritika nejednakosti	33
1.5 Europska mreža moći.....	38
1.6 Investicije Francuske i Njemačke	45
1.7 Posljedice.....	48
2. Poglavlje: Pregled politika razvojne pomoći Francuske i Njemačke	55
2.1 Njemačka politika razvojne pomoći i njeni prioriteti.....	55
2.2 Francuska politika razvojne pomoći i njeni prioriteti	60
2.3 Pozadina sustava razvojne pomoći Europskih strukturnih i investicijskih fondova	64
2.3.1 Kohezijska politika	65
2.3.2 Strategija 2020 kao odgovor na ekonomsku krizu 2007.	68
2.3.3 Primanje razvojne pomoći na nacionalnoj razini.....	73
2.4 Njemačka razvojna pomoć kroz programe Europske unije	77
2.5 Francuska razvojna pomoć kroz programe Europske unije.....	79
2.6 Europska razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke.....	80
3. Poglavlje: Analiza koristi razvojne pomoći za države-inicijatorice	82
3.1 Trgovinska bilanca i paradoks gospodarskog uzleta.....	82
3.2 Subjekti moći: korporacije država-inicijatorica.....	85
3.3 Razvojna nejednakost kao temelj imperije.....	89
3.4 Unija nejednakosti	91
3.5 Kriza ekonomije.....	93
3.6 Pitanje migracija	96
3.7 Kontekstualizacija interesa.....	100
3.8 Kontekst međunarodnog pozicioniranja Francuske i Njemačke kao država-inicijatorica politike razvojne pomoći i aspekti implementacije.....	105
4. Poglavlje: Promjena paradigme posjedovanja moći - međunarodna razvojna pomoć kao realistički koncept	110
4.1 Kontekstualizacija historijskog momenta.....	110
4.2 Europska unija imperija Francuske i Njemačke	112

4.3	Teorijski aspekti promijene odnosa moći u međunarodnim odnosa	115
4.4	Realistička teorija kao temelj shvaćanja interesa implementacije razvojne pomoći	117
4.4.1.	Univerzalnost ideje	121
4.4.2.	Priroda odnosa	123
4.4.3	Klasični realizam u kontekstu politika razvojne pomoći	125
4.4.4	Neorealizam u kontekstu politika razvojne pomoći.....	127
4.4.5	Kritike realizma	131
4.5	Suvremeni tehnološki izazovi realizma	133
4.6	Promjena paradigme moći.....	137
5.	<i>Poglavlje: Nefunkcionalnost sistema razvojne pomoći.....</i>	140
5.1	Kritika liberalizma	140
5.2	Marksizam kao odgovor.....	143
5.3	Neučinkovitost razvojne pomoći unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije	148
5.4	Teorija nejednakosti	155
	<i>Zaključak: Promjena paradigme posjedovanja moći kroz nove instrumente za postizanje vanjskopolitičkih interesa.....</i>	161
	<i>Popis literature: .....</i>	171
	<i>Knjige i akademski članci: .....</i>	171
	<i>Baze podataka institucija i poveznice: .....</i>	185

Uvod

Nakon pada Berlinskog zida, raspada Sovjetskog Saveza i općenitog odustajanja od socijalističke ideje državnog uređenja u Istočnoj Europi, u svijetu se dogodila ideološka revolucija po snazi možda jednaka kao i sama pojava ideje komunizma sredinom devetnaestog stoljeća. Naime, ne samo da je na globalnoj razini društveno-politički sistem socijalizma „izgubio“ bitku s kapitalizmom i posredničkom demokracijom, nego je poražen i sam ideal socijalističkog državnog uređenja kao besklasnog društva u kojemu svatko dobiva koliko mu je potrebno, a pridonosi koliko može - komunizam. Nažalost, time je radnička borba i internacionalno klasno shvaćanje svijeta izgubilo na važnosti. Drugim riječima, ljevica je u svijetu izgubila moment interpretacije realnosti. Dapače, u svijetu se rodila ideja o ideološkom kraju povijesti te o konačnoj pobjedi višestranačke liberalne demokracije i tržišnog slobodnog kapitalizma, kao što je naveo Francis Fukuyama (Fukuyama, 1989: 3-18). Međutim, to nipošto nije tako. Činjenica je da se Oktobarska revolucija dogodila u većinom ruralnom i gospodarski poljoprivredno orijentiranom Ruskom Carstvu, da nije dolazila iz, kao što je Karl Marx predviđao, najindustrijaliziranih zemalja poput Njemačke ili Velike Britanije koje su imale veliki postotak proleterskog stanovništva te da radnička svijest čovječanstva nije bila dostatna kroz preko sto godina kako bi se revolucija provela na globalnoj razini (Renouvin, 2008: 79, 94, 362; Dragičević, Mikecin, Nikić, 1978). Prema tome, komunizam nikada nije u potpunosti zaživio. Pa ipak, društvo ravnopravnih, obrazovanih i odgovornih građana i dalje predstavlja ideal tj. nešto čemu čovječanstvo treba stremiti kako bismo individualno i društveno ostvarili maksimalni potencijal. S obzirom da je svrha ovog rada dokazati da je međunarodna razvojna pomoć instrument za postizanje dominacije država koje je iniciraju, ključno je shvatiti paradigmu iz koje se ta teza brani. Revitalizacija marksizma ima presudnu ulogu u toj argumentaciji.

Međunarodna razvojna pomoć u suvremenom kontekstu podrazumijeva pomoć kojom razvijene zemlje pomažu nerazvijenima da dosegnu njihov nivo blagostanja i napretka. Takva pomoć u većini slučajeva odnosi se na financijsku pomoć vlade države koja istu pomoć inicira. No bitno je za naglasiti širi kontekst pomoći pa stoga razvojna pomoć ima različite aspekte poput transfera znanja i prenošenja iskustva, pomoć u poticanju razvoja civilnog društva, pomoć u procesu donošenja javnih politika itd. Pomoć kao ideja se na prvu pomisao zasigurno

može činiti isključivo plemenitom i moralnom. Pa ipak, današnji međunarodni odnosi počivaju na kompleksnijim relacijama no što je to bilo u prošlosti, pogotovo uzimajući u obzir rapidan napredak tehnologije koja pak omogućava neometanu komunikaciju i globalno širenje znanja. Svjesnost o postojanju više razina i sfera moći, odnosno načina na koji je moguće utjecati u suvremenom, povezanom i međuovisnom svijetu, temelj je za daljnje promišljanje međunarodnih odnosa, a samim time i globalne realnosti u kojoj živimo. Međunarodni odnosi zavise od političkih kretanja njihovih subjekata pa stoga redefiniranje klasičnih i tradicionalnih instrumenata moći, kojima se u najširem smislu postiže dominacija, postaje osnovna zadaća i dužnost ukoliko nam je cilj znanstvena spoznaja i istinsko razumijevanje prošlog, trenutnog i budućeg stanja na svjetskoj političkoj sceni.

Prema tome, cilj ovog rada je proučiti međunarodnu razvojnu pomoć kao instrument širenja moći, a ne kao plemenitu i altruističku ideju jer je svaki politički subjekt prije svega podložan vlastitim interesima. Shvaćeno na taj način, države koje iniciraju razvojnu pomoć moraju u tome imati određeni interes te od implementacije pomoći dobivati konkretnu korist. Teza ovog rada je da razvojna pomoć u suvremenom kontekstu nije pomoć nego da služi kao instrument postizanja političkih, ekonomskih i socijalnih ciljeva inicijatora te uostalom očuvanju međunarodne dominacije jačih nad slabijim. Iako nije novost da razvojna pomoć često ne polučuje zacrtane rezultate pa samim time ne pomaže primateljima u onoj mjeri u kojoj je očekivano, novost koju ovaj rad želi dokazati je upravo promjena paradigme iz one u kojoj pomoć služi razvoju slabijih, u paradigmu da je razvojna pomoć instrument postizanja i perpetuiranja dominacije jakih i moćnih država koje su i u prošlosti dominirale međunarodnom scenom. Rad dovodi u korelaciju vanjsku politiku stožernih zemalja osnivačica Europske unije i koristi koje imaju od implementiranja politika razvojne pomoći kako bi dokazao da davanje razvojne pomoći slabije razvijenim zemljama koristi prije svega onima koji tu pomoć iniciraju. Razvojna pomoć time postaje instrument postizanja i održavanja moći u međunarodnim odnosima. Istraživanja o koristima koje starije zemlje članice Europske unije tj. inicijalni zagovaratelji politika razvojne pomoći u kontekstu europskih strukturnih i investicijskih fondova imaju od njihove implementacije u slabije razvijene zemlje Europske unije su nepopularna i gotovo tabu. Umjesto istraživanja, oblikuje se politički diskurs o altruizmu koji više koristi državama-primateljicama nego državama-inicijatoricama. Iz realističke percepcije, interes je ključan faktor međudržavnog djelovanja pa stoga valja istražiti koristi koje imaju starije, veće i moćnije države Europske unije implementacijom politika razvojne pomoći u novopridošle države ili države kandidatkinje koje su manje, siromašnije i politički slabije. Rad

dokazuje kako velike stožerne države EU nisu odustale od namjere da povećaju svoju moć, što je uostalom imanentno svim državama, već su sofisticirale sredstva za postizanje dominacije nad novopridošlim državama EU

Čak štoviše, teza ovog rada počiva na shvaćanju historijske hegemonije imperija i vladajućih klasa koje su se transformirale sukladno promjenama na globalnoj sceni, ali su neovisno o tome zadržale svoju dominaciju kroz drugačije oblike postizanja moći. Imperiji su se prilagodili novim ekonomskim, političkim, tehnološkim i demografskim uvjetima, ali nikada nisu odustali od osnovne zadaće svog postojanja, a to je eksploatacija u svrhu povećanja vlastite moći. Kapitalističko suvremeno globalno tržište omogućava vlasnicima krupnog kapitala da državu koriste kao instrument koji omogućava kontinuitet dominacije vladajuće klase. Prema tome, tezu da razvojna pomoć ne pomaže nerazvijenima da se razviju već je instrument postizanja dominacije eksploatatorske klase moguće je objasniti jedino kroz revitalizaciju marksizma. Samo kroz marksističko shvaćanje međunarodnih odnosa moguće je uvidjeti zašto se globalne razlike povećavaju, a ne smanjuju. Vladajuća klasa stoljećima ne silazi s trona vlasti u globalnom kapitalizmu upravo zbog nasljednosti privatnog vlasništva koji garantira njen položaj neovisno o tome kako se država zvala, carstvo ili republika. Rad istražuje paradigmu starijih, moćnijih i većih država članica Europske unije spram novopridošlih i podrazvijenijih članica odnosno istražuje u kojoj mjeri je vanjska politika u kontekstu meke i/ili pametne moći u suvremenom svijetu globalnog kapitalizma i dominantne liberalne demokracije snažnije oružje nego tvrda moć. Tradicionalni mehanizmi dominacije u međunarodnim odnosima, poput vojne sile u kvantitativnom i tehničkom aspektu, ne zadovoljavaju sigurnosne izazove suvremenog globalnog sistema. Moć više nije moguća samo kroz brutalnu vojnu silu. Stoga, mehanizam politika razvojne pomoći u kontekstu pametne moći služi kao zamjenski instrument kojim države-inicijatorice ipak održavaju odnose dominacije i počinjenosti čime potiču produbljivanje nejednakosti, a ne njeno smanjivanje. Samim time rad dokazuje kako moć više ne leži isključivo u teritoriju i vojnoj snazi te čak kako isti elementi nisu više najefikasniji. Moć u međunarodnim odnosima mjeri se visokim stupanjem utjecaja te sposobnosti formiranja politike podređene zemlje u vlastitom interesu. Dakle, posrijedi nije transformacija interesa u altruizam nego transformacija načina na koji se postiže i povećava moć u međunarodnim odnosima, naročito u uvjetima globalne međuovisnosti, odnosno transformacija instrumenata moći i moći same. Također je iluzorno za očekivati da će razvijenije zemlje dozvoliti, odnosno pomagati drugim zemljama više od mjere koja bi ugrozila njihov primat. Rad će dokazati da se novi odnos moći u međunarodnim odnosima zasniva na mreži međuovisnosti unutar

nadržavnih političkih zajednica te da se moćnije i jače države pozicioniraju kao glavni akteri unutar mreža koje stvaraju. Na taj način velike i moćne države „centra“ postaju rukovodeće u donošenju politika i protoku informacija. Na primjeru Europske unije rad će nastojati uvidjeti koristi koje politike razvojne pomoći imaju za zemlje-inicijatorice, prvenstveno za Francusku i Njemačku, te shvatiti njihove pozicije unutar istih mreža moći.

Upravo stoga, Francuska i Njemačka, danas dominantne države Europske unije, uzete su kako bi se dokazao kontinuitet njihove želje za širenjem moći izvan svojih granica odnosno za širenjem eksploatacije njihovih vladajućih klasa putem kapitalističke ekspanzije. Francuska i Njemačka kao „bivša“ carstva te upravo zbog katastrofalnih posljedica u dva svjetska rata, odlučile su prilagoditi metode širenja moći novim okolnostima koje je donio globalizirani svijet i tehnološki napredak. Teza ovog rada je da vojno osvajački pristup tvrde moći kojem su ove države u svojoj prošlosti često pristupale u kampanjama širenja svoje dominacije i pozicioniranja na međunarodnoj sceni, više nije isplativ. Rat je izuzetno skup i riskantan, a ishodi i konačna korist su upitni, pa je potrebno pronaći drugačije oblike postizanja moći. Naime, svijet je postao globalno povezan, napredak tehnologije eksponencijalno raste, a samim time kapital se više ne mjeri u pukom posjedu teritorija i ljudstva. U takvim uvjetima, Francuska i Njemačka okrenule su se isplativijim načinima postizanja međunarodne moći. Umjesto da ratuju i resurse troše na neisplative pohode i osvajanja teritorija upitne vrijednosti, Francuska i Njemačka su se okrenule širenju svog utjecaja putem meke i pametne moći (Nye, 2006: 18-21). Drugim riječima, Francuska i Njemačka svoju moć šire putem financiranja projekata i davanja kredita, putem ugleda svojih organiziranih sustava, putem utjecaja na društvo u drugim zemljama te najvažnije putem širenja kapitala svojih kompanija čime se kupuje gospodarstvo država koje postaju njihove provincije. Razvojna pomoć stoga je kombinacija meke i pametne moći s daleko većim konačnim efektom nego tvrda moć (Nye u Cooper, Heine, Thakur, 2013). Ovaj rad želi dokazati da su Francuska i Njemačka i dalje imperije jer se centar bogati na račun periferije. Francuska i Njemačka su centar, dok su periferije one države koje su više ili manje ovisne o njihovom kapitalu i razvojnoj pomoći koja ih održava. Možemo reći da je u mnogim slučajevima razvojne pomoći, pogotovo izvan Europe, riječ o svojevrsnom pranju novca jer se iz država koje pomoć iniciraju, sredstava implementiraju u države koje pomoć primaju na način da se za izvođenje radova angažiraju firme država koje su istu pomoć inicirale. Rad će nastojati dokazati da se smišljeno financiraju one grane gospodarstva i resori koji u konačnici manje doprinose državama koje su pomoć primile, a više razvoju centara mreže moći tj. kapitalu država koje su razvojnu pomoć inicirale.

Međunarodna razvojna pomoć kao instrument postizanja moći relativno je nedavno ušla u međunarodnu politiku. Za razliku od klasičnih instrumenata moći, koji se očituju primjerice vojnom silom tj. vojnim intervencijama te relativno brzim i uočljivim posljedicama, efekti razvojne pomoći su teže uočljivi te su dugoročnog karaktera. Drugim riječima, razvojna pomoć „utrka je na duge staze“. Teško je odrediti koje će biti dugoročne ekonomske i političke posljedice razvojne pomoći koja je usmjerena na zemlje koje je primaju. Uspješnost istih politika ovisi u historijskom naslijeđu dotične zemlje, funkcionalnosti pravnog sistema, društveno-političkim prilikama, no i o tome što se razvojnom pomoći financira. Razvojna pomoć može biti usmjerena na specifične grane gospodarstva, ali i na bazične segmente funkcioniranja države primateljice. Samim time razvojna pomoć pokriva izuzetno širok spektar inicijativa. Kroz razvojnu pomoć moguće je pomagati gospodarstvo davanjem sredstava za poticanje proizvodnje, moguće je poticati razvoj civilnog društva, razvoj istraživanja, ali i davati investicije za infrastrukturne projekte poput izgradnje bolnica ili stambeno zbrinjavanje. Kao primjer dugoročno pogrešno usmjerene politike razvojne pomoći koja je u konačnici donijela više štete nego koristi može se istaknuti slučaj u naselju Michenzani Ng'ambo Zanzibar Citya današnje Tanzanije, u kojemu je Njemačka Demokratska Republika u sklopu svojih programa razvojne pomoći po uzoru na Sovjetski Savez izgradila velike montažne stambene blokove (njem: Plattenbauten) za prihvatanje stambeno nezbrinutog stanovništva (Von Lüpke-Schwarz, 2013). Unatoč načelno pozitivnoj ideji o suradnji socijalističkih država, takvi veliki stambeni blokovi nisu bili adekvatno rješenje stambenog pitanja nerazvijenog Zanzibara. S obzirom na slab pritisak, tekuće vode bilo je samo do drugog kata dok se dizala nikada nisu ni instalirala. S vremenom je simbol suradnje socijalističkih zemalja postao ruglo vremena zbog neodržavanja te nije adekvatno riješio stambeno pitanje stanovništva zbog neadaptiranosti ovog koncepta stanovanja prilikama u Zanzibaru. Ovaj primjer naveden je kako bi se demonstriralo dugoročno krivo adresiranje problema odnosno kako bi se pokazalo da razvojna pomoć može imati dugoročne negativne posljedice koje nisu u početku vidljive. Dakle, unatoč volji za rješavanje, problem stambenog zbrinjavanja nije riješen adekvatno što je imalo gore dugoročne posljedice te zapravo prouzrokovalo nužnost ponovnog rješavanja stambenog pitanja stanovnika Ng'amboa. Stambeni blokovi koji odgovaraju hladnijoj klimi i funkcionalnim instalacijama Moskve ili Berlina, nikako nisu ugodno mjesto za život u tropskoj klimi Zanzibara, pogotovo ukoliko instalacijska infrastruktura ne podržava takvo življenje. Prema tome, valjana usmjerenost razvojne pomoći ključna je za njezinu efektivnost. Međutim, ovaj rad neće samo pokazati da razvojna pomoć može negativno utjecati na dugoročan razvoj države

primateljice ukoliko su problemi pogrešno adresirani. Ovaj rad će argumentirati da je razvoja pomoć instrument kojim se smišljeno i uspješno ostvaruje dominacija nad državama-recipienticama u svrhu očuvanja moći država-inicijatorica.

Unatoč standardnoj paradigmi međunarodne razvojne pomoći kao instrumentu koji pomaže zemlji primateljici, već je u startu jasno da je teško predvidjeti njene dugoročne posljedice. Tome je tako prije svega zbog globalne međuovisnosti tržišta, stalnih promjena i kriza te nepredvidljivosti daljnjeg tijeka ekonomije o kojoj svaka zemlja ovisi. Ukratko, tome je tako zbog globalnog liberalnog kapitalizma u kojem svi imaju prividne šanse za uspjeh, a zapravo je riječ o već unaprijed određenim ulogama koje su posljedica klasnog naslijeđa. No upravo zbog globalnog okruženja koje podrazumijeva stalno nepravedno natjecanje subjekata na globalnom tržištu koji nemaju iste predispozicije, pitanje koje se nužno nameće nakon konačnog ustanovljenja posljedica promašenih politika jest koristi li razvojna pomoć zapravo mnogo više onima koji je daju nego onima koje je primaju? Primjerice, sredstava mogu biti ulagana u poticanje razvoja određenih industrijskih kapaciteta te dugoročno vezati ekonomiju zemlje uz navedenu granu gospodarstva. Upravo to je problem s ekonomskim fenomenom nazvanim „nizozemska bolest“. „Nizozemska bolest“ podrazumijeva ulaganje u razvitak samo pojedinih grana gospodarstva koje su trenutno profitabilne, ali koje nakon početnih uspjeha dugoročno doživljavaju propast zbog globalnih promjena na tržištu, dok su ostale grane gospodarstva zanemarene u procesu (Rodrik i Rosenzweig, 2010: 4450-4451). Rijetko koja vlada će odbiti razvojnu pomoć te se na taj način zemlju primateljicu vrlo lako može manipulirati u određivanju smjera vlastitog ekonomskog razvoja gospodarskih djelatnosti koje pak u budućnosti neće biti isplative već će postati uteg domaćem gospodarstvu. Drugim riječima, za očekivati je da države koje daju razvojnu pomoć, forsiraju ulaganja u grane gospodarstva koje dugoročno više koriste većem i bržem razvoju privrede država koje su istu pomoć inicirale. Na taj način države koje „pomoć“ daju, manipuliraju gospodarsku politiku država koje pomoć primaju kako bi dugoročno profitirale od mreže kapitala koju su izgradile. To se posebno očituje u poslovima kompanija država-inicijatorica koje dobar dio svog tržišta pronalaze upravo u zemljama koje su primile razvojnu pomoć iz istih država. Firme zemalja koje pomoć pružaju time profitiraju te vraćaju kapital natrag u države-inicijatorice kako bi se proces pomoći dalje perpetuirao. Političke stranke svoj uspjeh u izbornim kampanjama velikim dijelom duguju financiranju od strane privatnih donatora. Jednom kada politička opcija stupi na vlast već je dovoljno umrežena odnosno „dužna“ privatnim poduzetničkim strukturama te se očekuje određeni povrat uložениh sredstava u političku kampanju kroz javno-privatna

partnerstva i natječaje koji pogoduju ili su u stanju osvojiti samo velike firme krupnog kapitala, dok manjim podugovarateljima ostaje efemeran dio. Specifikacije natječaja ne dozvoljavaju drugim firmama da se nadmeću tj. da budu prihvatljivi prijavitelji ili izvođači radova. Drugim riječima, riječ je o legalnoj korupciji na visokoj političkoj i poduzetničkoj razini. Ne samo da je poduzetničko-politička sprega potrebna strankama da pobijede na izborima, nego je u kapitalističkom okruženju potrebna svakoj političkoj opciji na vlasti kako bi kupila javni mir, zaposlenost i održala standard građana koji za njih glasaju, a u isto vrijeme osiguravaju egzistenciju radom u nekoj od velikih korporacija ili tvrtki ovisnoj o suradnji s njima. U kontekstu država recipijentica razvojne pomoći, stanje je još gore jer se firme financiraju državnim novcem u drugoj zemlji pa natječaji i propisi ne spadaju više pod ingerenciju države koja je pomoć inicirala nego one koja ju je primila. Države koju pomoć primaju nisu u stanju odbiti izvođače radova projekata financiranih od strane država koje pomoć daju jer uvjeti za dobivanje razvojne pomoći i posljedično prihvatljivost izvođača radova pogoduju velikim tvrtkama država inicijatorica. Ukoliko se uvjeti ne prihvate, razvojna pomoć je uskraćena. Političko-privatna sprega interesa time se preljeva izvan pravne regulative i propisanih zakona države-inicijatorice pa se manevarski prostor za vraćanje duga velikim kompanijama i privatnim poduzetnicima koji su financirali izborne kampanje te zapošljavaju stanovništvo država-inicijatorica razvojne pomoći znatno proširuje. Dobivanjem poslova koji su financirani razvojnom pomoći u državi recipijentici, firme država inicijatorica peru javni novac jer je riječ o proračunskim sredstvima namijenjenima za razvoj druge zemlje i javno dobro, a ne za poslove koji donose profit tvrtkama države inicijatorice i služe daljnjem jačanju njihovog kapitala i tržišne pozicije, a time i jačanju političko-poduzetničke sprege. Pogodovanje natječaja i legalna korupcija unutar države provođenjem projekata koje su u stanju provesti samo određene firme, sada je moguće provoditi izvan države bez pravne kontrole i ograničenja vlastitog sustava. Javna sredstva razvojne pomoći dobrim dijelom koriste profitu kompanija država-inicijatorica kroz plasiranje njihovih roba i usluga na nova tržišta odnosno izvođenjem radova projekata financiranih programima razvojne pomoći. Takav začarani krug pokazuje da se forma imperijalnih odnosa nije promijenila nego da su se promijenila sredstva. Bivša carstva postale su države-inicijatorice razvojne pomoći dok je fizički i geografski teritorij zamijenjen mrežom kapitala i posjeda informacija. Međutim, ono što je ostalo jest upravljanje mrežom moći iz centra na štetu periferije.

Aspekte razvojne politike na taj način ne treba samo sagledavati u kontekstu na koji način bi se sredstva mogla bolje iskoristiti i gdje je dugoročno pogreška u adresiranju problema

zemlja primateljica, već upravo u kojoj mjeri je razvojna pomoć pozitivna za zemlje koje istu iniciraju. Ranije navedeni primjer ne samo da otvara pitanje neefikasnosti razvojne pomoći, nego i pitanje smislenosti politika razvojne pomoći u vidu ostvarivanja nekih drugih ciljeva. Za daljnju argumentaciju stoga valja odvojiti političko i normativno shvaćanje razvojne pomoći odnosno postaviti politiku kao interes, a moral kao normu. Sagledavajući razvojnu pomoć na taj antiidealistički način, moguće je istraživati interese koje zemlje inicijatori razvojnih politika imaju i uklopiti ih u njihove ciljeve, prije svega na vanjskopolitičkom planu. Unatoč svojevrсноj renesansi politika razvojne pomoći u kontekstu Europskih fondova i sve raširenijoj politici međunarodne pomoći za nerazvijene zemlje, jaz nejednakosti svjetskih zemlja se produbljuje te je efektivnost politika razvojne pomoći u kontekstu istinskog sredstva pomoći upitna. Riječima Branka Milanovića, omjer nejednakosti između jedan posto najbogatijih i ostatka svjetske populacije dosegno je najveću povijesnu diskrepanciju (Milanović, 2016; Wellisz, 2019). Kapitalistički sustav kakav danas poznajemo u svojoj srži koncipiran je tako da stvara nejednakost, a ne da je umanjuje (Case i Deaton, 2020). Tragom toga, Deaton navodi kako je nužna regulacija kapitalističkog sustava jer u protivnom isti dugoročno rezultira propašću kako društva tako i individue. Prema tome, neregulirana razvojna pomoć u globalnom kapitalističkom okruženju jednako tako ne umanje nejednakost nego je stvara s ciljem dominacije država koju istu iniciraju prije svega u vlastitom interesu. S obzirom da ekonomska i politička moć zemalja inicijatorica politika međunarodne razvojne pomoći raste, dok položaj zemalja primateljica u političkom i ekonomskom smislu postaje ovisan o zemljama inicijatoricama politika, razvojna pomoć prestaje biti pomoć i postaje sredstvo postizanja dominacije. Ovaj rad će stoga prikazati pomoć kao instrument postizanja vanjskopolitičkih ciljeva dominacije središta moći odnosno novih/starih imperija što je jedino moguće argumentirati iz marksističkog shvaćanja međunarodnih odnosa.

Doprinosi koje ovaj rad ostvaruje odnose se prije svega na razumijevanje suvremenih vanjskih politika velikih i moćnih država poput Francuske i Njemačke. Nadalje, rad objašnjava zašto razvojna pomoć ne ostvaruje smanjenje nejednakosti i to na tri razine: unutar Europske unije, u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji te globalno. Rad doprinosi realističkim i marksističkim studijama kombinirajući prvi pristup za objašnjenje interesa, a potomji za kritiku postojećeg stanja. Time doprinosi realističkom shvaćanju razvojne pomoći te aktualizaciji marksističkog pristupa što na ovaj način nije obrađivano u hrvatskoj političkoj znanosti. Također, rad doprinosi boljem razumijevanju mogućnosti manjih država donatorica razvojne pomoći koje pokušavaju doprinijeti svom međunarodnom položaju. Iako je fokus rada

znanstveno područje politologije, rad također ulazi i u političku ekonomiju analizirajući prije svega teorije nejednakosti kao i suvremenu povijest dajući pregled politika razvojne pomoći od imperijalnog doba kraja 19. i početka 20. stoljeća pa do danas. Ovaj rad, također, ima implikacije za razumijevanje hrvatske politike 20. stoljeća u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije te u okviru Europske unije. Hrvatska je, naime, također očekivala da će ulaskom u Europsku uniju smanjiti nejednakost u odnosu na moćne i velike, razvijene, zemlje Europske unije, uključujući i Francusku i Njemačku. Međutim, ostaje pitanje hoće li se to doista dogoditi ili neće. Ovaj rad poslužit će da se objasne prepreke koje se pred Hrvatsku, kao i pred druge manje razvijene zemlje, postavljaju pri ostvarenju tog cilja. One nisu samo izraz specifične politike razvoja koju vodi sama Hrvatska, nego su i sistemske prirode, uvjetovane ciljevima i instrumentima kojima se ti ciljevi pokušavaju ostvariti od strane velikih sila unutar same Europske unije, kao i u globalnom kontekstu međunarodnog sustava.

Terminologija

Iako je marksizam je kao ideja shvaćanja realnosti potisnuta nakon 1990.-ih, jedino se iz marksističke paradigme može shvatiti suvremeni svijet u kojem su klasa, eksploatacija te imperij i dalje ključni pojmovi kojima se objašnjava realnost, ali koji su bili izbačeni iz javnog diskursa. Stoga valja prije svega objasniti ključne pojmove koje ćemo koristiti kako bismo dokazali tezu ovog rada. Društvena klasa podrazumijeva određenu skupinu ljudi koji imaju zajednički položaj u društvu (Marx i Engels, 1998: 2; Dragičević, Mikecin, Nikić, 1978: 368). Taj položaj uvjetovan je njihovim materijalnim i kulturnim statusom, a kohezivni element je svijest o zajedničkoj odnosno klasnoj pripadnosti. Pojam klasa vezan je uz pojavu suvremenog industrijskog društva. Klase su otvorenije i dinamičnije od predindustrijskih kasta i staleža te da su spremne boriti se za svoje interese (Ravlić, 2020). Karl Marx je u svojoj analizi kapitalizma devetnaestog stoljeća podijelio klase s obzirom na vlasničke i nevlasničke interese. Prema Marxu, rentijerstvo zemljoposjednika i profiterstvo kapitalista međusobno su kompatibilni. S druge strane interesi klase krupnih posjednika i kapitalista protive se interesima klase radnika odnosno proletera koji nemaju izbora nego raditi za vlasnike kapitala kako bi preživjeli. Radnici se na taj način nalaze u bezizlaznom najamnom radnom odnosu, a aktualnost ideje klasnih interesa možemo vidjeti i u suvremenom društvu. Međutim, s obzirom porast klase radnika i podizanje klasne svijesti, Marx smatra kako će upravo većina obespravljenih osloboditi čovječanstvo društvene nejednakosti globalnom revolucijom (Ibid.). Pojam klase kroz ovaj rada koristi ćemo kako bismo ukazali na elite odnosno na suvremene vlasnike kapitala koji i dalje iskorištavaju potlačene radnike. Iako su se promijenile tehnologije proizvodnje, suvremeni informatički svijet nije oslobodio radnike niti oduzeo kapitalistima privatno vlasništvo. Dakle, promijenile su se metode stvaranja profita, ali ne i odnos radnika i vlasnika kapitala. Todor Kuljić navodi kako je pad Berlinskog zida rezultirao porazom klase i trijumfom nacije. Drugim riječima, klasna svijet je oslabila prihvaćanjem perspektive pobjednika (Kuljić, 2020: 7-25). Ovaj rad nastoji revitalizirati klasnu svijest kao ključan moment shvaćanja realnosti upravo jer je, kako Kuljić navodi, profit zamijenio dohodak kao svrhu proizvodnje, a neograničena akumulacija kapitala postala vrlina demokracije umjesto borbe protiv nejednakosti (Ibid.).

Eksploatacija je još jedan od pojmova koji su se prestali koristiti u javnom diskursu nakon pada Berlinskog zida i „pobjede“ zapadne liberalne demokracije. Za dokazivanje teze ovog rada ključno je shvatiti eksploataciju kao izrabljivanje vladajuće nad potlačenom klasom. U marksističkoj političkoj ekonomiji, s obzirom da je vladajuća klasa u posjedu kapitala, eksploatacija je svaki profit elite koji je zarađen na tuđem radu (Ravlić, 2020). Svu vrijednost stvara rad pa je stoga vrijednost proizvod radnika, a ne vlasnika sredstava za proizvodnju odnosno kapitala. Dapače, višak vrijednosti koji se u tom procesu stvara trebao bi pripasti radniku jer je samo vlasništvo posljedica akumulacije kapitala u rukama nekolicine (Dragičević, Mikecin, Nikić, 1978: 723-728; 833-834). Prema tome, eksploatacija je svako nepravedno preuzimanje kapitala koji pripada njegovim proizvođačima. U knjizi *Prognani pojmovi* Todor Kuljić ističe kako je pojam eksploatacije također postao jedan od prognanih nakon 1990. Mijenjanjem diskursa promijenjena je i paradigma pa stoga pojmovi poput socijalna isključenost ne zvuče kao direktna posljedica privatizacije koliko je eksploatacija zvučala kao posljedica klasnog antagonizma (Kuljić, 2020: 23). Također, Kuljić navodi kako je veza novog diskursa labavija nego uzročna veza prognanog diskursa. Drugim riječima, eksploatacija je prije pada socijalizma bila jasno definirana kao posljedica klasne nejednakosti. S druge strane, suvremeni termini poput socijalne isključenosti nastoje se objasniti širokim spektrom neuhvatljivih i slučajnih razloga poput nesnalaženja na tržištu ili mentaliteta (Ibid.). Međutim, eksploatacija ostaje ključan pojam koji podrazumijeva izrabljivanje u bilo kojem obliku od strane moćnih nad slabijima.

Pojmove koje ćemo također koristiti kroz argumentaciju ovog rada su države-inicijatorice i države-recipientice politika razvojne pomoći. Valja naglasiti kako će se termini podudarati. Primjerice pojmovi države ili zemlje donatorice podrazumijevaju države-inicijatorice politika razvojne pomoći kao što se pojmovi države ili zemlje primateljice odnose na države-recipientice. Međutim, termine države-inicijatorice i države-recipientice uvodimo kako bismo naglasili da države koje iniciraju razvojnu pomoć ne samo da daju financijska sredstava nego kreiraju politike razvojne pomoći, dok države koju pomoć primaju ostaju na nju osuđene bez pretjeranog utjecaja na proces odlučivanja o implementacijskim ili sektorskim aspektima istih programa. Dodatno, države-inicijatorice bogate su zemlje svijeta, poput Njemačke i Francuske, te sudjeluju i u kreiranju ostalih politika na međunarodnom i globalnom planu. Države-recipientice su, kao i u slučaju primanja razvojne pomoći, osuđene na prilagođavanje uvjetima koje su stvorile države-inicijatorice te nisu same u poziciji nametnuti

drugačiji poredak koji bi im omogućio promjenu ekonomskog i političkog položaja u odnosu na državu inicijatorice.

Pojam o kojem će znatno više riječi biti u idućem poglavlju je imperij. U ovom kontekstu valja naglasiti kao imperij podrazumijeva dominaciju centra nad periferijom te kako je manje bitno kako se formalno takva politička tvorevina naziva već koji su odnosi unutar nje. Imperij podrazumijeva stalno širenje. Osnovica imperija je da eksploatira svoje kolonije kako bi se moć gomilala u centru. U suvremenom svijetu, širenje imperija nije ograničeno teritorijem niti ikakvom drugom preprekom već podrazumijeva penetraciju u svaki iskoristivi segment društva ili sektor gospodarstva. Suvremena tehnologija i globalni kapitalizam omogućio je brisanje bilo kakvih granica u mogućnostima imperijalnog širenja centra na račun potlačenih periferija. No kao što je rečeno, o imperiju više početkom prvog poglavlja.

Prije upuštanja u historijski diskurs, važno je napomenuti jedinstvenost ovog fenomena odnosno instrumenta u međunarodnim odnosima. Razvojna pomoć (engl. Development Aid) često se naziva i međunarodna suradnja (engl. Development Cooperation). Pa ipak, taj termin upućuje na drugačiji odnos, odnosno na suradnju i razmjenu međusobno ravnopravnih partnera, a manje na jednosmjernu pomoć kao što je to slučaj u praksi. Naglašavanjem suradnje, a ne pomoći, stvara se drugačija percepcija odnosa koji ne odgovara realnosti. Nadalje, tu su termini poput prekomorska pomoć (engl. Overseas aid), tehnička potpora (engl. Technical Assistance), razvojna asistencija (engl. Development Assistance), međunarodna pomoć odnosno strana pomoć (engl. International Aid/Foreign Aid) (Easterly, 2003: 23-48; Friedman, 1995; Halloran Lumsdaine, 1993; Morgenthau, 1962: 301-309). Različiti autori i izvori spominju etimološki različite termine, no riječ je zapravo o jednom pojmu više sinonimnih značenja.

U knjizi *The Development of Aid* Gerard Van Bilzen navodi kako su tijekom četrdesetih godina Sjedinjene Američke Države po prvi puta počele koristiti izraze poput „suradnje“ i „pomoći“ prvenstveno za Latinsku Ameriku (Van Bilzen, 2015: 1-3). Termin dodatno dobiva na važnosti nakon kraja Drugog svjetskog rata pa je tako u svom uvodnom govoru predsjednik Harry Truman iskoristio frazu „pomoć nerazvijenim područjima“. Termin se u diskursu Ujedinjenih naroda uvodi od njihova osnutka. Radna skupa koju je imenovao prvi glavni tajnik Trygve Lie, u svom izvješću iz 1951. godine spominje termin razvojne pomoći kao „pomoć nerazvijenim zemljama za raspodjelu bespovratnih sredstava u određene svrhe“ (Van Bilzen, 2015: 1-3). U rezoluciji 520, Ekonomsko-socijalno vijeće Ujedinjenih naroda pozvano je na

izradu plana koji je dostavljen Općoj skupštini 1953. „za uspostavljanje, čim okolnosti to dozvole, posebnog fonda za bespovratna sredstva kao i za dugoročne zajmove s niskim kamatama za slabo razvijene zemlje” (Van Bilzen, 2015: 1-3). Zanimljivo je kako je iste godine novi predsjednik Sjedinjenih Američkih Država (dalje u tekstu: SAD) Dwight Eisenhower, pozvao da se utrka u naoružanju zamijeni s utorkom u pružanju pomoći (Ibid.).

Jasno je da se terminologija tijekom godina mijenjala. U samim počecima odnosno u godinama neposredno nakon kraja Drugog svjetskog rata uglavnom su korišteni pojmovi poput „pomoć“ ili „strana potpora“ koja je u mnogim slučajevima podrazumijevala i vojnu pomoć. Nadalje, tu su termini poput „pomoć u inozemstvu“, „međunarodna pomoć“, ili konačno „razvojna pomoć“ (Ibid.). Međutim, Van Bilzen ističe problematiku samog termina pomoći koja je ključna za daljnju argumentaciju ovog rada. Naime, Little i Clifford primijetili su zbrku oko same riječi „pomoć“ s obzirom da u startu implicira stavljanje njenog primatelja u podređeni položaj. Proporcionalno rastu broja zemalja koje su primale pomoć, rastao je i značaj pomoći kao političkog instrumenta za postizanje ciljeva. U tome kontekstu, želio se izbjeći osjećaj da se siromašnijim i zaostalim zemljama pruža pomoć pa je tako termin „pomoć“ zamijenjena sa „suradnja“ ili „razvojna suradnja“ Termini poput „suradnje“, „ekonomske suradnje“ ili „razvojne suradnje“ korišteni su kako bi pokazali ravnopravniji odnos između davatelja i primatelja. Dok s jedne strane termin „pomoć“ ponižava primatelja jer ju je u svojoj očajničkoj situaciji prisiljen primiti, termin „suradnja“ otvara prostor za ravnopravniji odnos obostrane koristi. Međutim, ovaj rad će nastojati dokazati da je takav odnos lažan i prividan, da nema nikakve veze sa ravnopravnom suradnjom te da je i dalje riječ o pomoći odnosno sukladno tezi ovog rada o smišljenoj dugoročnoj eksploataciji država-inicijatorica. Prema tome, termini poput „međunarodne suradnje“, „ekonomske suradnje“ ili „razvojne suradnje“ u suvremenom kontekstu često se primjenjuju iz razloga što su dovoljno široki i pogodni za opisivanje bilo kojeg oblika suradnje između zemalja, od odnosa koji vladaju unutar Europske unije pa sve do odnosa globalnog bogatog sjevera i siromašnog juga. Sukladno promijeni terminologije iz „pomoći“ u „suradnju“, promijenili su se i termini aktera. Na taj način pojmovi poput „davatelji“ i „primatelji“ ili „klijenti“, zamijenjeni su „partnerima“. Međutim, teza ovog rada upravo naglašava da se osim pojmova ništa nije promijenilo. Promjenom termina iz „pomoć“ u „suradnju“ načelno je izbjegnuto ponižavanje primatelja, ali se istovremeno zadržava jednak utjecaj koji ovaj instrument ima. Siromašni subjekti nemaju drugog izbora nego prihvatiti „pomoć“ tj. „suradnju“ jer je situacija u kojoj se nalaze posljedica nasljeđa kojeg stvorili upravo bogati subjekti međunarodnih odnosa koji sada istu pomoć nude. Naravno da su povijesne

okolnosti, razvoj tehnike, trgovine i kapitalističkog ekonomskog sustava utjecali na današnji položaj bogatih i siromašnih zemalja, odnosno blaže rečeno razvijenih i nerazvijenih, no ostaje činjenica kako su upravo bivša središta kolonijalnih imperija bogate razvijene države koje pomoć pružaju, a bivše kolonije siromašne i nerazvijene zemlje koje pomoć primaju. To navodi na zaključak kako se samo termini mijenjaju, eksploatacija postaje suradnja, kolonije partneri, a razvojna sredstava zamijenila je oružje. Međutim, suština odnosa moćnog centra i podređene periferije nikada se nije promijenila.

U počecima primjene razvojne suradnje, izrazi koji bi je opisivali nisu bili vrlo precizni i koordinirani. Van Bilzen navodi kako su se privatna ulaganja i trgovina također kvalificirali kao potpora odnosno razvojna suradnja. Definiranje pomoći time je dobivalo različite kapitalističke okvire: od financijske pomoći, tehničke pomoći, pomoći u trgovini, garancija za zajam, trgovinskih subvencija, kratkoročnih izvoznih kredita, pa sve do nepovratnih sredstava od strane javnog sektora, kredita javnog sektora (i to s čak vremenskim kriterijem na razdoblje duže od jedne godine), svih zajmova i ulaganja privatnog sektora, neto doprinosa multilateralnim organizacijama i još mnogo toga. Time se otvara prostor da doista svako privatno ulaganje s ciljem povećanja profita i konačne zarade onoga koji sredstva daje bude proglašeno kao pomoć. Naravno, ništa nije dalje od istine iz razloga što inicijator takvih ulaganja ima konkretne i direktne koristi od svojih investicija, dok s druge strane onaj koji takvu „pomoć“ prima ima od nje manje ili uopće nema dugoročne koristi neovisno o kratkoročnim i efemernim učincima. Doista, problem s time što pomoć jest, a što pomoć nije predstavlja veliku dilemu. Ukoliko je „pomoć“ ograničena na čistu statističku analizu doniranih bespovratnih sredstava i kredita to bi onda moralo uključivati i vojne zajmove (Van Bilzen, 2015: 3). Dapače, na taj način pomoć postaje i svojevrsni mito kojeg primaju države u svrhu očuvanja trenutnog poretka ili mito koji prima oporba s namjerom svrgavanja aktualnih režima što nije bio rijedak slučaj s „pomoći“ odnosno „suradnjom“ SAD-a i primjerice Latinske Amerike. Ako se pak „pomoć“ isključivo promatra kao tok kapitala u namjeri promicanja prvenstveno gospodarskog razvoja, zanemarit će se činjenica da onaj subjekt koji pomoć daje mora imati određeni interes. Nedostatak napretka najbolji je dokaz o (ne)učinkovitosti pomoći. Stoga Van Bilzen ističe veoma jednostavnu i jasnu definiciju: „...ako ne pomaže, očito nije pomoć“ (Ibid.).

Također postoji ključna razlika između razvojne pomoći i humanitarne pomoći. Humanitarna pomoć fokusira se na kratkoročna rješenja gorućih humanitarnih problema kao što su na nestašice hrane, izbjeglištvo ili epidemije. S druge strane, fokus razvojne pomoći je

upravo na dugoročnom razvoju kako bi se humanitarne katastrofe prevenirale. Nadalje, koncept razvojne pomoći ne podrazumijeva vojnu intervenciju odnosno vojnu pomoć iako je moguće terminološki podvesti vojnu pomoć pod stranu pomoć. No u svakom slučaju ratovanje i konkretna vojna pomoć ne podrazumijeva razvojnu asistenciju. Na taj se način intervencija SAD-a u Afganistanu i Iraku definitivno ne mogu shvaćati razvojnom pomoći.

Za razumijevanje razvojne pomoći kao instrumenta postizanja vanjskopolitičkih ciljeva valja proučiti aspekte moći u suvremenim međunarodnim odnosima. Moć kao fenomen međunarodne politike iz realističke paradigme ima dominantni značaj (Donnelly u Jović 2013:39). Međutim, pojam se često koristi samo za pokazivanje brutalne snage koja je očita i vidljiva u svakodnevnoj politici. Ovaj će se rad baviti drugim aspektima moći koji se razlikuju od standardne percepcije moći kao vojne sile. Rad će pokazati kako meka i pametna moć, kojih je idejni tvorac američki politolog Joseph Nye, imaju daleko više utjecaja te su u suvremenom svijetu su jače oružje nego tvrda moć. Dapače, tvrda moć u današnjim međunarodnim odnosima više nije najisplativija i najefektivnija za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva. Rat je skup i upitnih rezultata pa samim time tvrda moć gubi na svojoj poziciji kao najjače sredstvo postizanja dominacije u vanjskoj politici. Nye argumentira kako u suvremenoj percepciji međunarodnih odnosa i političke znanosti, moć ima tri aspekta: tvrdu, meku i pametnu (engl. hard, soft i smart power) (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine, Thakur, 2013). Za bolje razumijevanje ideje ovog rada, potrebno je objasniti sva tri pojma te ustanoviti na koji način se međusobno razlikuju. Kada je riječ o tvrdoj moći u najširem smislu moguće je zaključiti da je to najrazumljiviji oblik moći. Nye povezuje tvrdu moć s realističkim pristupom politici. Bez obzira na vrstu tvrde moći, ona uvijek označava politiku snažne, brutalne i krute sile kao npr. vojnu moć SAD- a ili Ruske Federacije. Koncept tvrde moći podrazumijeva imperativ nasilja i snage. Moguće je utvrditi da je to najraniji i najprimitivniji koncept političkog shvaćanja moći i samog političkog procesa. Pa ipak, korištenje samo tvrde moći imanentno je sustavu koji je anarhičan, neuredan i gdje zemlje ne priznaju nikakav nadnacionalni dogovor (Pallaver, 2011). U tom pogledu međunarodne odnose bi se moglo shvatiti kao hobbesovski *bellum omnium contra omnes* odnosno rat svih protiv svih. Hobbes tvrdi da je ova situacija rezultat stalnog straha i dominacije snažnih nad slabijima, što vrlo precizno označava koncept tvrde moći tj. snage. Rezultat ovog prirodnog stanja je stalno natjecanje za vlast i dominaciju nad drugim subjektima. Stjecanje resursa koji vode u prednost nad drugima ključ je uspjeha. Međutim, takva uska percepcija međunarodnih odnosa kroz jednostavnu sirovu silu i posjedovanja resursa, ako je u davnoj povijesti bila dominantna, danas više nije toliko primjenjiva u globalno

povezanom i međuovisnom svijetu. Drugim riječima rečeno, koncept moći valja dublje analizirati i sagledati iz više aspekata.

Za razliku od tvrde moći, meka moć podrazumijeva potpuno drugačiji pristup. Meka sila radi bez brutalnih metoda uvjeravanja. Da bi se shvatila meka moć kao koncept, potrebna je promjena paradigme. Meka moć otvara novu dimenziju shvaćanja sile u međunarodnoj politici na način da je određeni politički entitet sposoban nametnuti moć drugim, sofisticiranijim sredstvima koja ne podrazumijevaju nasilje (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine, Thakur, 2013). Ideja je uvjeriti, a ne prisiliti politički objekt, organizaciju ili državu da poduzme ili ne poduzme akciju koja je u interesu subjektu inicijatoru meke moći. Ključan moment meke moći je svojevrsan mit jer objekt koji se mekoj moći podvrgava mora vjerovati u ideju subjekata koji meku moć posjeduje. Dobar ugled i privlačne ideje su oružje meke moći. Radi se na uvjerenjima drugih subjekata da slijede primjer te da imaju identične političke želje, umjesto da ih se na iste prisiljava. Dobar primjer meke moći u međunarodnim u odnosima je upravo moć koju šire Francuska i Njemačka svojim međunarodnim ugledom te stvaranjem mreže kapitala i razvojne pomoći. Ostale zemlje, počevši od Hrvatske, žele biti poput Francuske ili Njemačke i doseći razinu standarda i njihovog državnog uređenja. Francuska i Njemačka svojim primjerom uređenih zemlja visokog standarda imaju moć da usmjeravaju ostale zemlje koje žele postati poput njih na politički smjer koji im u međunarodnim odnosima odgovara. To je oblik meke moći, moći uvjeravanjem. Jednostavnije, meka moć je dobra marketinška strategija. Međutim, kako bi meka moć ostvarila svoj potencijal, potrebni su joj suvremeni uvjeti današnjeg svijeta u kojima međunarodne institucije imaju značajnu ulogu, a kompromis subjekta postaje imperativ politike dok je rat posljednja alternativa za rješavanje sukoba (Pallaver, 2011). Ovaj koncept ne poništava moć kao takvu, već daje moći drugačije oblike. Cilj ostaje isti, ali je instrument postizanja drugačiji. Međunarodna percepcija i status zemalja poput Francuske i Njemačke, jamče njihov utjecaj u međunarodnoj politici. Brojne zemlje u svijetu imaju tendenciju biti što bliže francuskim i njemačkim standardima u gospodarstvu, industriji, ljudskim pravima i javnoj upravi. Zajedno s Mercedes-Benzom ili BMW-om, meka moć njemačke izvrsnosti postala je njezin izvozni proizvod. Njemačka i Francuska unutar Europske unije, ali i znatno šire, imaju mnogo mogućnosti da iskoriste svoju meku moć nad drugim zemljama i političkim režimima koji bi im htjeli biti slični.

Koncept pametne moći spominje se kao treći pravac koji kombinira tvrdu i meku moć. Joseph Nye koristio ga je za opisivanje novog načina rješavanja upravljanja moći u

međunarodnim odnosima kako bi što bolje objasnio suvremeni svijet. Ovaj koncept pokušava pomiriti utjecaj učinkovitog i poželjnog primjera u kontekstu meke moći i autoriteta brutalne snage tvrde moći. Nye konceptualizira pametnu moć kao nešto što leži negdje između teške i meke moći, ali istodobno naglašava da pametna moć seže izvan teške i meke moći čime dobiva vlastitu kategorizaciju (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine, Thakur, 2013). Pristup objašnjavanju svjetske dominacije kroz paradigmu pametne moći, najbolje se uklapa u objašnjavanje suvremenih međunarodnih odnosa i vanjske politike. Na taj način, kombinacijom pritisaka i uvjeravanja svim raspoloživim sredstvima u datoj situaciji, subjekt moći ostvaruje moguće nad objektom. Takva pozicija zapravo i jest najbliža realnosti međunarodnih odnosa, ali i ostalih političkih odnosa uopće. Nakon što smo pokazali u kojem kontekstu ćemo koristiti spomenute termine, valja se upustiti u historijski pregled razvojne pomoći te analizirati njezin suvremeni utjecaj.

1. Poglavlje: Suvremeni kontekst razvojne pomoći kao instrumenta moći

1.1 Imperij

Iz liberalističke paradigme međunarodnih odnosa razvojnu pomoć također je moguće promatrati kao instrument postizanja vanjskopolitičkih ciljeva, ali kao altruističku pobudu razvijenih da doprinesu blagostanju nerazvijenih. Ne derogirajući koncept da je cilj vanjske politike dobrobit i drugih država, realističko shvaćanje nalaže da je osnovni zadatak države ipak njezin opstanak i povećanje međunarodne moći, neovisno o blagostanju druge države o čemu više riječi u četvrtom poglavlju. Ovaj rad promatra razvojnu pomoć kroz kontekst koji podrazumijeva marksističko shvaćanje realnosti čime razvojna pomoć dobiva novu dimenziju te postaje sredstvo održavanja dominacije eksploatatorske klase. Naime, službeni nazivi država manje su bitni, bitno je ono što ta država odnosno politički subjekt jest ili nije. Prema marksizmu, država je također instrument vladajuće klase koja svoj položaj duguje nasljednom privatnom vlasništvu i kontinuiranoj eksploataciji većine. Posjed kapitala ključ je moći. Prema tome, vladajuća klasa koristi kapital kako bi održala svoju poziciju, kako unutar države tako i izvan nje odnosno na međunarodnom planu. Time kapital, odnosno u slučaju ovog rada razvojna pomoć postaje oružje širenje moći vladajuće klase tj. na međunarodnom planu sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Stoga svjetski sustav valja staviti u kontekst posjeda moći odnosno pokazati na koji način su imperiji vladajućih klasa iz 19. stoljeća preživjeli kao današnje države. Drugim riječima, svejedno je zove li se država Njemačko ili Francusko carstvo ili republika jer je ponovno u rukama vladajuće klase koja svoju moć širi kapitalom. U kapitalističkom globalnom sustavu ništa se ne mijenja. Dapače, tempo razvoja kapitalističke ekonomije počiva uvijek na odnosu između razvijenih središta i nerazvijenih periferija što nužno vodi u svijet u kojem prvi dominiraju nad drugima tj. u imperij (Hobsbawm, 1989: 56).

U svojoj knjizi *Doba carstva 1875-1914*. Eric Hobsbawm ističe kako je iz današnje perspektive jasno da društvo i civilizacija tog vremena, koju je stvorila zapadna liberalna buržoazija, nije predstavljala trajni oblik modernog industrijaliziranog svijeta već samo jednu fazu njegova ranog razvoja (Ibid: 11). Doista, političke i gospodarske strukture su se uvelike promijenile od kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Međutim, kapital stvoren u

doba imperija i eksploatacije njihovih kolonija postao je temelj za današnju dominaciju vladajućih klasa razvijenih država poput Francuske i Njemačke. Posljedice imperijalnog razvitka centara gospodarske moći na račun periferija vidimo i danas. Dokaz tome je da unatoč dva svjetska rata, bivša carstva, a suvremene republike Francuska i Njemačka i dalje prednjače u gospodarskom napretku, dok su njihove bivše kolonije i danas na samom začelju razvitka. Dapače, nejednakost između centra i periferije se nije smanjila, već se povećala. Prema tome, jedini način na koji je moguće shvatiti povećanje razlika i očuvanje odnosna dominacije razvijenih nad nerazvijenima je upravo ukoliko shvatimo da je imperijalni odnos opstao. Lenjin navodi kako imperijalizam ima ekonomske korijene u specifičnoj fazi kapitalizma. Međutim, Hobsbawm upozorava da je Lenjin vidio imperijalizam kao najviši, ali ne i posljednji stadij kapitalizma (Hobsbawm, 1989: 12). Razvoj kapitalizma rezultirao je globalnom teritorijalnom podjelom svijeta među velikim kapitalističkim silama (Ibid: 60). Jednako kao i na prijelazu devetnaestog u dvadeseto stoljeće, manje je bitno jesu li kolonije formalne ili neformalne nego koji je odnos moći i sfera utjecaja tj. koja zemlja u je tom odnosu u podređenom statusu, a koja profitira. Kapitalizam podrazumijeva konstantno suparništvo te je unatoč promijeni sredstava moći, koja se danas manje očituju u vojnoj snazi, a još više u kapitalu, u današnjem kontekstu svijet također podijeljen između gospodarski i politički moćnih centara i nerazvijenih provincija. Prema tome, inozemna ekonomska širenja i iskorištavanje periferija presudni su za postizanje moći bogatih kapitalističkih zemalja.

Hobsbawm smatra da je jedino marksistička analiza imperijalizma u stanju objasniti kako ondašnje tako i suvremene gospodarske odnose (Ibid: 61). Dijalektički materijalizam nalaže da je historijski razvitak nemoguće promatrati kao niz odvojenih momenata već kao kontinuirane i povezane uzročno-posljedične događaje. Činjenica je da postoji posebna veza između imperijalizma s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća s kapitalizmom uopće. Imperijalizam toga doba dao je ekonomsku predispoziciju današnjim globalnim odnosima koji se jednako kao i tada temelje na razvijenim centrima i nerazvijenim periferijama. Imperijalističke zemlje poput Francuske i Njemačke imale su presudne gospodarske koristi od eksploatacije svojih kolonija. Bez bogaćenja centra na štetu periferija ne bi bilo akumuliranje kapitala koji je ključan za današnji gospodarski odnos moći. Suparništvo nekadašnjih imperijalnih sila prisutno je i danas jer je sukob u kapitalizmu neizbježan. Na kraju, geografska ograničenost kugle zemaljske nalaže da će se i sva tržišta zasititi, baš kao što je i krajem devetnaestog stoljeća ponestalo teritorija za daljnje osvajanje i kolonizaciju. Suvremeni kolonijalizam ostvaruje se kapitalom koji je dobiven izrabljivanjem kolonija u devetnaestom

stoljeću. Dok je u prošlosti glavno oružje bila vojna nadmoć, oružje današnjeg kolonijalizma su financijski instrumenti poput razvojne pomoći jer su se globalne okolnosti promijenile. Kapital kao moć se ne mjeri više u posjedu teritorija i ljudstvu nego u financijskim potencijalima kreditiranja i posjedu tehnologije. Marxovim riječima, baš kao i u prošlosti današnja sredstava za proizvodnju odnosno stalni kapital nalazi se u rukama kapitalističke klase razvijenih zemalja kao što su Francuska i Njemačka koje ga koriste za širenje svoje mreže moći (Dragičević, Mikecin, Nikić, 1978). Marksizam ne samo da objašnjava kako su vladajuće klase stvorile imperij, nego također otvara mogućnost shvaćanja suvremenosti objašnjavajući na koji način je imperijalizam prisutan i danas. Vladajuća kapitalistička klasa koja je u nasljednom posjedu kapitala širi svoj utjecaj te se služi državom kako objektom za stvaranje globalne kapitalističke mreže moći. Globalni kapitalizam tjera države da primaju razvojnu pomoć država-inicijatorica koja služi kako bi se financiralo daljnje obogaćivanje istih država. Pletući mrežu utjecaja, vladajuća kapitalistička klasa bogati se izrabljivanjem radničke klase kako unutar države tako i u svijetu. Aktualnost marksizma očituje se u tome što omogućava shvaćanje konteksta u kojemu se nalazimo te jedni nudi adekvatne odgovore na povećanje globalne nejednakosti.

Zanimljivo je za primijetiti kako se doba carstava upravo poklapaju s razdobljem tzv. Duge ekonomske depresije koja je do pojave Velike depresije 1930-ih godina bila poznatija pod istim imenom (Hobsbawm, 1989: 34-35). Iako je danas manje poznato, imperijalističku ekspanziju koja je kako Hobsbawm navodi trajala nešto manje od pedeset godina, započela je upravo Druga velika ekonomska depresija. Kao što marksistički ekonomisti poput Kondratijeva ističu, periodičke krize su u kapitalizmu pravilo, a ne iznimka (Loučã, 1999: 169–205). Čak štoviše, moguće je pratiti cikluse kapitalističkog ekonomskog uzleta nakon kojeg nužno slijedi pad i kriza. Upravo na račun imperijalističke ekspanzije kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća, kapitalistička svjetska ekonomija brzo se oporavila. Povećanje protoka robe rezultiralo je rastom produktivnosti. No unatoč ekspanziji nejednakost je rasla, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini. Hobsbawm također navodi kako je to bilo razdoblje mira što je dovelo do općeg uvjerenja da se u budućnosti neće dogoditi značajniji ratovi (Hobsbawm, 1989: 9). Kao što je vrijeme pokazalo, dogodilo se upravo suprotno jer je vojna industrija u svim zemljama bilježila porast proizvodnje oružja koje se prije ili kasnije moralo iskoristiti. Sličnoj situaciji ekspanzije vojne industrije svjedoci smo i danas, a proizvodi se moraju plasirati na tržište i prodavati jer će u suprotnom pasti profit. Jednako kao što je imperijalizam rezultirao Prvim svjetskim ratom, suvremeni ratovi neminovno su posljedica

potrebe plasiranja proizvodnje oružja na globalno tržište u kojem ponovno prednjače ekonomski razvijene države.

Iako je doba imperija s kraja devetnaestog i dvadesetog stoljeća dio prošlosti, suvremeni imperiji transformirali su se sukladno uvjetima globalnog kapitalizma. Oni se ne očituju u teritorijalnom posjedu, ali se definitivno očituju u posjedu kapitala. Moć Francuske i Njemačke kao razvijenih država očituje se upravo u sposobnosti plasiranja svog kapitala kojim šire sfere svog utjecaja te na taj način dominiraju provincijama. Kao što Hardt i Negri otvaraju svoju knjigu *Imperij* citatom da oruđe može biti oružje ukoliko se tako koristi, ovaj rad pokazuje da je razvojna pomoć oružje u suvremenom svijetu jer globalni kapitalistički sustav to omogućava. Hardt i Negri smatraju da unatoč tome što su se i posljednja kolonijalna carstva urušila nakon Drugog svjetskog rata, imperij je opstao kao politička forma globalne dominacije. Slomom Sovjetskog Saveza, kapitalistički sustav izgubio je zadnju barijeru koja je kočila njegovu svjetsku „vladavinu“. Drugim riječima, ekonomska i kulturna globalna razmjena u potpunosti je omogućena jer više ne postoji ideološka konkurencija (Hardt i Negri, 2001: 11). Međutim, Hardt i Negri upozoravaju da su globalno tržište i globalni tokovi proizvodnje postavili i novi svjetski poredak koji funkcionira na novim pravilima. Ukratko, autori argumentiraju da se pojavio novi oblik suvereniteta te taj novi globalni sustav nazivaju carstvom upravo iz razloga što je to jedini politički subjekt koji učinkovito regulira ekonomske i kulturne globalne razmjene tj. jedina suverena sila koja upravlja svijetom (Ibid.).

Kako bi se objasnio Hardtov i Negrijev koncept carstva, od presudnog je značaja shvatiti da je globalni kapitalizam rezultirao time da su ekonomski odnosi postali toliko neovisni o političkoj kontroli da je politički suverenitet izgubio nekadašnju moć. Naime, u današnjem svijetu kada kapital mnogih multinacionalnih korporacija vrijedi mnogo više nego većina državnih proračuna suverenih zemalja, pitanje političkog suvereniteta uvelike je izgubilo na značaju. Ekonomski suverenitet posto je daleko bitniji, a on ne ovisi o političkim subjektima nego isključivo o posjedu kapitala. Oslobođenje kapitalističke ekonomije od političkih ograničenja ima za posljedicu gubitak utjecaja građana na novi oblik suvereniteta jer oni u potpunosti ovise o zakonima tržišta. Radnici i građani ne mogu institucionalno utjecati na kapitalističko tržište koje u svakom slučaju ne predstavlja ravnopravno natjecanje tržišnih subjekata već dominaciju bogatijih nad siromašnijima. Prema tome, Hardt i Negri navode da je suverenitet nacionalnih država danas u opadanju jer se primarni čimbenici proizvodnje i razmjene: novac, tehnologija, ljudi i roba kreću sa sve većom lakoćom preko nacionalnih

granica dok nacionalne države imaju sve manje moći da te tokove reguliraju i nametnu svoj autoritet (Ibid: 12) Dapače, Hardt i Negri sugeriraju da čak i najdominantnije suvremene nacionalne države poput SAD-a više ne mogu svoju moć temeljiti isključivo na političkoj suverenoj vlasti, kako unutar tako i izvan svojih granica, nego svoju moć moraju prilagoditi novim globalnim uvjetima. Dakle, kroz suvremene uvjete transformacije globalnog tržišta i protoka kapitala te kroz utjecaje koji takav sistem ima na politiku, državu i globalne regulatorne mehanizme, suverenitet je poprimio novi oblik kojeg Hardt i Negri nazivaju carstvom (Hardt i Negri, 2001: 13).

Međutim, važno je razjasniti kako Hardt i Negri pod terminom carstvo ne misle ne teritorijalni imperijalizam europskih sila s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Tadašnje imperije bile su svojevrsan produžetak suverenosti europskih nacionalnih država poput Francuske i Njemačke izvan vlastitih granica. Svijet je bio podijeljen na kolonije, a granice su jasno određivale koja kolonija pripada kojoj državi. Drugim riječima, sfere utjecaja bile su mnogo jasnije podijeljene nego što je to danas. No suverenost, kao najveće ničime ograničeno dobro nije nestalo nego se transformiralo sukladno modernim uvjetima. Novi oblik suvereniteta koji ne podrazumijeva apsolutnu kontrolu na svojem teritoriju, zahtjeva i redefiniranje moći. Pad suverenosti nacionalnih država očituje se upravo u njihovoj nemogućnosti reguliranja globalnog ekonomskog sustava. Prema tome, granice danas ne predstavljaju barijeru kapitalu i širenju informacija pa se suverenost ne očituje više u teritorijalnoj dominaciji nego u sposobnosti upravljanja kapitalističkim globalnim sustavom. Dapače, Hardt i Negri ističu kako se imperij upravo očituje u nedefiniranju granica (Ibid: 14). Imperiju je u „prirodi“ stalna ekspanzija i neprekidna potraga za načinima širenja sfera svog utjecaja. Carstvo ne ograničava svoju vladavinu nego je njegov *spiritus movens* upravo konstantno širenje tj. carstvo može opstati jedino ukoliko se stalno širi. Prema tome, sredstava i područja utjecaja se ne biraju nego carstvo nastoji obuhvatiti totalitet i penetrirati svugdje te utjecati na svim sferama od ekonomije i znanosti do društva i kulture. Drugim riječima, imperij ne samo da upravlja sustavom nego i stvara sustav kojim upravlja.

Moderna carstva ne poznaju granice i to ne samo one fizičke nego ni bilo koje druge. Globalni kapitalizam omogućio je širenje sfere utjecaja putem otvorenog tržišta na nove „kolonije“. Na taj način, Francuska i Njemačka i dalje imaju svoja carstva jer je njihov kapital osvojio tržišta siromašnijih zemljama. Prvo oružje novog kolonijalizma je razvojna pomoć kojom kapital država-inicijatorica ulazi na mala vrata pripremajući teritorij za daljnju

eksploataciju. Uvjeti globalnog kapitalizma prisiljavaju države-primateljice pomoći na otvaranje tržišta, prodaju vitalnih grana gospodarstva stranim kompanijama država-inicijatoricama pomoći, daljnje primanje pomoći, zaduživanje putem kredita itd. Time se stvara globalni novi konstrukt moći. Globalni kapitalizam omogućio je postmoderno carstvo kao univerzalan poredak koji ne prihvaća nikakve granice i ograničenja. *Imperij* Hardta i Negrija važan je za argumentaciju ovog rada kako bi pokazao transformaciju svjetskog poretka, a samim time i transformaciju posjedovanja moći. Kao što navodi Max Weber moć je sredstvo u službi drugih ciljeva (Weber, 2006: 7). U uvjetima globalnog kapitalizma, razvojna pomoć je oružje moći kojom razvijeni upravljaju nerazvijenima, a sve u svrhu očuvanja vlastitih imperija.

1.2 Historijski pregled razvojne pomoći Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država

Razvojna pomoć sastavni je dio imperijalne politike. Poveznica razvojne pomoći i imperijalizma veže se upravo uz razdoblje prijelaza devetnaestog u dvadeseto stoljeće, u vrijeme najveće ekspanzije kolonijalnih carstava. Stephen Constantine ističe kako se koncept razvojne pomoći poglavito veže uz britansku kolonijalnu politiku odnosno politiku razvoja britanskih kolonija toga razdoblja (Constantine, 1984: 183). S obzirom da je Britanija pionir slobodne svjetske trgovine i jedan od utemeljitelja globalnog tržišta, središnja vlast nastojala je implementirati takav sistem i u svoje kolonije i dominione. Kolonije su na taj način, baš kao i središnjica Britanskog carstva, morale biti samoodržive te ravnopravno sudjelovati na svjetskom tržištu roba i usluga generirajući kapital. Interesantno je za primijetiti kako paradigma središnjice carstva nije eksploatatorska već upravo suprotno, civilizacijska. Naime, kolonijalna carstva na kolonije su gledale kao na zaostale dijelove svijeta kojima treba pomoć u razvoju. Evidentna je sličnost paradigme razvojne pomoći kolonijalnih carstva sa percepcijom današnjih programa politika razvojne pomoći. Zemlje „centra“ ostaju iste odnosno zemlje koje danas najviše izdvajaju za programe razvojne pomoći i prednjače u zagovaranju razvojnih politika kao što su Francuska i Njemačka, nekadašnje su središnjice imperija.

Neupitno je da su kolonijalne sile imale mnogostruke koristi od svojih kolonija. Prije svega riječ je o sirovinama i ekonomskim aspektima koristi koje imperij sa sobom donosi. S

obzirom kako koncepcija imperija ne podrazumijeva ravnomjeran razvoj svih teritorija, jeftine sirovine moguće je prerađivati u gotove proizvode te ih plasirati na podrazvijena tržišta. Na taj način u središnjici carstva ostaje većina kapitala, a samim time i moć za daljnje perpetuiranje istog mehanizma. Također valja spomenuti kako posjed imperija nosi značajan ugled u međunarodnim odnosima onog vremena. Francuska, Njemačka, Rusija, Velika Britanija i Italija kao i ostale zemlje Europe i svijeta, željele su izgraditi vlastita carstva. Razlog tome, uz navedene ekonomske koristi, je svakako međunarodni prestiž koji za sobom nosi veću moć u odlučivanju na globalnoj sceni i ozbiljniju poziciju u potencijalnim pregovorima. Također, s obzirom na ekspanzivni karakter imperija, izgledno je da će carstvo širiti svoj utjecaj na susjedne zemlje svojih kolonija, upravo kao što je bio slučaj sa britanskim širenjem u Indiji. Valja stoga napomenuti kako širenje ne podrazumijeva nužno vojnu intervenciju, iako u slučaju imperija takve intervencije definitivno nisu isključene.

Čak i Prvog svjetskog rata, koristi od neposredne teritorijalne vlasti nad kolonijama počinju se mijenjati u korist posjedovanja kapitala i dominacije nad tržištem. S obzirom na ekonomske probleme u središnjici carstva, razvoj kolonija pao je u drugi plan. Britanske vlade nisu dozvoljavale da se sredstva iz središnjice koriste za kolonijalni razvitak. Dominion i kolonije bile su odgovorene za plaće službenika zaposlenih u upravama, infrastrukturni razvoj, porez na izvoz i uvoz te još mnoge druge u svakom slučaju eksploatorske poreze koji ne generiraju već otežavaju razvoj (Utietiang, 2014: 38). Slabije zemlje uvijek jače osjećaju i teže podnose posljedice ekonomskih globalnih kriza. Tako se Velika gospodarska kriza 1929. prelila i na kolonije pa su se prihodi od oporezivanja smanjivali u odnosu na ranija razdoblja. S obzirom na intenzitet krize Velika Britanija je kao središnjica carstva bilježila velike stope nezaposlenosti i stagnacije gospodarstva. No fokusiranje na rješavanje problema u središnjici nije dugoročno adresiralo rješavanje istih, ako ne i gorih gospodarskih problema u kolonijama. Imperijalni diskurs svojevrsne obveze razvitka zaostalih zemalja, odnosno svojih kolonija, rezultirao je politikama ekonomske razvojne pomoći. Politika samodostatnosti i autarkičnosti kolonija promijenjena je u politiku razvojne pomoći. Međutim, ono što se nije promijenilo je neravnotežan odnos centra i periferije odnosno središnjice carstva i kolonija. Rezultat je bio izglasavanje Zakona o kolonijalnom razvitku 1929. godine u Parlamentu. Sukladno zakonu, osnovan je Savjetodavni odbor za razvoj kolonija na čelu kojeg je bio državni tajnik za kolonije lord Passfield (Hodge, Hodl, Kopf, 2014: 12). Proračun koje je dodijeljen za funkcioniranje i programske aktivnosti Savjetodavnog odbora za razvoj kolonija od milijun funti, potrošen je na sheme koje su razvijale prijevoznu, električnu, vodoopskrbnu i inu infrastrukturu u cilju

ekonomskog oporavka kolonija i unapređenja trgovine kako bi se prihodi vratili na stope prije Velike krize (Kanbur, 2006). Valja naglasiti kako su resursi stavljeni na raspolaganje za razvojnu pomoć kolonija bili veoma ograničeni s obzirom na broj kolonijalnih zemalja tadašnjeg Britanskog carstva kojima je pomoć bila potrebna. Međutim, Zakon je po prvi puta omogućio investiranje u kolonije što je predstavljalo značajan zaokret u politici te prvi oblik razvojne pomoći. Percepcija autarkičnosti kolonija više nije bila dominantna te su poduzeti određeni koraci u vidu politika razvojne pomoći odnosno oslobođena su financijska sredstava središnjice za pomoć periferiji.

Međutim, kao i u današnjim slučajevima neuspjeha razvojne pomoći i produbljivanja nejednakosti, britanska politika razvojne pomoći prema svojim kolonijama, nakon vremenskog razdoblja od deset godina, pokazala se nedovoljno efektivnom u ostvarivanju zacrtanih rezultata. Ekonomski napredak i trgovinsko-financijski opravak je izostao, a životni uvjeti u npr. Indiji bili su daleko ispod standarda u Velikoj Britaniji. Loše stanje kolonija, uz naslijeđenu etničku heterogenost i netrpeljivost, postaje okidač za sukobe i nemire kao što je primjerice bio Yangoonski sukob između Indijskih i Burmanskih radnika u kojem su potonji poslani kako bi prekinuli štrajk indijskih radnika nezadovoljnih niskim nadnicama. Katastrofalni uvjeti života u Indiji bili su potvrđeni Moynevom komisijom 1940. te je nalazom komisije postalo evidentno kako politika razvojne pomoći ne adresira probleme već ih prolongira i perpetuira (Fraser, 1996). Preporuke Moyneve komisije odnosile su se u najvećem omjeru na katastrofalno higijensko i zdravstveno stanje populacije, nužnost provođenja obrazovanja te na nužnost povećanja financijskih subvencija u vidu sprečavanja produbljivanja gospodarske krize. Izbijanjem Drugog svjetskog rata, pogotovo od 1939. do uključivanja Sjedinjenih Američkih Država u sukob, Velikoj Britaniji bilo je strateški ključno spriječiti daljnje nestabilnosti u svojim kolonijama koje bi mogle doprinijeti porazu. Zakonom o kolonijalnom razvoju i dobrobiti odobren je iznos od 5 milijuna funti razvojne pomoći godišnje za Britansku Indiju te je otpisano oko 10 milijuna funti kredita. Izmjenama i dopunama Zakona o kolonijalnom razvoju i dobrobiti nakon završetka rata 1945. godine povećana je razina potpore na 120 milijuna funti tijekom dvadesetogodišnjeg razdoblja (Bolland, 2001: 383). Instrumenti razvojne pomoći narednih godina slijedili su logiku intervencije te su eksponencijalno povećavali sredstava razvojne pomoći i kredita.

Ključno je uočiti sličnosti modela tadašnjih politika razvojne pomoći s današnjim politikama razvojne pomoći u kojima razvijene zemlje centra pomažu nerazvijenoj periferiji.

Koristi koje imaju zemlje centra, odnosno zemlje-inicijatori politika, u slučaju Britanskog carstva su jasnije jer je pomoć bila usmjerena na pojedine grane gospodarstva kolonija kako bi se povećao profit središnjice carstva. Time logika intervencije kao i konačna korist od trgovine s periferijom za zemlje centra ostaje nepromijenjena. Jednako kao i prije stotinjak godina, u situacijama neefektivnosti razvojne pomoći i izostanka razvoja dolazi do politizacije potisnutih problema tradicionalnih za određenu regiju što rezultira daljnjom nestabilnošću, ratovima, padu standarda i perpetuiranju ovisnosti o politikama razvojne pomoći za zemlje primateljice. Ova rad argumentira da koncept suvremene razvojne pomoći svoje korijene ima u kolonijalizmu i imperijalizmu odnosno politikama razvojne pomoći prema zaostalim dijelovima carstva što u konačnici rezultira većim razvojem središnjice. Po uzoru na takve programe razvoja, nakon Drugog svjetskog rata poduzete su aktivnosti za revitalizaciju devastirane Europe. Inicijator istih bile su Sjedinjene Američke Države. Kraj Drugog svjetskog rata označio je i početak Hladnog rata. Ideološki sukob Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (dalje u tekstu: SSSR) i Sjedinjenih Američkih Država koji je tinjao i prije rata protiv fašizma, prelio se u utrku za pridobivanje zemalja svijeta svome bloku. Time politike razvojne pomoći doživljavaju svoj uzlet kao instrument širenja sfere utjecaja obiju sukobljenih blokova na globalnoj razini.

Europski program oporavka, kolokvijalno nazvan Marshallov plan, pokrenut je za mandata predsjednika Harrya Trumana odnosno državnog tajnika Georgea Marshalla 1948. godine. Cilj plana bilo je osnažiti ekonomiju tj. potaknuti obnovu razrušenih gospodarstva, ali i spriječiti daljnji prodor komunizma i utjecaja SSSR-a. Razvojna pomoć je nuđena i SSSR-u, ali pod cijenu promijene određenih unutarnjih političkih pitanja što je SSSR odbio. Također valja naglasiti upitnost Marshallovog programa razvojne pomoći kao najvažnijeg faktora oporavka poslijeratne Europe. Naime, sama činjenica o prestanku rata, potrebi obnove i izgradnje te ponovnoj međusobnoj trgovini europskih zemalja govori o tome kako bi se oporavak dogodio i bez uplitanja SAD-a. Iznos sufinanciranja Marshallovog plana u razdoblju od 1948. do 1951. godine pokazuje kako je potpora iznosila manje od 3% ukupno zbrojenih svih nacionalnih dohodaka potpomognutih zemlja u navedenom razdoblju. Time je Marshallov plan ukupno utjecao na rast BDP-a svih zemalja primateljica za jedva oko 0,3% (Singh, 1994: 186). Međutim, Marshallov plan pokazao se kao odlična podloga za širenje sfere utjecaja SAD-a u zapadnoj Europi čime se pokazuje da razvojna pomoć u konačnici ima veći politički nego ekonomski efekt. Plan je bio zapravo usmjeren na jačanje političkih veza sa zapadnoeuropskim državama s ciljem sprečavanja daljnje proliferacije utjecaja SSSR-a koji je nakon rata značajno proširio teritorij komunističke sfere na istočnu i središnju Europu. Također, Marshallovim

planom se strateški financirala razvojna pomoć zemalja i izvan Europe koje su bile u opasnosti od potpadanja pod patronat SSSR-a i uvođenja socijalizma. Zanimljivo je kako se razvojna pomoć Marshallovog plana koristila neovisno o tome jesu li zemlje sudjelovale u ratu, kao što je bio slučaj sa Turskom i dijelovima Bliskog istoka.

Od početka Hladnog rata razvojna pomoć bila je uvjetovana političkom orijentacijom zemlje primateljice. SAD su se žestoko protivile bilo kakvoj promjeni režima zemlje primateljice pomoći koje bi dotičnu zemlju približavale socijalističkoj ideologiji. S druge strane, uvjetovale su promjene društveno-političkog uređenja ukoliko bi zemlja bila zainteresirana za programe razvojne pomoći. To upućuje na ciljanu kampanju stvaranja vlastitog bloka i geopolitičkog ograničavanja sfere utjecaja SSSR-a. Dapače, amandmanom iz 1959. na Zajednički sigurnosni akt usvojen 1951., eksplicitno je navedeno kako je cilj vanjske politike SAD-a ustanoviti razvojnu pomoć kao sredstvo borbe suzbijanja širenja komunizma. 1961. za mandata predsjednika Johna F. Kennedyja, Kongres je odobrio Akt o stranoj pomoći čime je ustanovljena Agencija za međunarodni razvoja tj. USAID (United States Agency for International Development, 2018). Valja naglasiti kako razvojna pomoć u kontekstu širenja vanjskopolitičkih ciljeva nije bila samo korištena od strane zapadnih zemalja. Istočni blok također je primjenjivao sličnu logiku intervencije, kao što je navedeno iz primjera Njemačke Demokratske Republike, u cilju širenja vlastitog političkog utjecaja i ideologije.

Suvremeni programi razvojne pomoći oslanjaju se na programe razvojne pomoći koje su inicirale SAD i kolonijalna carstva prije njih, u prvom redu Velika Britanija. Logika intervencije koja prvenstveno definira probleme i ciljeve koji se onda po prioritetima rješavaju projektnim aktivnostima, gotovo je identična modernom načinu funkcioniranja strukturnih i investicijskih fondova. Osim logike intervencije, sličnost sa prijašnjim programima pomoći je i lokacija. Nemoguće je ne primijetiti kako nekadašnje središnjice carstava koje su pomagale kolonijalni razvitak, danas također provode politike razvojne pomoći upravo prema svojim bivšim kolonijama. Uloge su načelno promijenjene no odnos moći ostaje isti. Jednako kao i prije, države inicijatori razvojne pomoći ostaju ekonomski i po standardu nedostižne zemljama primateljicama. Središnjica imperije uvijek je imala daleko značajnije financijske i trgovinske koristi od uspostavljenog sustava nego kolonije. Razvojna pomoć kolonija imala je u konačnici isti cilj: potaknuti trgovinu, proizvodnju i komunikaciju kako bi centar carstva ostvario korist i profit. S obzirom na sličnost zemalja koje primaju i iniciraju razvojnu pomoć danas, valja proučiti efektivnost razvojne pomoći i njen konačan cilj.

1.3 Efektivnost razvojne pomoći u suvremenom kontekstu

Politike razvojne pomoći i danas počivaju na istim principima kao i u doba kolonijalnih carstva. Načelno, najviše se ulaže u određene gospodarske segmente kako bi se potaknuo razvoj. Međutim, efektivnost politika razvojne pomoći ostaje upitna s obzirom da konačni rezultati izostaju u ciljanoj mjeri. Kako bi se dovela u korelaciju vanjska politika i politika razvojne pomoći odnosno kako bi ovo istraživanje pokazalo zašto razvitak potpomognutih zemlja izostaje, valja usporediti dosadašnje radove na temu razvojne pomoći. Michael Faye i Paul Niehaus u svojoj studiji iz 2012. dovode upravo u korelaciju politički sustav zemalja kojima se razvojna pomoć pruža i politički sustav država inicijatora razvojne pomoći. Drugim riječima rečeno, zemlje inicijatori razvojne pomoći uvjetuju zemlje primateljice političkim ustupcima. Faye i Niehaus su analizom izbora u Palestini 2006. ustanovili da je SAD kroz programe USAID-a podržao i održao Palestinsku samoupravu. Naime, ciljanim programima pomoći određeni ograničeni efekti USAID-a za palestinsko stanovništvo dovedeni su u korelaciju sa Palestinskom samoupravom (engl. Palestinian National Authority) u cilju sprečavanja jačanja stranke Hamas. Na taj način SAD je utjecao na političko stanje Palestine intervencijom razvojne pomoći. Studija Faye i Niehausova značajna je zbog dokazivanja povezanosti ideološke i političke orijentacije zemlje donatora i zemlje recipijenta. Na taj način dokazano je da što je entitet recipijent više sličan ili spreman biti sličan donatoru, pomoć je izdašnija (Faye i Niehaus, 2012: 3516–3530).

Alberto Alesina i David Dollar u svojoj studiji iz 2000. analizirali su SAD, Japan i Francusku kao države koje putem svojih programa značajno financiraju razvojnu pomoć. Studijom je otkriveno kako svaka od promatranih zemlja ima vlastite preferencije kada je riječ o donacijama razvojne pomoći (Alesina i Dollar, 2000: 33–63). Komparativna analiza programa pokazala je kako SAD najviše donira Izraelu i Egiptu. S druge strane, razvojna pomoć Japana često je usmjerena na države koje u Ujedinjenim narodima glasaju u skladu s japanskim stavovima čime Japan na neki način uvjetuje svoje donacije i širi utjecaj u UN-u. Francuska tradicionalno potpomaže države koje su njene bivše kolonije. Rad Alesine i Dollara bitan je za daljnju argumentaciju iz razloga što je njihovim istraživanjem dokazano kako su politike razvojne pomoći i ostali oblici donacija korišteni kao poluge moći za dominaciju političkih i ekonomskih interesa zemlje inicijatora u zemlji primateljici programa pomoći. Dodatan dokaz

toga je da je razvojna pomoć usmjerena na strateške partnere u regiji što ne znači nužno da su vlade recipijenti pomoći najbolji izbor. Politički sustav države primateljice pomoći zasigurno igra ulogu no i to je ovisno o regionalnom kontekstu (Bearcea i Tirone, 2010: 837-851).

Nadalje, valja razlučiti efektivnost odnosno neefektivnost politika razvojne pomoći. Kritičari učinkovitosti razvojne pomoći, kao što su William Easterly, Milton Friedman i Peter Thomas Bauer su još početkom razvoja USAID-a zaključili kako je razvojna pomoć promašena odnosno kako se ne adresiraju adekvatni problemi zemlja u razvitku (Bauer i Yamey, 1957). Na taj način razvojna pomoć dolazi u ruke lokalnih vlastodržaca što u konačnici zapravo plaćaju prosječni građani zemlja inicijatora donacije. Bauer je sumirao kako nije moguće razvoj objasniti jednostavnim metodama već kako je razvoj daleko kompleksniji fenomen koji zavisi o više trenutnih faktora i historijskom naslijeđu što je Svjetska banka i potvrdila 1997. u Izvještaju o svjetskom razvoju (World Development Report, 1997). Bauer je također smatrao kako je za razvoj ključno da država štiti slobode svog stanovništva kako bi građani bili slobodni razviti svoje potencijale u potpunosti što bi s vremenom rezultiralo razvojem. S duge strane, Bauer se zalagao za manje državnog uplitanja u društvene i ekonomske procese. Njegova kritika razvojne pomoći ide upravo u smjeru kako država inicijator donirajući pomoć vladi državi primateljici podržava nesposobnu vlast države u razvoju i omogućuje korupciju. Na taj način donirana sredstava razvojne pomoći imaju suprotan efekt od zacrtanog cilja razvoja zemlje primateljice. Pa ipak, ključno je ustanoviti koliko je u interesu države koja inicira razvojnu pomoć upravo takva situacija. Države inicijatori potpomažu režime koji surađuju no ne nužno one koji bi polučili bolje rezultate razvitka zadržavajući time svoju dominantnu poziciju u međunarodnim odnosima. Posljedično, kao što je navode Alesina i Dollar, države donatori očekuju međunarodnu potporu za vlastite vanjske politike od država kojima je pomoć donirana.

Easterly odlazi korak dalje argumentirajući promašenu efektivnost razvojne pomoći. Easterly navodi kako je razvojna pomoć često netransparentna te da agencije kojima je povjeren proces doniranja ne istražuju u kojoj je mjeri razvojna pomoć zaista razvila zemlju u kojoj je alocirana (Easterly, 2008: 29-52). Easterly nastavlja argumentaciju Burnsidea i Dollara te ne dovodi u pitanje neefektivnost razvojne pomoći u suvremenom kontekstu njezine primjene (Burnside i Dollar, 2000: 847-868). Međutim, Easterly naglašava kako sam koncept razvojne pomoći treba redefinirati s obzirom da ni nakon više od pedeset godina koncepta primjene sličnog modela napredak izostaje (Easterly, 2003: 23-48). Umjesto da se međunarodna razvojna pomoć povisuje, Easterly naglašava kako je nužno preispitati njezinu kvalitetu, a samim time i

učinkovitost te opravdanost intervencije. Pomanjkanje informacija o implementaciji razvojne pomoći vodi u upitnost njihove primjene na ciljne prioritete, a time i na tokove financiranja koji nerijetko završe u rukama korumpiranih političara, vlastodržaca i poduzetnika.

Nicolas van de Walle na primjeru Afrike također argumentira neučinkovitost politika razvojne pomoći bez sustavnog sagledavanja potreba i posljedica (Van de Walle, 2005). Afričke države primateljice međunarodne pomoći bilježe stagnaciju te njihov sustavni razvoj izostaje na ekonomskom, političkom i socijalnom planu. Također, neovisno o tome da alocirana sredstava ne predstavljaju značajno opterećenje za države donatore, razvojna pomoć se povisuje. Van de Walleov pristup sistematično analizira uzroke neuspješnosti razvojne pomoći u afričkim državama te sugerira promjenu odnosa s koruptivnim vlastima država recipijentata odnosno uvjetovanje razvojne pomoći provedenim reformama. Prije svega riječ je o mladim državama nerazvijene demokracije i autoritarnih tendencija. Vojne hunte i elite centraliziraju moć pa izostaje stabilnost same države, a time i učinak razvojne pomoći. U takvim uvjetima lošeg državnog aparata nije za očekivati da bi se ideologija liberalne demokracije mogla u potpunosti primijeniti. Slab kapacitet države stvara začarani krug u kojemu iste vojno-ekonomske elite ponovno osvajaju vlast i slabe državni sustav. Oni koji imaju moć u državama-recipienticama ne žele promjene koje bi ih dovele do gubitka vlasti. Dapače, razvojna pomoć dana pogrešnim vlastima generira očuvanje takvog stanja i perpetuiranje problema, odnosno ne vodi pravim reformama i u konačnici promjeni već očuvanju statusa quo. Takvih okolnosti države-inicijatorice su itekako svjesne pa selektivno dodjeljuju pomoć onima političkim subjektima, bilo da je riječ o vojnim huntama, aktualnoj vlasti ili nekim drugim političkim strujama, koji donose najveću političku i ekonomsku korist za države donatorice. Negativni efekti kojima razvojna pomoć može dodatno pogoršati postojeću situaciju očituju se u davanju pomoći nekim političkim skupinama koje generiraju nasilje. Time se ratovi i etnički konflikti produbljuju, a selektivnost ili neselektivnost u pristupu davanja razvojne pomoći političkim subjektima zemlje primateljice može imati katastrofalne posljedice. Nathan Nunn i Nancy Qian radikaliziraju negativne posljedice razvojne pomoći te navode kako ista vodi u proliferaciju postojećih agresija i antagonizama naglašavajući sposobnost sukobljenih strana da koriste razvojnu pomoć za postizanje uspjeha u međusobnim sukobima koji se time održavaju i perpetuiraju (Nunn i Qian, 2014: 1630-1666). Prema tome, države-inicijatorice koriste razvojnu pomoć kao sredstvo manipuliranja unutarnjih političkih zbivanja države-recipientice te je dodjeljuju onim političkim subjektima države-recipientice koji održavaju interese donatora.

Moment koji se često zanemaruje u izvještajima o (ne)uspješnosti razvojne pomoći je da države inicijatori nastoje primijeniti politike koje uspijevaju u državama donatorima, no isti pristup nije efektivan u zemljama primateljicama. To se događa zbog potpuno drugačijeg povijesnog, političkog i ekonomskog naslijeđa zemlja primateljica i zemalja donatora. Valja razumjeti kako politiku treba prilagoditi zemlji primateljici te kako nije izvjesno da će jedinstveni programi razvojne pomoći imati isti efekt u različitim zemljama primateljicama. Easterly navodi kako nije lako ustanoviti konačnu učinkovitost razvojne pomoći, no kako isto nije i nemoguće (Easterly, 2008: 29-52). Pa ipak, uzimajući u obzir historijski kontekst i nužnost dugoročnog mjerenja učinaka razvojnih politika za adekvatnu spoznaju o njenoj efektivnosti, nije u potpunosti jasno odrediti stupanj u kojem je određena mjera pospješila razvoj zemlje primateljice. Tragom toga, Moss, Peterson i Van de Walle analizirali su odnos moći institucija zemlja primateljica i programa razvojne pomoći (Moss, Pettersson i Van de Walle, 2006). Umjesto percepcije o razvojnoj pomoći kao pomoći razvitku države koja generira i razvitak institucija, Moss, Peterson i Van de Walle zaključili su kako dugoročna pomoć ima negativne efekte na razvoj institucija siromašnijih zemlja u tranziciji. Taj zaključak ključan je argument u daljnjem dokazivanju razvojne pomoći kao sredstava odnosno instrumenta moći jer postaje evidentno kako korist za države primateljice izostaje. Tako valja postaviti pitanje koju dugoročnu korist od davanja razvojne pomoći imaju zemlje inicijatori i na koji način je kasnije ostvaruju. Moss, Peterson i Van de Walle tvrde da donacije stvaraju plodno tlo za razvoj korupcije i slabljenja državnog aparata. Time država postaje ovisna o dugoročnim programima razvojne pomoći. Uz ostale faktore kao što je korupcija i podkapacitiranost državnog aparata, Moss, Peterson i Van de Walle spominju „nizozemsku bolest“ kao fenomen u kojem se određene grane gospodarstva razvijaju dok ostale u potpunosti propadaju što predstavlja veliki rizik za održivost gospodarstva (Rodrik i Rosenzweig, 2010: 4450-4451).

Važno je istaknuti kako u teorijskim pristupima međunarodnoj razvojnoj pomoći postoji i smjer koji pozitivno gleda na razvojnu pomoć. Stav Ujedinjenih nacija i nekih ekonomista kao npr. Jeffreya Sachsa koji je poznat po svom predlaganju radikalnih mjera za prijelaz na tržišnu ekonomiju u državama bivšeg socijalističkog bloka, nalaže kako je razvojna inozemna pomoć veliki motor razvoja (Hardy, 2009). Pa ipak, takav pozitivan pristup razvojnoj pomoći valja kontekstualizirati odnosno primijeniti na situaciju države recipijenta te sagledati dugoročne posljedice na čitavo stanovništvo, a ne nužno na nekolicinu privatnih poduzeća koji profitiraju i podižu prosjek. Takav slučaj je i sa Hrvatskom koja je u tranziciji izgubila mnogo poduzeća koja su bila privatizirana dok ih je tek nekoliko značajno profitiralo stvarajući oligopol. Valja

uvesti i komparatističku dimenziju s razvojnom pomoći unutar određene države kako bi se pokazala njena neefektivnost. Dobar primjer može biti Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Unatoč razvojnoj pomoći federativnih fondova za razvoj, npr. Fond Federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i pokrajina kojeg su neto uplatiteljice bile Socijalistička Republika Slovenija i Socijalistička Republika Hrvatska, neto primateljice poput Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova i Socijalističke Republike Makedonije nisu pokazivale značajnije pozitivne dugoročne efekte (Čolanović i Cemović, 1991). Dapače, jaz unutar iste države produbljavao se umjesto da se politikom razvojne pomoći smanjuje dok se nerazvijenost Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova često koristila u političke svrhe i prikazivala kao posljedica nedovoljnog ulaganja u federalne fondove razvojne pomoći od strane ostalih zemlja SFRJ. Nejednak razvoj između Autonomne Pokrajine Kosova i drugih jugoslavenskih republika, samo je dodatno potaknuo stari problem integracije Albanaca u jugoslavensku zajednicu te eskalaciju nacionalne netrpeljivosti. Kao što Branko Horvat ističe u *Kosovskom pitanju*, korijen problema nacionalnih sukoba nalazio se u pitanju jesu li Albanci „naši“ ili „tuđi“ tj. mogu li biti dio Jugoslavije kao zajednice Južnih Slavena, no o tome više riječi u petom poglavlju (Horvat, 1988). Za sada je bitno istaknuti kako razvojna pomoć u obliku fonda federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i pokrajina nije uspjela smanjiti gospodarsku nejednakost kao ni potaknuti asimilaciju Albanaca u Jugoslaviju. Dapače, problemi oko uplata i isplata u i iz Fonda federacije samo su dodatno produbili netrpeljivost između ostalih naroda. S obzirom da je bilo riječ o jednoj državi, nije teško zaključiti da sistem razvojne pomoći ne funkcionira u dovoljnoj mjeri da bi potaknuo dugoročno i efektivno smanjivanje nejednakosti na unutarnjem planu. Tragom toga, ukoliko je sistem razvojne pomoći neefektivan unutar jedne države, nije moguće za očekivati da je funkcionalan na međudržavnoj razini, upravo u kontekstu razvojne pomoći na razini Europske unije odnosno u odnosima država neto davateljica i neto primateljica razvojne pomoći EU. Kompariranjem politika razvojne pomoći SFRJ i EU upotpunjava se dokazivanje o razvojnoj pomoći kao sredstvu postizanja političkih ciljeva njihovih inicijatora.

Uzroci neefektivnosti razvojne pomoći svakako ovise o situaciji u kojoj se zemlja recipijent nalazi u trenutku primanja pomoći. Međutim, korelacija između globalne nejednakosti i izostanka razvitka država primateljica razvojne pomoći koje su redovito na dnu ljestvice globalnog bogatstva teško je nezamjetna. Stoga uzroke neefektivnosti razvojne pomoći valja tražiti u adekvatno usmjerenim politikama država inicijatora koje često, svjesno ili ne, izostaju. James Ferguson tvrdi da je promašena razvojna pomoć posljedica nedostatne analize

odnosno manjkave implementacijske logike i programskih prioriteta koje razvijaju agencije (Ferguson, 1994). Na primjeru Lesota, Ferguson je ustanovio kako je analiza situacije zanemarila lokalne uvjete i promašila gospodarsku djelatnost te time sama intervencija u obliku razvojne pomoći nije imala efekta. Prema tome, bitno je prilagoditi projekte ciljanim skupinama te pratiti njihovu održivost. Ukoliko projekt nije prilagođen uvjetima u kojima treba polučiti razvitak, odnosno ukoliko su kriteriji dobivanja potpore prekomplikirani, lokalno stanovništvo neće biti u stanju održavati i primijeniti aktivnosti na ostale probleme što će rezultirati neuspjehom programa. Tim uvjetovanjem zemlje inicijatori usmjeravaju zemlje primateljice na daljnju razmjenu i transfer znanja i tehnologije od država donatora. Time se može primijetiti potencijalna korist za države inicijatore jer na taj način dugoročno otvaraju tržište svojim uslugama i proizvodima. S druge strane, upitna je korist zemlja primateljica jer su određeni problemi mogli biti riješeni na drugačiji način dok se ovako politika razvoja veže uz projekte koji su možda unaprijed osuđeni na propast, a učinak ostaje podložan interpretacijama. Thomas Dincher naglašava gubitak sredstava razvojne pomoći te tendenciju povećanja financiranja unatoč sve slabijim rezultatima (Dincher, 2003). Argument koji je nemoguće izbjeći je da je razvojna pomoć u svojoj suštini ograničena u svojim sredstvima i trajanju. Paradoks je upravo u stvaranju ovisnosti zemlje recipijenta koja nakon završetka programa traži dodatno sufinanciranje, a ne postaje samodostatna. To govori o neusklađenosti u odgovaranju na sustavne probleme odnosno na rješavanje posljedica, a ne uzorka nerazvijenosti. Iako podaci upućuju da je zapravo većina doniranih sredstava potrošena uzaludno, tragom navedene bilance dugoročne koristi od transfera usluga i roba u zemlje u razvitku, sredstava nisu utrošena uzaludno već s ciljem vezanja politika i ekonomija zemalja recipijenta uz interese država donatora.

1.4 Kritika nejednakosti

Za ocjenu učinkovitosti odnosno neučinkovitosti politike razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva ključno je imati čvrste dokaze o funkcionalnosti ili nefunkcionalnosti razvojnih politika kao generatora razvoja. Rastuća nejednakost modernog svijeta najuvjerljiviji je takav dokaz. S obzirom da je u suvremenom svijetu raspodjela dobara i kapitala najneravnomjernija nego ikada u povijesti, teško se ne zapitati kako je moguće da sve veća sredstva alocirana za razvojnu pomoć prate porast nejednakosti, a ne njeno smanjivanje. Tako je prema Michaelu Huntu omjer prihoda između onih koji imaju navise i onih koji imaju

najmanje od 1820. do 1991. narastao od jedan naprama tri do jedan naprama osamdeset i šest (Hunt, 2004: 442). Lindsay Dumsdir također navodi kako Međunarodni monetarni fond izvještava o podacima koji potvrđuju da se nejednakosti u dohotku te pristupu obrazovanju i zdravstvu povećavaju (Dunsmuir, 2017). Prema tome, nejednakost je zasigurno u dugoročnom ekspanzionalnom porastu te predstavlja temeljni problem kako unutar država tako i na međunarodnom planu. Problem nejednakosti te posljedica koje ona donosi analizirali su mnogi autori od kojih valja istaknuti Thomasa Pikettya i Branka Milanovića. Tako Milanović naglašava da je od raspada Sovjetskog Saveza do 2013. omjer nejednakosti između jedan posto najbogatijih i ostatka populacije dosegno najveću povijesnu diskrepanciju (Wellisz, 2019). Piketty također ističe da je prvih jedan posto bogatih na globalnoj razini ostvarilo dvostruko više ukupnog rasta od donjih 50 posto u razdoblju od 1980. do 2016. godine (Piketty, 2014). Dakle, ne samo da je nejednakost na do sada nezabilježenoj povijesnoj razini, nego se ona rapidno i enormno povećava s nezaustavljivom tendencijom. To ne samo da upućuje na sustavne probleme kapitalizma nego i pokazuje da ovakav sustav ne ostavlja nikakvu priliku za dostizanje razine bogatstva vladajuće elite koja čini jedan posto. Drugim riječima, jaz koji je stvorio globalni kapitalizam nepremostiv je, a samim time nije moguće govoriti o ravnopravnosti između manjine krupnih kapitalista i većine onih koji su eksploatirani.

Iako su mnoga istraživanja nastojala dati konkretan odgovor uzroke produbljivanja nejednakosti, univerzalno i adekvatno rješenje nije pronađeno. Studija Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD-a koja je također organizacija nastala kao posljedica programa Marshallove pomoći) nudi nekoliko rješenja mogućih uzorka nejednakosti: od smanjenja broja djece u familijama s većim prihodima, odabira životnih partnera temeljenog na sličnim povoljnim ekonomskim uvjetima, velike razlike između potražnje i ponude tržišnog znanja, pa sve do najizglednijih razloga kao što su nedostupnost obrazovanja i poteškoća zapošljavanja (Gurría, 2011). Startne osnove kao temelj daljnjeg ravnopravnog razvitka nisu zadovoljene. Činjenicom da veoma mali broj svjetske populacije ima sreće odrasti u prilikama koje generiraju daljnji osobni razvitak, dok dobar dio čovječanstva provede čitav životni vijek zadovoljavajući najosnovnije životne potrebe koje uopće ne bi trebale biti nedostupne, možda najbolje ocrta uzrok produbljivanja nejednakosti. Porastom broja stanovništva proporcionalno raste i nejednakost. Podaci Ujedinjenih naroda navode kako najbogatijih 1% posjeduje 40 % imovine dok tri najbogatija čovjeka na svijetu u svom privatnom vlasništvu posjeduju više nego skoro 50 zemlja svijeta zajedno (United Nations: 2018). Doduše, takav izračun ima svojih manjkavosti kao što su previđanje potencijalnog duga korporativista i

financijske pasive koja je unaprijed predviđena kao nužnost za daljnje poslovanje. Međutim, privatno vlasništvo i profit koji se stvara obrtajem kapitala i angažiranjem rezerviranih sredstava odnosno pasive ostaju neupitni. Dapače, prema Michaelu Nortonu i Danu Arielyeu javna percepcija nejednakosti manja je od realne što upućuje na to da javnost nije svjesna koliki je zapravo jaz (Norton i Ariely, 2011: 9-12). Time se otvara interesantno pitanje privatnog vlasništva i nasljednog prava kao uzroka perpetuiranja nejednakosti tragom alarmantnog stanja njenog povećanja.

S obzirom na potencijalne prijetnje tumačenja podataka, valja razlučiti nedvosmisleno negativnost koju nejednakost uzrokuje. Kako Jonathan Temple navodi, sama činjenica da je izuzetno teško dokazati kako je nejednakost povoljna za opći razvoj govori o usmjeravanju istraživanja prema uzrocima problema, a ne prema istraživanju povoljnih učinaka nejednakosti (Temple, 1999: 112-156). Prema Georgeu Clarku stav Grupe Svjetske banke kao institucije zadužene za kreditiranje globalnog razvoja, također podrazumijeva minimalnu korelaciju između nejednakosti i rasta (Clarke, 1995: 403-427). Akademski radovi na temu negativnih posljedica nejednakosti pridonose jasnijoj viziji istraživanja uzroka. Robert Barro pokazao je kako nema dugoročnih pozitivnih posljedica nejednakosti na razvoj, dapače upravo suprotno, dok je William Baumol dokazao je da nejednakost smanjuje produktivnost radne snage (Barro, 1999: 7038; Baumol, 2007: 545-548). Rad Herzera i Vollmera posebno je važan za argumentaciju ovog rada jer navodi kako sam rast generira nejednakost (Herzer i Vollmer, 2013: 504-519). Začarani krug je u tome što nejednakost smanjuje rast. Na tu proporcionalnost rasta i nejednakosti može se odgovoriti terminom razvoja koji je sustavno drugačija kategorija od rasta. Prema tome, ukoliko zemlja bilježi rast određene grane gospodarstva, to ne znači nužno da se i razvija. Dobar primjer za to mogu biti Saudijska Arabija i zemlje Bliskog istoka koje zbog cijene prirodnih resursa poput nafte i plina bilježe rast prihoda, no s druge strane stabilnost domaće ekonomije i sustavnog gospodarskog razvitka bez dotičnog resursa je više nego neizvjesna. Jednakost je daleko bitnija za dugoročnu održivost sustava te stabilan i planiran razvoj što potvrđuju istraživanja mnogih autora između ostalih Stiglitz, Milanovića, Berga, Perottija i Ostrya (Berg i Ostry, 2011; Perotti, 1996: 149-187). Easterly nadodaje kako nejednakost ne samo da ima negativni efekt na ekonomski razvoj nego posljedično i na razvoj institucija, a samim time i cjelokupnu političku stabilnost države (Easterly, 2007: 755-776). Milanović objašnjava kako je u današnjem ekonomskom svijetu ljudski kapital generator razvoja što ide u prilog teoriji o nejednakosti kao štetnom čimbeniku uspješnog razvoja (Milanović, 2011). Jednakost u kontekstu ravnopravnosti time ne samo da je primarna

općeljudska vrijednost, nego i osnovica napretka. Također valja naglasiti kako nejednakosti rastu i unutar određene zemlje, a ne samo međunarodno. Odnos standarda ruralnih područja i urbanih centara postaje sve veći ekonomski i socijalni problem, čega smo svjedoci i u Hrvatskoj, što može imati za posljedicu proliferaciju političke napetosti i tinjajućeg sukoba u nerazumijevanju regija.

Dugoročni razvojni ciljevi ostaju promašeni. Nije rijedak slučaj da razvojne strategije rezultiraju zapravo nepovoljnijom situacijom za zemlju primateljicu te je izuzetno teško predvidjeti krajnju korist u dugoročnom smislu, kao što sugerira Easterly (Easterly, 2008: 29-52). Moment razvitka tehnike u suvremenom svijetu je brži nego ikada s tendencijom daljnjeg ubrzanja. Tako je teško, ako ne i nemoguće predvidjeti na koji način će se razvijati ekonomija u budućnosti odnosno hoće li određene grane ekonomije i njene djelatnosti u potpunosti nestati. Veoma je izgledno da će programi razvojne pomoći, kojih je i Hrvatska dio kroz operativne programe razvoja Europske unije, rezultirati fokusiranjem na određene grane koje u budućnosti više neće biti isplative ili će tehnologija toliko rapidno promijeniti koncept poslovanja da postanu naprosto *passé*. Takvih primjera ne nedostaje u svijetu razvojne pomoći. Dobar primjer u Hrvatskoj mogle bi biti željezničke pruge koje ne podržavaju suvremene vlakove, u Poljskoj opremanje svih bolnica specifičnim uređanjima koji se u praksi rijetko koriste, a u obje zemlje poticanje obnovljivih izvora energije kao što su vjetroelektrane za koje novija istraživanja pokazuju da zagađuju bukom dok je upitno koliko realno proizvode energije. Ono što je problematično jest da zemlje u razvoju uvijek „hvataju“ razvijene zemlje u svim pogledima, a nikada ih ne dosegnu. Ostajanje na čelu za bilo koji subjekt znači uhvatiti taj moment prvenstva u inovacijama i pionirstvu njihove adekvatne maksimalno ekonomične primjene. Do prije par desetljeća bilo je u potpunosti nezamisliva širina mogućnosti dostupnosti informacija koju svijet ima danas. Znanje je postalo moć više nego ikada, a razumljivo je da se znanje širi dijeljenjem. Tako moć ima onaj tko ima informaciju odnosno znanje, a ovisno o težini i bitnosti znanja/informacije recipročna je i moć subjekta. Karl Marx je savršeno uvidio kako je upravo tehnološki napredak uvijek kroz povijest omogućavao uzlet društvenih promjena. Proizvodni odnosi uvjetovani tehnološkim napretkom stvaraju društvene odnose koji pucaju kada dolazi do prenapregnuća tj. do sazrijevanja momenta za revoluciju potlačene klase (Dragičević, Mikecin i Nikić, 1978). Što se tiče neadekvatne i neefektivne razvojne pomoći i neuspjeha razvoja zemlje recipijenta, bitno je uvidjeti ne zašto je to tako, nego tko od takve situacije ima krajnju korist. Marksističkom logikom o eksploataciji zadržavanjem viška vrijednosti odnosno o profitu koji se generira održavajući ovakvo stanje, moguće je objasniti

izostanak razvoja potpomognutih zemalja i nemogućnosti dostizanja nivoa zemalja inicijatora politika razvojne pomoći. Enormne razlike posljedica su prije svega nesrazmjera u bogatstvu, a samo bogatstvo generirano je generacijama i nedodirljivosti privatnog vlasništva (Jović u Jović, 2018: 23). Privatno kapitalističko vlasništvo tako postaje problem koji je nemoguće riješiti jer je njegova neotuđivost dogmatski zagarantirana u liberalnim demokracijama. Međutim, globalne krize zahtjevaju redefiniranje pozicija u sustavu kako bi isti bolje odgovarao potrebama građana (Milanović, 2019). Doista, privatno vlasništvo temeljeno na generacijskom akumuliranju kapitala uzrokuje stvaranje nejednakosti kako unutar tako i izvan države te umanjuje mogućnost slobodnog tržišnog natjecanja. Nejednakost u pristupu krajnjem profitu odnosno kontroliranje viška vrijednosti stvara sve dublje razlike koje će dovesti do dugoročnih napetosti na svim poljima. Od svih teorija i dosadašnjih koncepata objašnjavanja globalne nejednakosti, marksistička teorija najadekvatnije odgovara na dotično pitanje. Enormne razlike u bogatstvu posljedica su privatnog vlasništva nakupljenog generacijama u rukama veoma malog broja ljudi. Tako je i bivši predsjednik SAD-a Donald Trump naslijedio svoje bogatstvo te je jedino brinuo za njegovo očuvanje i povećanje što i nije toliko nemoguća misija s obzirom na uhodani posao, savjetnike i druge zaposlenike koji svakako ovise o plaći. I taj posao vodio je s upitnom kvalitetom i rezultatima (Cilliza, 2018). S obzirom da se sredstva proizvodnje nalaze u posjedu nekolicine ljudi, većina nije u stanju doći do svog dijela koji ostvaruju svojim radom. Kao što ističe Milanović, ljudski kapital je ključan i zapravo jedini faktor proizvodnje, kreativnosti i napretka općenito (Milanović, 2011). Samim time radnici svojim uložnim radom imaju pravo i na udio u vlasničkim strukturama privrede za koju rade (Jović u Jović, 2018: 21). Međutim, ne dovodi se u upit neotuđivost privatnog vlasništva korporacija, njihove financijske imovine, zaliha, aktiva, pasiva i sve što firma posjeduje temeljem vlasničkih prava odnosno ranije kupnje ili prodaje neovisno o tome koliko je sama vrijednost i cijena porasla na tržištu uložnim trudom svojih radnika. Upravo suprotno, radnici ovise o plaći te realno imaju malo ili nemaju nikakvih prava na sudjelovanje u procesu određivanja smjera poslovanja. Na globalnoj razini poduzeća manjih država nemaju nikakve izgleda doseći bogatstvo razmjera multinacionalnih korporacija ili banaka iz razloga što će biti kupljena ili kreditirana, a time i uvjetovana prije nego se razvijaju u dovoljnoj mjeri kako bi mogla konkurirati. Isti problem javlja se i sa razvojnom pomoći i to u dva momenta. Kao prvo, većina kapitala je u rukama država-inicijatora i nije za očekivati da bi države-inicijatori taj kapital podijelili nego upravo suprotno, ciljano povećali. Kao drugo, smjer razvojne pomoći, prioritetne osi ulaganja i ciljeve definiraju zemlje donatori, dok zemlje-recipienti nemaju previše glasa u strategiji ulaganja. Lako je primijetiti sličnost s korporativnim odnosom u kojem vlasnik diktira uvjete poslovanja te

eksploatira radnike ubirući profit. Kako bi podređeni subjekti prestali biti podređeni, nužna je redistribucija i redefiniranje vlasništva, a time i sudjelovanje u procesima donošenja odluka svih uključenih strana. U međunarodnim odnosima to je još teže za očekivati nego na unutardržavnom planu, no u svakom slučaju oslobađanje od ovisnih odnosa ključan je moment ostvarenja slobode i napretka na globalnoj razini.

1.5 *Europska mreža moći*

S obzirom na različite pristupe moći u teoriji međunarodnih odnosa, bitno je proučiti aspekte moći koji nisu do sada obrađivani i proučavani. Razvojna pomoć mogla bi se protumačiti kao jedan od Nyeovih oblika moći i to kao meka i/ili pametna moći iz razloga što se nejednakost produbljuje proporcionalno povišenju razvojne pomoći. Drugim riječima, razlike između država recipijenata i država inicijatora razvojne pomoći rastu, pogotovo na polju brzine napretka i posjeda kapitala pa je iz toga moguće uvidjeti korist koju imaju države inicijatori razvojnih politika u globalnom kontekstu. Širenjem mreže država recipijenata, države inicijatori utječu na smjer ekonomskog i političkog razvitka te na taj način nastoje usmjeriti zemlje recipijente razvojne pomoći u onom smjeru koji njima inicijalno odgovara. Takav odnos sofisticirane dugoročne dominacije kroz razvojnu pomoć, nije obrađen u literaturi, pogotovo u literaturi koja se bavi Europskom unijom. Valja dovesti u korelaciju vanjsku politiku stožernih zemalja osnivačica Europske unije i koristi koje imaju od iniciranja politika razvojne pomoći pokazujući promjenu sredstava postizanja i održavanja moći u međunarodnim odnosima. Istraživanja o koristima koje starije zemlje članice Europske unije, inicijalni zagovaratelji politika razvojne pomoći u kontekstu europskih strukturnih i investicijskih fondova imaju od njihove implementacije u slabije razvijenim zemljama Europske unije je nepopularna i gotovo tabu. Zemlje istočne Europe koje su primljene u petom valu proširenja (2004. i 2007.) marginalno su obrađivale teme negativnih posljedica članstva u Europskoj uniji, a posljedice implementacije strukturnih fondova prikazivale su se isključivo pozitivno sa idejom o velikom ekonomskom prosperitetu i dosizanju standarda zapadnih država. Akademski radovi koji obrađuju politike razvojne pomoći i korist koje imaju zemlje-inicijatori fokusiraju se na međunarodnu pomoć i na zemlje „trećeg svijeta“, što primjerice obrađuju Alesina, Dollar i Boone, te donekle obrađuju indirektni interes zemalja inicijatora u kontekstu profita

korporacija te globalne i regionalne tržišne dominacije razvijenih zemalja (Alesina i Dollar, 2000: 33–63; Boone, 1996: 289-329). Međutim, proučavanje razvojne pomoći potrebno je proširiti na svaku razvojnu pomoć kako bi se proučili njeni konačni efekti, odnosno kako bi se uvidio interes država-inicijatorica. Na taj način, europske strukturne i investicijske fondove također valja shvatiti kao oblik razvojne pomoći te dokazati kako zemlje-neto uplatitelji profitiraju od njihove implementacije u podrazvijene zemlje EU. Tragom toga, rad će nastojati dokazati kako velike stožerne države EU nisu odustale od svojih historijskih pretenzija već su sofisticirale sredstva za postizanje dominacije nad novopridošlim državama EU i onima koje će to tek postati. Iz realističke percepcije, interes je ključan faktor međudržavnog djelovanja pa je stoga ključno istražiti koristi starijih, većih i moćnijih država od njihove pomoći razvoju manjih, siromašnijih i politički slabijih država Europske unije. S obzirom na navedeno, doprinos znanosti je istražiti interesnu paradigmu starijih, moćnijih i većih država članica Europske unije spram novopridošlih i podrazvijenijih članica te dokazati da je vanjska politika u kontekstu meke moći ili „*soft power*“ u suvremenom svijetu globalnog kapitalizma i dominantne liberalne demokracije snažnije oružje nego „*hard power*“. Samim time rad bi nastojao dokazati kako moć više ne leži isključivo u teritoriju i vojnoj snazi te čak kako isti elementi nisu više najefikasniji. Bitnost i snaga u međunarodnim odnosima mjeri se visokim stupnjem utjecaja te sposobnosti formiranja politike podređene zemlje u vlastitom interesu. Moć je mogućnost utjecaja na druge nasuprot njihovoj volji. Dakle, posrijedi nije transformacija interesa, već transformacija instrumenata moći i moći same. S obzirom na produbljujuću globalnu nejednakost između država recipijenata i država inicijatora politika razvojne pomoći, već postoje određeni dokazi koliko je iluzorno za očekivati da će razvijenije zemlje dozvoliti, odnosno pomagati drugim zemljama više od mjere koja bi ugrozila njihov primat. Dokazivanje produbljivanja nejednakosti valja argumentirati iz marksističkog pogleda ekonomske dominacije posjedovanjem kapitala i sredstava za proizvodnju, strogo razlikujući rast od razvoja. Oblici politika pomoći potiču rast, no razvoj novopridošlih zemalja sustavna je i opća kategorija koja izostaje. Prodorom kapitala ekonomski moćnijih država raste i njihov politički utjecaj. Teško je ne primijetiti kako je daleko češći slučaj da proizvodnja velikih industrija zapadne Europe seli na istok u nove i siromašnije članice te time uzima značajan dio radne snage pod svoj patronat. Time su vlade novopridošlih zemalja prisiljene na kompromise i nalaze se u podređenom položaju s obzirom da ekonomska egzistencija značajnog dijela biračkog tijela ovisi o kapitalu starijih i gospodarski jačih država članica Europske unije. Nadalje, otvaranjem tržišta veće i moćnije zemlje članice EU privlače obrazovano stanovništvo iz istočnih zemalja članica. Ekonomski gledano, središta financijske moći i većina kapitala te bankarska industrija

nalaze se na zapadu EU, dok je na siromašniji istok premješten proizvodni i prerađivački ekonomski sektor. Time se nejednakost ne smanjuje već produbljuje. Razvoj izostaje zbog neravnomjerne preraspodjele viška vrijednosti. Korištenjem europskih strukturnih i investicijskih fondova kao oblikom međunarodne pomoći, starije i moćnije države stvaraju interesne zajednice kojima ekonomskim polugama upravljaju političkim procesima donošenja odluka. Rad će nastojati dokazati da se novi odnos moći u međunarodnim odnosima zasniva upravo na takvim mrežama međuovisnosti unutar naddržavnih političkih zajednica te da se moćnije i jače države pozicioniraju kao glavni akteri unutar mreža koje stvaraju. Na taj način velike i moćne države „centra“ postaju rukovodeće u donošenju politika i protoku informacija. Na primjeru Europske unije rad će nastojati uvidjeti koristi koje politike razvojne pomoći imaju za zemlje inicijatore te shvatiti njihove pozicije unutar istih mreža moći.

Promjenom paradigme, iz one u kojoj najveću korist od politika razvojne pomoći imaju slabije razvijene zemlje u paradigmu kako dugoročno najveću korist imaju upravo zemlje koje su inicijatori istih, dokazuje se da starije, veće te politički i ekonomski moćnije države koriste politike razvojne pomoći prema slabije razvijenim zemljama, kako bi promovirale vlastiti interes i ostvarile ciljeve svoje vanjske politike. Kako bi se navedeno opravdalo, bitno je provesti analizu određene političke međunarodne interesne zajednice čega je najbliži i najbolji primjer Europska unija. Europska unije zajednica je država različitih veličina, povijesnog naslijeđa, gospodarske i političke snage, zemalja koje imaju bivše dugotrajno ekspanzionističko naslijeđe i država koje su manjeg međunarodnog utjecaja i/ili socijalističkog naslijeđa. Kao i bilo koja politička zajednica, Europska unija podrazumijeva interes. Prema tome, iz realističke percepcije neupitno je da je interes starijih, većih i moćnijih država članica poput Francuske i Njemačke očuvati i povećati svoj međunarodni položaj odnosno proširiti sfere utjecaja zbog vlastitih interesa.

Nije izgledno da bi ijedna od država unatoč degradaciji svog međunarodnog položaja, odustala od širenja vlastitog političkog utjecaja i moći. Upravo u takvoj situaciji našle su se bivše kolonijalne sile i moćne svjetske imperije Europe u drugoj polovici 20. stoljeća. Naime, kolonijalna carstva su se počela urušavati i prije Drugog svjetskog rata dok su posljedice rata bile katastrofalne za sve zaraćene strane. U tim uvjetima nastaje Europska zajednica. Osnovna ideja udruživanja europskih zemlja, uz ekonomske benefite koje mogu imati od međusobne suradnje, bila je sprečavanje međusobnih sukoba i dugoročno očuvanje mira na kontinentu kao

što su zagovarali Jean Monnet i Robert Schuman (Dinan, 2014). Međuovisnošću te daljnjim razvijanjem koristi koje imaju jedna od druge, države Europe mogu se održati, a da se međusobno ne unište. Također, ujedinjavanjem države Europe mogu postati jače te se oduprijeti pretenzijama oba hladnoratovska bloka te zajednički širiti polje svojih utjecaja i interesa. S obzirom da su u to vrijeme nužni resursi za vođenje ratova bili ugljen i čelik, bilo je ključno objediniti te resurse pod zajedničku međudržavnu politiku pa je temeljem toga nastala Europska zajednica za ugljen i čelik Pariškim ugovorom 1951. Na istom tragu osnovane su Euratom i Europska ekonomska zajednica Rimskim ugovorom 1957., a sve tri zajednice spojene su u jednu Europsku zajednicu Sporazumom o udruživanju organa EEZ 1965. S vremenom je Europska zajednica rasla širenjem i transformirala u ovlastima što je vidljivo iz dopuna Osnivačkih ugovora kao što su Jedinstveni europski akt kojim su dani pravni temelji za zajedničko tržište, proširene ovlasti Europskog parlamenta te definirane nove ovlasti Zajednice, ili Ugovor o Europskoj uniji tzv. Ugovor iz Maastrichta čime je Zajednica prerasla u Uniju (Ibid, 2005).

Ideja ujedinjavanja Europe riješila je oružane sukobe velikih i moćnih država unutar zajednice, no svakako nije odagnala međusobno rivalstvo. Unatoč napredovanju u ovlastima Europske unije, nacionalne države su i dalje entiteti od kojih se unija sastoji. Politički gledano, Europska unija nije država, nego zajednica država. Države se nisu odrekle svoje suverenosti, već su dio suverenosti prenijele na supranacionalnu razinu. Međutim, politiku i smjer kretanja Europske unije određuju Vijeće Europske unije pojedinih resora nacionalnih država te Europsko vijeće sastavljeno od nacionalnih šefova vlada. Europska komisija provodi njihove odluke te ne može djelovati izvan zadanih okvira Vijeća Europske unije i Europskog vijeća, a Parlament nema toliko snažnu zakonodavnu ulogu kao što je slučaj u nacionalnim državama. Iz toga valja zaključiti kako interes nacionalnih država da ostanu unutar unije ovisi o prednostima koje im unija pruža. Temeljem politika koje vode Angela Merkel i Emmanuel Macron za zaključiti je kako su načelno gledano Njemačka i Francuska zadovoljne svojom trenutnom pozicijom unutar Europske unije. Čelnici obje zemlje zagovaraju Europsku uniju kao najbolje rješenje i civilizacijski doseg zemalja koje doista bilježe krvave sukobe, što ona neupitno i jest. Dapače te dvije zemlje predstavljaju okosnicu EU, jednako kao što su Socijalistička Republika Srbija i Socijalistička Republika Hrvatska predstavljale okosnicu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Francuska i Njemačka zemlje su osnivačice Europske zajednice, njihova ekonomska i vojna snaga daleko je ispred bilo koje trenutne članice, imaju najveći broj stanovnika, Njemačka gotovo 83 milijuna, Francuska 67 milijuna te

im je BDP u stalnom porastu, između ostalog zbog priljeva nove mlade radne snage kroz imigracijske valove unutar i izvan Europe (Eurostat, 2017; Europska komisija, 2020). Zanimljivo je za primijetiti kako su anti-europske političke struje Velike Britanije bile dovoljno jake da izbore izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije 31. siječnja 2020. Time se potvrđuje kako je Europska unija više interesna zajednica nego zajednica vrijednosti, a Britanija nakon četrdeset i sedam godina članstva u Europskoj uniji svoj interes ostvaruje izvan nje. Također valja primijetiti kako su države zadržale svoju suverenost i isključivo pravo odlučivanja u pitanjima od vlastitog interesa na nedavnijim primjerima dopuna Osnivačkih ugovora kao što je Lisabonski ugovor 2007. Politika Europske unije ne seže u unutarnja pitanja država članice za koje nema ovlasti. Prema tome, Europsku uniju je nemoguće promatrati kao neovisan politički entitet lišen interesa država od kojih se zapravo sastoji već upravo suprotno, kao podlogu za instrument širenja vanjskopolitičkih ciljeva moćnijih država.

S obzirom da se niti jedna europska država ne može smatrati više svjetskom silom te svoju moć teško može nametnuti vojnim intervencijama, kao primjerice Rusija na Krimu ili Sjedinjene Američke Države u Iraku, politike vlada koje su prenesene na razinu unije mogu se pokazati kao uspješan instrument širenja moći. Pa ipak, uvidjeti interes starijih i moćnijih članica Europske unije inicijatora politika razvojne pomoći često nije lako. Za tu analizu valja postaviti pitanje: koje konkretno interese zemlje-inicijatori politika razvojne pomoći imaju od implementacije takvih politika u slabije razvijenim državama. Analiza europskih strukturnih i investicijskih fondova pokazuje kako postoje zemlje neto primateljice financijskih instrumenata, koje su redovito podrazvijene, slabijeg BDP-a i novije u EU te zemlje neto davateljice, veće u ekonomskom i stabilnije i jače u političkom pogledu (Eurostat, 2018). Također, poseban naglasak valja staviti na istraživanje uzroka nejednakosti unutar Europske unije. Iz marksističke pozicije, jednakost se ostvaruje ravnopravnim utjecajem nad sredstvima za proizvodnju i ravnopravnim raspolaganjem viška vrijednosti odnosno kapitalom. U kontekstu država uplatiteljica i država neto primateljica pomoći nejednakost u posjedovanju kapitala i sredstava za proizvodnju je ogromna. Iako standard i bruto domaći proizvod novopridošlih zemlja u EU raste, nije dovoljno promatrati samo taj ekonomski pokazatelj nego upravo nejednakost omjera vlasništva kako bi se ustanovila korist starijih i većih zemlja Europske unije. Umjesto da se smanjuje, nejednakost između starijih država članica i novopridošlih neto recipijentata pomoći produbljuje se ekonomskom eksploatacijom i prodiranjem kapitala na novo istočno slobodno tržište. Marksistička kritika politika razvojne pomoći počivat će upravo na preseljenju industrije i širenju kapitala zemalja neto davateljica u

nove zemlje članice zbog jeftinije radne snage i mogućnosti kupovine sredstava za proizvodnju od strane kompanija zapadnih država Europske unije, prvenstveno Francuske i Njemačke. Veće i starije zemlje članice politikama pomoći tek neznajno utječu na rast gospodarstva zemlje-recipienta, dok je razvoj suvremenih ekonomskih grana i dalje daleko ispod stožernih država EU. Seljenje prerađivačkih i proizvodnih industrija na istok odaje dominantnu poziciju koje bogatije i veće države EU imaju nad novopridošlim i siromašnijim zemljama članicama.

Francuska i Njemačka više nisu vojne i ekspanzionističke sile kao kroz povijest te im je nužno pronaći drugačiji način širenja utjecaja koji ne podrazumijeva vojnu moć. Dokazivanje širenja utjecaja Francuske i Njemačke politikama razvojne pomoći, danas stožernih država Europske unije, objašnjava se kroz tezu transformacije poluga i instrumenata moći u međunarodnim odnosima. Time se tragom ideje Josepha Samuela Nyea dokazuje kako je meka moć od većeg utjecaja u međunarodnim odnosima i ostvarivanju vanjskopolitičkih ciljeva nego tvrda moć (Nye, 2006; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). Ključno je povezati ekonomsku dimenziju razvojne pomoći sa političkom dominacijom odnosno sa marksističkom teorijom koja ekonomsku politiku dovodi u korelaciju sa financijskom eksploatacijom i kontrolom tržišta (Dragičević, Mikecin i Nikić, 1978; Marx, 2018; McLellan, 2000; Sitton 2017). Valja prikazati koliko i kako države troše na međunarodnu pomoć te temeljem toga dokazati tezu o dugoročnom utjecaju koji politike međunarodne razvojne potpore imaju u postizanju vanjskopolitičkih ciljeva. Analiza obuhvaća Francusku i Njemačku koje se ističu kao države koje su u prošlosti imale ekspanzionističke pretenzije te koje danas unutar Europske unije zauzimaju dominantne pozicije u odnosu na ostale članice zbog svoje gospodarske snage i veličine. Europske države poput Francuske i Njemačke nisu dovoljno velike i vojno snažne kao Sjedinjene Američke Države pa stoga globalno mogu nametnuti manji politički utjecaj vojnim prijetnjama. Međutim, iz realističkog pogleda svaka država teži povećanju svoje moći pa stoga Francuska i Njemačka nisu odustale od svog međunarodnog pozicioniranja nego koriste drugačija sredstva za postizanje moći. Francuska i Njemačka imaju najviše glasova u Europskom parlamentu te zbog vlastite snage i veličine mogu nametnuti smjer kretanja politike Europske unije u Vijeću Europske unije i Europskom vijeću u znatno većoj mjeri no što to mogu Poljska, Mađarska ili ostale novije članice. Analiza politika međunarodne pomoći koje iniciraju i provode Francuska i Njemačka pokazat će značaj njihovih vanjskopolitičkih ciljeva. Poseban dio valja posvetiti europskim strukturnim i investicijskim fondovima kao obliku politika razvojne pomoći, a time i instrumentom širenja moći neto uplatiteljica u EU proračun. S obzirom da su europski strukturni i investicijski fondovi samo jedan od oblika razvojne

pomoći suštinski ne različit od razvojne pomoći za npr. Zanzibar valja analizirati i dati detaljan pregled financijskih instrumenata koje se nalaze na raspolaganju zemljama unutar, ali i izvan Europske unije odnosno zemljama kandidatkinjama i onima koje će to postati. Poseban naglasak je na pregledu financijskih instrumenata za države s manjim BDP-om od prosjeka EU te na pretpristupnim fondovima tipa IPSA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*), PHARE (*Pologne-Hongrie: assistance à la restructuration économique*) i SAPHARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*). Valja ispitati u kojoj mjeri međunarodna pomoć koju zagovaraju i provode navedene države ima veze sa njihovom unutarnjom i vanjskom politikom.

Idealistički gledano, međunarodna razvojna pomoć javlja se kao globalna ideja svojevrsnog otkupljenja u kontekstu moralne obveze pomaganja potrebitim zemljama. Takav koncept prisutan je pogotovo u bivšim kolonijalnim silama kao kompenzacija podrazvijenim zemljama za njihovo iskorištavanje u prošlosti. No, pitanje je li tome baš tako odnosno ima li drugog interesa osim altruizma? Koncept razvojne pomoći bliži je lijevim političkim strujama zbog ideološke predispozicije lijevih stranaka o socijalnoj ravnopravnosti. Pa ipak, od koncepta razvojne pomoći ne odustaju ni konzervativne desne političke opcije. Iz toga valja zaključiti kako je posrijedi dublji interes te kako se, teorijski gledano, prizma moći mijenja. Dokazivanje promjene instrumenata moći, ali ne i promjene interesa velikih i moćnih zemalja kao što su Francuska ili Njemačka, počiva na slijedećoj argumentaciji. Naime, zemlje liberalne demokracije manje su sklone ratovanju jedna s drugom. Međutim, interes povećanja moći kroz vlasništvo nad tuđim gospodarstvima te koristi koje se od toga dobivaju ostaju prisutne pa se dominacija ne mjeri više toliko vojnom, koliko ekonomskom snagom odnosno utjecajem na tržište zemalja primateljice pomoći. Raznim financijskim instrumentima i kreditima država primateljica ostaje dovoljno ovisna o međunarodnoj potpori i daljnjem kreditiranju te se ne razvija preko granice koja bi ugrozila dominaciju poduzeća i kapitala država davateljica međunarodne pomoći. U državi primateljici jedino vlade koje su spremne na suradnju odnosno na primanje međunarodne pomoći mogu održati vlast i to što zbog domaćih pritisaka poboljšanja životnog standarda, koji se u slučaju pomoći kratkoročno poboljšava, što zbog uvjetovanja država-inicijatora politika razvojne pomoći. Na taj način, države-inicijatorice razvojne pomoći kontroliraju unutarnju i vanjsku politiku država-recipijentica.

1.6 *Investicije Francuske i Njemačke*

Francuska i Njemačka države su neto uplatiteljice u europski proračun. U slučaju spomenutih zemalja iznos uplaćenih sredstava u proračun EU znatno je veći nego iznos koje te zemlje dobivaju. Politike razvojne pomoći Europske unije tako se mogu promatrati i u kontekstu uplaćivanja u europski proračun iz kojeg se financiraju europski fondovi. Europski strukturni i investicijski fondovi služe kao financijski instrumenti pomoći novopridošlim i slabije razvijenim zemljama članicama Europske unije koje imaju niži standard. Financijski doprinosi zemalja članica u proračunu EU dijele se recipročno prema sredstvima kojima država raspolaže. Što je gospodarstvo zemlje veće to ta ista država više plaća i obrnuto. No proračun EU nema za cilj raspodijeliti bogatstvo, nego se usredotočiti na potrebe svih Europljana u cjelini. U tom kontekstu, europski strukturni i investicijski fondovi ne služe kako bi se nivo zemalja članica u ekonomskom pogledu izjednačio, već kako bi se adresirali problemi građana pojedinih regija. Time se razlike ne smanjuju. Iako europski strukturni i investicijski fondovi potiču rast gospodarstva, veliko je pitanje u kojoj mjeri potiču razvoj zemlje-primateljice jer se strukturalni problemi gospodarstva ne rješavaju financijskim injekcijama direktne pomoći i sufinanciranja. Posebno valja razgraničiti pojmove rast i razvoj te nije za očekivati kako bi neto uplatiteljice u proračun EU dozvolile razvitak zemalja primateljica pomoći u mjeri koja bi ugrozila njihovu dominantnu ekonomsku poziciju i time degradirale politički utjecaj koji imaju u EU. Time zaključujem kako evidentno postoji određeni interes uplaćivanja u europski proračun od strane Francuske i Njemačke te će ovaj rad isti interes nastojati istražiti. S obzirom na navedena sredstva koje Francuska i Njemačka uplaćuju, valja pokazati povezanost ciljeva vanjske politike i politike razvojne pomoći te na taj način dovesti u korelaciju vanjskopolitičke interese i međunarodnu pomoć kao oblik širenja sfere utjecaja i političkog međunarodnog pozicioniranja tih dviju zemalja.

Što se tiče njemačke međunarodne razvojne pomoći općenito, Federalno ministarstvo za gospodarsku suradnju i razvoj (*BMZ - Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit*) zaduženo je za dodjelu sredstava alociranih za globalnu razinu. U fiskalnoj godini 2017. ukupna sredstva za međunarodnu pomoć izdvojena iz saveznog proračuna iznosila su 8,541 milijarde eura. Većina sredstava otišla je na bilateralnu pomoć, dakle direktnu pomoć Njemačke nerazvijenim zemljama, odnosno 48,3% budžeta što iznosi 4.124.088.000,00 eura. Nadalje, 11,5% odnosno 987.372.000,00 eura izdvaja se na potporu civilnom društvu i poslovnim grupama i institucijama, 821.818.000,00 eura (9,6%) odlazi na Europski razvojni

fond, 422.808.000,00 eura (5,0%) Ujedinjenim narodima i ostalim međunarodnim institucijama, čak 661.361.000,00 eura (7,7%) Svjetskoj banci, 262.230.000,00 eura (3,1%) regionalnim bankama, 320.414.000,00 eura (3,8%) za međunarodna sigurnost hrane i globalna zaštita okoliša, a 42.340.000,00 eura (0,5%) na istraživanje, procjenu i obuku u razvojnoj suradnji (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2018).

Što se tiče Europske unije i europskih fondova, Njemačka je najznačajniji neto uplatitelj u europski proračun. Njemačka je također najjača ekonomska sila Europske unije te se koristi koje ima od pomaganja podrazvijenim i novopridošlim zemljama Europske unije pozitivno reflektiraju na njemačko gospodarstvo u kontekstu širenja tržišta za njemačke proizvode podizanjem platežne moći novih članica EU te penetriranjem njemačkog kapitala na istok. Te benefite za vlastitu ekonomiju koristi i Francuska, no s obzirom na svoju veličinu gospodarstva i centralnoeuropsku poziciju, Njemačka profitira najviše od spomenutih država. Ukupna potrošnja Europske unije u Njemačkoj odnosno sredstva koja se vraćaju Njemačkoj iz europskog proračuna iznose 12,054 milijardi eura. No Njemačka znatno više uplaćuje u europski proračun pa je doprinos europskom proračunu za 2018. godinu 25.267 milijardi eura. Ukupna potrošnja EU-a u postotku njemačkog bruto nacionalnog dohotka (BND) iznosi 0,35%. S druge strane, njemački doprinos europskom proračunu iznosi 0,73% njemačkog bruto nacionalnog dohotka. Kako bi teze bila dokazana, valja istražiti koristi i povezanost vanjske politike s politikom razvojne pomoći za koju Njemačka izdvaja značajna sredstva, pogotovo u kontekstu Strukturnih i investicijskih fondova (Europska unija, 2019).

Francuska, kao i Njemačka, također pruža veliku pomoć stranim zemljama širom svijeta. Francuska se usredotočuje na šest sektora za službene razvojne potpore: sigurnost hrane, zdravlje, poljoprivredu, obrazovanje, gospodarski rast i održivi razvoj. Francuska agencija za razvitak vrši financijsku razvojnu pomoć u obliku politika poznatijim pod nazivom "misije". Ciljane zemlje su uglavnom na Mediteranu i Supsaharijskoj Africi, no pomoć u sprječavanju kriza uključuje i Bliski istok. Francuska poštuje suverenost država primatelja i u većini slučajeva ne utječe na upravljanje pojedinačnim zemljama. Međutim, Francuska očekuje da zemlje-primateljice poštuju međunarodna ljudska prava, održavaju demokratske izbore, podržavaju politiku koja suzbija siromaštvo i bori se s korupcijom. Podaci Francuske agencije za razvitak za 2016. godinu (*Agence française de développement, AFD*) nalažu slijedeće: Maroko je broj jedan primatelj na popisu pomoći i dobiva 490.150.826,82 eura. Kolumbija zauzima drugo mjesto na popisu i dobiva 434.054.152,28 eura. Treći na popisu je Senegal koji

dobiva 267.090.677,81 eura. Nadalje tu su Brazil koji dobiva 202.525.894,96 i Meksiko koji dobiva 199.809.194,98 eura. Turski potencijal proizvodne industrije, npr. automobila, brodogradilišta ili električnih naprava, prepoznat je od strane Francuske vlade te ta zemlje dobiva 165.882.246,04 eura. Kamerun dobiva oko 151.835.362,52 eura dok je za Vijetnam alocirano 143.994.184,99 eura, a za Filipine je osigurano 118.735.235,32 eura. Indija kao jedna od najbrže rastućih ekonomija svijeta sa drugom po veličini radnom snagom prima inozemnu pomoć francuske vlade u iznosu od 106.541.886,24 eura (Agence française de développement, 2018).

Francuska je odmah poslije Njemačke po izdvajanju u europski proračun. Moglo bi se reći da, kao i u bivšoj Jugoslaviji, politička i gospodarska stabilnost i suradnja na relaciji Njemačka - Francuska garantiraju opstojnost Europske unije. Suradnja i dogovor te dvije zemlje osnivačice Europske unije čine njenu osovinu. Čak štoviše, Francuska i Njemačka kao najveće, najmnogoljudnije te ekonomski i politički najjače države članice imaju i najviše utjecaja u određivanju političkog smjera EU. Francuska je neto uplatitelj u europski proračun te čest zagovornik politika razvojne pomoći u kontekstu europskih fondova. Ukupna potrošnja proračuna Europske unije na Francusku 2018. iznosi 14,778 milijardi eura dok ukupni francuski doprinos europskom proračunu iznosi čak 20,573 milijardi eura. Izraženo u postocima bruto nacionalnog dohotka ukupna potrošnja EU na Francusku čini 0,61% dok s druge strane francuski doprinos proračunu EU čini 0,85% BND-a (Europska unija, 2019).

Bitno je za napomenuti kako su sredstva koja se uplaćuju i koriste za politike razvojne pomoći odnosno za strukturne i investicijske fondove iz europskog proračuna u odnosu na snagu gospodarstva i BDP Njemačke i Francuske zapravo izuzetno mala. Imajući u vidu ekonomske, političke i socijalne benefite koje te zemlje imaju od implementiranja politika pomoći u novopridošle zemlje EU, kao što su npr. rast tržišta ili rast platežne moći, *cost-benefit* analizom dobiva se mnogo za malo ulaganja. Njemački doprinos proračunu EU čini 0,73% njemačkog bruto nacionalnog dohotka, a francuski doprinos 0,85% BND-a Francuske. Tome još treba oduzeti sredstva koja se kroz EU vraćaju u te zemlje uplatiteljice pa je njihov neto doprinos još manji. 2016. godine njemački neto doprinos, umanjen za sredstva iz ESIF fondova koja su se vratila kroz financiranje projekata u zemlji, iznosio je čak 13,2 milijardi eura. Francuski doprinos europskom proračunu iznosi oko 8,2 milijardi eura za istu obračunsku godinu. Njemačku i Francusku, kao i ostale zemlje neto uplatiteljice, očekuju veći doprinosi proračunu Europske unije, pogotovo sada nakon izlaska Velike Britanije 31. siječnja 2020.

godine. Izvješće Europskog parlamenta sugerira kako će berlinska vlada morati dodatno izdvojiti 3,8 milijardi eura što je porast od 16 %. Prema procjenama, Francuska bi se suočila s dodatnih 1,2 milijarde eura godišnjeg računa.

1.7 Posljedice

Ovaj rad pokazuje da su europski strukturni i investicijski fondovi također oblik politika razvojne pomoći te kako države-inicijatorice dotičnih politika imaju dugoročne i veće koristi od implementacije istih te da su njihovi ciljevi vanjske politike povezani sa politikama razvojne pomoći. Zemlje-inicijatori stvaraju socijalne, ekonomske i političke mreže kojima onda dominiraju, a sve u svrhu svog boljeg pozicioniranja na međunarodnoj sceni. Time politike razvojne pomoći postaju instrument moći, a ne moralna obaveza razvijenih u altruističkom smislu. Tragom toga, ovaj će rad pokazati kako je za očuvanje pozicije bitno da se države-recipienti politika pomoći ne razviju u prevelikoj mjeri kako bi ugrozile poziciju država inicijatora. No s obzirom da države-inicijatori kontroliraju politike razvojne pomoći, odnosno njihovi su „neto vlasnici“, nije vjerojatno da će dopustiti takve slučajeve. Nadalje, s obzirom na odnos stupanja razvoja zemalja unutar Europske unije, na što ćemo se oslanjati za dokazivanje teze, teško je očekivati kako bi se velike i moćne države podredile interesima manjih, novijih i slabije razvijenih. U minimalnom slučaju mora postojati barem određeni prividni kompromis.

Raspadom Sovjetskog Saveza, razvijene i stožerne zemlje Europske unije relativno naglo su primile države istočne Europe u svoj ekskluzivni klub. Politika proširenja EU na istok definirana je kao jedan od primarnih ciljeva unatoč tome što zemlje bivšeg istočnog bloka nisu ni izbliza bile na demokratskom i ekonomskom stupnju razvoja Francuske ili Njemačke, niti je bilo za očekivati da bi ih u skorijem roku mogle dostići. Ta enormna razlika u standardu građana i ekonomskoj (ne)razvijenosti jasno se uočava i danas, čak 16, odnosno u slučaju Rumunjske i Bugarske 13 godina nakon petog proširenja. *Cost-benefit* analizom valja pokazati da je to sa stanovišta interesa Francuske i Njemačke i ostalih država članica Europske unije bio racionalan potez. Drugi riječima, politika širenja poslužila je u nastojanju podizanja vlastitog utjecaja u međunarodnim odnosima i ojačavanjem položaja Francuske i Njemačke u političkom i ekonomskom pogledu. Dokaze teze kako je politika proširenja i razvojne pomoći kroz ESI i pretpristupne fondove povoljno utjecala na poziciju većih i starijih članica Europske unije moguće je uvidjeti u demografskim i ekonomskim indikatorima. Zemlje neto uplatiteljice u

Europski proračun, kao što su Francuska i Njemačka, i dalje su značajno jačeg gospodarstva od zemalja neto primateljica. Umjesto da se kohezija produbljuje, a razlike između zemalja Unije postaju sve manje, nejednakost između država primateljica i davateljica pomoći postaje sve veći problem. Naime, države-primateljice pomoći uvelike su postale tržište na kojima zemlje neto uplatiteljice u proračun plasiraju proizvode svojih gospodarstava. Također, kupovna moć korporacija država neto uplatiteljica u proračun daleko je veća od novopridošlih zemalja u EU pa je kapital starijih država članica izdominirao tržištem i vlasništvom tvrtki i banaka država neto primateljica pomoći. Sve postsocijalističke zemlje bilježe porast stranog vlasništva nad vitalnim i strateškim gospodarskim subjektima i resursima svojih država. Teza o produbljivanju nejednakosti dokazuje se dovođenjem u korelaciju država neto uplatiteljica u proračun unije i njihovog ekonomskog blagostanja i država neto primateljica pomoći u obliku ESI fondova i njihovih ekonomskih problema. Valja primijetiti kako države-primateljice pomoći, unatoč određenom porastu, uvelike zaostaju u omjeru bruto nacionalnog proizvoda i dohotka (GDP i GINI indeks) za starijim zemljama članicama. Nadalje, otvorenim tržištem te visokom stopom odlaska mladog obrazovanog radno sposobnog stanovništava u zemlje boljeg standarda Unije, narušena je demografska slika zemalja na istoku Europske unije koje će za par desetljeća ponovno biti primorane na traženje ekonomske pomoći zbog nedostatka iste radno sposobne populacije koja je nositelj ekonomskog prosperiteta. Ekonomskom dominacijom zapadnih zemalja na tržištu Europske unije starije članice proširuju i svoju političku moć upravo zbog ovisnosti novopridošlih država o politikama pomoći i zapadnom kapitalu. Širenjem EU raste međunarodna pozicija njenih članica, a Francuska i Njemačka koriste ponekad svoju poziciju kao samostalne, ponekad kroz prizmu Europske unije za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva. Kao što se ovdje tvrdi, ekonomske i socijalne prednosti koje zemlje-inicijatori politika razvojne pomoći dobivaju njihovom implementacijom, rezultiraju političkom dominacijom tih zemalja unutar Europske unije odnosno ostvarivanjem ciljeva vanjske politike.

Temeljeno na premisi kako politike razvojne pomoći služe starijim i moćnijim članicama Europske unije, prvenstveno Francuskoj i Njemačkoj, za širenje vlastitih interesa ostvarivanja ciljeva vanjske politike putem mreže moći i međuovisnosti, ova disertacija potkrjepljuje tvrdnju odgovaranjem na pitanja istraživanja na koja dosadašnja literatura nije dala odgovor, barem ne u kontekstu Europskih strukturnih i investicijskih fondova. Prije svega valja postaviti pitanje koji je dugoročan cilj razvojne pomoći za one koji tu pomoć iniciraju. Iz realističke perspektive, korist i interes nužno mora postojati za inicijatore politika razvojne pomoći te bi prema tome pravo pitanje bilo kakva je korist, dok nije upitno da ona postoji.

Iluzorno je i nepolitički, naime, tvrditi da se politika razvojne pomoći vodi iz nekih ideoloških i altruističkih razloga, a još više da je to zbog interesa drugih protivno vlastitom interesu. Iako su Alesina, Dollar i Easterly dokazali neučinkovitost razvojne pomoći, valja dovesti u korelaciju vanjsku politiku države inicijatora razvojne pomoći i njihove strateške ciljeve. Tragom toga valja ispitati u kojoj je mjeri politika Europske unije u interesu svih njenih članica, a kako služi širenju moći država centra, prvenstveno Francuske i Njemačke. Odnos centra i periferije unutar Europske unije očituje se prije svega u nejednakosti između država centra Francuske i Njemačke te novopridošlih zemlja članica. Takav odnos podređene periferije koja se eksploatira na račun dominantnog centra tipičan je za carstvo koncept carstva razrađen kod Fernanda Braudela i Immanuela Wallersteina (Wallerstein, 2004; Braudel, 1995). Europska unija sve je samo ne ostvarenje ideala jednakosti. Ekonomske razlike između država centra i država periferija EU očituju se i u političkim aspektima posjedovanja moći odnosno jedno je drugome uvjetovano. Prema tome, Europska unija također je instrument Francuske i Njemačke kao najmoćnijih država centra EU čime zapravo te države povećavaju svoju veličinu i globalnu moć. Drugim riječima, Europska unija ima karakteristike imperije Francuske i Njemačke u kojoj manje i siromašnije države provincije služe interesima država centra. Dapače, valja pokušati istražiti na koji način su spomenuti interesi starijih, većih i manjih, novih država članica, u sukobu jedno s drugim u kontekstu širenja moći politikama razvoja. Iz marksističke perspektive, ključan faktor dokazivanja je produbljivanje nejednakosti u vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju. Konačno, na primjeru Europske unije valja postaviti tezu o promjeni instrumenata širenja utjecaja odnosno načina posjedovanja moći u međunarodnim odnosima. Ciljevi država ostaju isti, poboljšanje svih aspekata vlastitog međunarodnog položaja. Međutim, to nije uvijek nužno vezano uz vojnu i teritorijalnu prevlast, već u ovom kontekstu uz stvaranje vlastite mreže međuovisnosti i pomaganja. Stvaranjem takve mreže, val započet politikama razvojne pomoći nastaviti će se na nove zemlje kandidatkinje, nakon što se države-recipienti politika razvojne pomoći razviju u dovoljnoj mjeri kako bi mogle dalje širiti istu politiku. Pa ipak, najmoćnije u toj mreži ostaju države primarni inicijatori politika koje uživaju najveće benefite od svoje pozicije.

Bilo koja znanstvena hipoteza zahtjeva dokaze u realitetu. S obzirom na današnju situaciju podijeljene Europske unije, od političkih pitanja do standarda građana, dokazi nejednakosti nalaze se zaista u svim segmentima njenog funkcioniranja. Pa ipak, mnogima ostaju „skriveni“ zbog ideološkog narativna o kapitalističkom altruizmu i o Europskoj uniji kao zajednici ravnopravnih država. Upravo stoga, kroz rad ćemo nastojati postaviti i dokazati tezu

mreža koje stvaraju starije i moćnije države EU tj. inicijatori i neto uplatitelji politika razvojne pomoći, prije svega Francuska i Njemačka, putem kojih postaju centri istih mreža moći i interesa. Iz marksističkog kuta gledanja, na taj je način ekonomska moć država inicijatora proširena na političku domenu funkcioniranja zemlje-primateljice. Analizom stupnja razvoja država recipijentata politika i država inicijatora dobit ćemo veoma jak argument u tom dokazivanju. Nije za očekivati da države-inicijatori politika potpore dijele informacije i znanje besplatno, već da formiraju mrežu međuovisnosti u kojoj postaju centri informacija i izvrsnosti te time istom upravljaju. Polazeći od činjenice da unutar EU postoje države neto uplatiteljice i neto primateljice politika razvojne pomoći, pokazat ćemo da je Europska unija svojevrsan politički entitet koji služi jačim državama kao centrima moći za daljnje širenje njihovih interesa. Zemlje-recipientice prihvaćaju razvojnu pomoć upravo iz razloga što im to otvara mogućnost za daljnje djelovanje na nove podrazvijene zemlje kandidatkinje. Na taj način, Europska unija jest interesna zajednica u kojoj dugoročno veći interes i korist imaju države davateljice pomoći odnosno neto uplatiteljice u Europski proračun. Osnovica ovakvog pristupa je dokazivanje nejednakosti koja se ne smanjuje već produbljuje. Ideja homogenosti Europske unije do danas nije zaživjela. Problem ekonomskog jaza između starijih i novijih država članica i dalje je prisutan. Iz toga je moguće dokazivati kako je po srijedi stvaranje zemalja centra i periferije što je u političkoj teoriji jedna od karakteristika imperija. Interes država centra Europske unije, stožernih većih i ekonomski jačih zemalja poput Francuske ili Njemačke, nije u skladu s idejom o homogenosti Europske unije jer na taj način gube svoj primat. Zemlje Višegradske skupine: Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska imaju redovitih problema oko usklađivanja politika sa starijim zemljama članicama Europske unije. Neusklađenost u zajedničkim političkim pitanjima daljnjeg puta Europske unije između ta dva bloka, starih centralnih zemalja neto uplatiteljica u Europski proračun i novijih neto primateljica potpore iz Europskog proračuna, stvara politički jaz koji je kočnica homogenizaciji Europske unije. Sve većim razilaženjima u idejama o zajedničkoj politici, kao što je npr. žestok otpor primanju imigranata od strane Višegradske skupine, problem ugrožavanja načela demokratskih procedura u Poljskoj ili otvoreni euroskepticizam konzervativnog premijera Mađarske Viktora Orbana, evidentno je kako se novije pridošle zemlje u Europsku uniju bune i grupiraju kako bi podržale zajedničke interese. Valja ispitati koji su razlozi za nezadovoljstvo i protivljenje politici homogenizacije novopridošlih zemalja, pogotovo jer su iste zemlje neto primateljice potpore i pomoći putem Europskih strukturnih i investicijskih fondova. Razloge treba tražiti u lošoj trgovinskoj bilanci novopridošlih zemalja u odnosu na starije. Nove članice EU bilježe znatan uvoz skupljih roba i usluga iz zemalja EU sa većim BDP-om jače ekonomije, dok se po jeftinijim tarifama kupuju

resursi i radna snaga novopridošlih zemalja s nižim BDP-om. Zastupnica Biljana Borzan je od početka djelovanja u Europskom parlamentu upozoravala na dvojni kvalitetu proizvoda na europskom tržištu. Nejednakost među državama članicama se u tom kontekstu očituje što proizvođači skuplje i manje kvalitetne proizvode plasiraju na tržište novopridošlih zemalja članica, dok je ista roba jeftinija i kvalitetnija u starijim državama EU (Europski parlament, 2018). Nadalje, čak je 25 milijuna radno sposobnih stanovnika otišlo potražiti bolje uvijete u starijim zemljama članicama, upravo u Francusku i Njemačku, centralne, najjače i najrazvijenije države članice. Razvijenije zemlje primaju mlado i educirano radno stanovništvo koje postaje okosnica budućeg gospodarstva dok države koje su na putu razvitka gube ključnu radnu snagu. Dapače, prema podacima UN-a jedan od najvećih problema država istočne Europske unije je izuzetno slab natalitet i prirodni prirast. Zemlje-recipienti politika potpore odnosno zemlje pridošle u Europsku uniju nakon petog vala proširenja bilježe najveći trend smanjenja stanovništva u svijetu. Litva i Latvija od 1990. godine izgubile su četvrtinu svog stanovništva, Rumunjska oko 17%, a u prvih 10 godine članstva Poljska je ostala bez 2 milijuna stanovnika (Eurostat, 2018). Gubitak mladog radno sposobnog stanovništva ima dugoročne katastrofalne posljedice na održivost čitave ekonomije, a time i na samu održivost države. Iz navedenog, ideja homogenosti Europske unije postaje privid za širenje interesa starijih i moćnijih država članica, Francuske i Njemačke, kao inicijatora politika razvojne pomoći.

Uvođenjem eura kao zajedničke valute Europske unije reducirala se monetarna autonomija država članica. Oduzimanje monetarne suverenosti za novopridošle države koje imaju siromašniju ekonomiju od Francuske i Njemačke, značilo je da su postale podložnije kontroli odnosno da je njima moguće lakše upravljati te diktirati njihovu gospodarsku politiku. Zbog veličine svog gospodarstva, euro je omogućio Francuskoj i Njemačkoj da učvrste svoju premoć unutar Europske unije, a time i da steknu najviše utjecaja na zajedničku monetarnu politiku. Vassilis Fouskas i Shampa Roy-Mukherjee ističu kako se strukturalna i institucionalna ekonomska logika monetarne discipline koja funkcionira u Njemačkoj ne može preslikati na ostatak Europske unije (Fouskas i Roy-Mukherjee, 2016: 9). Drugim riječima, mjere u Njemačkoj ne funkcioniraju i u ostalim državama, ali se unatoč tome monetarna politika eura bazira na sistemu njemačke marke. Euro je zajednička valuta, no niti jedna zemlja eurozone nema i ne može imati autonomnu monetarnu politiku kako bi nacionalna centralna banka obranila svoje gospodarstvo od ekonomskih kriza. Međutim, dok s jedne strane ima zajedničku valutu, čije je upravljanje prepušteno državama koje imaju najviše ekonomske moći, Europska unija nema adekvatnu zajedničku fiskalnu politiku koja bi bila primjenjiva na sve njene članice

jednako i s jednakom učinkovitošću. Fiskalne mjere koje funkcioniraju u Njemačkoj, neće funkcionirati u Grčkoj. Pa ipak, te dvije zemlje imaju istu valutu tj. istu monetarnu politiku. Eurozona na taj način postaje tamnica za države nižeg standarda s obzirom da su im monetarni mehanizmi poput devalvacije i supstitucije uvoza uskraćeni (Ibid: 14-15). Suprotno tvrdnjama Europske komisije, cjelokupan razvoj svih država članica na razini Unije i nacionalne politike smanjivanja javne potrošnje dvije su nespojive kategorije. Eurozona je dokinula monetarnu suverenost nacionalnih država čime ih je prisilila na štednju, rezanje javnih politika, ograničenu državnu potrošnju itd. Europa nikada nije bila optimalno valutno područje jer su značajne razlike u razvoju među državama postojale i prije uvođenja eura, a uvođenjem eura te razlike samo su se pogoršale. Eurozona je stvorila strukturu asimetrije između jezgre i periferije, stvarajući stalne vjerovnike i stalne dužnike (Ibid: 11-12). Prema tome, takva struktura oblik je imperije u kojoj kapital teče od periferije prema centru stvarajući trajni mehanizam nužnosti zaduživanja novopridošlih i siromašnijih država članica. Također, periferija prihvaća disciplinu centra po pitanju fiskalnih ograničenja, štednje i rezanja javne potrošnje zbog sve većeg javnog duga. Međutim, iz takvog dužničkog ropstva je nemoguće izaći upravo zbog zajedničke monetarne politike unutar eurozone koja, prema Fouskasu, šteti perifernim državama Europske unije poput Grčke, a pogoduje daljnjem bogaćenju država poput Njemačke (Fouskas, 2011: 177-184).

Nacionalne države stvaraju privid nacionalnog zajedništva kako bi prikrile klasne razlike. No to isto radi i Europska unija koja pod prividom zajedništva i jednakosti odnosno ujedinjenosti u različitosti prikriva sve veće nejednakosti između država članica. Nejednakosti u bogatstvu i stupnju razvoja između novopridošlih država periferije i centralnih država poput Francuske i Njemačke koje se bogate na njihov račun upućuju na europski imperij. Višeslav Raos ističe kako je postanak imperija postanak nemoguće svesti na isključivo ekonomske ili isključivo političke faktore već je potreban multikauzalni pristup tom predmetu analize (Raos, 2008: 76). Raos navodi zaključke britanskog antropologa Davida Harveya koji daje definiciju specifičnog kapitalističkog imperijalizma kao stapanja „teritorijalne logike imperijalne akumulacije moći“ i „kapitalističke logike akumulacije kapitala“, a imperijalizam shvaća kao politički, ali i ekonomski proces koji nadilazi okvire države (Ibid.). Prema tome, imperijalna moć ne podrazumijeva striktno teritorijalnu prevlast nego sposobnost manipuliranja i iskorištavanja provincija. Europska unija funkcionira upravo na taj način. Države centra, Francuska i Njemačka, eksploatiraju periferije Unije kako bi povećale svoju moć. Iako novopridošle države članice nisu teritorijalno podređene državama-centra, one jesu ekonomski i politički ovisne o njima upravo kroz sustav razvojne pomoći i finansijskih investicija, ukratko

kroz kapital. U Europskoj uniji valja prepoznati imperijalnu logiku koja nadilazi okvire države, a temelji se na akumulaciji moći u državama centra Francuskoj i Njemačkoj.

U ovom poglavlju pokazali smo da je imperijalni odnos koji podrazumijeva centar moći koji se bogati na štetu svojih provincija opstao. Dapače, suvremeni globalni kapitalizam i napredak tehnologije je omogućio stvaranje novih neteritorijalnih imperija koji svoju poziciju duguju upravo akumuliranom kapitalu iz doba kolonijalizma. Također, dali smo historijski pregled razvitka razvojne pomoći kao politike Velike Britanije prema svojim kolonijama te Marshallovog plana za oporavak Europe Sjedinjenih Američkih Država. Nadalje, u ovom poglavlju pokazali smo koliko je razvojna pomoć u suvremenom kontekstu neefektivna odnosno u kojoj mjeri ona ne rezultira zacrtanim ciljevima s obzirom na globalnu nejednakost i neravnopravne pozicije država-inicijatorica i država-recipientica. Također smo doveli u korelaciju davanje razvojne pomoći od strane država-inicijatorica ukoliko države-recipientice pristaju na određene političke i/ili gospodarske ustupke. Analiza je dalje bila usmjerena na Europsku uniju tj. na odnose koje u njoj vladaju. Francuska i Njemačka pokazane su kao najmoćnije države koje putem politika razvojne pomoći pozicioniraju sebe kao centre moći, kako izvan tako i unutar EU. To za posljedicu ima daljnje jačanje njihove međunarodne pozicije i širenje njihovog utjecaja. U idućem poglavlju detaljnije ćemo analizirati prioritete Njemačkih i Francuskih politika razvojne pomoći te sustav razvojne pomoći Europskih strukturnih i investicijskih fondova kako bismo ih doveli u korelaciju s vanjskopolitičkim ciljevima te dvije zemlje.

2. Poglavlje: Pregled politika razvojne pomoći Francuske i Njemačke

2.1 Njemačka politika razvojne pomoći i njeni prioriteti

Za dokazivanje teze ovog rada o međunarodnoj razvojnoj pomoći kao sredstvu postizanja vanjskopolitičkih ciljeva valja navesti podatke o financiranju i donacijama Francuske Republike i Saveze Republike Njemačke. Započinjimo s pregledom razvojne pomoći Njemačke. Izvješće Europske komisije potvrdilo je kako neovisno o programima Europske unije, njemačka potrošnja na inozemnu razvojnu pomoć (engl: Official Development Assistance) 2015. godine iznosi skoro 22 milijarde eura (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2015). Nadalje, Njemačka je 2016. bila treći najveći globalni donator inozemne pomoći (De Marco, 2018). Međutim, već iduće 2017. godine Njemačka je postala druga zemlja donator u svijetu sa potrošenih 22,1 milijarde eura na razvojnu pomoć što odgovara 0,67% njemačkog bruto nacionalnog dohotka iste godine (Donor Tracker, 2019). Iako je inozemna pomoć u 2016. iznosila 0,7% njemačkog bruto nacionalnog dohotka, što je za 0,03% manje nego u 2017., kada se iz računice izbace troškovi vezani uz zbrinjavanje izbjeglica koji čine četvrtinu proračuna razvojne pomoći odnosno nešto više od 5 milijardi eura, neto iznos razvojne pomoći neznatno se smanjio s 0,51 % u 2016. na 0,50% u 2017. Sukladno očekivanjima, smirivanje imigrantske krize odrazilo se na smanjenje troškova smještaja izbjeglica u Njemačkoj čime omjer ulaganja u razvojnu pomoć naspram bruto nacionalnog dohotka Njemačke u 2018. iznosi 0,51% što je razina koju se Njemačka vlada obvezala održavati i u 2019 (Bundesministerium der Finanzen, 2018).

Omjer kategorija poput bruto nacionalnog dohotka ili proizvoda i njemačke razvojne pomoći pokazuje koliko Njemačka zapravo izuzetno malo izdvaja za razvojnu pomoć odnosno koliko je cijena pomoći za Njemačku povoljna u odnosu na njeno gospodarstvo. Drugim riječima, zemlji tako snažnog bruto nacionalnog dohotka koji u 2017. iznosi 3302 milijarde eura zaista je efemeran iznos od 22,1 milijardi koji se troši na razvojnu pomoć. Možda je još važnije za istaknuti kako pitanje omjera razvojne pomoći i kategorija bruto nacionalnog dohotka ne treba gledati kao smanjenje pomoći, već kao povećanje nacionalnog dohotka Njemačke čime sredstava koja troši na razvojnu pomoć postaju još manja. Prema tome, trošak

za Njemačku je gotovo nikakav. Međutim, pozicioniranjem kao druga i u budućnosti možda vodeća globalna sila u distribuiranju međunarodne razvojne pomoći i iniciranju sličnih politika te sposobnosti reagiranja na izvanredne situacije poput migrantske krize, Njemačka povećava svoj međunarodni ugled i utjecaj na politike razvoja što predstavlja ključnu poziciju u suvremenom svijetu.

Njemačka je, uz to što je najveći inicijator politike razvojne pomoći Europske unije, i veliki neovisni donator bilateralnih programa pomoći u svijetu. Iako relativno transparentan, način na koji Njemačka distribuira razvojnu pomoć širom svijeta nije uvijek najočitiiji. Glavna i odgovorna institucija Savezne Republike Njemačke koja upravlja njemačkim sredstvima međunarodne razvojne pomoći je Federalno ministarstvo za gospodarsku suradnju i razvoj (njem: Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, dalje u tekstu: BMZ). Ta je institucija u 2017. godini imala proračun od 8,541 milijardi eura (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2017). Valja napomenuti kako je većina proračuna Federalnog ministarstva za gospodarsku suradnju i razvoj otišla na programe bilateralne pomoći. Dakle, 48,3% sredstava BMZ-a 2017. alocirano je na direktnu bilateralnu pomoć Njemačke vladama nerazvijenih zemlja što iznosi više 4.124 milijarde eura (Ibid.). Prema proračunu Federalnog ministarstva za gospodarsku suradnju i razvoj, ukupna alocirana sredstva za 2018. iznose 9,4 milijarde eura, dok je za 2019. procijenjen iznos od 10,2 milijarde eura (Donor Tracker, 2019; Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2019). Time je statistički evidentno kako iznos sredstava za međunarodnu pomoć eksponencijalno raste. Tome u prilog ide i podatak kako na proračun Federalnog ministarstva za gospodarsku suradnju i razvoj otpada 30 do 40 % ukupne njemačke razvojne pomoći te kako se u razdoblju od 2014. do 2018. gotovo udvostručio te u 2019. iznosi navedenih 10,2 milijarde eura (Donor Tracker, 2019; Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, 2018). Iako se u narednom periodu očekuje smanjenje proračuna BMZ-a na razinu iz 2017. godine odnosno na iznos od 8,5 milijardi eura, tek je za vidjeti hoće li do toga doći s obzirom na sve jaču poziciju Njemačke u svijetu međunarodne razvojne pomoći. Ovdje valja napomenuti kako međunarodna razvojna pomoć Njemačke potječe iz proračuna različitih ministarstava, a ne samo iz Federalnog ministarstva za ekonomsku suradnju i razvoj. Iako ta institucija raspolaže najvećim udjelom sredstava njemačke razvojne pomoći, zanimljivo je primijetiti kako je 2016. posljednja godina za koju su dostupni potpuni podaci o razvojnoj pomoći od strane dotičnog ministarstva (Ibid.). Prema tome, ne samo da ostaje nejasno koliko dodatno Njemačka troši izvan ingerencije Federalnog ministarstva za ekonomsku suradnju i

razvoj nego je također upitno koje organizacije još sudjeluju i s koliko sredstava. Primjerice, isto ministarstvo navodi kako je 13% ukupne razvojne pomoći prikupljeno od strane Njemačke državne razvojne banke (njem: Kreditanstalt für Wiederaufbau, dalje u tekstu: KfW) na tržištima kapitala te kako Savezni ured za vanjske poslove, koji upravlja većinom sredstava za humanitarnu pomoć i za mirovne misije UN-a, čini 10% ukupne njemačke međunarodne razvojne pomoći (Ibid.).

Tragom navedenih financijskih alokacija valja analizirati u koje politike Njemačka ulaže. Dakle, u proračunu njemačkog Federalnog ministarstva za gospodarsku suradnju i razvoj za 2019. 4,765 milijardi eura osigurano je za bilateralne programe koje Njemačka direktno sklapa i provodi s vladama država-recipientica. Nakon bilateralne pomoći, najveći dio sredstava odnosno skoro milijardu eura (11,9% proračuna BMZ-a) Njemačka izdvaja za globalnu potporu civilnom društvu i državnim institucijama (Ibid.). Iz toga valja zaključiti kako su prioriteti njemačke međunarodne pomoći fokusirani prije svega na stabilizaciju države-recipientice. Ukoliko državni aparat zemlje primateljice pomoći nije u stanju održati standard elementarnog funkcioniranja institucija, Njemačka koristi priliku stvoriti određenu ovisnost države-recipientice o dotacijama. Perpetuirana njemačka razvojna pomoć za održavanje započetih projekata veže državu-recipienticu uz interesne sfere njemačke vanjske politike te priprema teren za ulazak njemačkih gospodarskih subjekata.

Valja naglasiti kako je i na razini Europske unije Njemačka je jedan od glavnih inicijatora zajedničkih politika razvojne pomoći. Skoro 10 % odnosno skoro 823 milijuna eura iz proračuna BMZ-a Njemačka uplaćuje u Europski razvojni fond (dalje u tekstu: ERF). ERF je glavni instrument Europske unije za pružanje potpore razvojne suradnje u afričkim, karipskim i pacifičkim zemljama te ostalim prekomorskim područjima koji podržava aktivnosti u zemljama u razvoju s ciljem promicanja gospodarskog, društvenog i ljudskog razvoja, kao i regionalne suradnje (Europski parlament i Vijeće Europske unije, 2013). Ovdje je veoma interesantno napomenuti kako ERF ne pripada općem proračunu EU-a unatoč tome što je za taj fond rezervirana stavka u proračunu od 1993. godine temeljem zahtjeva Europskog parlamenta (Ibid.). ERF financiraju zasebno države članice, podliježe vlastitim financijskim pravilima, a njime upravlja poseban odbor. Na taj način Njemačka može svojim doprinosom dodatno utjecati na politiku dodjele sredstava koje vodi odbor ERF iz jednostavnog razloga što njezino gospodarstvo može priuštiti više sredstava za uplatu. Uz to, Njemačka iz proračuna BMZ-a izdvaja skoro pola milijarde za donacije programa Ujedinjenih naroda čime također podiže vlastiti ugled i utjecaj u toj instituciji. Međutim, valja reći da veći omjer sredstava koji

Njemačka izdvaja za „pomoć“ odlazi Grupi Svjetskoj banci i nekim regionalnim bankama. Njemačka usko surađuje s međunarodnim organizacijama kao što je Grupa Svjetska banka, što je uostalom slučaj i sa svim ostalim ekvivalentnim institucijama zaduženima za razvojnu pomoć država donatorica. Iz proračuna BMZ-a za 2019. godinu za Grupu Svjetska banka alocirano je preko 700 milijuna eura odnosno 6,8 posto proračuna te institucije (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, 2018). Kada se tome pribroji preko 238 milijuna eura koji su alocirani za pomoć regionalnim bankama odnosno 2,3 posto, dolazi se do zaključka kako Njemačka u banke ulaže gotovo duplo više nego u programe pomoći Ujedinjenih naroda (Ibid.). Takva vrsta pomoći odnosi se na zajmove koje Grupa Svjetska banka daje vladama zemalja u razvoju vežući ih na taj način u dužnički odnos koji se perpetuira stalnim uzimanjem novih zajmova zbog nemogućnosti dosega adekvatne razine gospodarskog razvitka. Ukoliko država nije u stanju održavati vlastite elementarne funkcije poput isplate mirovina i plaća ili ulaganja u neophodnu infrastrukturu, primorana je na uzimanje kredita od institucija kao što je Grupa Svjetska banka tj. njenih podorganizacija kao što je Međunarodna banka za obnovu i razvitak. Primjer za to uopće ne mora biti neka afrička ili azijska zemlja. Dovoljno je krenuti od Hrvatske. Vrijednosni okvir ovakve argumentacije je da ovom kontekstu razvojna pomoć nije nimalo pomoć već nužnost na koju svi stanovnici imaju pravo. Nažalost, organizacije poput Grupe Svjetske banke koje daju kredite koji su nužni kako bi država osigurala osnovne uvjete za svoje stanovništvo, često financiraju velike projekte upitne dugoročne održivosti. No još gora posljedica je privatizacija u kojoj domaći investitori imaju male ili nikakve šanse naspram internacionalnih korporacija. Organizacije poput Međunarodne banke za obnovu i razvoj uvjetuju vlade država kojima su odobreni krediti da privatiziraju državna poduzeća pod prizmom njihove neprofitabilnosti. Međutim, jednom kada se ključni državni resori poput telekomunikacija, elektroprivrede, vodoopskrbe, prerađivačke industrije pa čak zdravstvene i školske usluge privatiziraju, „igra“ je gotova i država više nije u poziciji pregovarati nego slušati odluke kompanija koje su preuzele vitalne segmente sistemskog funkcioniranja jer o njima doslovno ovisi. Također je interesantno kako se većina njemačke inozemne pomoći kroz bilateralne sporazume često daje u obliku kredita. Na taj način država-recipientica vezana je za Njemačku dugoročnom otplatom odnosno ostaje u dužničkom položaju što je također čini spremnijom na ustupke njemačkom kapitalu i podložnijom njemačkim vanjskopolitičkim interesima. Iako je riječ o zajmovima niže kamatne stope te razmjerno blagih uvjeta u odnosu na druge zajmove dostupne na tržištu, to ne znači da država-recipientica pomoći nije doslovno dužna Njemačkoj što za sobom povlači sve konzekvence stanke u kreditu. Također se uvjeti kredita uvijek prilagođavaju mogućnostima države-

recipijentice te mogu biti prilagođeni u obliku niže kamatne stope, produljenog trajanja otplate te ostalih oblika financijskih „pogodnosti“ koji nisu blagodat već nužnost izdavanja kredita i stupanja u kreditni odnos u kojemu je uvijek onaj koji izdaje kredit na dugoročnom profitu. To dokazuje i program od 12 koraka za implementaciju, procjenu i formiranje sistema otplate danih kredita, s kojim njemački BMZ posluje (De Marco, 2018). Prema tome, nemoguće je da bi takav sofisticiran sistem dodijelio kredit ukoliko iza istog ne stoji korist. Uvjeti pod kojima je kredit pružen vjerojatno podrazumijevaju stalno rekreditiranje čime drže državu-primateljicu u stalnom dugu.

Veoma je zanimljivo primijetiti kako se u paradigmi BMZ-a kreditiranje definira kao pomoć. Sama terminologija u kojoj financijska „injekcija“ za podizanje standarda države u obliku kredita koji ista zemlja dugoročno otplaćuje uz kamate smatra međunarodnom pomoći, možda dovoljno govori o licemjerju koncepta međunarodne razvojne pomoći. Zajam Njemačka shvaća tehničkom pomoći kao i svaku pomoć koju pruži njemačka vlada odnosno BMZ ili drugo tijelo zaduženo za davanje međunarodne pomoći. S obzirom da Njemačka ne bi davala kredite ukoliko nije u mogućnosti, a države-recipijentice, kao niti jedan subjekt, ne bi primale kredite ukoliko im nije nužno, ostaje pitanje u kojoj mjeri su troškovi izdavanja kredita oportuni za Njemačku, a koliko za državu-recipijenticu. Korist za Njemačku postoji jer u protivnom ne bi došlo do izdavanja kredita. Međutim „pomoć“ koju države-recipijentice zaprimaju veže ih u perpetuirani odnos poslovanja s Njemačkom i njenim korporacijama s ciljem produblivanja ovisnosti o financijskoj i tehničkoj njemačkoj razvojnoj pomoći.

Naravno da takav neravnotežan odnos vodi u iskorištavanje resursa države-recipijentice. Lokalna radna snaga države-recipijentice je znatno jeftinija. Na taj način se standard stanovnika države-inicijatorice poput Njemačke podiže jer navedeni radni odnosi omogućavaju prebacivanje neželjenih i jeftinijih zanimanja izvan države čime se oslobađa prostor za stvaranje novih, modernijih i sofisticiranijih zanimanja. Naravno da međunarodne korporacije često iskorištavaju lokalne radne snage i sirovine u svrhu konstantne globalne utrke stvaranja što većeg profita što uzrokuje katastrofalan propast domaće ekonomije i poduzeća kroz povećan uvoz. Ovaj scenarij je i te kako poznat ne samo u Africi i Aziji nego i u Hrvatskoj, našem susjedstvu, ali i cijeloj istočnoj Europi. Činjenice govore kako od razvojne pomoći, koja onda implicira navedeni scenarij, stanovništvo dugoročno lošije živi, a korist ima tek nekolicina pripadnika elite koja se u pravom mjestu našla u pravo vrijeme te svoju poziciju nije osigurala radom i izvrsnošću. Prosječan stanovnik od takve kreditne vrste međunarodne pomoći i razvitka ima manje nego prije.

Naspram podataka o kreditima i bilateralnoj pomoći za razvoj poduzeća i institucija, Njemačka znatno manje ulaže u pomoć za zaštitu okoliša i sigurnost hrane, nešto više od 437 milijuna eura, dok najmanji dio proračuna BMZ-a, otprilike 0,4 %, ide u istraživanje i obuku u razvojnoj suradnji (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2018; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2015). Ne treba posebno napominjati da bi trebalo biti obrnuto. Naime, temelj svakog društva je sigurnost i obrazovanje te ako te osnove potrebe nisu zadovoljene, nije moguće graditi daljnji razvoj. Njemačka strategija je obrnuta što također implicira smišljenu politiku prema državama-recipienticama kako bi ih se odvelo u podređeni i ovisnički položaj prema njemačkom kapitalu.

2.2 Francuska politika razvojne pomoći i njeni prioriteti

Francuska je jedna od glavnih zagovornika međunarodne razvojne pomoći čime spada u prvih pet zemalja svijeta po visini izdvojenih sredstava za programe razvoja. Službeno, francuska vlada je u 2017. na međunarodnu razvojnu pomoć potrošila neto iznos od preko 10 milijardi eura (10,1336 milijarde eura). To predstavlja povećanje isplaćenih sredstava za razvojnu pomoć od čak 15 % u odnosu na 2016 (Donor Tracker, 2019). Radi boljeg razumijevanja ponovno valja ovaj na prvu veliki iznos staviti u omjer s francuskim bruto nacionalnim dohotkom. Time se dolazi do zanimljive činjenice kako ukupan iznos koji Francuska izdvaja za programe razvojne pomoći iznosi svega 0,43% njenog bruto nacionalnog dohotka u 2017. dok podaci odnosno omjer sredstava za francusku razvojnu pomoć u odnosu na francuski bruto nacionalni dohodak za 2016. iznose 0,38% (Agence française de développement, 2017).

Nadalje, zanimljivo je primijetiti kontinuiranu predanost francuske politike međunarodnoj razvojnoj pomoći. Predsjednik Emmanuel Macron je obećao kako će francuska vlada dodatno povećavati iznos sredstava za francusku razvojnu pomoć (Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères, 2017). Prema tome, tendencija francuske vlade je do 2022. godine podići iznos koji se izdvaja za francuske programe razvojne pomoći na 0,55% bruto nacionalnog dohotka (Donor Tracker, 2019). To implicira eksponencijalno povećanje izdvajanja u proračun za francusku razvojnu pomoć. Kako bi se pratili trendovi povećanja, za 2019. proračun francuske razvojne pomoći iznosi oko 11 milijardi eura odnosno 0,44% bruto domaćeg dohotka tekuće godine uz postupno povećanje od 0,47% u 2020. godini, 0,51% u

2021. i konačno 0,55% u 2022 (Ibid.). Međutim, s obzirom na evidentnu važnost koju politike razvojne pomoći predstavljaju za Francusku, za očekivati je daljnji rast ulaganja u francuski proračun programa pomoći. Što se tiče koordinacije odnosno raspoređivanja sredstava za razvojnu pomoć, sukladno podacima Međuministarskog odbora za međunarodnu suradnju i razvoj (dalje u tekstu: CICID), čak dvije trećine predviđenih sredstva alocirano je za bilateralne sporazume koje Francuska sklapa s vladama država-recipientica. Sukladno općem trendu povećanja sredstava za razvojnu pomoć, Francuska razvojna agencija (fr: Agence française de développement, dalje u tekstu: AFD) povećat će svoj proračun bespovratnih sredstava sa sadašnjih 200 milijuna eura na milijardu eura u 2022. godini.

Što se tiče strateških i investicijskih prioriteta, valja navesti ključna područja francuskog ulaganja kako bi se analizirao interes francuske vlade. Francuska, kao i Njemačka te ostale države-inicijatorice međunarodne razvojne pomoći, načelno usredotočuje svoju službenu razvojnu potporu na sektore poput sigurnosti hrane, zdravlje, poljoprivredu, obrazovanje, gospodarski rast i održivi razvoj (Agence française de développement, 2017). Međutim, programi potpore zahtijevaju konkretnije i detaljnije razrađene strategije odnosno investicijske prioritete i specifične ciljeve ulaganja kao što je i slučaj s operativnim programima europskih fondovima, no o tome više riječi kasnije. Prema tome, sukladno definiranim investicijskim prioritetima koje je donio Međuministarski odbor za međunarodnu suradnju i razvoj, francuska vlada fokusira svoje interese ulaganja prije svega na međunarodnu stabilnost. To implicira kako je međunarodna razvojna pomoć definitivno svojevrsan alat za postizanje francuskih vanjskopolitičkih ciljeva. Time se dokazuje kako se jedan od prioriteta francuske vanjske politike kao što je međunarodna stabilnost, postiže upravo programima razvojne pomoći. Učinak razvojne pomoći je dvostruk. S jedne strane pacificira državu-recipienticu parcijalnim rješavanjem njihovih gorućih problema kako se isti ne bi prelili izvan granica dotične države te naštetili međunarodnoj stabilnosti. S druge strane, kao što je već navedeno, stavlja državu-recipienticu u ovisnički položaj na način da se dugoročno problemi ne rješavaju već država ovisi o stalnoj pomoći kako bi barem djelomično sanirala probleme i održala vlastitu stabilnost.

Osim međunarodne stabilnosti, francuski prioritet je i borba protiv klimatskih promjena. Francuska vlada time dokazuje zabrinutost za rizike koje takve promijene donose za Francusku. Međutim, za zaključiti je kako prioritizacijom sprečavanja klimatskih promjena na globalnoj sceni kao jednom od glavnih područja interesa francuske razvojne pomoći, Francuska zapravo promovira sebe. S ovim prioritetom valja povezati donošenje Pariškog sporazuma o klimatskim

promjenama (United Nations, 2015). Između ostalog, Francuska je izborila svojevrsnu „nišu“ u globalnoj politici te se pozicionirala kao branitelj globalnih klimatskih politika čime povećava svoj međunarodni utjecaj. Nadalje, prioritet francuske razvojne pomoći je i globalno obrazovanje čime se naglašava međunarodna uloga i tradicija Francuske kao predvodnika prosvjete. Prema tome, za očekivati je daljnji rast budžeta politike razvojne pomoći koje imaju fokus na obrazovanje. Zanimljivo je kako je Francuska sufinancirala te bila suorganizator konferencije Globalnog partnerstva za obrazovanje koja se 2018. održala u Dakaru (The Global Partnership for Education, 2018). Francuska je pokazala međunarodno vodstvo, ali i interes za usmjerenjem obrazovanja u svojoj bivšoj koloniji odnosno u Senegalu. Financiranjem programa koji potiču obrazovanje Francuska ulaže u temelje budućeg društva države-recipientice koji će, obrazovani u francuskom duhu, zasigurno biti bliži francuskim idejama i jeziku. Također, francuska razvojna politika fokusirana je na financiranje programa podizanja ravnopravnosti spolova te globalnog zdravlja. Primjerice, Francuska će u listopadu 2019. u Lyonu biti domaćin šestog saziva Globalnog fonda za borbu protiv koprnice, tuberkuloze i malarije čime se Francuska također globalno pozicionira kako predvodnik inicijativa za zdravlje, poglavito u državama gdje stanovništvo u velikom broju pati od navedenih bolesti, odnosno također u bivšim francuskim kolonijama (Garmaise, 2018).

Pa ipak, valja naglasiti da bez obzira na ostale prioritete, Francuska u svojoj vanjskoj politici daje prioritet sigurnosti i borbi protiv terorizma. To znači da je međunarodna razvojna pomoć usmjerena na projekte koji prate francuske političke, ali i vojne intervencije (Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères, 2017). Ovaj podatak veoma je bitan za kontekstualizaciju razvojne pomoći kao sredstva postizanja francuskih vanjskopolitičkih ciljeva. Na taj način je vidljivo kako su vanjskopolitički ciljevi Francuske povezani s politikama razvojne pomoći te kako programi djeluju komplementarno vanjskim politikama koje Francuska provodi, poglavito u Africi tj. francuskim bivšim kolonijama. Zanimljivo je kako se, geografski gledano, programi bespovratnih sredstava razvojne pomoći uglavnom implementiraju u zemlje Magreba, te zapadne i centralne Afrike, dok je kod drugih država-recipientica francuske razvojne pomoći, koje nisu iz navedenih regija, veća prisutnost financijskih instrumenta odnosno kredita (Ibid.). Prema podacima Francuske razvojne agencije koja je zadužena za financijsku razvojnu pomoć u obliku politika poznatijim pod nazivom misije, ciljane zemlje su uglavnom na Mediteranu i Supsaharskoj Africi, no pomoć u sprječavanju kriza uključuje i Bliski istok (Agence française de développement, 2017). Tako je u 2016. godini Maroku donirana razvojna pomoć u iznosu od gotovo pola milijarde eura,

Senegalu nešto više od 267 milijuna, a Kamerunu preko 151 milijun eura. Također valja spomenuti i Tursku koja je dobila više od 165 milijuna eura francuske razvojne pomoći 2016. godine. Što se ostalih regija svijeta tiče, Francuska je za zemlje Latinske Amerike, odnosno prema podacima Francuske agencije za razvitak za Meksiko, Kolumbiju i Brazil iste godine izdvojila preko 830 milijuna eura dok je u Jugoistočnu Aziju francuska vlada za primjerice Vijetnam i Filipine uložila oko 250 milijuna eura razvojne pomoći iste godine (Ibid.).

Francuska je bila domaćin četrdeset petog summita G7 2019. godine (Ministre de l'Europe et des affaires étrangères, 2019). Iako su ciljevi summita zajednički ciljevi skupine koju čine SAD-a, Kanada, Japan, Njemačka, Italija, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo plus Rusija, prioriteti francuske vanjske politike i ciljevi summita G7 uvelike se podudaraju. Primjerice, ciljevi četrdeset petog summita bili su usredotočeni na rješavanje globalnih sigurnosnih prijetnji, borbu protiv nejednakosti prilika s obzirom na rod, obrazovanje i pristup zdravstvu, smanjenje prijetnje okolišu, jačanje socijalnih dimenzija globalizacije te iskorištavanje mogućnosti koje stvara tehnologija. S obzirom da su prioriteti francuskog ulaganja u razvojnu pomoć koje je u zaključnom izvješću definirao Međuministarski odbor za međunarodnu suradnju i razvoj francuske vlade međunarodna sigurnost, klimatske promjene, obrazovanje, ravnopravnost spolova i zdravlje, evidentna je podudarnost s barem tri od pet ciljeva odnosno prioriteta ulaganja summita G7 (Ibid, 2018). Naravno, ovdje nije riječ o tome da je Francuska uspjela nametnuti svoje prioritete ostalim članicama G7 koje su također najveće svjetske donatorice razvojne pomoći već kako podudarnost ciljeva G7 i francuskih prioriteta dokazuje da su politike država-inicijatorica međunarodne razvojne pomoći i inače komplementarne. To je dodatan argument tezi da vanjska politika država-inicijatorica koristi razvojnu pomoć kao sredstvo ostvarivanja vanjskopolitičkih ciljeva.

Podaci o ulaganjima Francuske u razvojnu pomoć govore o globalnoj promjeni metoda odnosno instrumenata utjecaja jednih zemalja na druge. Ono što je Francuska ranije postizala vojnom, danas postiže financijskom pomoći. Zanimljivo je primijetiti kako je francuska paradigma u suvremenom kontekstu međunarodne pomoći bila jednaka i u slučaju kolonijalne ekspanzije. Drugim riječima, Francuska svoje vanjskopolitičke aktivnosti opravdava razvojem zaostalih zemalja kojima je potrebna pomoć i vodstvo Francuske te svojom republikanskom međunarodnom misijom čija je dužnost donijeti slobodu svim građanima svih država svijeta. Mnoga osvajanja u povijesti odvijala su se upravo pod krinkom razvoja i donošenja slobode potlačenim narodima. Iako Francuska poštuje suverenost država-primateljica danas više nego u 19. stoljeću, nije izgledno da programima pomoći ne utječe na upravljanje države-

recipijentice. Francuska svakako očekuje da zemlja koja prima njenu razvojnu pomoć uskladi svoju unutarnju i vanjsku politiku s francuskom politikom. Drugim riječima, za očekivati je da će Francuska uvjetovati državu-recipijenticu unutarnjim reformama i vanjskopolitičkim ustupcima pa čak i podržavanjem određenih francuskih globalnih politika što nije uvijek u interesu države-recipijentice, ali je svakako u interesu Francuske.

2.3 Pozadina sustava razvojne pomoći Europskih strukturnih i investicijskih fondova

Međunarodna razvojna pomoć podrazumijeva različite oblike intervencijskih politika. Europski strukturni i investicijski fondovi jedan su od tih oblika intervencijskih politika odnosno politika razvojne pomoći. Shvaćanje europskih strukturnih i investicijskih fondova kao oblika međunarodne razvojne pomoći preduvjet je analize moći Francuske i Njemačke s obzirom da su te dvije zemlje neto uplatiteljice u europski proračun te putem zajedničkih politika Europske unije ostvaruju dominantnu poziciju po svim parametrima. S obzirom da je osnovni smisao europskih fondova razvoj zaostalih područja unutar i izvan Europske unije, ne postoji argument kojim se europski strukturni i investicijski fondovi ne bi mogli promatrati kao međunarodna razvojna pomoć. Dakle, europske strukturne i investicijske fondove od razvojne pomoći u klasičnom smislu shvaćanja razlikuje samo sistem uplate. Dok u klasičnom smislu međunarodna razvojna pomoć teče od određene države određenoj državi, u kontekstu politike europskih strukturnih i investicijskih fondova sve države članice uplaćuju u europski proračun pa se pomoć u obliku operativnih programa spušta na svaku državu članicu zasebno. Ideja razvojne pomoći je razvitak investiranjem u određene grane gospodarstva kako bi se podigao standard i time doprinijelo općem zamahu ekonomije. Ideja europskih strukturnih i investicijskih fondova je ista. Naime, intervencijom u odrađene prioritetne osi ulaganja, načelno bi se trebao potaknuti opći napredak. Baš kako i kod svih oblika razvojne pomoći, cilj je potaknuti razvitak, a ne perpetuirano ulagati.

2.3.1 Kohezijska politika

Ključna politika kojom Europska unija investira „sama u sebe“ odnosno u podrazvijene države članice je kohezijska politika (Europska komisija, 2020). Kohezijska politika fokusirana je na poticanje otvaranja radnih mjesta, poticanje poslovne konkurentnosti, poticanje gospodarskog rasta i održivog razvoja te poboljšanje kvalitete života svih građana i regija EU. Kohezijska politika također nadopunjuje druge politike EU kao što su obrazovanje, zapošljavanje, inovacije, jedinstveno tržište te predstavlja strateški okvir za ispunjavanje ciljeva strategije Europa 2020, no o samoj strategiji više riječi u kasnijoj argumentaciji. Kao i u svim programima pomoći, kohezijska politika prije svega ulaže u gospodarski najprofitabilnije grane gospodarstva kako bi država-primateljica u što skorijem razdoblju razvitkom ekonomije vratila uložena sredstva. Tako se u sklopu kohezijske politike potiče jačanje gospodarstva otvaranjem novih malih i srednjih poduzeća koja pridonose konkurentnosti što bi posljedično trebalo rezultirati otvaranjem novih radnih mjesta i održivim razvojem. Sličnost kohezijske politike Europske unije s programima međunarodne razvojne pomoći očituje se i u operativnom postavljanju ciljeva i prioriteta. Pravna osnova za provođenje Kohezijske politike su osnivački ugovori odnosno Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije kojima EU uspostavlja unutarnje tržište i radi na održivom razvoju Europe koji se temelji na uravnoteženom gospodarskom rastu i stabilnosti cijena, visoko konkurentnom socijalnom tržišnom gospodarstvu s ciljem pune zaposlenosti i društvenog napretka te visokoj razini zaštite i poboljšanja kvalitete okoliša s promicanjem znanstvenog i tehnološkog napretka (Ibid: 2019). Na taj način Europska unija nastoji promicati ključne postulate za funkcioniranje kroz ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju te solidarnost među državama članicama. Nadalje, sekundarnim zakonodavstvom odnosno Uredbom 1303/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. prosinca 2013. o utvrđivanju zajedničkih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj (dalje u tekstu: EFRR), Europskom socijalnom fondu (dalje u tekstu: ESF), Kohezijskom fondu (dalje u tekstu: KF), Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj (dalje u tekstu: EPFRR) i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo (dalje u tekstu: EFPR) i o utvrđivanju općih odredbi EFRR, ESF, KF, EPFRR i EFPR-a utvrđuju se odredbe vezane uz strateško planiranje i programiranje donošenjem jedanaest općih i tematskih ciljeva, Zajednički strateški okvir (engl. Common Strategic Framework), obaveze donošenja Sporazuma o partnerstvu, obveze ispunjenja ex-ante uvjeta te odredbe o pripremi programa (Europski parlament i Vijeće EU, 2016). Kao i sve uredbe, ova kolokvijalno nazivana Uredba o zajedničkim odredbama

(engl. Common Provisions Regulation, dalje u tekstu: CPR) se direktno primjenjuje, nije ju potrebno inkorporirati u nacionalno zakonodavstvo te ima veću pravnu snagu od nacionalnih zakona i pravila. CPR predstavlja ključan dokument Europske unije u spuštanju sredstava europskih fondova na nacionalnu razinu. Uredbom je također regulirano praćenje provedbe programa, vrednovanje tijekom i nakon provedbe programa, opći uvjeti prihvatljivosti izdataka, sustav upravljanja i kontrole te financijsko upravljanje. Valja napomenuti kako CPR definira i postavlja zajedničke odredbe na vrlo širok i interpretacijama podložan način što rezultira čestim nejasnoćama u provođenju sustava na nacionalnoj razini i strahom institucija novijih članica EU od financijskih korekcija.

Uredba o zajedničkim odredbama obavezuje državu članicu da donose operativne programe temeljem Sporazuma o partnerstvu koji svaka država sklapa s Europskom komisijom za višegodišnje financijsko razdoblje od sedam godina (Europska komisija, 2014). Zanimljivo je primijetiti kako Operativni program potvrđuje Europska komisija, odnosno država članica ga izrađuje u partnerstvu s Europskom komisijom koja ga potom odobrava što ukazuje na podređeni odnos države članice spram Europske komisije. Slijedom Uredbe o zajedničkim odredbama, Sporazum o partnerstvu predstavlja krovni dokument nacionalne razine u procesu povlačenja sredstava iz Europske unije te omogućuje državi članici korištenje pet ranije navedenih fondova.

Dakle, ciljevi i prioriteti investiranja, baš kao i nekada u politikama razvojne pomoći prema kolonijama, postavljeni su se na način da se prioritizira razvoj gospodarstva u što kraćem roku sa što manje financijskih intervencija kako bi isto postalo motor daljnjeg razvitka države-recipientice. Sporazum o partnerstvu definira veoma načelne prioritete, temeljem Uredbe EU broj 1303/2013 Europskog parlamenta i Vijeća njih jedanaest: ulaganja u istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije, poboljšanje pristupa informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te njihovog korištenja i kvalitete, poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom emisije ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežnih infrastruktura, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, promicanje društvene uključenosti te borba protiv siromaštva i diskriminacije, ulaganje u obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje i poboljšanje učinkovitosti javne uprave (Europska komisija, 2014). Sporazum o partnerstvu i njegovi ovako široko postavljeni prioriteti u kojima je očita želja bila obuhvatiti apsolutno sve iz Uredbe o zajedničkim odredbama, nisu

ni praktično ni adekvatno rješenje za adresiranje problema države članice te nije za očekivati da će država članica implementirati prioritete u konkretne aktivnosti bez administrativnih, pravnih i ekonomskih poteškoća. Zato se, kao što je navedeno, nakon potpisivanja Sporazuma o partnerstvu donose operativni programi koji pak imaju svoje prioritetne osi unutar kojih se nalaze specifični ciljevi te se tek onda temeljem specifičnih ciljeva raspisuju natječaji za dodjelu bespovratnih sredstava ili financijskih instrumenata. Što je država manje razvijena, imat će veće šanse za većom alokacijom odobrenih sredstava kao što je slučaj sa Kohezijskim fondom na koga imaju pravo države članice čiji je BDP ispod 90% prosjeka EU (Ibid.). Međutim, valja primijetiti kako i u ovom kontekstu pomoć zapravo teče od države državi odnosno od države neto uplatiteljice u europski proračun do države neto recipijentice sredstava. To potvrđuje izvjestan strah država-recipijentica politika razvojne pomoći EU od toga da su u novom proračunskom razdoblju od 2020. do 2027. predviđena sredstva namijenjena kohezijskoj politici znatno manja, što zbog krize uzrokovane COVID-19 pandemijom, što zbog izlaska Velike Britanije, što zbog podbačene apsorpcije sredstava, što zbog generalnog trenda prelaska s modela bespovratnih sredstava na financijske instrumente odnosno na kreditiranje. U prijedlogu nove Uredbe o zajedničkim odredbama za slijedeće proračunsko razdoblje, Europska komisija predložila je određene izmjene zajedničkih smjernica koje bi trebale bolje odgovoriti na aktualne i predstojeće probleme kohezijske politike naučene iz dosadašnjeg iskustva. Novi CPR regulira sedam fondova: Europski fond za regionalni razvoj, Kohezijski fond, Europski socijalni fond, Europski fond za pomorstvo i ribarstvo, Fond za azil i migracije, Fond za unutarnju sigurnost i upravljanje granicama i tzv. Vizni instrument. Iako se prijedlog novog CPR-a nadovezuje na prethodna pravila koja pokrivaju razdoblje od 2014. do 2020., u prijedlogu se navodi kako će se tijekom provedbenog razdoblja uvesti brojne inovacije te osigurati pojednostavljenje i bolja sinergiju između različitih alata politike EU-a (European Parliament Think Tank, 2019). Pa ipak, slične najave i nastojanja boljeg adresiranja problema koji se javljaju tokom provedbe programskog razdoblja i prije su bila aktualna, ali je njihovo adresiranje polučilo upitne dugoročne rezultate.

2.3.2 Strategija 2020 kao odgovor na ekonomsku krizu 2007.

Kao što joj i samo ime govori, strategija Europa 2020 predstavlja viziju Europske unije 2020. godine (Europska komisija, 2014). Strategija Europa 2020 oslanja se na Kohezijsku politiku Europske unije te počiva na tri svojevrsna pojednostavljena i općenita postulata za kojim bi se politike Europske unije prilikom formiranja aktivnosti trebale voditi: pametan, održiv i uključiv rast. Pod pametnim rastom podrazumijeva se ulaganje u ekonomiju koja je utemeljena na investicijama, pod održiv rast podrazumijeva se ulaganje u učinkovitije iskorištavanje resursa na ekološki prihvatljiv i konkurentan način dok se pod uključiv rast podrazumijeva ulaganje u ekonomiju koja će rezultirati visokom stopom zaposlenosti te doprinijeti društvenoj i teritorijalnoj povezanosti (Ibid: 2010). Daljnja razrada Strategije Europa 2020 konkretnije definira pet glavnih ciljeva koja bi Europska unije trebala postići do 2020 (Ibid: 2020). Prvi cilj vezan je uz stopu zapošljavanja odnosno da do 2020. godine 75% populacije EU u dobi između 20 i 64 godine treba biti u radnom odnosu. Drugi cilj vezan je uz inovacije te nalaže kako do 2020. godine stopa investicija u istraživanje i razvoj treba biti 3% BDP-a Europske unije. Treći cilj adresira problem klimatskih promjena odnosno smanjenje emisije ugljičnog dioksida do 30%. Četvrti cilj vezan je uz obrazovanje te postavlja granicu postotka osoba koje rano napuste školovanje ispod 10% dok bi najmanje 40% mlađe generacije trebalo završiti tercijarni stupanj obrazovanja odnosno biti visokoobrazovano. Borba protiv siromaštva je peti cilj strategije te nalaže kako bi do 2020. godine 20 milijuna stanovnika Europske unije manje trebalo biti u opasnosti od siromaštva.

Dakle, Strategija 2020 nastala je upravo kao odgovor na krizu iz 2007. s obzirom na saznanje o opasnostima koje gospodarske krize nose. U Strategiji 2020 se navodi kako je razdoblje od 2014. do 2020 trenutak transformacije Europske unije. S obzirom na stanje u kojem je gospodarska kriza izbrisala dotadašnji napredak, izražen je određen strah prema budućnosti gospodarskog razvoja Europe, a samim time i prema općenitom napretku. Doista, težina krize nije bila tek puki i prolazni moment „normalnog“ ekonomskog razvitaka već je bila bez presedana pogotovo za razvijene ekonomije zapadne Europe koje su se suočila sa neočekivanim padovima vrijednosti gospodarstva i društvenim izazovima nezadovoljnog građanstva. Ekonomski prosperitet koji je desetljećima nakon Drugog svjetskog rata bio svojevrsan brend država zapadne Europe, sada se počeo urušavati. Pad dugogodišnjeg ekonomskog rasta prouzročilo je pad investicija čime se zaustavila pozitivna stopa zaposlenosti. Padom zaposlenosti pala je i potrošnja što je dodatno uzrokovalo smanjuje broja radnih mjesta

i uskoro se čitava ekonomija našla u bezizlaznoj situaciji gdje je jedna državna intervencija mogla prekinuti začarani ciklus. BDP Europske unije u 2009. godini bilježio je stopu pada od čak 4 %, industrijska proizvodnja je, kao jedna od grana nositeljica državne ekonomije, pala na razinu iz 1990.-ih godina, a otprilike 10 % radno sposobnog stanovništva EU bilo je 2009. nezaposleno (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020). Međutim, najzabrinjavajući faktor bio je upravo činjenica da su takve loše statistike pokazivale tendenciju još većeg pada. Države Europske unije krizu nisu dočekale spremne. Stanovništvo naviklo na ekonomski prosperitet europskog gospodarstva i socijalnu zaštitu, ovisno naravno o kojoj zemlji članici Europske unije govorimo, dočekalo je ekonomsku krizu kao veliki šok, pogotovo u starijim državama članicama Europske unije. Kriza je ukazala na slabosti europske ekonomije i svakako na ovisnost o gospodarstvu SAD-a.

Strategija Europa 2020 imala je za cilj odgovoriti na ekonomske izazove posljedica krize 2007. te povećati europsku ekonomsku autarkičnost iako je osiguranje ekonomskog rasta u desetljeću 2010. do 2020. bio i ostao veći izazov nego ranije. Tomu je tako zbog psihološkog učinka koje imaju krize. Stagnacija i pad gospodarstva zahtijevaju uvijek dugogodišnji proces oporavka u kojem je potrebno vratiti povjerenje građana u potrošnju i ulaganje. No najveći i najteži gubitak doživjele su javne financije država članice Europske unije s obzirom da ovise o prihodima fiskalne politike. Također, na izvršnoj vlasti ostaje zadatak da osigura uvjete povoljnog gospodarskog okruženja što stvara dodatani pritisak na državnu riznicu. Dvije godine nakon što je kriza započela, prosječan deficit na razini EU bio je 7 % ukupnog BDP-a svih država članica dok je razina javnog duga narasla preko 80 % BDP-a. Time je vidljivo kako su i unutar najjačih ekonomija država članica poput Francuske ili Njemačke olako srušeni kriteriji potvrđeni Ugovorom iz Maastrichta koji oformljuju plan tadašnjeg predsjednika Komisije Jacquesa Delorsa o uvođenju zajedničke europske valute. Delorsov plan nalaže da ukoliko država članica kani biti u eurozoni deficit državnog proračuna ne smije joj prelaziti 3% BDP-a, javni dug ne smije iznositi više od 60 % BDP dok stopa inflacije mora biti zadržana ispod 1,5 % prosječne inflacije triju zemlja EU s najnižom stopom (McCormick, 2010: 158-159). Situacijom koja je nastala nakon 2007. je u dvije godine uništeno skoro 20 godina fiskalne konsolidacije Europske unije. Kako Strategija nalaže, potencijal rasta je prepolovljen tijekom krize čime se pojačava rizik od gubitka potencijalnih budućih investicija, a samim time i gubitka stvaranja talenata i ideja koje doprinose razvoju zbog nesigurnosti, slabe potražnje i nedostatka sredstava (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020). Strategija nadalje nalaže kako je izlazak iz krize trenutačni izazov, no najveći je izazov pokušati prevenirati buduće

dugoročne probleme koji bi rezultirali vraćanjem u stanje koje bi opet rezultiralo krizom. Lideri Europske unije imaju za cilj pozicionirati EU na globalnoj ljestvici dovoljno visoko kako bi bila konkurentna ostalim brzorastućim ekonomijama poput Kine, Japana i SAD-a. Svijest o tome da čak i prije krize Europa nije dovoljno brzo napredovala u usporedbi s ostatkom svijeta zasigurno zabrinjava lidere država članica, prvenstveno lidere Francuske i Njemačke kao stožernih zemalja EU. S obzirom da je stopa rasta BDP-a EU bila strukturno niža od prosječne stope rasta Kine, Japana ili SAD-a, uglavnom zbog pada produktivnosti u odnosu na dotične zemlje i preseljenje industrije na istočnoazijsko tržište krajem prošlog stoljeća u potrazi za jeftinijom radnom snagom, Europska unija pred sobom ima izazov održanja pozicije na globalnom tržištu. Pa ipak, uzorci slabijeg rasta ne leže samo u preseljenju industrije već i u slabijim trendovima ulaganja u inovacije i razvoj. Zanimljivo je primijetiti kako Strategija nalaže da je dio odgovornosti na europskom društvu zbog nespremnosti da akceptira nove tehnološke inovacije i nedovoljno upotrebi informacijske i komunikacijske tehnologije. Pod time se vjerojatno podrazumijeva usporedba europskog građanstva s primjerice japanskim ili kineskim građanstvom u korištenju tehnologija za jačanje poslovnih kapaciteta. Također se kao problem spominje tromost administracije i nedinamično poslovno okruženje.

Nadalje, Strategija ističe problem stope zaposlenosti. Prema statističkim analizama, europska stopa zaposlenosti 2010. iznosi 69% za stanovništvo između 20 i 64 godine. Drugim riječima, u radnom odnosu nalazi se 63% žena i 76% muškaraca što je niže od stopa zaposlenosti ostalih brzorastućih ekonomija. Usporedbe radi, stopa starijih radnika od 55 godina života do umirovljenja u Japanu iznosi 62 % dok je prosjek Europske unije 46 %. Također, analiza Strategije upućuje na to da Europljani u prosjeku rade 10% manje sati od radnika u SAD-u i Japanu. Međutim, postavlja se pitanje koliko je nužno da stopa zaposlenosti starijih građana bude veća odnosno da ljudi starije životne dobi nužno rade ukoliko isto šteti njihovom zdravlju. Također, pitanje rada je i pitanje kvalitete života koje redovito zanemaruju brzorastuće ekonomije pa pravo na dostojnu mirovinu, adekvatni životni standard i normalno radno vrijeme ispadaju iz fokusa u isključivo kapitalistički orijentiranim ekonomijama. Vrijednosti za koje se države Europske unija zalažu trebale bi biti osnovica njihovog postojanja jer država postoji zbog ljudi, a ne obrnuto. Isključivo natjecanje za mjesto u svijetu po rangi produktivnosti nije vrijednost koja je adekvatna civilizacijskom naslijeđu. Prema tome, valja razlikovati izbor od nužnosti zaposlenika da radi i koliko dugo. Ukoliko se starijim građanima ne omogućuju adekvatni uvjete života riječ je više o prisili nego o izboru.

Strategija 2020 nadalje naglašava nužnost adresiranja problematike klimatskih izazova i nedostataka resursa za svjetsku populaciju koja rasta brže nego ikada u povijesti (Roser i Ortiz-Ospina, 2018). Porast populacije stvara povoljno tlo za konflikte oko prirodnih resursa. Borba oko nafte i plina na Bliskom istoku traje od kolonijalnog razdoblja sredine 20 stoljeća. Izgledno je da će rizici od najvećih sukoba biti uzrokovani upravo borbom za resurse, ma kakvi oni bili. S obzirom da je riječ o povećanju populacije od 400 % u prošlom stoljeću, za očekivati je da će u 21. stoljeću eksponencijalno populacija duplo brže i duplo više narasti. S obzirom na takav rast za očekivati je da će se budući ratovi voditi oko osnovnih resursa čak i kao što je životni prostor. Suočeni s datim klimatsko-resurstvenih izazovima budućnosti, Europska unija nastoji smanjiti ovisnost o fosilnim gorivima kao što su nafta ili plin, ali i smanjiti neučinkovitu upotrebu sirovina odnosno uspostaviti učinkovitije upravljanje resursima. Ovisnost o fosilnim gorivima izlaže ekonomiju cjenovnim šokovima što prijeti čitavoj strategiji rasta. Međutim, EU mora uskladiti svoje ekonomske aktivnosti i djelovanje s ostalim dijelovima svijeta u svrhu očuvanja globalne ekonomske pozicije, a istovremeno provesti dogovorenu klimatsku i energetska strategiju diljem teritorija EU što je u najmanju ruku vrlo ambiciozan izazov.

Strategija 2020 zapravo je alarmantan poziv na očuvanje svjetske ekonomske pozicije Europske unije, a time i njenih članica. Vlade država članica svjesne su da moraju reagirati na sve brže promijene međunarodnog ekonomskog okruženja kako bi ne samo očuvale globalnu poziciju već i izbjegla propadanje. Zemlje koje prije samo dvadeset godina predstavljale malu ili nikakvu opasnost, poput Kine, Indije ili Rusije, danas su glavni rivali Europskoj uniji na međunarodnoj sceni. Iz toga valja zaključiti kako se broj konkurenata Europskoj uniji na međunarodnoj sceni eksponencijalno povećava te ih je u budućnosti moguće očekivati još više. Ono što je neupitno jest da su države Europske unije sada već u takvoj mreži međuovisnosti da eventualni izlazak bilo koje od država predstavlja veoma teške gospodarske i političke probleme kao što se pokazuje na primjeru Velike Britanije. Međuovisnost europske ekonomije u vremenima krize može predstavljati veliki problem, pogotovo za države eurozone zbog nemogućnosti primjene univerzalnog rješenja monetarne politike Europske središnje banke na sve države zbog različitosti njihovog gospodarstva. Politike vlade jedne zemlje se izuzetno jako reflektiraju na ostale zemlje članice, posebice ukoliko je je riječ o najvećim i gospodarski najjačim državama EU, Francuskoj i Njemačkoj. Zbog svoje veličine i snage, upravo se od te dvije države očekuje vodstvo u vremenima kriza, čime se one pozicioniraju kao dominantne te svoje odluke ravnaju prema vlastitom interesu. Dok Francuska i Njemačka posjeduju dovoljno resursa za amortizaciju troškova i stabilizaciju gospodarstva i izvan svojih granica, novije i

siromašnije države članice si ne mogu priuštiti takav luksuz što posljedično dovodi do rezanja javne potrošnje, zastoja ulaganja u infrastrukturu koja je ključna za daljnji razvoj i opće stagnacije gospodarstva siromašnijih država. U tom trenutku ponovno dolazi do izražaja ekonomska moć većih država članica koje kreditiranjem i politikama razvojne pomoći ulažu u slabije članice, više zbog očuvanja razine potrošnje kako bi mogle dalje plasirati proizvode vlastitog gospodarstva i time profitirati nego zbog solidarnosti. Iako je financijska kriza prošla, ostaje pitanje kojim su državama najviše koristile aktivnosti poduzete za stabilizaciju bankarskog sustava. Jednako kao i Marshallov plan, Europski plana za ekonomski oporavak stavlja naglasak na stabilizaciju prijašnjeg financijskog sustava međuovisnosti i kredita koji stavlja države u perpetuirani dužnički, gotovo vazalski odnos prema državama-inicijatorima politika pomoći (Varoufakis, 2011). Iako u globalnom svijetu nema apsolutne autarkičnosti odnosno ni jedna država nije u stanju neovisno djelovati u odnosu na ostale države, pitanje koje se postavlja je u kojoj mjeri zajedničke politike koriste određenim državama više nego drugima. Moć time postaje sposobnost i utjecaj države da nametne zajedničku politiku koja se pokazuje kao kolektivno rješenje. Takav odnos snaga upravo je slučaj u Europskoj uniji, gdje je ključan moment odluke dogovor između Francuske i Njemačke, a ne primjerice između Hrvatske i Slovenije. S obzirom da globalnu ekonomsku značajnost Europske unije, Francuska i Njemačka uvelike su povećale svoj svjetski utjecaj kroz prizmu Europske unije. Dapače, u Strategiji 2020 naglašava se nužnost veće uključenosti Europske unije na odluke koje se odnose na globalnu politiku te snažnije predstavljanje prema van odnosno osnaženje vanjske politike Europske unije (Europska komisija, 2010). S obzirom da vanjska politika Europske unije mora biti povezana sa snažnijom unutarnjom koordinacijom, jasno je da će u toj koordinaciji veću ulogu imati veće države članice, a samim time i veći potencijal postizanja vanjskopolitičkih ciljeva.

Posljedice krize iz 2007. iskorištene su za propagandu nužnosti promijene politika Europske unije i naglašavanja jačeg zajedničkog djelovanja te produbljivanja kolektivne međupovezanosti. Međutim, ostaje za vidjeti koliko je to djelovanje zajedničko, a koliko je podložno utjecajima i interesima stariji, većih i bogatijih zemlja Europske unije, prvenstveno Francuske i Njemačke. Globalni izazovi Europskoj uniji su doista sve veći što se očituje povećanom ulogom BRICS zemalja koje sve brže ekonomski rastu te zahtijevaju globalnu političku participaciju. Prema tome, najveća opasnost za Europsku uniju leži upravo u sporosti odgovaranja na globalne izazove koji su posljedica nekoordiniranosti i neusklađenosti politika njenih članica. Dramatično upozorenje o europskom „izgubljenom desetljeću“ od 2010. do 2020. u kojem je pred Europskom unijom presudni izbor nastaviti sa sporim i relativno

nekoordiniranim ritmom reforma i tako riskirati trajni gubitak bogatstva koji će rezultirati visokom nezaposlenošću, socijalnom bijedom i relativnim padom na svjetskoj sceni, ili usuglasiti djelovanje i zajedničke reforme na razini unije ocrta buduću smjerove političkog razvoja EU (Wright, 2013: 7-28). No dok se s jedne strane nastoji prikazati zajedničko suočavanje s globalnim izazovima i nužnost provođenja reformi svih država članica, ostaje pitanje u kojoj mjeri iste reforme odgovaraju svim članicama Europske unije.

2.3.3 Primanje razvojne pomoći na nacionalnoj razini

Sustav upravljanja i kontrole Europskih fondova je na nacionalnoj razini razrađen na način da operativnim programima upravljaju upravljačka tijela kao što su primjerice Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije za operativni program Konkurentnost i kohezija ili Ministarstvo rada i mirovinskog sustava za operativni program Učinkoviti ljudski potencijali. Upravljačka tijela mogu delegirati svoje funkcije odnosno dio svojih aktivnosti na posrednička tijela, primjerice na Središnju agenciju za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije ili Hrvatski zavod za zapošljavanje koja su odgovorna za ugovaranje pojedinačnih projekata. Tek se u tom momentu može govoriti o ugovorenim sredstvima za krajnje korisnike. Međutim, dio koji se često u medijima prešućuje te ostaje nejasan nedovoljno informiranoj javnosti jest da je velika razlika između odobrenih, ugovorenih i isplaćenih odnosno certificiranih sredstava. U javnom diskursu koristi se izraz povlačenje sredstava te se nastoji prikazati koliko je sredstava „povučeno“. Dakako, takva terminologija nije ni približno adekvatna za shvaćanje sustava dodijele sredstava na razini Europske unije. Nakon uspostavljanja sustava na nacionalnoj razini, ugovaranje projekata tek je početak posla tzv. povlačenja sredstava. Odobrena sredstava predstavljaju potencijalan iznos koji pojedina članica može ugovoriti i certificirati u programskom razdoblju. Tako je Republici Hrvatskoj za ovo programsko razdoblje od 2014. do 2020. iz Europskih strukturnih i investicijskih (ESI) fondova na raspolaganju ukupno 10,676 milijardi eura. Od tog iznosa 8,397 milijardi eura predviđeno je za ciljeve kohezijske politike, 2,026 milijarde eura za poljoprivredu i ruralni razvoj te 253 milijuna eura za razvoj ribarstva (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018). Dakako, ukupna cifra ugovorenih i u konačnici certificiranih sredstava Europskoj komisiji već je daleko manja od cifre odobrenih sredstava, a konačan iznos „povučenih“ sredstava vjerojatno će biti još manji 2023. kada mora završiti certificiranje za

ugovorene projekte ovog programskog razdoblja. Točan iznos dobivenih sredstava tek će tada biti poznat.

U praksi je upitno koliko zapravo takve investicije polučuju rezultate jer je mjerenje indikatora svedeno na vrlo ezoterične parametre tipa smanjenje nezaposlenosti. Na primjeru Hrvatske, ali i ostalih postsocijalističkih država Europske unije, smanjenje nezaposlenosti prvenstveno je rezultat iseljavanja i negativnog demografskog prirasta te bi adekvatniji indikator praćenja bio povećanje zaposlenosti. Na ovaj način jasan učinak kohezijske politike, izuzev dobre propagande Europske unije, ostaje zamagljen. Kohezijska politika također cilja na podrazvijene regije, a ne nužno na države kao jedine teritorijalne jedinice čime na određeni način umanjuje ingerenciju države-primateljice na vlastitom području. Nadalje, kohezijska politika adresirana je problemima građana Europske unije čime se također zaobilazi državna instanca. Bitno je napomenuti kako građanski status u Europskoj uniji i dalje nije drugačije definiran nego državljanstvom njenih članica.

Kao i svaka država, Republika Hrvatska ima svoj društveni, ekonomski, pravni i politički specifikum. Ključan problem procesa dobivanja sredstava jest upravo neselektivno i univerzalno postavljen sustav prioriteta ulaganja koji bi trebao odgovarati svim zemljama članicama Europske unije. Kao što se svi pacijenti ne mogu liječiti istim lijekom, tako ne postoji univerzalna politika na razini EU koja bi odgovarala svim njezinim članicama jednako. Sustav upravljanja i kontrole projektima financiranim od strane Europske unije, uz manje razlike, sličan je kod svih država članica jer takav mora biti sukladno Uredbi o zajedničkim odredbama. Dakle, sve države članice imaju upravljačka tijela koja su temeljem Sporazuma o partnerstvu odgovorna za spuštanje sredstava na nacionalnu razinu ugovaranjem projekata s krajnjim korisnicima, bilo da je riječ o poduzetnicima ili bolnicama i školama. Nakon što se uspostavi sustav upravljanja i kontrole, kreće proces ugovaranja. Tu je moguće uvidjeti prvo veliko odstupanje između odobrenih i ugovorenih sredstava. Krajnji korisnici se često ne snalaze u samom procesu prijave, a mnogi nemaju ni kapaciteta za samu prijavu s obzirom na obujam dokumentacije. Skuplji projekti proporcionalno iziskuju više sufinanciranja od strane korisnika i zahtijevaju više uloženi sredstava u izradu dokumentacije. U tom momentu dolazi do izražaja funkcionalnost ili tromost državnog i pravog sustava. Naime, korisnicima je potrebna adekvatna dokumentacija, riješeni imovinsko-pravni odnosi, potvrde o uplati poreza itd. Ukoliko sustav nije u stanju osigurati pravovaljanu dokumentaciju na vrijeme, proces ugovaranja se značajno odužuje. Samim time kasni se s provedbom, a time i s konačnim certificiranjem sredstava Europskoj komisiji. Ako kasni ugovaranje zbog problema funkcioniranja administrativnih

kapaciteta pravnog sustava države članice, kasne i konačne isplate ugovorenih projekata od strane Europske komisije. Time je vidljivo kako univerzalno uspostavljen sustav na razni Europske unije nije adekvatan za sve države članice. Primjerice, imovinski sporovi u Njemačkoj ili Francuskoj kraju daleko kraće nego u Hrvatskoj, a potvrde i uplate poreza u tim zemljama predstavljaju znatno manji problem nego kod nas. Drugim riječima kapaciteti korisnika jači su u Francuskoj i Njemačkoj pa je izglednije da će i dobivanje sredstava za ugovorene projekte ići brže i lakše nego u Hrvatskoj. Valjalo bi prije svega adresirati probleme administrativnih kapaciteta države članice kako bi sam proces bio uspješan. Također nije za očekivati da korisnici imaju iste financijske startne osnove pa je značajno teže bolnici u Hrvatskoj sufinancirati veliki projekt nego bolnici u Njemačkoj. Taj privid u kojemu svi uplaćuju i svi dobivaju valja demantirati neto razlikom uplaćivanja u europski proračun u kojemu, kako je ranije navedeno, Francuska i Njemačka uplaćuju više od primjerice Hrvatske i ostalih država-recipientica (Eurostat - Statistics Explained, 2018). No tu postoji i drugi momenti koje valja proučiti, a to su prije svega različiti ekonomski i društveni uvjeti koji vladaju u različitim državama članicama izuzetno heterogene Europske unije. Velike razlike država onemogućavaju jedinstveno shvaćanje utjecaja europskih fondova. Ključno je nastojati proučiti dugoročne posljedice za svaku državu posebno kako bi se ustanovila efektivnost ili neefektivnost politike razvojne pomoći. Međutim, krajnje posljedice su i dalje predmet nagađanja zbog dugoročne neizvjesnosti ekonomskih i političkih uvjeta država-recipientica pomoći, ali i trenutnih i budućih političkih izazova funkcioniranja Europske unije.

Iako je direktna financijska pomoć odnosno financijska donacija najprepoznatljiviji model, razvojna pomoć može biti vrlo raznovrsna. Tako se primjerice razvojna pomoć može očitovati i u transferu znanja čega su primjer tzv. „twinning programi“ Europske unije (Europska komisija, 2014). Twinning projekt predstavlja svojevrsno institucionalno umrežavanje. Zapravo, riječ je o savjetovanju tj. „consultingu“ u kojem eksperti u određenom području dolaze u državu-primateljicu i tamo prenose svoje znanje i iskustva koja su prikupili kada se slična aktivnost obavljala u njihovoj zemlji. Takvi programi usmjereni su na sektorsko jačanje specifičnog područje rada i istraživanja u državnoj instituciji države-primateljice. Institucija se povezuje odnosno umrežuje s ostalim institucijama sličnog karaktera Europske unije preko dolaznih eksperata. U slučaju twinning programa, riječ je o najmanje dva eksperta iz slične ustanove države-inicijatorice u Europskoj uniji. U praksi se projekt najčešće odvija putem određenih razmjena stručnog osoblja, stručnim posjetima, treninzima, radionicama, konferencijama te ostalim oblicima širenja informacija i iskustava. Unatoč tome što je twinning

program osmišljen da omogući bržu izgradnju jačih kapaciteta u suradnji s partnerskim institucijama, zbog toga jer institucije države-inicijatorice imaju određena iskustva i utjecaj pogotovo u primjerice znanstvenom području, valja naglasiti opasnost koja je često u potpunosti zanemarena. Ta opasnost najvidljivija je upravo prilikom provođenja ovakve vrste razvojne pomoći upravo zbog direktnih službenih kontakata državnog i znanstvenog osoblja u kojem je uputno akceptirati savjete eksperata države-inicijatorice. Time se dovodi u koliziju način funkcioniranja različitih sistema različitih država. Naime, nije nužno da politike koje daju rezultate u jednoj državi pod određenim uvjetima iste rezultate ostvaruju i implementacijom u drugačiju sredinu. Svaka država ima svoje historijsko naslijeđe, ekonomsku pozadinu, političku strukturu, stupanj međusobne harmonije etniciteta itd. Sagledavajući problematiku na taj način, nije korisno primjenjivati iste metode na sustavno različite države. Dapače, dugoročno gledano preslikavanje modela može biti i štetno jer za sobom povlači različite reperkusije na ostale sustave koje ovise o sustavu u kojem je do promjene došlo. Studija Stefana Rocha ukazuje kako trajni učinak na upravne kapacitete država-primateljice EU twinning projekata izostaje (Roch, 2017: 72-87). Zanimljivo je primijetiti kako je u završnom izvještaju koji je za Opću upravu za proširenje Europske komisije (engl. Directorate General: Enlargement) napravila konzultantska kuća Ecorys, navedeno da je većina negativnih efekata twinning projekta u Turskoj posljedica administrativne podkapacitiranosti i pomanjkanja političke volje za rješavanjem određenih problema što je nesumnjivo točno (Pot, Blomeyer, Geveci, Günaydin). Međutim, nije propitana adekvatnost samog programa na uvjete u Turskoj. Samim time, iako postoje određene preporuke za djelotvornije adresiranje ciljanih problema, koncept u kojemu EU postavljaju uvjete koje država-primateljica mora manje ili više uspješno prihvatiti, nije doveden u pitanje.

2.4 Njemačka razvojna pomoć kroz programe Europske unije

S obzirom da pod međunarodnu razvojnu pomoć spadaju i europski investicijski i strukturni fondovi, valja napomenuti kako je Njemačka najznačajniji neto uplatitelj u europski proračun. Iako europski fondovi među zemljama članicama funkcioniraju na način uplate u zajednički proračun kojeg sve države EU koriste, za argumentaciju dokazivanja međunarodne razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva nema razlike između korištenja zajedničkog proračuna u kojemu postoje neto uplatiteljice i neto recipijentice i „standardnih“ oblika razvojne pomoći odnosno direktne financijske donacije. Na ovaj način, Njemačka indirektno provodi politike razvojne pomoći. Uzimajući u obzir omjer uplate u europski proračun u odnosu na druge zemlje, za zaključiti je kako je Njemačka značajni kreator politika razvojne pomoći. To Njemačkoj omogućuje da strateški postavi investicijske prioritete ulaganja. Naravno da Njemačka kao najjača ekonomska sila Europske unije nastoji maksimalizirati koristi koje ima od pomaganja podrazvijenim i novopridošlim zemljama Europske unije. Takvo širenje njemačke ekonomske i političke moći i utjecaja pozitivno se reflektiraju na njemačko gospodarstvo u kontekstu širenja tržišta za njemačke kompanije. Teško je oteti se dojmu kako je ovdje riječ o suvremenoj koncepciji ideje „Drang nach Osten“ penetriranjem njemačkog kapitala na istok. Iako profit od razvojne pomoći država-recipijentica imaju i ostale države-inicijatorice Europske unije, s obzirom na veličinu gospodarstva, poziciju i moć njemačkih korporacija Njemačka profitira najviše.

Dokaz interesa Njemačke od ulaganje u europski proračun odnosno u politike razvojne pomoći kroz strukturne i investicijske fondove je omjer potrošnje Njemačke na Europsku uniju i obrnuto. Naime, njemačko ulaganje u europski proračun za 2016. godinu iznosi 23,277 milijardi eura. S druge strane ukupna potrošnja Europske unije u Njemačkoj tj. sredstva koja se isplaćuju Njemačkoj iz proračuna iznose 10,082 milijardi eura. Kako bi se dobio bolji uvid o zapravo izuzetno malim iznosima s kojima Njemačka putem uplate u europski proračun vrlo efektivno širi svoju moć i utjecaj unutar Europske unije, prikaz ovih podataka valja iskazati u omjeru njemačkog doprinosa proračunu u odnosu na njemački bruto nacionalni dohodak. Dakle, njemački doprinos europskom proračunu za 2018. iznosi 0,73% dok potrošnja EU-a u Njemačkoj iznosi 0,35% njemačkog bruto nacionalnog dohotka (Europska unija, 2019). Podaci za 2017. godinu ukazuju na smanjenje izdvajanja od 3,690 milijardi eura pa je tako doprinos Njemačke europskom proračunu iznosio 19.587 milijardi eura, a ukupna potrošnja Europske unije u Njemačkoj iste godine neznatno se povećala te je iznosila 10,927 milijardi eura. Podaci

unutar iste godine pokazuju drastičnije promjene kod Francuske, no o tome više riječi kasnije. Također, dobivene rezultate ponovno valja usporediti s bruto nacionalnim dohotkom Njemačke. Tako ulaganje iz europskog proračuna čini 0,33%, a njemački doprinos proračunu 0,59% bruto nacionalnog dohotka Njemačke (Ibid: 2018).

Njemačka na taj način prolazi veoma jeftino s obzirom na koristi i povećanje utjecaja na procese donošenje odluka Europske unije i definiranje njenog daljnjeg smjera razvoja. Programi razvoja Europske unije posljedica su iniciranja takvih politika od strane bogatih i moćnih zemalja kao što je Njemačka. Međutim valja napomenuti kako takvi programi podrazumijevaju financijsku pomoć te izravan pristup konzultanata koji pružaju stručnu podršku pripreme i provedbe s ciljem poticanja gospodarskog rasta države-recipientice. Njemačka, kao neto uplatiteljica i država-inicijatorica programa razvojne pomoći Europske unije, dugoročno veže države-recipientice uz svoje politike jer je za održivost projekata potrebno stalno sufinanciranje koje Njemačka pruža. Na taj način, država-recipientica upada u začarani krug stalne potrebe za dodatnim europskim sredstvima kako bi se održale politike programa razvoja. Za zaključiti je kako Njemačka kao država-inicijatorica i primjerice Hrvatska kao država-recipientica europskih strukturnih fondova, nisu u ravnopravnom položaju već se Njemačka nameće kao financijski i politički lider koji određuje političko usmjerenje država ovisnih o programima pomoći.

2.5 Francuska razvojna pomoć kroz programe Europske unije

Jednako kao i Njemačka, Francuska uvelike sudjeluje u kreaciji zajedničkih razvojnih politika Europske unije prema njenim slabije razvijenim državama članicama te se nalazi na dugom mjestu po izdvajanju u europski proračun. Suradnja te dvije zemlje garancija je daljnjeg funkcioniranja Europske unije. Francuska, kao i Njemačka zemlja je osnivačica EU, jedan od njenih najvećih zagovornika te aktivni sudionik u kreaciji smjera razvoja unije. O važnosti Francuske i Njemačke kao osovine EU govori i činjenica da su radni jezici europskih institucija, uz engleski upravo njemački i francuski. Prema tome, ne čudi što je Francuska druga po redu uplatiteljica u europski proračun iz kojeg se financiraju europski strukturni i investicijski fondovi kao konkretna realizacija politika razvojna pomoći koje je Francuska veliki zagovaratelj. U omjeru na bruto nacionalni dohodak ukupni francuski doprinos proračunu EU za 2018. čini 0,85%, a potrošnja EU na Francusku čini 0,61% francuskog BND-a (Europska unija, 2019). Sredstva koja je Francuska uplatila u proračun Europske unije u 2016. iznose 19,476 milijardi eura dok sredstava koja je EU „vratila“ odnosno potrošila u Francuskoj iznose 11,275 milijardi eura. Za 2017. godinu podaci nalažu kako je ukupni doprinos Francuske proračunu Europske unije iznosio 16,234 milijardi eura dok je potrošnja EU-a u Francuskoj rasla te je za istu godinu iznosila 13,505 milijardi eura (Ibid. 2018). Zanimljivo je primijetiti oscilacije u iznosu sredstava koje Francuska uplaćuje Europskoj uniji odnosno povećanje povratka uplaćenih sredstava Francuskoj iz europskog proračuna. Prema tome, razlika sredstava koja je Francuska uplatila u Europski proračun 2016. i 2017. iznosi čak 3,142 milijarde eura dok povećanje izdvajanja europskih sredstava u Francusku za isto razdoblje iznosi 2,230 milijarde eura. Time se dolazi do računice koja ocrta pravo stanje uplate Francuske u zajednički proračun. Dakle, neto sredstava koje je Francuska uplatila u europski proračun u 2016. iznose 8,201 milijardi eura, u 2017. ta se brojka smanjila na 2,729 da bi se 2018. ponovno povećala na 5,795 milijardi eura. U godini dana Francuska je smanjila izdvajanja u europski proračun i povećala neto primanja koja ostvaruje iz proračuna za čak nešto više od 300 %. Valja spomenuti kako se proračun Europske unije tj. višegodišnji financijski okvir donosi za razdoblje od sedam godina (Europska komisija, 2019). Međutim, pitanje dugoročnih interesa svih zemlja članica zasigurno ovisi o kontinuiranim izdvajanjima bogatijih država za zajednički dogovorene politike i započete projekte. Politike razvojne pomoći na taj način postaju zamka za podrazvijene države jer će se dogovorena kontinuirana sredstva koja su ključna za održivost započelih projekata revitalizacije gospodarstva uskratiti.

Razvojna pomoć stavlja države-recipientice u ovisnički položaj koji je podložan interesima države-inicijatorice.

2.6 Europska razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke

Francuska i Njemačka najznačajnije su neto uplatiteljice u europski proračun. Te dvije zemlje osnivačice čine osovinu Europske unije baš ako što je temelj opstojnosti Jugoslavije bila okosnica i suradnja SR Hrvatske i SR Srbije. Ovo paralela ključna je za razumijevanje političkih procesa koji dovode do prosperiteta zajednice ili do njenog uništenja. Prema tome, bitno je uočiti kako ekonomska i politička suradnja Francuske i Njemačke drže Europsku uniju na okupu te je veoma teško zamisliti Europsku uniju u današnjem političkom uređenju i obliku bez jedne od te dvije zemlje. To međutim povlači i određene odgovornosti, ali i benefite za Francusku i Njemačku. S obzirom da su te dvije zemlje neto uplatiteljice u europski proračun njihov utjecaj na definiranje i nametanje politika daljnjeg razvoja za čitavu Europsku uniju je mnogo veći nego primjerice utjecaj Hrvatske ili Slovenije. Realni neto doprinos Francuske iznosi 8,3 za 2016., 2,8 za 2017. te 5,8 milijarde eura za 2018., dok neto doprinos Njemačke za 2016. iznosi 13,2, nešto manje od 8,7 za 2017., te ponovno oko 13,2 milijarde eura za 2018. Tako ispada da Francuska uplaćuje znatno manje od prikazanog iznosa odnosno 0,86 % za 2016., 0,70 % za 2017. te 0,85 % za 2018., a Njemačka 0,73 % za 2016., 0,59 % za 2017. te 0,73 % za 2018. svog bruto nacionalnog dohotka (Europska unija, 2020). Uračunajući krizu veznu uz COVID – 19 pandemiju te izlazak Velike Britanije iz EU, za očekivati je da će se sredstava dodatno smanjivati, ali da će se povećati omjer izdvajanja sredstava u europski proračun u odnosu na bruto nacionalni dohodak Francuske i Njemačke. Međutim, ključno je uvidjeti kako su sredstva koja Francuska i Njemačka izdvajaju za europski proračun toliko beznačajna u odnosu na njihovo bogatstvo da politike razvojne pomoći u kontekstu europskih strukturnih i investicijskih fondova njima ne predstavljaju nikakav financijski izazov. S druge strane, stabilnost gospodarskog napretka novopridošlih zemlja u Europsku uniju kao što je Hrvatska, ovisi o istim fondovima i daljnjem dobivanju sredstava za održivost započetih projekata revitalizacije gospodarstava. S obzirom na enormni ekonomski jaz između zemalja članica za očekivati je da postoji i disbalans moći unutar Europske unije. Umjesto da se politikama razvojne pomoći jaz smanjuje, Francuska i Njemačka bilježe povećanje svog bogatstva te ubiru plodove implementacije politika razvojne pomoći kroz povećan povrat

kapitala uloženog u podrazvijene države-recipientice. Pitanje ovdje nije raste li standard u prosjeku, nego čiji raste više. Francuska i Njemačke imaju konkretne ekonomske koristi od podizanja standarda novopridošlim članicama putem politika razvojne pomoći koji se potom reflektiraju na političku sferu moći i pozicije Francuske i Njemačke unutar Europske unije. Europskim politikama razvojne pomoći, kojih su većinski inicijatori i uplatitelji Francuska i Njemačka, u novopridošlim državama EU raste platežna moć i potrošnja čime se otvaraju nova tržišta za kapital bogatih zemalja. Indirektno, Francuska i Njemačka pod dvostrukom krinkom razvojne i zajedničke pomoći šire svoj kapital i utjecaj, a sve za veoma mali ulog.

U ovom poglavlju dan je pregled prioriteta Francuskih i Njemačkih ulaganja u razvoju politiku. Također, detaljno je objašnjen sustav razvojne pomoći strukturnih i investicijskih fondova Europske unije odnosno njihova logika intervencije na nacionalnoj razini. Također je objašnjena Kohezijska politika unije te strategija Europske unije za budućnost. Navedeno je koliko izdvajaju Francuska i Njemačka za EU proračun te koliko je to zapravo malo financijsko opterećenje s obzirom na njihova gospodarstva. Iz toga valja zaključiti kako postoji dublji interes Francuske i Njemačke tj. kako investiranjem u europske politike razvojne pomoći te dvije zemlje šire svoj utjecaj i moć. U idućem poglavlju analizirat ćemo konkretne koristi koje od investiranja u razvojnu politiku imaju države-inicijatorice. Poseban naglasak bit će na profitu kompanija država-inicijatorica te privlačenju mladog, obrazovnog stanovništva u nove/stare centre moći – Francusku i Njemačku.

3. Poglavlje: Analiza koristi razvojne pomoći za države-inicijatorice

3.1 Trgovinska bilanca i paradoks gospodarskog uzleta

Nakon analize politika razvojne pomoći Francuske i Njemačke, ključno je analizirati koristi koje zemlje-inicijatorice imaju od njihove implementacije kako bi se dokazala teza o korištenju razvojne pomoći kao sredstvu postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Prije svega valja proučiti ekonomske posljedice politika razvojne pomoći za države-inicijatorice. Ekonomski odnos odnosno trgovinska bilanca između država-inicijatorica i država-recipientica te implikacije dobiti za donatore i recipijente međunarodne razvojne pomoći predmet su znanstvenih rasprava još od 1920.-ih. Keynes-Ohlinova rasprava o učinku prijenosa dohotka na uvjete trgovanja po prvi puta problematizira dugoročne učinke pomoći i donacija (Keynes, 1949). Za razliku od Ohlina, Keynes je tvrdio da je Weimarska Njemačka nakon Prvog svjetskog rata i hiperinflacije u stanju prikupiti novac potreban za otplatu reparacije, međutim ga nije u stanju prenijeti pobjednicima jer je postojao nepremostiv problem prijenosa tj. transakcija prikupljenog kapitala pa stoga postoji mogućnost da zemlja završi u suficitu proračuna nakon otplate dugova. Kasnija istraživanja, poglavito Jagdish Bhagwatia i Harry G. Johnsona, upozoravaju na opasnost od usporavanja ekonomije za zemlje rastućeg gospodarstva. Paradoks se sastoji u tome da bi gospodarski rast mogao dovesti zemlju do situacije u kojoj bi se dugoročno našla u lošijoj ekonomskoj poziciji nego prije rasta. Ukoliko se rast gospodarstva uvelike temelji na izvozu, što je slučaj brzorastućih industrijaliziranih zemalja, velika ponuda proizvoda na inozemnom tržištu dovodi do pada njihove cijene i potražnje tj. pada uvjeta razmjene. U određenim okolnostima pad uvjeta razmjene može biti toliko velik da nadmašuje dobit od rasta što uzrokuje pogoršanje stanja gospodarstva u zemlji u većoj mjeri nego prije rasta. Istraživanja Paula Samuelsona dodatno obrazlažu ovaj fenomen u kojem industrijski rast nastaje u zemlji kada njezin trgovinski partner slijedi politiku izvoza zemlje izvoznice kako bi nakon određenog vremena izmijenio uvjete razmjene. Prema tome, nagli gospodarski rast koji je često uzrokovan ulaganjem razvojne pomoći u trenutno tržišno potrebite industrije države-recipientice, dugoročno može dovesti do lošije pozicije iste zemlje u odnosu na ranije. Na negativne posljedice donatorske pomoći upozoravao je i rusko-američki ekonomist Vasilij Leontijev, dobitnik Nobelove nagrade za model ulaznih i izlaznih međuindustrijskih odnosa gospodarstva tj. input-output analizu. Prema Leontijevoj teoriji proizvodnja jednog industrijskog sektora postaje ulaz u drugi industrijski sektor. Drugim riječima svaki sektor

ovisan je o svakom drugom sektoru, i kao potrošač rezultata drugih sektora i kao dobavljač ulaganja i potražnje. Leontijev je konstatirao da strana pomoć odnosno međunarodna razvojna pomoć može obogaćivati donatore i dugoročno smanjivati gospodarski potencijal države-recipientice (Martínez-Zarzoso, Nowak-Lehmann i Klasen, 2010: 202). Riječima Bhagwatija, državi koja prima pomoć može dugoročno biti gore nego da je nije primala (Bhagwati, 1958: 201-205; Johnson, 1955: 95-112). Od rasprava vezanih uz paradoks transfera u novije vrijeme valja spomenuti studiju Slobodana Đajića, Sajala Lahirija i Pascalisa Raimondosa koji su proučavali implikacije privremene razvojne pomoći (Đajić, Lahiri i Raimondos, 2004: 151-161). Studija se temeljila na zemljama lošijeg standarda koje se oslanjaju na međunarodnu pomoć kako bi rješavale domaće socijalne probleme. Međutim, studija razmatra i benefite države-inicijatorice pomoći odnosno utjecaj potpore na izvoz donatora. Iako neto koristi od prijenosa pomoći kroz određeni period variraju i za donatora i za primatelja, ostaje pitanje u kojoj mjeri ista neto korist u datom trenutku znači za obje strane. Autori navode kako pod pretpostavkom ekonomske i političke stabilnosti u državi-recipientici razvojna pomoć u prvobitnom razdoblju može pridonijeti privremenom i kratkoročnom poboljšavanju uvjeta. Međutim, u takvom okruženju potpore dolazi do efekata stvaranja navike u državi-recipientici. Na taj način razvojna pomoć u prvom razdoblju može poslužiti kasnijem preusmjeravanju povlastica u korist donatora. Naime, izvoz roba, usluga i kapitala države-inicijatorice u državu-recipienticu razvojne pomoći ključan je moment početka ostvarivanja benefita (Ibid.). Autori spominju da se ulaganje u razvojnu pomoć donatora isplati jer je dugoročan učinak uvjeta trgovine sa zemljama-recipienticama dovoljno profitabilan da zasjenjuje svoj gubitak u prvom razdoblju. Prema tome, međunarodna razvojna pomoć poboljšava izvoz donatora. Na taj način zemlja-inicijatorica može se dugoročno okoristiti povećanjem prihoda i širenjem sfere ekonomskog utjecaja u međunarodnoj trgovini.

Zanimljivo je za primijetiti kako autori navode deficit istraživanja učinka međunarodne razvojne pomoći na izvozne razine zemalja donatora. Od nedavnih radova interes država-inicijatorica razvojne pomoći iz perspektive više donatora analizirali su Nilsson, Lloyd, McGillivray, Morrissey i Osei, Wagner i Juhasz Silva (Martínez-Zarzoso, Nowak-Lehmann i Klasen, 2010: 202). Ključan moment dokazivanja interesa koje države-inicijatorice ostvaruju od implementacije međunarodne razvojne pomoći jest upravo odnos između razvojne pomoći i izvoza donatora. Prema tome, valja dokazati kako donator ostvaruje ekonomsku korist od iniciranja razvojne pomoći kroz veći izvoz svojih roba i usluga u države-recipientice. Gospodarski faktor izvoza proizvoda motor je razvoja države-inicijatorice te perpetuirati njenu

ekonomsku poziciju spram država-recipientica i omogućuje daljnju implementaciju programa razvojne pomoći. To vodi do pitanja konkurencije između država-inicijatorica razvojne pomoći što također istražuju navedeni autori (Martínez-Zarzoso, Nowak-Lehmann i Klasen, 2010: 202). Sagledano iz ove perspektive, razvojna pomoć postaje natjecanje u donacijama kako bi se osvojilo tržište države-recipientice. Iz toga je vidljivo kako nema velike razlike između kapitalističkog liberalnog koncepta konkurencije na tržištu i konkurencije u doniranju pomoći kako bi se ostvarila dominantna tržišna pozicija. Zapravo, nije riječ o podržavanju slobodne i „zdrave“ konkurencije, već stvaranju uvjeta na globalnom tržištu kako ona ne bi bila slobodna nego unaprijed određena platežnom moći i nužnosti korištenja sukladno programima pomoći.

Nastavno na započetu argumentaciju o pozitivnim učincima razvojne pomoći na izvoz država-inicijatorica, u svom radu „Ekonomski izvozni benefiti donatora od razvojne pomoći“ Inmaculada Martínez-Zarzoso, Felicitas Nowak-Lehmann i Stephan Klasen navode da za svaki dolar potrošene bilateralne razvojne pomoći povećanje izvoza države-inicijatorice iznosi 2,15 dolara (Ibid.). Naravno da iznos profita od izvoza koji je vezan uz doniranu razvojnu pomoć oscilira tijekom vremena, međutim bilanca je uvijek pozitivna. Države-inicijatorice razvojne pomoći profitiraju u smislu izvoza prema državama kojima daju pomoć bilo kroz programe multilateralne ili bilateralne pomoći te postoji direktna poveznica između ostvarenog profita države donatora i države koja prima njezinu razvojnu pomoć. Prema tome, države-inicijatorice nalaze se u povlaštenom položaju u kojem nemaju ništa za izgubiti. Štoviše, ukoliko će slijediti preporuke Milenijskih razvojnih ciljeva Ujedinjenih naroda te trošiti otprilike 0,07 posto svog BDP-a godišnje na razvojnu pomoć, ostvarit će povećanje razine izvoza te poboljšati ekonomske uvjete država-recipientica (Ibid.). Međutim, poboljšanje ekonomskih uvjeta država-recipientica nije besplatno, već generira daljnji profit država-inicijatorica izvozom roba i usluga u zemlje primateljice pomoći. Bez te realističke kalkulacije povećanja vlastitog ekonomskog interesa, teško da bi razine međunarodne razvojne pomoći rasle. Ovdje valja zaključiti kako je iniciranje razvojne pomoći u svakom slučaju u interesu donatora, ali nije nužno u dugoročnom interesu recipienta jer dok država-inicijatorica širi područje djelovanja i kalkulira izvozni profit, država-recipientica grca u problemima te je prisiljena istu pomoć uzimati.

3.2 *Subjekti moći: korporacije država-inicijatorica*

Profit kompanije država-inicijatorica raste s obzirom na navedeno povećanje izvoza posredovanog ulaganjima u razvojnu pomoć. Razlog tome moguće je uočiti u upravljanju pripremom i provedbom programa razvojne pomoći koje je redovito u rukama država-inicijatorica. Naime, kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, države-inicijatorice propisuju uvjete prihvatljivosti i kriterije odabira projekta potpore te na taj način u potpunosti kontroliraju proces. Samim time, kompanije i stručnjaci država-inicijatorica preuzimaju provedbu programa. Na taj način razvojna pomoć zapravo koristi poslovnim prilikama poduzećima iz država-recipientica koja naplaćuju svoju robu i usluge. Tu dolazi do problema implementacije programa zbog, namjernog ili nenamjernog, nerazumijevanja društvenog, socijalnog i ekonomskog konteksta države-recipientice. Drugim riječima, razvojne politike koje funkcioniraju u državama-inicijatoricama preslikavaju se na države-recipientice što može imati dugoročne negativne posljedice za dotične zemlje. Kontrola procesa i prioriteta ulaganja trebali bi biti odluka države-recipientice. Nažalost, unaprijed propisanim pravilima od strane donatora politike razvojne pomoći, uložena sredstava ne rezultiraju očekivanim ostvarivanjem ciljeva. Time ostaje upitna svrha razvojne pomoći, ali ne i agenda država-inicijatorica s obzirom na minimalan rizik i povećanje vlastitog profita.

Profit kompanija država-inicijatorica pokazuje se u iznosu koji se troši na kupovinu roba i usluga nužnih za provedbu projekata donirane razvojne pomoći. Time se više od polovice doniranih sredstava zapravo vraća u države-inicijatorice kroz kompanije koje provode radove i usluge u državama-recipienticama. Kada je riječ o velikim infrastrukturnim radovima, uvjeti prihvatljivosti podugovorenih gospodarskih subjekata često nadmašuju kapacitete poduzeća država-recipientica pa kompanije razvijenih država-inicijatorica pobjeđuju na natječajima za izvođenje radova i pružanje roba i usluga. Takvi skupi i veliki projekti malo pomažu u sustavnom rješavanju potreba nerazvijenih zemalja te često ostaju spomenik propalim politikama. No takvi veliki projekti ostvaruju značajan profit za kompanije koje izvode radove što možda ne bi mogle u uvjetima svoje matične zemlje ili barem ne za toliki profit. Posrijedi je svojevrsno pranje novca jer se dobar dio uložene pomoći vraća poduzećima država-inicijatorica, a ne ostaje u državi koja je pomoć primila. Dapače, prema podacima Eurodada, europske mreže nevladinih udruga za dug, razvoj i redukciju siromaštva, mnoge države koje doniraju pomoć formalno obavezuju zemlje-recipientice ugovorom da prilikom implementacije programa razvojne pomoći koriste usluge njihovih kompanija. Uz to, dvije

trećine doniranih sredstava razvojne pomoći ponovno završava u poduzećima država-inicijatorica zbog propisanih uvjeta nabave ili nemogućnosti lokalnih tvrtki da konkuriraju cijenom ili uslugom (European Network on Debt and Development, 2019). Ovi podaci i uvjeti upućuju na veliki interes donatorskih zemlja za investiranje u politike razvojne pomoći i objašnjavaju njihov porast. Oslanjanjem na izvođače radova iz država-inicijatorica povećavaju se troškovi razvojnih projekata. Međutim, s obzirom na upitnu dugoročnu održivost započetih inicijativa, ekonomski razvoj za države-recipientice izostaje. Za sustavnu ekonomsku korist važno je stimulirati lokalno gospodarstvo i stanovništvo, a ne ulagati u projekte koje će i onako raditi strane kompanije. Ponovno, za primjere i dokaze navedenih slučajeva nije potrebno ići u zemlje tzv. „Trećeg svijeta“ nego poručiti hrvatske primjere kao što su izgradnja autocesta ili provedba velikih infrastrukturnih projekata koje provode i nadgledaju strane multinacionalne korporacije. Lokalne tvrtke svakako bolje poznaju situaciju na terenu te su već prilagođene domaćim uvjetima. No lokalna poduzeća prisiljena su propadati pred naletom udaljenih transnacionalnih kompanija koja strateški otvaraju urede u ključnim lobističkim središtima poput Washingtona ili Bruxellesa. S obzirom da se Grupa Svjetska banka i ostale velike razvojne banke u pristupu procesa davanja financijske pomoći i kredita sustavno odlučuju za modele međunarodnih natječaja, šanse da iste multinacionalne kompanije dobivaju natječaje za provođenje projekata su gotovo apsolutne. Eurodada navodi kako se polovica ugovorne vrijednosti projekata koje je Grupa Svjetska banka financirala u posljednjem desetljeću odnosila se na tvrtke iz desetak država-inicijatorica međunarodne razvojne pomoći, redovito najrazvijenijih zemalja svijeta. S druge strane manje od četvrtine vrijednosti ugovora koje je financirala Grupa Svjetska banka otišlo je lokalnim tvrtkama zemalja koje su primile pomoć (Ibid.). Paradoks suvremenog koncepta razvojne pomoći sastoji se upravo u tome da ovakve institucije daju pomoć kako bi je države-recipientice investirale u kompanije donatorskih zemalja. Time se proračunski državni novac investiran u razvojnu pomoć zapravo daje vlasnicima kompanija država-inicijatorica razvojne pomoći koje izvode radove i pružaju usluge provede projekata. Na taj način uspostavljen je sustav dopustive korupcije odnosno „pranja državnog novca“ i to bez značajne kontrole te legalne mogućnosti da se takav proces zaustavi jer kompanije izvode radove izvan države-inicijatorice. Marksistički rečeno, situacija je bezizlazna jer lokalne kompanije nemaju prilike proširiti svoj posao i zaraditi sredstava za daljnji obrt kapitala, dok se transnacionalne kompanije i dalje bogate. Iako uspješnost provedbe uvelike varira od projekta do projekta te zavisi o operativnim problemima neefikasnosti, administracije i lokalnih financijskih prepreka, nije za očekivati da bi domaće kompanije toliko lošije odradile posao u vlastitoj zemlji i u poznatim uvjetima, nego strane firme koje dovode

svoju radnu snagu i koncepte poslovanja. Ovakva situacija uvelike zamagljuje izračun preciznih podataka o realno uloženoj razvojnoj pomoći. Iako se iznos razvojne pomoći sustavno povećava, teško je odrediti koliki dio novca zapravo ulazi u gospodarstva država-recipientica te u kojoj mjeri uložena financijska sredstva pomažu razvoju dotičnih država, a koliko održavaju i povećavaju profite kompanija država-inicijatorica.

Iako je međusobna razmjena dobara često percipirana kao obostrana korist od koje uzajamno profitiraju svi uključeni subjekti, navedena istraživanja pokazuju da to nije tako. U kontekstu međunarodne razvojne pomoći i sukladno tome trgovinskoj razmjeni između država-inicijatorica i država-recipientica, za zaključiti je da razvojna pomoć koristi donatorima u podizanju trgovinskog profita dok u manjoj mjeri koristi zemljama u razvoju za koje je osmišljena. Za shvaćanje ovog kritičkog koncepta razvojne pomoći i posljedične trgovinske bilance koja iz nje proizlazi, nužno je okrenuti paradigmatu shvaćanja pomoći ne kao pomoći već kao realističkog koncepta postizanja interesa. Na propitkivanje razvojne pomoći upućuju autori Philipp Hühne, Birgit Meyer i Peter Nunnenkamp (Hühne, Meyer i Nunnenkamp, 2014: 1275-1288). Autori obrazlažu kako je pravo pitanje shvaćanja međunarodne interakcije postavila britanska politička ekonomistica Susan Strange: "*Cui bono?*" odnosno tko ima koristi (Tooze i Strange, 2000). Analiza pitanja koristi otvara mogućnost uvida u suvremeniju i složeniju strukturu shvaćanja međunarodnih odnosa, a da se pritom ne izlazi iz okvira realističke teorije osnovnog postulata postizanja moći zbog vlastite sigurnosti. Gotovo možemo reći da je iz Hobbesianskog poimanja čovjekove prirode početni stav analize svakog odnosa postojanje koristi. Što se tiče analize koristi međunarodne razvojne pomoći, problem ne bi bio da postoji uzajamna i podjednaka korist, kao što nalaže Hobbesov društveni ugovor. Problem također ne bi bio da se razvojna pomoć distribuira na korist siromašnih od strane bogatih te ravnomjerno raspoređuje prema globalnim potrebama. Problem je upravo u tome da razvojna pomoć služi kao sredstvo postizanja ciljeva bogatih i moćnih država-inicijatorica, a ne kao poticaj siromašnim zemljama da se razvijaju. Razlog tome leži u kapitalistički postavljenom međunarodnom okruženju u kojem su svi u stanju kapitalističkog rata protiv svih sa saznanjem o latentnoj opasnosti ekonomske degradacije što rezultira propašću u svim drugim segmentima. Očite odnose moći u međunarodnim odnosima gdje su svi aspekti moći od vojne do ekonomske i političke u međusobnoj interakciji i ne idu jedni bez drugih valja interdisciplinarno i eklektički proučavati, a ne selektivno istraživati.

Kolonijalistički tradicionalni koncept razmjene pomoći za trgovinska prava osnovni je moment širenja moći, a ne pomoći. Hühne, Meyerova i Nunnenkamp navode kako je koncept

razvojne potpore s ciljem povećanja trgovinskih stopa reinicirala Svjetska trgovinska organizacija kako bi spriječila pad izvoza u zemlje u razvoju. Naime, ukoliko zemlje u razvoju imaju ograničenja u ponudi i kapacitetima koji ih sprečavaju da trguju više, profit od liberalizacije trgovine imat će ograničen učinak (Hühne, Meyer i Nunnenkamp, 2014: 1275-1288). Kao što je bilo argumentirano u prvom poglavlju, ulaganjima u transportnu infrastrukturu, industriju i ostale tržišno atraktivne grane gospodarstva zemlje u razvoju sprečava se efekt otežanog poslovanja, izvoza i uvoza te se umanjuju operativni troškovi. Iako načelno smanjenjem troškova trgovine putem poboljšanja infrastrukture država-recipientica rapidno povećava svoj izvoz, smanjeni troškovi trgovine olakšavaju i državama-inicijatoricama da više izvoze u zemlju primateljicu pomoći. Fokusiranjem razvojne pomoći na navedene grane gospodarstva omogućava državi-recipientici da poveća svoju trgovinsku razmjenu sa državama-inicijatoricama koje plasiraju svoje sofisticirane proizvode i kapitalne investicije, a sirovine i vlasništvo nad resursima dobivaju povoljno. Prema tome, nije riječ o altruističkom pomaganju razvoja, već o dobro proračunatoj bilanci ostvarivanja profita. Države-recipientice pomoći često nisu u stanju odbiti navedene pomoći i ulaganja zbog potencijalne prilike povećanja vlastitog standarda koji u ovakvom međunarodnom ekonomskom okruženju nije drugačije ni ostvariv. Međutim, strani kapital dugoročno dovodi do sustavnog gašenja gospodarstva države-recipientice, ostavljajući samo rijetke grane koje su potrebne transnacionalnim kompanijama država-inicijatorica pomoći rezultirajući ekonomskom degradacijom i efektima kao što je ranije navedena „nizozemska bolest“ zemlje primateljice pomoći (Rodrik i Rosenzweig: 2010: 4450-4451). Pribrojivši tome da su najznačajnije svjetske valute, odnosno valute u kojima se ostvaruje međunarodna trgovina pa ih se drže stabilnima, euro i dolar u velikoj mjeri aprecirane u odnosu na valute država-recipientica, dolazimo do računice kako država u razvoju mora izdvojiti značajno više sredstava u trgovinskoj bilanci sa razvijenim zemljama što otežava njen gospodarski razvoj i pomak ekonomskih uvjeta. Međutim, osim profitabilne trgovinske bilance, valja sagledati i druge koncepte kojima države-inicijatorice razvojne pomoći postižu utjecaj u državi-recipientici poput brandinga njihovih proizvoda i stvaranja navika te pogotovo pozivne percepcije stanovništva spram država donatorica pomoći. Takva koncepcija podrazumijeva konstruktivistički pristup razumijevanju razvojne pomoći, no o tome više riječi u idućem poglavlju. Istraživanje Hühnea, Meyerove i Nunnenkampa nalaže da razvojna pomoć malo pomaže najsiromašnijim zemljama jer se i dalje potiču ulaganja u infrastrukturu i proizvodnju koja više koristi državama-inicijatoricama razvojne pomoći (Hühne, Meyer i Nunnenkamp, 2014: 1275-1288).

3.3 Razvojna nejednakost kao temelj imperije

U suvremenom kapitalističkom svijetu financijska moć igra veoma važnu ulogu u međunarodnim odnosima. S obzirom na povezanost globalnih ekonomskih tokova i međuovisnost zemalja jedne o drugoj po pitanju izvoza, uvoza, kreditiranja i ostalih gospodarskih aktivnosti, ključno je uvidjeti utjecaj ekonomije na političku situaciju na globalnom, regionalnom i nacionalnom planu. Dapače, valja povezati na koji način politički entiteti imaju koristi od politika koje promiču odnosno od ekonomskih posljedica koji se promicanjem istih politika ostvaruju. Na taj način otvara se dimenzija koja razvojnu pomoć dovodi u korelaciju sa političkom dominacijom. Međutim, suvremeno shvaćanje međunarodnih odnosa i liberalne demokracije kao dominantne globalne ideologije te tržišnog kapitalizma kao dominantnog oblika gospodarskog uređenja država, ne ostavlja dovoljno prostora za shvaćanje razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Za shvaćanje međunarodne razvojne pomoći kao instrumenta moći nužno je upotrijebiti drugačiju paradigmu. Tezu stoga valja nastojati obraniti iz marksističke pozicije koja ekonomsku politiku dovodi u korelaciju sa financijskom eksploatacijom i kontrolom tržišta (Marx, 2018; McLellan, 2000; Sitton 2017). Nakon 1990-ih i raspada socijalističkih zemalja u istočnoj Europi, marksizam kao ideologija gubi na popularnosti upravo zbog situacije u kojoj su se našle postsocijalističke zemlje. Marksizam nije uspio zbog neuspjeha socijalističkih zemalja da održe korak u globalnoj konkurenciji sa zapadnim kapitalističkim zemljama. Neprestano nadmetanje u utrci za naoružanjem i pokazivanjem tehnoloških uspjeha uzrokovalo je krize i napokon raspad SSSR-a. Međutim, pitanje ostaje u kojoj mjeri je za to kriv marksizam, a u kojoj mjeri je raspad socijalističkih zemalja posljedica nedovršene globalne revolucije odnosno još uvijek nedovoljno razvijene svijesti čovječanstva da zakorači u novi oblik društveno-političkih i društveno-ekonomskih odnosa. Komunistički istok i kapitalistički zapad od početka su vodili neravnopravnu borbu. Dok kapitalistički zapad počiva na nejednakoj distribuciji dobara i privatnom vlasništvu te ne podrazumijeva društveno-politički napredak, socijalističke zemlje nastojale su ostvariti ideal jednakosti i ravnopravnosti svih ljudi i uvesti čovječanstvo u besklasno društvo gdje će svatko dobiti što mu je potrebno i doprinijeti koliko može odnosno u komunizam.

Iako je u globalnom nadmetanju sa zapadnim kapitalističkim zemljama teško ne primijetiti činjenicu da su socijalističke države istočne Europe 1990-ih doživjele raspad i

degradaciju političkog i gospodarskog sistema, marksizam i socijalizam danas doživljavaju renesansu kao ideologije koje zapravo jedine mogu adekvatno odgovoriti na ekonomske probleme, nejednakost raspodjele bogatstva, siromaštvo te ostale probleme vidljive u gospodarskim krizama liberalnog kapitalističkog sistema. Kao što Jović navodi, marksizam je alternativa novih generacija u svijetu gdje se 1989. proglasilo da nema alternative (Jović, 2018: 7-15). Problemi suvremenih država najviše se očituju u teškim ekonomskim krizama i nemogućnošću održavanja gospodarstva stabilnim. Na taj način tržište „divlja“ te u kratkim vremenskim intervalima cijene roba, usluga i radova vrtoglavo rastu ili padaju čega smo svjedoci i u Hrvatskoj. Takva nezdrava atmosfera ne omogućava bilo kakve suvisle i dugoročne politike te njihovu primjenu što se reflektira na stanovništvo i njegove najugroženije odnosno najsiromašnije skupine. Već je Nikolaj Kondratiev, jedan od najznačajnijih sovjetskih, ali i globalnih ekonomista, zagovornik Nove ekonomske politike (NEP) Sovjetskog saveza 1920-ih godina prošlog stoljeća, uspostavio teoriju da kapitalistički ekonomski sistem prije nego što se urušava odnosno prije krize ili depresije bilježi uzlet od pedesetak godina u kojima značajno prosperira i neumjereno raste (Louçã, 1999: 169-205). Međutim, takav ekonomski bum nije dugoročno održiv te se neplanski sistem urušava nakon decenija uzleta. Takvi ciklusi poznati su kao "Kondratijevi valovi" (Ibid.). Neminovno je da nakon njih slijedi ekonomska kriza i depresija te je za prosperitet stanovništva nužno intervenirati i planski osmisliti održivi sustav. Dokazi nužnosti državne intervencije očituju se i u nedavnoj globalnoj krizi iz 2007. godine. Činjenica je da bez državne potpore i značajnih sredstava uloženi u ključne kompanije, čitava gospodarstva zapadnih država, prvenstveno SAD-a, ne bi uspjela preživjeti ekonomske krize što bi posljedično rezultiralo potpunim kolapsom gospodarstva, no o tome nešto više riječi kasnije. Prema tome, marksističko shvaćanje politike valja prenijeti na razinu međunarodnih odnosa. Ukoliko međudržavnu interakciju shvatimo iz marksističke paradigme međunarodnih odnosa, marksizam postaje i ostaje odgovor na kapitalističku nejednakost u svijetu. Bogate države u vlasništvu su krupnih kapitalista koji svoju moć nastoje proširiti izvan granica svoje zemlje multinacionalnim i transnacionalnim kompanijama odnosno neograničenim širenjem nepravedno stečenog kapitala. Ključan moment marksizma je borba klasa odnosno težnja za dominacijom i iskorištavanjem potlačenih od strane kapitalističkih elita koje generacijama akumuliraju bogatstvo (Jović, 2018: 21). Iz te paradigme valja shvaćati i suvremenu liberalnu kapitalističku državu, kao historijski oblik dominacije eksploatatora.

3.4 Unija nejednakosti

Unatoč činjenici da je zblizavanje i ujedinjavanje zemalja Europe ideja koja se stoljećima spominje kao nužnost opstanka čitavog europskog kontinenta te ostvarenje ideala zajedništva i jednakosti svih njenih nacija, ostaje otvoreno pitanje je li Europska unija kakvu poznajemo pravi put ka navedenom cilju. Iako je Europska unija projekt odnosno zajednica država *sui generis*, njome i dalje vladaju države. U realističkom shvaćanju međunarodnih odnosa, isto implicira kako će moćnije države usmjeravati zajedničku politiku prema vlastitim interesima, a s obzirom na marksističko shvaćanje države kao društvenog historijskog konstrukta vladajuće klase, Europska unija također se nameće kao konstrukt elita moćnih država s ciljem dominacije i eksploatacije odnosno svojevrstan imperij moćnika. Marksistička kritika liberalne ideje slobode tržišta kritizira brisanje granica koje se ne brišu sa svrhom da se ujedine svi stanovnici Europe ili svijeta te zajednički stvaraju bolju budućnost, nego da se vlast postojećih struktura elita i vlastodržaca još više proširi, produbi i potvrdi. Zakoni koji se uvode postoje upravo s ciljem održavanja vladajuće klase na vlasti, a ne zbog dobrobiti svih građana. Prema tome, marksizam apsolutno jest za internacionalu, dapače internacionala pod geslom „proleter i svih zemalja ujedinite se“ jest marksistička misao vodilja i zadnja rečenica Komunističkog manifesta (Marx i Engels, 1998). No marksizam se bori protiv brisanja granica u liberalnom kontekstu gdje je sloboda tržišta izjednačena sa slobodom misli. Sve dok postoji iluzija ravnopravnosti između građana čije se privatno vlasništvo i generacijama akumulirana moć izjednačuje u pravima s dohodovno najnižim slojevima društva kojih je realno najviše, a posjeduju najmanju moć, nema istinske slobode. Takav koncept nije liberalna demokracija u kojoj svi imaju pravo birati i biti birani, već je imperija, odnosno najviši stadij kapitalizma. Samim time, nameće se zaključak kako se ciljevi nisu promijenili od kolonijalnih vremena pa čak ni od ranije povijesti. Promijenila su se sredstva. Kapitalistički motiv za borbu za svijet bez granica nije kolektivna dobrobit i ravnomjerno raspoređen dohodak, nego uklanjanje prepreka za daljnje povezivanje i stvaranje dominantnog položaja vlasnika kapitala na novom tržištu čime će se omogućiti daljnje izrabljivanje siromašnijih s ciljem dodatnog povećanja utjecaja i moći inicijatora.

Kako je Jović naveo, primjer stvaranja takvog tržišta odnosno bolje rečeno takvog odnosa dominantnih i podređenih jest Europsko zajedničko tržište (Jović, 2018: 21). Kapitalizam podrazumijeva nužnost konstantnog širenja. S obzirom da višak vrijednosti proizvodnje zbog koncepta privatnog vlasništva pripada vlasniku, a ne njegovom stvaratelju

odnosno radniku, neminovno je da će se akumulacija viška vrijednosti u rukama vlasnika povećavati s međunarodnim širenjem kapitala. Obrnuto proporcionalno, plaće radnika se u odnosu na prihode vlasnika enormno smanjuju. Dokazi takvih diskrepancija u prihodima doista su svugdje aktualni i vidljivi. Nadnica radnika u proizvodnji u jugoistočnoj Aziji, Latinskoj Americi ili jugoistočnoj Europi iznosi svega par dolara dok se cifre prihoda kompanija za koje isti radnici rade bilježe u milijardama, a neto dobiti vlasnika u milijunima. Prema tome, vlasnici poduzeća pritišću države na ukidanje poreza, na ukidanje državnih davanja ili barijera u bilo kojem smislu kako bi se u konkurenciji sa ostalima mogli što bolje pozicionirati i biti u prednosti. S obzirom da se javne politike financiraju iz poreza i ostalih participacija koje su apsolutno nužne za funkcioniranje svake države, evidentno je da nije moguće održati sistem koji nema izvora prihoda. U tom momentu dolazi do dominacije odnosno obrata posjedovanja moći. Država bi trebala imati najveću moć kako bi bila u stanju održati sustav operativnim. U funkcionalnom sustavu, gospodarski i politički subjekti imaju mogućnost rasta i participacije. Međutim, ovisnošću države o krupnom kapitalu, država gubi svoju osnovnu ulogu te postaje instrument utjecaja elite koja je u posjedu vitalnih grana gospodarske održivosti. Vlasnici krupnog transnacionalnog kapitala lobiraju i vrše pritisak na državu kako bi smanjivala poreze da bi oni imali veće mogućnosti za daljnje širenje svog kapitala i eksploataciju. Jović argumentira da vlasnici krupnog kapitala promoviraju da državni službenici i svi uključeni u javnu službu „parazitiraju“ na njihovom radu jer ništa ne proizvode (Ibid.). Međutim, takva interpretacija služi kao odlična propaganda koja vodi minimaliziraju države te neminovnoj vlasti krupnog kapitala. U takvom sistemu nema općih izbora ni osnovnih neotuđivih prava svih građana jer su državni elementi zaduženi za održavanje političkog poretka lišeni prihoda odnosno moći i autoriteta, što neodoljivo podsjeća na primitivne despocije. U tom kontekstu internacionalizacija i povezivanje Europskim zajedničkim tržištem i Europskom unijom nisu uspjesi slobode nego slabost države da spriječi interese krupnog kapitala. Razlike se na taj način nisu samo povećale unutar država, nego i izvan njih odnosno prebačene su s nacionalnog na supranacionalni europski teren. Stoga marksizam ne priznaje međunarodno ujedinjavanje u kojem se očituje slabost države da spriječi krupni kapital u njegovom daljnjem koloniziranju. S obzirom da su mnoge kompanije bogatije od samih država, država postaje instrument širenja moći ukoliko nema autoriteta i snage oduprijeti se partikularnim interesima kapitalističkih trustova. Dapače, u liberalnom kapitalizmu država se nije uopće u stanju osloboditi od utjecaja vladajuće bogate klase koja generacijama akumulira kapital, a time i moć, na račun većine stanovništva. Marksistička teorija međunarodnih odnosa temelj je za raspravu o Europskoj uniji kao imperiju vladajuće klase moćnih država. Suvremeni liberalni kapitalistički sustav

podrazumijeva nejednakosti unutar države koja je potpala pod vlast vladajuće klase neupitnošću privatnog vlasništva. Europsko zajedničko tržište na taj način postalo je instrument daljnjeg širenja nejednakosti, a time i moći krupnih kapitalista koji zbog stalnog straha od konkurencije nastoje proširiti svoje prihode. Na taj način valja proučiti i politike razvojne pomoći unutar istog tržišta Europske unije odnosno prikazati na koji način sredstava uplaćena za međunarodnu razvojnu pomoć dugoročno utječu na formiranje politika zemlja-recipientica i koriste zemljama-inicijatoricama u postizanju vanjskopolitičkih ciljeva.

3.5 Kriza ekonomije

Ono što je najrelevantnije za aktualno funkcioniranje svake političke tvorevine jest njezino naslijeđe. Na isti taj način, Europska unija se od početka njezina postojanja nastojala referirati na probleme iz prošlosti koji su doveli do njenog formiranja. Baš kao i osnivanje Europske zajednice za ugljen i čelik kao odgovor na devastirajući Prvi i Drugi svjetski rat koji su europske države doveli do ruba egzistencije, države članice se i dalje susreću s izazovima koji nisu možda vojne prirode, ali zasigurno jesu historijski ključni. Prihvaćanje momenta transformacije moći u međunarodnim odnosima iz vojno-teritorijalnog koncepta u ekonomsko-influentni koncept širenja utjecaja, omogućava razumijevanje pozicije u kojoj se nalaze države Europe, pogotovo bivše imperijalne sile poput Francuske i Njemačke. Države članice Europske unije našle su se u možebitno u jednoj od najtežih pozicija očuvanja svoje svjetske pozicije i statusa upravo velikom bankarsko-kreditnom krizom koja je zadesila svijet 2007. na 2008. godinu. Kriza, koja je počela zbog naglog pada cijena nekretnina u SAD-u pokazala je zabrinjavajuću činjenicu kako države Europske unije dobrim dijelom ovise o financijskoj garanciji SAD-a. Krizom je također opetovano dokazana moć SAD-a u međunarodnim odnosima, ne samo u vojnom nego i u financijskom aspektu. Imajući hegemonu poput SAD-a i ostale međunarodne rivale, državama članicama Europske unije, poglavito Francuskoj i Njemačkoj, veliki je izazov vratiti nekadašnji ugled odnosno povećati vlastitu međunarodnu poziciju u kontekstu većeg globalnog utjecaja i financijske neovisnosti izgradnjom vlastite međuovisne mreže. Bankarska kriza je na taj način pokazala mnogo više no što se moglo zaključiti. Pokazala je slabost država Europske unije odnosno njihov podređeniji položaj u odnosu na SAD. To je tako iz razloga što se kriza prelila na europski kontinent iz Amerike čime se dokazuju značajne financijske i kreditne ovisnosti koje europske kompanije imaju od strane američkih, a ne obrnuto.

S obzirom da je bankarska kriza imala velike posljedice na države članice Europske unije, valja u kratkim crtama obrazložiti kako je do same krize došlo. Naime, banke su s godinama snižavale kriterije za dobivanje kredita očekujući, kao i obično, veći dugoročni profit od povrata i kamata. Klijenti koji su do prije nekoliko godina prije krize morali dati veću garanciju odnosno jamstvo te uzimali zajmove po višim kamatnim stopama, sada su zbog snižavanja uvjeta dobivanja kredita bili u nepovoljnijem položaju nego novi klijenti koji uzimaju kredit u datom trenutku. S obzirom da su se kamate i kriteriji dobivanja kredita drastično smanjili, starim klijentima postalo je neisplativo imati stare kredite te su krenuli u rekreditiranje. Također, zbog smanjenje uvjeta dobivanja kredita, mnogi klijenti nisu bili u stanju iste zajmove vraćati pa su banke počele dobivati nekretnine u svoje vlasništvo zbog nemogućnosti naplate. Nadalje, s obzirom na povoljnije uvjete kreditiranja, mnogi klijenti odlučili su otkazati stare kredite, vratiti nekretnine banki te se zadužiti po novim pravilima. Kratka digresija je da su slične programe otkupa kredita i davanja povoljnijih kamatnih stopa za otplatu počele nuditi i banke u Hrvatskoj i čitavoj Europskoj uniji. Na hrvatskom tržištu programe rekreditiranja, trenutno po najpovoljnijim uvjetima nudi ruska Sber banka, no naravno ovisno o dogovoru, visini duga, roku otplate itd. Otkazivanjem kredita, rekreditiranjem ili nemogućnosti otplate kredita od strane klijenata, banke su se počele nalaziti u situaciji u kojoj posjeduju sve više neotplaćenih nekretnina. S obzirom da porastom ponude pada potražnja, u jednom trenutku se na tržištu našlo mnogo odnosno previše nekretnina koje klijenti banka nisu mogli otplatiti te su samim time cijene nekretnina počela padati zbog prevelike ponude. Domino efekt izazvao je daljnje zaustavljanje građevinskog sektora jer nije bilo tolike potrebe za novom gradnjom što je rezultiralo otpuštanjem velikog dijela besposlenih radnika. Isti radnici nisu mogli trošiti, a građevinske firme nisu bile u stanju vraćati kredite koje su uzimale za pokretanje infrastrukturnih projekata pa su se uskoro sve grane gospodarstva vezane manje ili više uz građevinski sektor lančano našle u krizi poslovanja i solviranja vlastitog obrtaja kapitala. Bankarske igre dobivanja većeg profita imale su tako za posljedicu pad čitave ekonomije i nužnost državne intervencije. Razlika u odnosu na krizu iz 1929. je u tome što su se 1929. srušio burzovni sustav dionica zbog prevelike potražnje isplate njihove vrijednosti koja je također bila nerealna. Cijene dionica su zbog burzovnog mešetarenja dosizale astronomske vrijednosti te je potražnja za njima rasla. Međutim, moment pada njihove vrijednosti, koji se prije ili kasnije morao dogoditi, prouzročio je lančanu reakciju nagle prodaje dionica. Velikom ponudom dionica na tržištu, pala je i njihova cijena. Banke nisu bile u stanju vraćati klijentima protuvrijednost njihovih dionica zbog naglih zahtjeva za isplatom te se čitav sustav urušio. Unatoč razlici u uspoređenim krizama, vidljivo je kako se zbog financijskih špekulacija

odnosno smišljenog i nerealnog upravljanja cijenama kako bi se ostvario profit mogu prouzročiti katastrofalne dugoročne posljedice. S današnje pozicije, nemoguće je ne optužiti i burzovne špekulante za Drugi svjetski rat jer je kriza 1929. prouzročila propast mnogih poduzeća što je rezultiralo masovnim gubicima radnih mjesta. U momentima besposlice, depresije i siromaštva, ljudi imaju tendenciju komplicirane probleme objašnjavati jednostavnim odgovorima što je dovelo do uzleta populizma u Europi i dolaska nacista na vlast u Njemačkoj.

Međutim, uz sve navedene izazove, najveća opasnost stabilnosti europskog rasta su financijske oscilacije koje su prouzročile dostupnost nerealno jeftinih kredita i kratkoročnost predviđanja posljedica. Pretjerano riskiranje na financijskim tržištima širom svijeta potaknuto je spekulativno ponašanje burzovnih mešetara i financijskih investitora čime su omogućene ekonomske neravnoteže. Kako bi se nastojale spriječiti buduće krize, apsolutno je nužno da države Europske unije imaju razrađen sustav upravljanja i kontrole nad uspostavljenim održivim financijskim sustavom. S obzirom da je valuta Europske unije postala druga svjetska valuta, posljedice nekontrolirane fluktuacije njegove vrijednosti ne smiju biti prepuštene prilikama na deviznom tržištu (McCormick, 2010: 158-159). Iako naoko vezano uz drugačije teme političko-ekonomskog karaktera, financijske krize spomenute su u ovom kontekstu kako bi se naglasile posljedice koje donose. Tih posljedica države Europske unije su i te kako svjesne, posebice Francuska i Njemačka s obzirom da financijske krize imaju devastirajući učinak na međunarodni politički sustav. S obzirom da je dolazak Adolfa Hitlera na vlast te posljedično Drugi svjetski rat povijesni moment kojeg ne bi bilo bez krize 1929. godine, državama Europe u političkom fokusu je spriječiti razarajuće posljedice gospodarskih kriza. Sve vlade Njemačke i Francuske nakon Drugog svjetskog rata svjesne su kako se njihova najveća degradacija dogodila upravo svjetskim ratovima u kojima je uostalom degradirana i čitava Europa. Međunarodni politički položaj i ugled tih zemlja ne bi možda preživio još jedan takav ekstreman sukob, koji nije neostvariv i nemoguć već kako povijest pokazuje, posljedica reakcije nezadovoljnih masa na gospodarske depresije izborom populističkih diletanata.

3.6 *Pitanje migracija*

Iako je pitanje povećanja produktivnosti i kriterija njene mjerljivosti u odnosu na druge svjetske ekonomije upitno, ono što je neupitno jest problem slabog prirodnog prirasta odnosno starenje stanovništva Europske unije. Generacije velikog prirodnog prirasta 1960-ih godina će se u perspektivi od 10 do 15 godina početi umirovljavati što će rezultirati smanjenjem radno aktivnog stanovništva i sve većim brojem korisnika ionako već preopterećenih mirovinskih sustava. Revolt stanovništva protiv politika vlada koje promoviraju sve kasniju dobnu granicu umirovljenja vidljiv je u velikim prosvjedima koji su u Francuskoj protiv predsjednika Emmanuela Macrona, ali i u Hrvatskoj inicijativi „67 je previše“. Međutim, valja istovremeno primijetiti da Europska unija nema jedinstven odgovor vezan uz politiku useljavanja odnosno u vidu nedavnih događanja, nema jedinstven odgovor na migrantsku krizu. Veliki broj imigranata koji bježe od ratnih strahota mogao bi upotpuniti potrebu za rano aktivnim stanovništvom te je gotovo paradoksalno da se gorući demografski problemi Europske unije ne rješavaju prihvaćanjem imigrantskog potencijala. U zadnjih deset godina rapidno ubrzanje trenda starenja europskog stanovništva očituje se u pomanjkanju radno-aktivnog stanovništva čime potreba za novim i mlađim stanovništvom postaje apsolutna nužnost. Pitanje održanja međunarodne gospodarske pozicije EU nalazi se upravo u novom mladom stanovništvu. Primjerice, autori poput Iana Goldina, Geoffreyja Camerona i Meera Balarajana tvrde da bi migracijske tokove trebalo maksimalno olakšati i osloboditi međunarodnih ograničenja jer migracije u dugoročnom razdoblju dovode do globalnog ekonomskog prosperiteta i jednakosti (Goldin, Cameron i Balarajan, 2011). Goldin, Cameron i Meer kao zagovornici migracije propitkuju sam koncept migracije i njeno shvaćanje. Migracije su povijesna konstanta koje posljedično dovode do političkih prekretnica i razvoja. Nažalost, migracije se trenutno vrlo usko i nedovoljno precizno definiraju kao puko prekogranično kretanje te su u međunarodnoj politici migracije shvaćane kao nešto čime se treba upravljati što se i pokazalo na nedavnom usvajanju Globalnog kompakta o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama u Marakešu (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, 2018). Umjesto da se migracije shvate kao prilika za ekonomski napredak te da se prihvate svi pozitivni aspekti koje one donose, migracije se shvaćaju kao trošak koji se mora svesti na najmanju moguću mjeru (Goldin, Cameron i Balarajan, 2011). Međutim, promjene je nemoguće zaustaviti čime migracije postaju ključni pokretač ljudskog i gospodarskog razvoja. Na našu budućnost snažno će utjecati politike vezane uz odnos prema otvorenosti države prema imigrantima. Način na koji vlade kreiraju i koordiniraju migracijsku politiku odredit će je li naša kolektivna budućnost definirana

otvorenijim i kozmopolitskijim globalnim društvom ili nejednakim, podijeljenim i u konačnici manje uspješnim društvom. Ukoliko argument kozmopolitizma nije dovoljan za opravdanje dobrodošlice imigrantima, valja naglasiti ekonomsku komponentu odnosno nužnost prihvaćanja imigranata kako bi gospodarstvo održalo potrebu razinu radne snage i razvoja

Postoje mnogi konzervativni autori koji argumentiraju protiv migracija te zagovaraju razvoj unutar država čime bi se doprinijelo globalnoj ekonomskoj ravnoteži, kao što je primjerice Paul Collier (Collier, 2013). Međutim time se postiže daljnja perpetuacija razvojnih politika u zemljama recipijenticama pomoći dok mnoge prednosti za zemlje primateljice imigranata i same migrante izostaju. Migranti u državama primateljicama promiču inovacije, potiču gospodarski rast i obogaćuju društvenu raznolikost te ostvaruju vlastite koristi od viših plaća, boljeg obrazovanja i poboljšanog zdravlja. Valja naglasiti kako emigracijske države također profitiraju od društveno-tehnoloških tekovina i financijskih sredstava koje migranti povratno šalju u svoje matične emigracijske zemlje (Goldin, Cameron i Balarajan, 2011). Opasnost visokih migracijskih stopa koju ističe Collier leži u troškovima koji su neravnomjerno raspoređeni po pojedinim lokalitetima i državama. Međutim, ti su troškovi često kratkotrajni i mogu se smanjiti putem prijenosa sredstava i izgradnjom kapaciteta javnih ustanova za upravljanje društvenim i administrativnim promjenama koje veće stope migracije donose.

Prema tome, migracije ne predstavljaju opasnost kao što tvrde ksenofobični političari poput Geerta Wildersa ili Nigela Faragea već priliku za obogaćivanje društva i ekonomije kako emigracijskih tako i imigracijskih država. Goldin, Cameron i Balarajan također predstavljaju projekcije demografskih, ekoloških i društvenih trendova koji ukazuju na neizbježan zaključak da će se broj i raznolikost migranata povećati u sljedećih pedeset godina. Dapače, migracije neće biti zaustavljene već će se, upravo suprotno, broj potencijalnih migranata proporcionalno povećavati globalnim gospodarskim rastom, urbanizacijom i porastom obrazovanja u zemljama s niskim dohotkom. Kao i uvijek, ljudi će tražiti bolje mogućnosti, veće plaće i sigurnost. Potražnja za migrantima također će se dramatično povećati kako u razvijenim zemljama tako i u mnogim zemljama u razvoju. Negativni demografski trendovi europskog stanovništva stvorit će nove zahtjeve za radnom snagom neovisno o kvalifikacijama. Pitanje globalne konkurentnosti Europske unije nužno je vezano upravo uz uklanjanje barijera i prepreka mobilnosti kretanju ljudi, ne samo unutar nego i izvan granica unije. Migracije su vitalni izvor dinamike u gospodarstvima te će za države Europske unije postati još važnije pitanje zbog starenja njenog stanovništva. Prema tome, pretpostavka da su migracije strogo nacionalni problem s kojim se nacionalne države mogu samostalno nositi, više nije valjana. Državna

politika treba odražavati shvaćanje da je migracija društveni proces koji se ne može uključiti ili isključiti. Dapače, Goldin, Cameron i Balarajan smatraju kako nova paradigma podrazumijeva pragmatičnost shvaćanja dinamike međunarodne mobilnosti te fokusiranje na kolektivne koristi od procesa migracije i prekogranične razmjene kako zbog etičkih tako i zbog ekonomskih razloga (Goldin, Cameron i Balarajan, 2011). Globalni migracijski program trebao bi se uokviriti principima koji vode prema otvorenijoj globalnoj ekonomiji zajedničkih interesa, a reforme migracijskih politika na nacionalnoj razini trebale bi biti dopunjene koordiniranim pristupima u upravljanju globalnim migracijskim tokovima. Naime, glavni argument Goldina, Camerona i Balarajana za obranu migracija kao pozitivnog faktora globalnog napretka je da ubrzavanje prekograničnog kretanja roba, usluga, ideja i kapitala privlači regije svijeta u međuovisnu i međusobno povezanu zajednicu. Stoga povećanje prijenosa vještina i ideja potiče daljnje inovacije i rast plaća u dugoročnom razdoblju. Restriktivna imigracijska politika, kako navedeni autori tvrde, mogla bi ugušiti nacionalna gospodarstva, produbiti siromaštvo i spriječiti razvoj društvenih različitosti. Prema njihovom mišljenju, čak i skromna povećanja stope migracije donose značajne dobitke za globalnu ekonomiju. Kako povećana migracija ima dramatičniji utjecaj na prihode siromašnih zemalja, ona služi smanjenju nejednakosti među zemljama. Grupa Svjetska banka procjenjuje da bi povećana migracija u iznosu od 3 % radne snage u razvijenim zemljama između 2005. i 2025. generirala globalne dobitke od 356 milijardi dolara. Potpuno otvaranje granica, predviđaju neki ekonomisti, rezultiralo bi porastom od čak 39 bilijuna dolara za svjetsko gospodarstvo tijekom 25 godina (Ibid.). Međutim, oni se slažu da vlade također trebaju upravljati i kompenzirati neravnomjerno raspoređene troškove migracija za zemlje domaćine.

Niskokvalificirani strani radnici često preuzimaju radna mjesta u rastućim sektorima gospodarstva ili ona koje domicilno stanovništvo smatra manje poželjnim. S druge strane, visokokvalificirani migranti obično rade u područjima kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i informacijska tehnologija u kojima nedostaje domaćih radnika. Ukratko, migracija stvara više prilika za ljude da se specijaliziraju za svoj rad, što stvara neto ekonomski poticaj (Goldin, Cameron i Balarajan, 2011). Studija OECD-a otkriva da se povećanjem migracija unutar EU-a mogu ubrzati prilagodbe promjenjivim uvjetima na tržištu te pomoći ublažiti troškove strukturnih promjena domaćeg stanovništva (Ibid.). Kako nestaju stara radna mjesta i industrije, stvaraju se nove, a migranti se brže kreću u nove dinamične centre od ukorijenjene domaće populacije. Ako su plaće nešto niže za mali dio stanovništva koji se izravno natječe s migrantima za radna mjesta, ti radnici ostvaruju dobitak kroz niže cijene za

robu i usluge. Socijalni učinci migracije odražavaju sličan obrazac kao i ranije, a to je da dugoročne i široke koristi koje obećavaju sve različitija društva prevladavaju kratkoročne i lokalne troškove. Zabrinutost zbog odljeva mozgova, ističu Goldin, Cameron i Balarajan, efemerna je s obzirom na nova istraživanja o stvaranju ljudskog kapitala, cirkulaciji znanja i informacija i ulozi dijaspore u razvoju (Ibid.). Pregledom dokaza koje autori iznose evidentno je da se momentalni troškovi u određenim aspektima dugoročno ispravljaju. Prema tome, predviđanje Goldina, Camerona i Balarajana nalaže da će globalizacija produbiti institucije koje se proporcionalno njenom rastu paralelno razvijaju kako bi adresirale i olakšale probleme povećanja prekograničnih tokova. Time transnacionalne mreže olakšane novim tehnologijama okružuju svijet. Stalno niske stope plodnosti u razvijenim zemljama znače da će održavanje trenutne razine gospodarskog rasta i javnih usluga zahtijevati velike priljeve imigranata kako bi omjer radne snage ostao održiv, a gospodarski rast stabilan. Mnoge razvijene zemlje već se oslanjaju na nedokumentirane radnike kako bi popunile niskokvalificirane poslove. Visokokvalificirana radna snaga također će biti više potraživana u budućnosti s obzirom da tvrtke koje obavljaju posao nastavljaju vršiti pritisak na vlade da smanje ograničenja mobilnosti.

Pod premisom da države Europske unije, a posebno Francuska i Njemačka, žele zadržati globalni status kroz Europsku uniju, ključno je da se Europska unija prestane baviti strukturnim slabostima. Drugim riječima., ključan je novi fokus na ona pitanja koja su od značaja za održanje njene međunarodne pozicije. S obzirom na izazove naglih i brzih promjena svjetskih ekonomskih trendova, veoma je bitno da Europska unija bude brža u donošenju odluka nego što je danas. Globalna ekonomska međupovezanost i interdepencija stvara veliku konkurenciju u državama poput Kine i Indije koje ulažu velik novac u istraživanje i tehnologiju kako bi povećale vrijednost svojim industrijama. Kina, Indija i SAD stvaraju i stvarat će veliki pritisak na europsko gospodarstvo. Pa ipak, uvozom nove mlade radne snage moguće je odgovoriti na globalnu konkurenciju. Time se ponovno postavlja pitanje svrhe zatvorenosti europskih granica i svojevrsne obrane od imigranata koji bi zaista mogli značajno pridonijeti europskom natalitetu i ekonomiji s obzirom da imigracija potiče gospodarski rast u zemljama primateljicama.

3.7 *Kontekstualizacija interesa*

Nemoguće je ne primijetiti kako upravo Francuska i Njemačka danas unutar Europske unije zauzimaju dominantne pozicije u odnosu na ostale članice zbog svoje gospodarske snage i veličine. Kada kompariramo te dvije zemlje sa npr. Slovenijom ili Hrvatskom, teško je ignorirati evidentan nerazmjer moći i govoriti o jednakosti i ravnopravnosti unutar Europske unije po pitanjima donošenja zajedničkih političkih odluka. Međutim u globalnom kontekstu, moć Francuske ili Njemačke nije više na razini koje su te zemlje imale u svojim najvećim imperijalnim historijskim momentima. Prema današnjim standardima, Francuska i Njemačka nisu ni površinski ni teritorijalno velike zemlje, pogotovo u komparaciji s primjerice zemljama BRICS-a. Nadalje, vojna moć Francuske i Njemačke ne može se ni približno mjeriti sa globalno dominantnom silom poput Sjedinjenih Američkih Država koja i dalje vodi po ulaganju u vojnu industriju te čiji se proizvodi uspješno plasiraju u ratove protiv tzv. neprijatelja slobode i demokracije. Francuski vojni međunarodni ugled je nepovratno kompromitiran porazom od nacističke Njemačke i slabijoj ulozi otpora u Drugom svjetskom ratu (koji je u omjeru na veličinu zemlje zanemariv naspram jugoslavenske narodno-oslobodilačke borbe), dok Njemačka nosi teret nacizma i devastirajućeg poraza koji je smanjio njemački teritorij, ali više od toga uništio njen međunarodni ugled kao zemlje odgovorne za uspon nacističke ideologije i strahote najkrvavijeg sukoba u povijesti. Stoga ove dvije zemlje ne mogu klasičnim sredstvima nametnuti svoj utjecaj na međunarodnoj političkoj sceni. Pa ipak, utjecaj Francuske i Njemačke na međunarodna pitanja apsolutno postoji, pogotovo ukoliko iza sebe imaju pojačanje u obliku Europske unije odnosno njenih zemalja članica. Iako nisu u poziciji vojnom silom i prijetnjama usmjeriti razvoj događaja u međunarodnim odnosima na način kako to može SAD, Rusija ili Kina, snagom sofisticiranih politika meke i pametne moći odnosno statusom i razvojnom pomoći, nameću svoj utjecaj i ostvaruju interes u suvremenom međunarodnom okruženju gdje novac, standard i prestiž igraju veliku ulogu. Ovdje valja naglasiti kako realizam nalaže da su države primorane na korištenje svih mogućih alata i resursa kako bi povećale svoju moć te na taj način osigurale vlastito postojanje, no o realističkoj teoriji međunarodnih odnosa te djelima Hansa Morgenthaua, Georgea Kennana, Kennetha Waltza te Samuela Huntingtona više riječi u idućem poglavlju. Prema tome, kao i svaka država, Francuska i Njemačka nastoje povećati svoj utjecaj pozicioniranjem na međunarodnoj sceni pri čemu im je odličan alat Europska unija, a politike razvojne pomoći sredstvo dominacije. Europska unija, kao heterogena zajednica država u kojoj su gospodarski slabije i manje države neupitno u podređenom položaju u procesu donošenja odluka ili gospodarskog razvitka zbog dominacije Francuske i Njemačke, služi kao

svojevrсна nadogradnja sfere utjecaja i moći za Francusku i Njemačku kako na kontinentu, tako i globalno. Osnova teza ostaje da Francuska i Njemačka zadržavaju svoj elementarni interes, a to je povećanje moći zbog vlastite sigurnosti. Međutim, s obzirom na njihovo historijsko naslijeđe, globalnu promjenu odnosa moći, ali i promjenu same paradigme posjeda moći koja je danas još više orijentirana na kapital, tehnološku izvrsnost i posjedovanje informacija, a manje na veličinu i broj, Francuska i Njemačka, svjesne svoje međunarodne pozicije, koriste drugačija sredstva za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva.

S obzirom na navedeni interes za utjecajem i povećanjem moći, valja dokazati na koji način Francuska i Njemačka koriste Europsku uniju za ostvarivanje svojih ciljeva. Prije svega, veličina i gospodarska razvijenost omogućava dominantnu poziciju i ekonomsku prednost te dvije zemlje čak i nad starim članicama EU kao što su Italija ili Španjolska. Međutim, upravo su manje i mlađe zemlje socijalističkog naslijeđa ili nedovoljne ekonomske razvijenosti uvećale snagu Francuske i Njemačke unutar Europske unije. Nakon raspada socijalističkog poretka te prelaska na višestranačku demokraciju većina zemalja istočne Europe poput Poljske, Čehoslovačke, SR Slovenije, SR Hrvatske itd. su gotovo automatski i bez razmišljanja odabrale Europsku zajednicu kao svoj neupitni put prema svijetloj budućnosti (Boduszynski, 2010). Novoformirane stranke koje su ulazile u političku borbu u svojim programima su kao jedan od glavnih ciljeva imale ulazak u tada još uvijek EZ. Dapače, u Sloveniji je čak i Savez komunista već 23. listopada 1989. na tiskovnoj konferenciji predstavio svoj program za prve višestranačke izbore pod sloganom „Europa sada - za europsku kvalitetu života“ (slo: Evropa zdaj – za evropsko kakovost življenja) (Balažic, 2002: 563). Pod prizmom povratka u „europsku obitelj“, političke stranke država socijalističkog naslijeđa provodile su politike koje podrazumijevaju europske integracije kao nužan, neupitan i apsolutan cilj njihovih zemalja. Takav nekritički koncept nikada nije bio propitkivan u kontekstu da su zemlje socijalističkog naslijeđa već dio Europe sa svojim jedinstvenim doprinosom europskom razvitku te da apsolutna integracija s dojučerašnjim ideološkim neprijateljima nije nužno jedini put koji je ispravan. Valja napomenuti kako je ranih 1990-ih jedino SR Jugoslavija bila dovoljno politički spremna odbaciti integraciju sa Europskom unijom. Prema tome, uzevši u obzir diskurs politika u kojem ulazak u Europsku zajednicu, odnosno nakon 1993. Europsku uniju, nema alternative te s obzirom na gospodarske izazove prelaska na kapitalizam i podrazvijenost gospodarstva, postsocijalističke države postale su veoma koristan objekt za manipulacije razvijenih zemalja zapadne Europe. Velika želja za ulaskom u Europsku zajednicu nakon raspada SSSR-a mogla je biti iskorištena za prodiranje kapitala Francuske i Njemačke na nova tržišta, s ciljem vlastitog

povećanja profita, a pod prizmom razvojne pomoći. Također, podređeni gospodarski status omogućio je nametanje politika koje su razvijenim zemljama, prvenstveno Francuskoj i Njemačkoj u interesu. Takva situacija nije se promijenila ni u današnje vrijeme, skoro trideset godina nakon pada Željezne zavjese. Francuska i Njemačka zbog svoje veličine i gospodarske snage mogu nametnuti politički smjer kretanja čitave Europske unije te je zbog istih razloga iluzorno očekivati ravnopravnost u glasovanju u Vijeću Europske unije i Europskom vijeću. Također, iako je Europski parlament stranački podijeljen kao i nacionalni parlamenti, činjenica je da dotične dvije zemlje imaju najviše glasova u toj instituciji. Francuska i Njemačka svojim autoritetom daleko više utječu na formiranje zajedničkih politika nego što to može Slovenija ili Hrvatska, ili bilo koje ostale članice Europske unije.

Za razumijevanje dugoročnih vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke ključno je promatrati kakve politike te dvije države provode na međunarodnom planu. S obzirom da obje države zagovaraju liberalizaciju europskog tržišta, za zaključiti je da im takve ekonomske politike definitivno idu u korist. Iniciranjem i provođenjem politika međunarodne razvojne pomoći potiču formiranje domicilnih politika država-recipientica. Na taj način Francuska i Njemačka koriste svoje gospodarske prednosti te širenjem kapitala na tržišta siromašnijih zemlja osiguravaju svoju vanjskopolitičku poziciju utjecajem na formiranje zajedničkih politika. Pitanje je u kojoj su mjeri europske zajedničke politike doista zajedničke, a koliko zapravo posljedica ekonomske pomoći i kapitala Francuske i Njemačke. Prema tome, korištenjem razvojne pomoći Francuska i Njemačka na određen način prisiljavaju ostatak Europske unije, posebice novopridošle i podrazvijene države-recipientice, da slijedi njihove inicijative na međunarodnom planu. Politike međunarodne razvojne pomoći unutar Europske unije očituju se kroz europske strukturne i investicijske fondove koji time postaju instrument širenja moći neto uplatiteljica u EU proračun. Stavljanje određenih financijskih sredstava na raspolaganje koje podrazvijene zemlje mogu koristiti kako bi dosegle standard zapadnih zemalja Europske unije, izuzetno je privlačna prilika. Vlade država-recipientica spremno rade kompromise u vlastitim politikama te ustupaju pred zahtjevima zapadnih zemalja Europske unije i njihovog kapitala u cilju veće dostupnosti financijske potpore država-inicijatorica razvojne pomoći. Prema tome, europske strukturne i investicijske fondove za države s manjim BDP-om od prosjeka EU kao i pretpristupne fondove kao što su IPSA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*), PHARE (*Pologne-Hongrie: assistance à la restructuration économique*) i SAPHARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural*

Development) valja proučavati kao oblike međunarodne razvojne pomoći te ustanoviti interes vanjske politike država-inicijatorica.

Negativne efekte politike razvojne pomoći na države-recipientice nije lako detektirati, pogotovo jednokratno ili u kraćem razdoblju od par godina koliko obično programi pomoći traju. Dapače, opća međunarodna percepcija i svojevrsna dogma je kako je dužnost razvijenog svijeta pomagati nerazvijenom kako bi siromašnije zemlje dosegle dovoljnu razinu održivosti vlastitog gospodarstva. Međutim, valja postaviti pitanja do koje mjere bi se isti razvitak tih zemalja dozvolio. Dojučerašnji primatelji pomoći vrlo lako mogu postati konkurencija čega su države-inicijatorice pomoći svjesne. Pomaganje nerazvijenim državama ideološki je bliže liberalnim kozmopolitskim političkim opcijama, pogotovo u državama imperijalne prošlosti koje smatraju svojom obvezom pomagati bivše kolonije u vidu svojevrsnog otkupljenja za ranije izrabljivanje. Međutim, dodatan dokaz korištenja međunarodne razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva jest da je ona podjednako zagovarana od strane liberalnih, ali i konzervativnih politički struja država-inicijatorica što upućuje na zaključak kako države-inicijatorice moraju imati određenu korist od davanja razvojne pomoći. Gledano iz kuta teorije realizma, europske konzervativne desne političke struje ne bi pretjerano zagovarale politike koje nisu u eksplicitnom interesu njihovih država. Međunarodna razvojna pomoć obavezuje državu-recipienticu na određenu političku i ekonomsku dominaciju prema državi-inicijatorici jer će joj u suprotnom pomoć biti uskraćena. Prema tome, međunarodna razvojna pomoć pokazuje se kao izuzetno koristan alat za promicanje vlastitih međunarodnih interesa. Na taj način vidljivo je kako se u međunarodnim odnosima mijenjaju instrumenti sile. Shvaćanje tokova moći nužno je za tumačenje društveno političkih odnosa i razumijevanje svijeta oko nas uopće. Iako interes država ostaje isti, suvremene metode dominacije kapitalom uvjetuju zemlje-recipientice pomoći da otvore tržišta i uvedu politički liberalizam koji garantira slobodno tržište. Ukoliko su liberalno uređene, države ne predstavljaju opasnost jer im je potreban kapital da bi se dalje razvijale. U tom momentu dolazi do izražaja moć razvojne pomoći. Države-inicijatorice politika razvojne pomoći uvjetuju promjene političkog sistema kako bi mogle dalje plasirati kapital u državama-recipienticama. Umjesto vojnim metodama, interes se ostvaruje kroz kupovinu vlasništva države-recipientice razvojne pomoći zbog veće platežne mogućnosti od strane kapitala država inicijatorica. Samim time vidljivo je kako „tvrda sila“ nije više najefikasniji instrument postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Naime, politikama razvojne pomoći moguće je usmjeriti politiku ciljane države u željenom smjeru na puno perfidniji i elegantniji način. Unutarnja i vanjska politika države-recipientice kontrolira se

razvojnomo pomoći s obzirom da ekonomsko stanje uvjetuje državnu stabilnost. Francuska i Njemačka provode upravo takve politike koje održavaju njihovu neupitnu poziciju unutar Europske unije, a posljedično kroz prizmu Europske unije i njihovu poziciju u svijetu. Europske unija služi kako svojevrsan pojačivač veličine i snage Francuske i Njemačke u globalnim odnosima. Politikama međunarodne pomoći Francuska i Njemačka drže države-recipientice u podređenom položaju s obzirom da ostaju ovisne o donacijama i daljnjim programima pomoći. Iako se na prvi pogled ovakva situacija čini kao pozicija neke afričke države u kojoj vlada ovisi o stranoj pomoći kako bi prehranila stanovništvo, nedavno je isto bio slučaj i sa Republikom Hrvatskom koja se žestoko usprotivila smanjivanju europskih sredstava za novo programsko razdoblje. Argument Hrvatske je bio jednak kako i argument vlade neke afričke zemlje „trećeg svijeta“, a to je da bez dodatnih sredstava koje Hrvatska dobiva kroz europske investicijske fondove, neće biti u poziciji završiti započete projekte čime će dosadašnja ulaganja propasti i rezultirati još gorim stanjem nego prije. Međunarodna potpora stvara ovisnost u zemlji koja je prima, a opet se ne razvija u dovoljnoj mjeri da bi konkurirala poduzećima i kapitalu država-inicijatorica. Vlade država-recipientica međunarodne pomoći stavljene su u pat poziciju razvojem uhodanog sistema od 1990-ih što zbog naslijeđa prethodnih vlada koje su prihvaćale programe razvojne pomoći, što zbog pritiska javnosti za poboljšanjem životnog standarda.

3.8 *Kontekst međunarodnog pozicioniranja Francuske i Njemačke kao država-inicijatorica politike razvojne pomoći i aspekti implementacije*

Za argumentaciju o postizanju vanjskopolitičkih ciljeva i dominacije Francuske i Njemačke izuzetno je važno primijetiti način funkcioniranja procesa implementacije projekata razvojne pomoći. Načelno, dvije su faze procesa dobivanja pomoći. U prvoj fazi zemlje-inicijatorice definiraju ciljeve, uvijete i slično te svojevrсни operativni program i kriterije odabira projekata za dobivanje potpore. Ovdje valja spomenuti kako je ista logika prisutna i u europskim fondovima koje koristi Hrvatska i ostale neto recipijentice razvojne pomoći, no o tome više riječi kasnije. U prvoj fazi implementacije projekt se definira te ga država-recipijentica provodi pod patronatom njemačke vlade odnosno rječnikom „projektnog managementa“ projekt se provodi u suradnji države-inicijatorice i države-recipijentice. S obzirom da je država-inicijatorica propisala uvjete i da je donatorica pomoći, pitanje je u kojoj mjeri je termin suradnja ispravan naziv. To se pogotovo očituje u drugoj fazi implementacije odnosno samoj provedbi projekta. S obzirom da je u provedbi riječ o konkretnim aktivnostima poput izvođenja infrastrukturnih radova i/ili uvođenja određenih informatičkih programa i usluga, otvara se mnogo prostora kompanijama država-inicijatorica da ponude svoje usluge. S obzirom da zemlja donatorica definira uvjete prihvatljivosti gospodarskih subjekata sposobnih za izvođenje radova, postoji velika vjerojatnost pogodovanja u samim natječajima. Privatne kompanije koje su sposobne za izvođenje navedenih radova i vlade države-recipijentice potpisuju ugovor o provođenju projekta te ga podnose na odobrenje. Ukoliko je ugovor odobren, uz moguće ispravke proračuna, ciljeva, svrha itd. projektu se odobravaju financijska sredstva te se kreće u provedbu. U ovakvom konceptu valja primijetiti kako su kompanije država-inicijatorica u favoriziranom položaju jer je pretpostavka da su najsposobnije, ako ne i jedine koje ispunjavaju uvjete odabira gospodarskog subjekta izvođača radova propisanih od strane vlada zemlja koje pomoć doniraju. Također, izvođenje radova veže ostale tržišne momente međuovisnosti poput suradnje s domicilnim gospodarskim subjektima koji su primorani surađivati s izvođačem radova te prihvaćati tehničke uvjete projekta. Time se ponovno dugoročno projekt veže uz kompanije država-inicijatorica razvojne pomoći jer će infrastrukturu trebati održavati što ponovno implicira angažiranje njihovih usluga i proizvoda.

Dokaze teze o dominaciji u odnosu inicijator-recipijent međunarodne razvojne pomoći moguće je potkrijepiti na primjeru implementacije programa potpore u Francuskoj, a pogotovu

u Njemačkoj. Uspješnost Marshalovog plana u revitalizaciji Francuske i Njemačke pokazala je također koliko razvojna pomoć može utjecati i vezati razvoj njihovih politika za politike SAD-a. Savezna Republika Njemačka i Demokratska Republika Njemačka postale su poligon za ispunjavanje vanjskopolitičkih ciljeva s jedne strane SAD-a, a s druge SSSR-a. Poučene vlastitim iskustvom razvojne pomoći nakon Drugog svjetskog rata, Francuska i Njemačka su investirale i širile inozemnu pomoć širom svijeta s idejom da formiraju politike država-recipientica te ih veže uz vlastite vanjskopolitičke interese. Svjesnost o utjecaju razvojnih pomoći na formiranje politika država-recipientica ključan je moment promijene paradigme posjeda moći u suvremenim međunarodnim odnosima jer financiranje programa pomoći država-recipientica implicira određene protu usluge. Francuska i Njemačka su na taj način od država-recipientica postale država-inicijatorica razvojne pomoći s ciljem povećanja utjecaja u međunarodnim odnosima. Tragom navedenog, znakovito je primijetiti intenzivirani njemački fokus na Afriku. Krajem 2016. godine Federalno ministarstvo za gospodarsku suradnju i razvoj predstavilo je „Marshallov plan za Afriku“. Dodatno, Njemačka je tokom predsjedanja G20 2017. godine pokrenula inicijativu „Compact with Africa“ s ciljem poticanja privatnih ulaganja u Afriku i privedene potpore afričkim zemljama koje provode reforme dobrog upravljanja (Germany's G20 Presidency, 2016). Iako je „Marshallov plan za Afriku“ njemačka inicijativa pod pokroviteljstvom inicijative G20 „Compact for Africa“, znakovito je primijetiti da su u svibnju 2018. godine njemački savezni ministar za gospodarsku suradnju Gerd Müller i francuski državni tajnik Ministarstva za Europu i vanjske poslove Jean-Baptiste Lemoine predstavili su zajednički pristup gospodarskim odnosima između EU-a i Afrike nakon 2020. koji predviđa ambiciozno gospodarsko partnerstvo između EU i Afrike (Deutschland.de, 2019). Francuska i Njemačka će na taj način zajednički implementirati razvojnu pomoć afričkim zemljama koje pokazuju otvorenost za provedbu reformi. Fokus na Afriku potvrđen je u koalicijskom sporazumu sadašnje vlade za mandatno razdoblje od 2017. do 2021. godine (Donor Tracker, 2019).

Iako su se i druge postkolonijalne države odlučile na implementaciju razvojne pomoći u Afriku, pa stoga francuski i njemački slučajevi nisu izolirani, znakovito je primijetiti kako bivše imperijalne sile koje su Afriku dovele u današnje stanje te protiv kojih su se afrički narodi decenijama ako ne i stoljećima borili za slobodu od kolonijalne vlasti, ulažu upravo u iste zemlje kojima su bili kolonijalni gospodari, ovoga puta pod prizmom povećanja gospodarskog rasta i političke stabilizacije što je uostalom bio slučaj i ranije. Također je znakovito primijetiti kako je strategija nazvana "Marshallov plan za Afriku", svakako temeljem vlastitih iskustava zemalja

primateljica razvojne pomoći zemalja koje su sada zadužene za provedbu i implementaciju (De Marco, 2018). Analizirajući kontekst na koji način Francuska i Njemačka kao države-inicijatorice razvojne pomoći dobivaju korist od Marshallovog plana za Afriku podaci su sljedeći. Među 20 najbrže rastućih ekonomija po BDP-u svijetu na afričke države otpada gotovo polovica (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2017). Međutim, najveći potencijal Afrike leži u prirodnom prirastu stanovništva, onome u čemu je Europa generalno u katastrofalnom položaju. Procjena je da će do 2035. Afrika imati najveću populaciju radne snage na planeti. Prema tome, nije iznenađujuće kako su Francuska i Njemačka na vrijeme prepoznale potencijal afričkog kontinenta i poredanosti koje nosi neokolonijalizam. Putem razvojne pomoći odnosno Marshallovim planom za Afriku kojim se nastoji obuhvatiti većinu afričkih zemalja zajedno s 27 afričkih država s kojima već postoji suradnja putem bilateralnih programa s Afričkom unijom, Francuska i Njemačka se pozicioniraju i globalno prepoznaju kao značajni afrički donatori i kreditori čime se vežu financije afričkih država uz svoje političke međunarodne interese. Također, Francuska i Njemačka otvaraju put širenju vlastitih korporacija na afrički kontinent čime dugoročno osiguravaju tržišnu dominaciju i prisutnost u tom dijelu svijeta. Afrički potencijal razvoja time uvelike ovisi o francuskom i njemačkom kapitalu.

Naravno, ovdje valja naglasiti kako se francuska i njemačka razvojna pomoć izuzev Afrike, distribuira u drugim zemalja diljem svijeta kroz spomenute programe bilateralnih odnosa čime te dvije zemlje šire svoj međunarodni ugled i utjecaj (De Marco, 2018). Kao odgovor na migrantsku krizu, Francuska i Njemačka razvijaju strategiju borbe protiv uzroka migracija s naglaskom na Bliski istok i ratom zahvaćena područja, ali na europske zemlje poput Kosova, Albanije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Moldavije i Ukrajine (Ibid.). Naravno, argumentaciju o strukturnim i investicijskim fondovima kao obliku razvojne pomoći država neto uplatiteljica u europski proračun također valja spomenuti pa na taj način Francuska i Njemačka zapravo financijski doniraju većinu zemalja Europe. U ovom slučaju interesantno je kako je riječ o državama za koje bi mogle predstavljati opasnost i sigurnosnu prijetnju regionalnoj stabilnosti. Nestabilnost u jednoj od država veoma se lako prelije na drugu pa je izgledno da se čitava regija uskoro nađe u nezavidnoj poziciji. Kako je riječ o europskim državama, Francuska i Njemačka se zasigurno smatraju ugroženima. Iz ovoga se može zaključiti kako se razvojna pomoć koristi i kao sredstvo odnosno alat pacificiranja čime se potvrđuje njena učinkovitost. S obzirom da sve navedene europske države-recipientice razvojne pomoći nastoje ući u Europsku uniju i maksimalno se približiti zapadnim

integracijama, politika razvojne pomoći ostvaruje svoju ulogu kao sredstvo postizanja francuskih i njemačkih vanjskopolitičkih ciljeva, a to su stabilnost u Europi i politička suglasnost podrazvijenih te nerijetko nestabilnih država. Stabilizacijski uvjeti koje propisuju najmoćnije države Europske unije, vlade države-recipientice dužne su poštivati ukoliko želi dobiti pomoć. Francuska i Njemačka time provodi politike razvojne pomoći kao primamljiv mamac podrazvijenim državama čime stabiliziraju političku situaciju država-recipientice pomoći i usmjeravaju ih u željenom smjeru svoje vanjske politike.

No što Francuskoj i Njemačkoj zapravo znači globalno pozicioniranje kao država inicijatorica politike razvojne pomoći broj jedan? Zanimljivo je sagledati globalnu poziciju Francuske i Njemačke iz suvremene konstruktivističke percepcije. S obzirom na suvremeno globalno okruženje, Donald Trump kao bivši predsjednik uvjerljivo najjače države na svijetu zaokrenuo je SAD u konzervativnom i neliberalnom vanjskopolitičkom smjeru u kojem nema pretjeranog mjesta za financijsku potporu nerazvijenim državama. Također, Trump je evidentno naglašavao tradicionalistički pristup fokusiranja SAD-a na samu sebe odnosno na autarkičnu ekonomiju zatvorenu unutar vlastitih granica, barem je tako za suditi iz njegovih javnih istupa. Izgradnjom zida prema Meksiku predsjednik Trump zapravo je poslao poruku koje su nove/stare američke vrijednosti. Što se razvojne pomoći tiče, ukoliko nije riječ o ratovanju i primjeni brutalne sile, za očekivati je smanjenje izdvajanja sredstava iz proračuna SAD-a za tu politiku. Vodeći potpuno drugačiju vanjsku politiku, Francuska i Njemačka mogu uvelike povećati svoj međunarodni utjecaj. Francuska i njemačka ekonomija među najjačima su na svijetu, a aktualni lider predsjednik Emmanuel Macron i bivša kancelarka Angela Merkel imaju potpuno drugačiji pristup shvaćanju suvremene globalne politike te francuskog i njemačkog mjesta u njoj. Za očekivati je kako će i nasljednici Emmanuela Macrona i Angele Merkel provoditi kontinuitet takvih politika. Za razliku od zatvaranja u sebe, francuska i njemačka vanjska i ekonomska politika zagovaraju daljnje širenje Europske unijete te inkluziju migranata u stanovništvo u čemu se najviše vidi razlika američkog i europskog pristupa građenju percepcije međunarodne sile. Francuska i Njemačka definitivno profitiraju od internacionalizacije plasiranjem kapitala i svojih vanjskopolitičkih ciljeva na globalnu scenu. U takvom globalnom okruženju, koji je u strahu od migracija i novih ekonomskih kriza okrenut konzervativnom primitivizmu, Francuska i Njemačka zapravo postaju predvodnice liberalnog svijeta. Unatoč protivljenju desnih konzervativnih populista poput Nacionalne fronte (fr: Front National) ili Alternative za Njemačku (njem: Alternative für Deutschland), administracije Emmanuela Macrona i Angele Merkel, ali i vrlo vjerojatno one koje su ili će ih naslijediti,

planiraju nastaviti i povećavati francusku i njemačku inozemnu pomoć. Međutim, takav pristup potrošnji na razvojnu pomoć i liberalna politika otvorenih vrata za migrante smišljeno povećavaju utjecaj Francuske i Njemačke u međunarodnim odnosima dok s druge strane povećavaju rast ekonomija tih dviju zemalja. Time se potvrđuje da uspjeh razvojne pomoći i politike otvorenih vrata unatoč kritičarima protiv kojih je najbolji argument rast BDP-a, popunjavanje natalitetnog deficita i širenje prijateljstva i zavisnog odnosa prema državama iz koje dolaze izbjeglice. Francuska i Njemačka okupljaju koaliciju siromašnih kojih su one, paradoksalno kao najbogatije zemalja svijeta, predvodnice. Dodatno, u ovom slučaju još valja spomenuti kako su troškovi ulaganja u razvojnu pomoć i zagovaranja liberalnih globalnih politika zaista zanemarivi u odnosu na francusko i njemačko gospodarstvo (Donor Tracker, 2019). Upravljanje migracijama vjerojatno će ostati prioritet francuske i njemačke politike razvojne pomoći s fokusom na suzbijanje krize na Bliskom istoku odnosno smirivanje posljedica rata na Magrebu i Lepantu. Poljoprivreda i prehrambena sigurnost u kontekstu iskorjenjivanja siromaštva, kao i klimatske promjene, vjerojatno će dobiti na prioritizaciji francuskih i njemačkih interesa. Njemački savezni ured za vanjske poslove će uskoro izaći sa strateški ažuriranim smjernicama politike savezne vlade prema Africi, a isto se očekuje i od francuske nadležne administracije, pogotovo uzevši u obzir izjave Gerda Müllera i Jean-Baptiste Lemoynea (Ibid.). Otvorenosti prema izbjeglicama, razvojnom pomoći i općenito liberalnim politikama dugoročno povećava vlastitu međunarodnu poziciju što se vješto iskorištava za ostvarivanje trenutnih i nadolazećih vanjskopolitičkih ciljeva u vlastitom interesu.

U ovom poglavlju analizirana je trgovinska bilanca između država-recipientica i država-inicijatorica politika razvojne pomoći u kojoj potonje profitiraju. Također je naveden i paradoks naglog gospodarskog uzleta koji ne znači sustavan razvoj. Nadalje, pokazano je na koji način se pere javni novac usmjeren na razvojnu pomoć jer su izvođači radova projekata veoma često korporacije država-inicijatorica. Nejednak razvoj u interesu je velikih i moćnih država kako bi dalje akumulirale profit svojim kompanijama čime se na vlasti održava kapitalistička elita. Također je pokazano na koji način privlačenjem mladog stanovništva države-inicijatorice ponovno profitiraju na štetu država-recipientica razvojne pomoći. Konačno, pokazano je koje sve koristi Francuska i Njemačka imaju od međunarodnog pozicioniranja kao vodećih država-inicijatorica politika razvojne pomoći. U idućem poglavlju bavit ćemo se teorijskim aspektima odnosno realističkom teorijom iz koje nastojimo objasniti interes za širenjem moći država.

4. Poglavlje: Promjena paradigme posjedovanja moći - međunarodna razvojna pomoć kao realistički koncept

4.1 Kontekstualizacija historijskog momenta

Razumijevanje okruženja u kojemu se subjekt nalazi najvažniji je korak maksimizacije njegove moći. Svi subjekti teže maksimizaciji svoje moći zbog osiguranja svoje pozicije u odnosu na druge, kako u svakodnevnom životu tako i u međunarodnim odnosima. Međutim, razumjeti okruženje u kojemu se subjekt nalazi izazovna je misija. U velikoj većini slučajeva čak i manja pogrešna procjena dovodi do izuzetno teških i dugoročnih posljedica. Dijalektičko shvaćanje povezanosti odnosno uzročno-posljedične veze historijskih momenata na koje su subjekti prisiljeni reagirati, ključno je za shvaćanje vlastitog okruženja. U međunarodnim odnosima, uspjeh je posljedica ispravne procjene situacije u kojoj se nalazimo. Tek je po kvalitetnoj analizi moguća adekvatna akcija i djelovanje sukladno vlastitoj poziciji i mogućnostima. Prema tome, uvijek valja nastojati koliko god je moguće objektivno shvatiti vlastitu poziciju koja je određena vanjskim i unutarnjim faktorima. Kontekstualizacija situacije i vlastitih mogućnosti i nemogućnosti, presudna je za političko djelovanje. S obzirom na moderni svijet u kojem je tehnološki napredak dosegnuo do sada najveći eksponencijalni rast, valja kontekstualizirati poziciju političkih aktera u suvremenom okruženju. Upravo je učestalost intenzivnih političkih promjena u suvremenom svijetu 21. stoljeća posljedica tehnološkog napretka. Prema shvaćanju Karla Marxa, tehnologija i društveni razvoj apsolutno su povezani. Za Marxa, proizvodni odnosi počivaju na eksploataciji radničke klase od strane nekolicine vlasnika (Dragičević, Mikecin i Nikić, 1978). Međutim, tehnologija omogućava rast proizvodnje. Rastom proizvodnje, raste veličina, sposobnost, znanje i općenita važnost klase proizvođača koja je temelj cjelokupnog sistema. Proizvođači proizvode dodatnu vrijednost, ali s njom ne raspolažu odnosno nisu u posjedu vlastitog rezultata svoga rada. Kada odnosi dosegnu granicu neizdrživosti, oni pucaju i stvaraju se novi (Ibid.). Tako je bilo sa robovlasničkim i feudalnim društvom, a i kapitalističkim društvom 19. i početka 20. stoljeća kada su obespravljeni radnici u Europi živjeli u katastrofalnim uvjetima nametnutih od strane vlasnika tvornica išle u revolucije.

Iz navedenog Marxovog shvaćanja historijskih momenata valja zaključiti da do pucanja društvenih odnosa dolazi zbog dva razloga: razvoja tehnologije i povećanja nejednakosti. Tehnologija omogućuje napredak proizvodnje i ubrzava širenje informacija. Međutim ukoliko se koristi za dominantno pozicioniranje vlasnika tehnologije nad većinom korisnika, dolazi do stvaranja i povećanja razlike između manjine koja tehnologiju distribuira i ogromne većine koja istu konzumira. Pitanje privatnog vlasništva ponovno je u samom centru fokusa problematike društvenog razvoja. Ukoliko je tehnologija opće dostupno dobro kao produkt ljudskog uma, na kraju krajeva kao i svi izumi i otkrića do sada u povijesti od kotača do vatre i nuklearne energije, onda ona služi poboljšanju uvjeta života ljudi. Međutim, ukoliko se privatizira, služi interesima vlasnika koji teže povećanju vlastitog profita i moći što stvara razlike između distributera i konzumenta. Produblјivanje nejednakosti prije ili kasnije rezultira pucanjem društvenih odnosa. Upravo je to slučaj u današnjem suvremenom svijetu kada tehnologija rapidno napreduje te siromašni konzumenti nisu u stanju pratiti napredak na razini održanja ravnopravnog koraka s vlasnicima tehnologija odnosno s kapitalom koje one generiraju. Historijski momenti tehnoloških napredaka, kao i do sada, generiraju proizvodne odnose koji uspostavljaju globalne društvene odnose. Kapital bogatih zemalja generirao je njihov eksponencijalan tehnološki rast te se isti kapital i tehnologija distribuira širom svijeta kako bi očuvao poziciju njihovih vlasnika.

Direktna posljedica privatnog vlasništva je nejednakost među ljudima, a ne obrnuto. Stoga je i posljedica vlasništva nad informacijama i tehnološkim napretkom također nejednakost. Informacije i tehnologija jesu kapital s obzirom da stvaraju mogućnost daljnjeg korištenje i distribucije. Posjedovanje kapitala i mogućnost korištenja najsuvremenije tehnologije apsolutno su povezani sa moći međunarodnih subjekata. U ovom kontekstu, državu ni u kojem slučaju ne treba gledati kao jedinog aktera međunarodnih odnosa. Dapače, prema marksizmu država je instrument elite. Drugim riječima država postaje objekt vladajuće klase, a ne subjekt. Za marksiste su glavni subjekti međunarodnih odnosa klase i to na internacionalnoj razini (Dragičević, Mikecin i Nikić, 1978). Prema tome, akteri međunarodnih odnosa su također i korporacije, tehnološki istraživački centri, sveučilišta, međunarodne organizacije ukoliko svi koji generiraju utjecaj i svaki nosilac neke aktivnosti koja utječe na međunarodne odnose. Međutim, pozicija države, njeno bogatstvo i naslijeđe znače i uspjeh kompanija te ostalih međunarodnih subjekata koji iz nje proizlaze. Čak štoviše, država postoji kako bi osigurala uvjete za stvaranje profita vladajuće klase tj. kompanija u njihovom vlasništvu čime se samo perpetuira globalna vladavina elita. Internacionalna eksploatatorska vladajuća klasa krupnog kapitala koristi državu kao objekt stvaranja svog globalnog imperija (Hardt i Negri, 2001: 11).

Mreže kapitala koje se stvaraju čimbenik su uspjeha država tj. elita. Prema navedenom, suvremeni svijet počiva na mrežama koje stvaraju moćnije države odnosno njihove vladajuće klase koje koriste iste mreže informacija, tehnologije i kapitala kako bi postale i ostale centri moći. Međunarodno okruženje definirano je bogatstvom odnosno kapitalom te je na taj način ekonomska moć država proširena na političku domenu funkcioniranja. Ovdje ne treba rastvarati moć na segmente poput vojne, ekonomske ili in, nego shvatiti da je moć eklektična odnosno da jedna iz druge proizlazi. Tvrda moć zasigurno jest bitna, ali ne i jedina presudna. Drugim riječima, koncepti moći se isprepliću i nadopunjuju (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). U suvremenom svijetu došlo je do pojave svojevrsnog informacionalizma odnosno uspostave kapitalističkog, informacijsko-tehnološkog režima koji generira daljnje bogaćenje bogatih država i eksploatatorskih elita što rezultira njihovom dominantnom pozicijom. Marksizam državu promatra kao instrument vladajuće klase te je jedino na taj način moguće objasniti suvremeni kontekst međunarodnih odnosa u kojem je uloga suverene države relativizirana te je postavljena u novo okruženje u kojemu teritorijalna vlast i tvrda moć više nisu apsolutni faktori globalne prevlasti.

4.2 Europska unija imperija Francuske i Njemačke

Uzevši u obzir ovakvo nepravedno međunarodno okruženje u kojem djeluju države koje nastoje maksimizirati svoju moć, za zaključiti je kako se ni jedna politika ne provodi bez interesa. Suvremeni instrumenti moći su informacije, kapital, tehnologija, ali i razvojna pomoć. Države-inicijatorice politika potpore pozicioniraju se kao donatorice čime u međunarodnim odnosima stječu ugled i utjecaj, a zapravo upravljaju mrežom informacija, tehnologije i kapitalističke međuovisnosti koje su stvorile. Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, većina sredstava uplaćenih za razvojnu pomoć od strane država donatora vraća se u kompanije istih država kroz provedbu projekata i izvođenje radova. Uvjeti natječaja namješteni su na način da ih jedino mogu dobiti unaprijed odabrane firme, najčešće firme iz država donatorica pomoći. Prema tome, razvojna pomoć ne pomaže u tolikoj mjeri koliko bi trebala državi-recipientici, već dobrim dijelom državi-inicijatorici što se najbolje vidi u stupnju razvoja između bogatog i siromašnog svijeta ovisnog o donacijama. Razvojna pomoć služi jačim državama kao centrima moći za daljnje širenje mreže njihovih interesa. Osnovica dokazivanja ovakvog pristupa je

nejednakost koja se s vremenom ne smanjuje već produbljuje stvaranjem mreža kapitala i interesa u kojima dugoročno veći interes i korist imaju države davateljice pomoći kao centri mreža moći. Takav odnos nije samo evidentan na globalnoj razini, već je i jasno vidljiv i u razlikama unutar Europske unije u kojoj Francuska i Njemačka zbog svoje veličine, gospodarske snage i neto uplaćivanja u europski proračun vode glavnu riječ. Ekonomski jaz između s jedne strane Francuske i Njemačke te novopridošlih zemlja članica ukazuje na odnos podređene periferije i dominantnog centra unutar Europske unije koja bi trebala biti ostvarenje jednakosti. Takva politička formacija upućuje na koncept carstva razrađen kod Fernanda Braudela i Immanuela Wallersteina (Braudel, 1995; Wallerstein, 2004). Gospodarske razlike generiraju i političke aspekte moći pa tako Europska unija postaje instrument kroz kojeg Francuska i Njemačka kao stožerne i najmoćnije članice zapravo povećavaju svoju veličinu i globalnu moć. Iz realističke perspektive, Francuskoj i Njemačkoj u interesu je proširiti vlastiti utjecaj i profit svojih kompanija. Takav odnos karakteristika je imperije u kojoj su manje i siromašnije države periferija te služe interesima centra.

Međutim, analiza takvog odnosa unutar Europske unije gotovo je tabu tema. S obzirom da Europska unija počiva na idealima jednakosti, propitkivanje samog sustava nije popularno. Ovdje valja naglasiti zašto i danas, više od šesnaest godina nakon petog proširenja, postoje tolike razlike unutar Europske unije. Kao što je navedeno u prvom poglavlju, države Višegradske skupine: Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska u latentnom su prijeporu oko zajedničkih politika sa starijim i stožernim državama članicama Europske unije. Razlog tome je što novopridošle države, uključujući i Hrvatsku, traže naprosto više sredstava kako bi dosegle razinu razvoja Francuske i Njemačke. Dobar primjer toga je zahtijevanje povećanja alokacija u novom programskom razdoblju odnosno financijskoj perspektivi 2021. - 2027. Međutim, neto uplatiteljicama u europski proračun iz kojeg se financiraju strukturni i investicijski fondovi, nije u interesu povećanje izdvajanja sredstava iz svojih proračuna u onoj mjeri koja bi omogućila potreban razvoj novopridošlih zemlja. Naravno, sustav je postavljen na način da je za oslobađanje financijskih omotnica potrebno ispuniti zacrtane indikatore uspješnosti koje novopridošle države-recipientice sredstava često nisu u stanju ispuniti u onoj mjeri i onom brzinom koja je propisana od strane Komisije. Uz neke uspješne primjere, u globalu je riječ o sredstvima koja samo potiču trenutni rast, ali ne dozvoljavaju dugoročan razvoj zbog njihove ograničenosti. Sustav projekta i potpore je tako koncipiran da daje temeljni input za razvoj određenih gospodarskih sektora dok je održivost započetih projekata u rukama korisnika. Međutim, korisnici su u latentnoj opasnosti od neuspjeha održavanja programa zbog

uskraćivanja sredstava koji su potrebni za njihov nastavak. Mnogi projekti su nakon početnih uspjeha propali zbog prestanka donacija iako je u startu bilo jasno da je njihova održivost u datim uvjetima neodrživa. Ne samo da su potrebe za sufinanciranjem projekata daleko veće nego što je sredstava na raspolaganju, nego je potrebno sustavno, ravnopravno i dugoročno financiranje siromašnijih zemlja kako bi došle na razinu Njemačke ili Francuske. Drugim riječima, fondovi u ovom obliku potiču rast, ali ne dovoljno i zasigurno ne dugoročno održivo. Međutim, problem održivosti nije toliko nemoguće za primijetiti čime se ponovno dolazi do zaključka kako je razvojna pomoć sredstvo za pozicioniranje i ostvarivanje vanjskopolitičkih ciljeva država-inicijatorica.

Produbljivanje razlika unutar Europske unije vidljivo je i u ostalim zajedničkim politikama. Najaktualnije pitanje oko kojeg su vidljive razlike kako u političkim pogledima tako i u razini standarda država članica je pitanje prihvata imigranata. Države Višegradske skupine su u bloku koji se žestoko protivi prihvatu izbjeglica. Međutim, iako nema opravdanja za ksenofobiju, u svakom slučaju je izvjesno kako je na takve političke stavove utjecao i lošiji standard nego u starijim državama članicama Europske unije. Temeljna ekonomska nejednakost i razlike u standardu impliciraju kako se stožerne države-inicijatorice politika razvojne pomoći odnosno neto uplatiteljice u proračun Europske unije bogate nauštrb novopridošlih država-recipientica. Otvorenim tržištem i jačim standardom, kapital Francuske i Njemačke penetrirao je u vitalne grane gospodarstva novijih država članica. Uz to, države-recipientice držane su u podređenom političkom položaju naspram država neto uplatiteljica u europski proračun iz razloga što im dobar dio gospodarskog rasta, a time i političke stabilnosti, ovisi o novim projektima financiranima iz strukturnih i investicijskih fondova razvojne pomoći. Loša trgovinska bilanca te znatan uvoz skupljih roba i usluga iz Francuske i Njemačke u novopridošle države-recipientice, a istovremeno jeftina kupovina resursa i radne snage novopridošlih država od strane razvijenih država-inicijatorica, dodatan su dokaz razvojne pomoći kao sredstva postizanja dominacije, što smo već analizirali u trećem poglavlju. Bile unutar ili izvan Europske unije, države-recipientice razvojne pomoći u svakom slučaju gube. Unatoč prividnoj pomoći i solidarnosti, ostaje veliko pitanje dugoročne koristi politika razvojne pomoći za recipienta. Valja naglasiti kako je situacija država-recipientica već u startu lošija pa je stoga za očekivati da će država-inicijatorica upotrijebiti stratešku prednost te iskoristiti sve potencijale države kojoj pomoć donira, od trgovine i kupovine do ljudskih potencijala. U svim zemljama neto primateljicama pomoći unutar Europske unije ogroman broj mladog i obrazovanog stanovništva odselio je upravo u Francusku i Njemačku, a u državama izvan

Europske unije statistika iseljavanja je neizmjerljiva. Francuska i Njemačka na taj način popunjavaju deficite stanovništva koje će kasnije rezultirati održivim razvojem, a države-recipientice pomoći ponovno vezati uz njihove politike razvojne pomoći.

4.3 Teorijski aspekti promijene odnosa moći u međunarodnim odnosima

Ova disertacija dovodi u korelaciju metode politika razvojne pomoći velikih i globalno gospodarski ključnih zemalja poput Francuske i Njemačke s direktnom ekonomskom i političkom koristi koje iste države-inicijatorice imaju. S obzirom na navedene politike razvojne pomoći u drugom te koristi koje države-inicijatorice imaju od implementacije u trećem poglavlju, za uputiti je na daljnje teorijsko razmatranje promjene instrumenata moći u globalnim odnosima odnosno okruženje koje je takve odnose dozvolilo i omogućilo. Izrazito koristan teorijski koncept putem kojeg je moguće shvatiti razvojnu pomoć kao instrument postizanja vanjskopolitičkih ciljeva je Nyeova podjela moći na tvrdu, meku i pametnu moć. Za zaključiti je kako u suvremenim globalnim okolnostima, razvojna pomoć postaje jači instrument postizanja i održavanja moći u međunarodnim odnosima nego tvrda moć tj. sila. Zbog kombinacije utjecaja kao pametna moć (*smart power*) i financijske potpore kao meka moć (*soft power*), razvojna pomoć omogućava istovremeno širenje utjecaja ugledom i širenje utjecaja financijskim interesom odnosno profitima države-inicijatorice (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). Koristi Francuske i Njemačke od implementacija politika razvojne pomoći višestruke su i daleko veće nego primjenom tvrde moći za koje ni jedna ni druga više nemaju snage. Važno je naglasiti kako se u suvremenom globalnom okruženja, tvrda sila pokazuje kao dugoročno neučinkovita, pogotovo na primjerima ratovanja velikih sila poput SAD-a u Afganistanu. Naime, tvrda moć kao vojna sila je *per se* izrazito skupa pa se dugogodišnje, desetljetne kampanje pokazuju neisplative. Ratovi koštaju te nije za očekivati da, ukoliko nema nekog dugoročnog profita, ratna politika s vremenom ne počne jenjavati. Domaća javnost i gospodarski akteri ubrzo počinju propitkivati smisao, konkretne ciljeve i posljedice rata što se uvelike reflektira na ekonomiju i politiku. Prema tome, razvojna pomoć pokazuje se kao bolji način širenja moći i utjecaja. Međutim, razvojna pomoć još se uvijek ne smatra instrumentom širenje moći nego se nastoji njegovati percepcija odnosno oblikuje se globalni politički diskurs o altruizmu koji više koristi državama-primateljicama nego

državama-inicijatoricama. To, s obzirom na interese i koristi koje države-inicijatorice od njene implementacije imaju, naprosto nije točno. Naime, u suvremenom međuovisnom svijetu puno je isplativije nekoga pokoriti kapitalom i držati ga u sužanjskom dugu, nego ga osvojiti i od toga dugoročno imati gotovo nikakav profit. Thomas Friedman ističe da države neće međusobno zaratiti dok god su dio istog globalnog lanca opskrbe što opisuje tzv. „dell-teorija“ koja vrijedi za sve multinacionalne korporacije koje prekogranično povezuju države (Friedman, 2007: 421). Drugim riječima, suvremeni svijet omogućuje osvajanje bankama, tehnologijom, marketingom i još nebrojenim instrumentima. Razvojna pomoć jedan je od tih instrumenta jer je korist za one koji je daju veća nego za one koji je primaju.

Nažalost, negativne posljedice razvojne pomoći ne obrađuju se u dovoljnoj mjeri kako bi dugoročno rezultirale ispravcima u njihovoj implementaciji i programima. Time dolazimo do zaključka kako je interes istraživanja negativnih posljedica razvojne pomoći potisnut, pa i u akademskim krugovima. Kao što je navedeno u prvom poglavlju, istraživanja nepopularne teme koristi koje države-inicijatorice imaju od implementacije politika razvojne pomoći odnose se većinom na analize implementacije programa pomoći u najsiromašnije države-recipientice poput one u Africi i Južnoj Americi (Alesina i Dollar, 2000: 33–63; Boone, 1996: 289-329). Međutim, takva istraživanja ne provode se u Europi kako bi se konstruirao diskurs koji opravdava postojeću situaciju hegemonije Francuske i Njemačke unutar Europske unije te razvojne pomoći kao politike altruizma i solidarnosti. Valja naglasiti kako određene korekcije u planovima i programima mogu poboljšati efekte učinka doniranih sredstava. Međutim, ostaje pitanje u kojoj mjeri postoji volja da se programi ispravljaju ukoliko državama-inicijatoricama takav status donosi koristi. S obzirom da je profit korporacija država-inicijatorica te globalna i regionalna tržišna dominacija razvijenih zemalja iz realističke paradigme daleko važnija nego razvoj država-recipientica, za očekivati je da istraživanja koja tome ne pogoduju već kritički analiziraju i upozoravaju na negativne efekte razvojne pomoći neće biti dočekana s oduševljenjem. Kao dobar primjer mogu poslužiti strukturni i investicijski fondovi Europske unije koji se po unaprijed zadanim investicijskim i prioritetnim osima implementiraju najviše u slabije razvijene države Europske unije. Iako koncept razvojne pomoći u startu nije negativan, negativne su njegove dugoročne posljedice promašenih politika odnosno neadekvatno adresiranje strukturnih problema već gotovo *ad hoc* ulaganja u ionako zaostale resore. Upravo iz toga razloga, države-recipientice strukturnih fondova istočne Europe, među kojima je i Hrvatska, objeručke prihvaćaju razvojnu pomoć koja se putem fondova distribuira u nadi da će kratkoročne i nedovoljne investicije pokrenuti opći zamašnjak gospodarstva i rast standarda.

Dugoročne negativne posljedice poput navedene „Nizozemske bolesti“ odnosno naglog i neodrživog rasta pojedinih odabranih sektora na štetu svih ostalih grana gospodarstva u potpunosti se zanemaruju (Rodrik i Rosenzweig, 2010: 4450-4451). Istraživanjem negativnih posljedica koje razvojna pomoć ima, dolazi se do zaključka o promjeni metoda postizanja moći, pogotovo zbog njene dvostruke efektivnosti kao *soft* i kao *smart power* (Nye, 2006; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). Kao što je navedeno, umjesto da rezultira jednakošću unutar Europske unije, razvojna pomoć stavlja države-recipientice u podređeni položaj ovisnosti o daljnjim donacijama kako bi se održali započeti projekti. Na taj način se ideja o investicijskim fondovima solidarnosti i zajedništva pretvara u instrument postizanja dominacije centra nad periferijom. Time sličnost razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih interesa država-inicijatorica nad državama-recipienticama te europskih strukturnih i investicijskih fondova postaje gotovo apsolutna. Drugim riječima, evidentno je da državama centra Europske unije raste profit od ulaganja u strukturne i investicijske fondove te ostale oblike razvojne pomoći, posebice Francuskoj i Njemačkoj.

4.4 Realistička teorija kao temelj shvaćanja interesa implementacije razvojne pomoći

Za argumentaciju međunarodne razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva valja pokazati na koji način se politike razvojne pomoći uklapaju u realističku teoriju. U teoriji međunarodnih odnosa realizam kao pristup objašnjenju međunarodne politike veoma je prepoznati pravac. To je definitivno najstariji pristup koji svoje korijene vuče iz antičkih vremena klasične grčke i rimske civilizacije (Korab-Karpowicz, 2006: 232-244). Međutim, tek u renesansi i modernom dobu dolazi do početka razumijevanja realizma kao političke teorije međunarodnih odnosa, prvenstveno s djelima Machiavellija i Hobbesa. Početak znanstvenog realizma vezan je uz početak moderne Europe u smislu formiranja modernog sustava država potpisivanjem Westfalskog mira 1648. kojim je okončan Tridesetogodišnji rat. Jednako kao i danas, što će biti dodatno elaborirano kasnije, situacija u početku formiranja suvremenih država bila je da se svaka boji sukoba jer isti izravno prijetio njenom suverenitetu. Time sigurnosna dilema borbe s jačim političkim subjektima odnosno

državama-izazivačicama postaje "dogma" realizma, a politika polje sukoba među akterima koji traže vlast (Morgenthau, 1978: 4-15). Realizam podrazumijeva dva ključna teorijska pravca koji pokušavaju objasniti i podržati ideju neizbježnog sukoba: klasični i neorealizam. Klasični realizam polazi od nepovjerljivog pogleda na čovjeka te tvrdi da je ljudska priroda odgovorna za sve ratove, a sukob neizbježan. Najznačajniji predstavnici klasičnog realizma 20. stoljeća su Hans Morgenthau i George Kennan čija će se razmatranja obrađivati u nastavku. S druge strane, neorealistički pristup uzroke rata traži u anarhijskoj strukturi međudržavnog sustava koji ne dopušta ni jednoj državi da vjeruje drugoj (Waltz, 1979: 107). Prema neorealističkom mišljenju, međudržavni dogovori i savezi nemaju takav utjecaj na međunarodnu sigurnost, posebno ne na sigurnost pojedine države. Glavni predstavnici neorealističke misli su Kenneth Waltz i Samuel Huntington o kojim će također više riječi biti u nastavku. Valja spomenuti i neoklasični realistički pristup koji je kombinacija spomenutih pogleda te koji usmjerava pozornost na rekonstrukciju klasične realističke misli u modernim dimenzijama (Rose, 1998; Kitchen, 2010: 117-143). Nadalje, glavna teorijska rasprava neorealističkih pravaca jest koliko država treba biti aktivna ili pasivna u svjetskoj politici u svrhu obrane vlastitih ciljeva. Tako obrambeni realizam zagovara pasivan i obrambeni pristup međunarodnim prijetnjama (Rudloff, 2013: 47-48, 54-57; Taliaferro, 2000: 128-161). Suprotno tome, ofenzivni realizam zagovara proaktivnu politiku i intervenciju kako bi se spriječile potencijalne prijetnje koje bi mogle ugroziti državne interese mnogo prije nego što postanu previše i izmaknu kontroli (Rudloff, 2013: 51-54). Međutim, bez obzira na definiciju ili kontekst, svaka realistička teorija uvijek sadrži četiri osnovne teze. Prvo, države su središnji akteri u međunarodnoj politici, a ne pojedinci ili međunarodne organizacije. Kao drugo, međunarodni politički sustav je anarhičan jer ne postoji nadnacionalna vlast koja može provoditi pravila nad državama. Treće, akteri u međunarodnom političkom sustavu su racionalni jer svojim djelovanjem moraju povećati vlastiti interes te četvrto sve države žele moć kako bi osigurale svoje samoočuvanje. Valja napomenuti da realizam treba razlikovati od realpolitike. Iako oba pristupa imaju temelje u nastojanju da se osigura položaj u izazovnom okruženju, realpolitika je ograničena na donošenje politike dok je s druge strane realizam cjelovit teorijski pogled, paradigma. Realizam pokušava racionalno objasniti međunarodna događanja i dati okvir razumijevanja međunarodne situacije s ciljem predviđanja budućeg stanja (Whittaker, Vargo i Davis, 2006). Pretpostavka realizma je da međunarodni sustav nije polje za provedbu interesa nadnacionalnih institucija. Zbog toga, realizam postavlja državu kao glavnog aktera u međunarodnim odnosima. Za realizam niti jedan subjekt ili autoritet ne postoji iznad država jer nijedna takva organizacija ili savez nije sposoban provoditi učinkovitu politiku i zaštititi vlastite interese.

U realističkoj paradigmi države su koncentrirane na dobivanje svih mogućih vrsta resursa kako bi osigurale svoju moć, a time i vlastitu sigurnost. Materijalni resursi potrebni su kako bi se osigurao dominantan položaj nad drugim državama koje se smatraju neprijateljima ili konkurencijom. Takav koncept uklapa se u kapitalistički poredak koji potiče akumulaciju resursa odnosno kapitala kako bi se osigurala vlastita pozicija. Kapitalizam, kao i realizam podrazumijeva stalno sukobljavanje. Kao što je povijest pokazala, resursi su najrelevantniji faktor za pobjedu u ratovima pa je stoga sama kapitalistička akumulacija resursa uvertira u veće sukobe. Prvi svjetski rat dokaz je toj tezi. Stoga je u nacionalnom interesu boriti se za resurse i pokušati strateški manevrirati s drugim subjektima međunarodnih odnosa kako bi se resursi dobili. Da bi poboljšale svoj položaj, države često stvaraju blokove. Ovdje je važno naglasiti kako su blokovi skupina država koje imaju zajedničke interese dok u istome odnosno u većini slučajeva gaje animozitete jedna prema drugoj. To nije savez koji se temelji na zajedničkoj ideologiji kao što bi to tvrdili liberalni teoretičari, već je to samo grupiranje interesa da bi se povećala individualna moć te iskoristile prednosti bloka za vlastite interese. Ponovno se primjeri mogu pronaći u Prvom svjetskom ratu i savezima centralnih sila ili Antante, ali i danas u Europskoj uniji. Prema tome, polarizacija je u međunarodnim odnosima uobičajena pojava. Multipolarni sistem sastoji se od tri ili više blokova, bipolarni sustav od dva bloka, a unipolarnim sustavom dominira jedna snaga ili hegemon. Ovo je važno jer realisti tvrde da su međunarodni odnosi stalno u procesu promjene. U unipolarnom svijetu će se države pokušati organizirati u blok s ciljem svrgavanja hegemonu. Iz realističke pozicije, nijedan hegemon nije dovoljno jak da izbjegne ovu situaciju, no nijedan blok nije dovoljno jak da spriječi pojavu hegemonu. Ovaj problem detaljno je razradio Joseph Nye navodeći svojevrstan paradoks današnje moći SAD-a (Ikenberry, 2002). Stoga države moraju biti na stalnom oprezu i ne dozvoliti si izolaciju od međunarodnih događaja. S obzirom da su države vođene racionalnošću u procesu donošenja odluka, dozvoljena su im sva potrebna sredstva za dobivanje relevantnih i točnih informacija. U realističkoj paradigmi nema više vlasti od države pa stoga ni inozemni zakoni ni međunarodni ugovori ne bi trebali biti prepreka državi da slijedi svoje interese. Štoviše, države stvaraju one međunarodne organizacije i potpisuju ugovore koji koriste njihovim interesima. Kao što je u početku poglavlja navedeno, kvalitetna analiza i kontekstualizacija situacije preduvjet je adekvatnog ponašanja države u međunarodnim odnosima. Stoga ne čudi da su realisti zagovarali izvore poput obavještajne službe braneći svoju poziciju argumentom da je to u nacionalnom interesu. Međutim, valja uočiti kako je takva industrija špijunaže zapravo u interesu privatnih subjekata jer je njihova kontrola ponovno u

rukama eksploatatorske elite koja štiti svoju moć kapitalom. Za ovu disertaciju je posebno važno istaknuti kako iz realističkog kuta gledanja međunarodne organizacije poput Ujedinjenih naroda ili Europske unije imaju mali utjecaj u međunarodnim odnosima dok na utjecaj i moć transnacionalnih korporacija realisti gledaju kao na produženu ruku jake države koja time pokazuje svoju moć.

Glavni argument kritičara realizma je da ovakav agresivni pristup u međunarodnoj politici često izaziva sukobe. Međunarodno nepovjerenje dovodi do sigurnosne dileme što pak rezultira utrci u naoružanju. Drugim riječima, povećanje snaga jedne države dovodi do povećanja moći drugih država. Isti argument koji se koristi za zagovaranje sigurnosti i stabilnosti koristi se za zagovaranje nesigurnosti i stalnog jačanja prijetnje što može rezultirati sukobom izvan očekivanja. Međutim, činjenica je da snaga odnosno strah od vojne odmazde čuva mir, a moć se ne mora izražavati isključio kroz vojnu silu. U realističkoj teoriji međunarodnih odnosa svaki subjekt međunarodne politike nastoji povećati svoju moć kako bi maksimizirao vlastitu sigurnost. Prema tome, realistička teorija međunarodnih odnosa gradi svoj uvid na analizi interesa i moći, dviju središnjih kategorija teorije. U tom kontekstu valja pozicionirati razvojnu pomoć kao oblik politike u službi povećanja moći. To je tako jer je politika međunarodne razvojne pomoći u svojoj biti i dalje politika i podrazumijeva borbu za prevlast, što znači da je analiza odnosa moći u njoj od središnje važnosti. Politike razvojne pomoći održavaju moć i prestiž suvremenih država koje nakon Drugog svjetskog rata, a naročito nakon kraja Hladnog rata, nisu više u mogućnosti nametnuti svoju volju vojnim putem. Kao što je pokazano u drugom poglavlju, najveći uzlet ulaganja u politike razvojne pomoći bilježe upravo Francuska i Njemačka te iako razvojna pomoć slabije razvijenima nije jedini mehanizam kojim se nadmoć postiže, ona je definitivno jedan od tih mehanizama, pogotovo ako je shvatimo kroz paradigmu kombinacije meke i pametne moći. Prema tome, interpretirati razvojnu pomoć iz perspektive neke probuđene svijesti ili altruističkih pobuda je svakako nedovoljno i vjerojatno pogrešno, već valja uvidjeti interes i rezultate politika razvojne pomoći Francuske i Njemačke. Nakon pregleda pravca i temeljnih ideja realizma, valja detaljnije analizirati i uklopiti ideju međunarodne razvojne pomoći u koncepcije realizma i neorealizma.

4.4.1. Univerzalnost ideje

Realizam je najstarija teorija međunarodnih odnosa. Međutim, ono što je kod realizma fascinantno je njegova bezvremenska univerzalnost. Drugim riječima, realizam se oslanja na iste postulate i zakonitosti koji su vrijedili i mnogo ranije te će vrijediti i u budućim događanjima. Richard Ned Lebow navodi da se jedinstvo ideje koje zagovara klasični realizam pokazuje fundamentalno jednakim u rasponu od skoro dvije i pol tisuće godina. Lebow ukazuje kako su se od antičkih vremena i autora poput Tukidida, preko renesanse i Machiavellia, modernog doba i von Clausewitza pa sve do suvremenog vremena Morgenthaua zadržale iste realističke ideje poretka i pravde na međunarodnom planu (Lebow u Jović, 2013: 67-68). Realizam ima holistički pristup politici te nastoji translirati sličnosti unutarne i vanjske politike, uostalom politike uopće. Takvo holističko poimanje politike omogućuje uklapanje razvojne pomoći odnosno politika razvojne pomoći u jednu širu sliku vanjske politike država. Realizam omogućuje shvaćanje razvojne pomoći kao politike interesa. Realistička teorija etiku shvaća kao promociju stabilnosti koja ovisi o datim okolnostima odnosno o kontekstu interesa datog trenutka, a ne kao ideal poštenja i pravednosti. Drugom riječima, ispravo je ono što je u interesu subjekta, a ne kolektiva. Lebow ukazuje da su odnosi koje povezuju zajednice podložni promjenama razine moći pojedinca, političkih grupa ili država. Riječima klasičnog realizma međunarodni odnosi ovise o moći aktera, a ne o promjenljivim dogovorima. Povijest je ciklički proces koji se perpetuira te nije moguće uspostaviti dugoročni i apsolutni red zbog stalnog mijenjanja moći. Prema tome, za realiste od Tukidida do Morgenthaua nema velikih promjena u shvaćanju svijeta međunarodnih odnosa i politike. Jednako kao što počinje od pretpostavke da između unutarnje i vanjske politike suštinski nema velikih razlika, realizam vjeruje da je moguće pomiriti interes pojedinaca i interes zajednice. Poveznica s marksizmom je upravo da marksizam nalaže da nema razlike između društvenih odnosa, državnih odnosa i međunarodnih odnosa jer su sve to klasni odnosi u kojima vladajuća manjina izrabljuje većinu. Za realiste je funkcionalna politička zajednica nužan uvjet ostvarivanja interesa pojedinaca jer je za pojedinca nemoguće ostvarivati svoja prava izvan zajednice (Ibid.). Zajednica je ključ osiguranja i na neki način života pojedinaca. Politička zajednica postavlja granice do kojih pojedinac može ići ostvarujući svoje ciljeve te postavlja sredstva za postizanje moći. Kako na unutarnjem, tako je i na vanjskopolitičkom planu. S obzirom da u međunarodnoj zajednici postoje određena ograničenja uvjetovana moći drugih, države su stalno u potrazi za novim sredstvima postizanja moći i odnosno za novim načinima na koje mogu povećati svoju moć (Lebow u Jović, 2013: 68). Jedno od takvih sredstva je i međunarodna razvojna pomoć.

Lebow navodi da su promjene u identitetima i diskursima rezultat modernizacije. Rat je češće posljedica nego uzrok takve transformacije, a za uspostavu mira su važnije vrijednosti nego moć (Ibid.). Modernizacijom okruženja u kojima djeluju subjekti međunarodnih odnosa, transformiraju se i sredstva za postizanje dominacije. U realističkom kontekstu ključno je da se razvojna pomoć shvati kao transformirana moć, a ne kao altruistički poriv razvijenih država ili društvenih grupacija. Prema tome, shvaćajući svijet iz realističke paradigme, ništa se suštinski nije promijenilo od antičkih vremena osim sredstava kojima se moć u međunarodnim odnosima ostvaruje. Takvo shvaćanje nepromjenljivosti interesa za postizanjem moći u politici ide u prilog argumentaciji ove disertacije. Prema tome, realizam kao teorija nije cilj sam po sebi već je do današnjih dana najefikasnija pozicija za objašnjavanje međudjelovanja političkih aktera. No također valja uvidjeti i marksističku kritiku koja sve društvene odnose, od nacionalnih do međunarodnih objašnjava klasnom borbom potlačenih. Za marksizam nacija je konstrukt, a država povijesna kategorija koja će izumrijeti napretkom čovječanstva. Ako realizam najbolje objašnjava političke interese, marksizam najbolje objašnjava suvremeni globalni poredak kao interes elita za daljnjom eksploatacijom siromašne većine s ciljem očuvanja vlastite pozicije. Kao i kroz povijest, ključan moment razumijevanja su konačni interesi onih koji djeluju odnosno u kontekstu ove disertacije, država-inicijatorica međunarodne razvojne pomoći.

Klasični realistički koncept podrazumijeva poredak i stabilnost međusobnim uvažavanjem, odnosno strahom jednih od drugih unutar međunarodne arene. Prema tome, države žele smanjiti anarhiju jer im je to u interesu kako bi mogle dalje širiti svoju moć. Međunarodne organizacije osnivaju se upravo s ciljem smanjivanja anarhije i držanja ostalih pod kakvom takvom kontrolom. Države traže priliku da iskoriste jedna drugu dok opstanak ovisi o materijalnim mogućnostima neke države i njenim savezništvima s ostalim državama (Ibid: 69). Sva politika je izraz istih ljudskih nagona i određena istim patologijama što znači da nema razlike između politika, od lokalne do internacionalne razine (Ibid: 70). S obzirom da je politika želja za utjecajem za moći različitih aktera, neizbježno je da dolazi do sukoba među njima. Interes zaštite i zajedničke snage najčešće je povezan s činjenicom da se politički akteri nužno udružuju ukoliko postoji opasnost od zajedničkog neprijatelja. Spomenutim strahom jednih od drugih, države odnosno koalicije država dolaze u situaciju određene ravnoteže straha odnosno ravnoteže snaga. Takva situacija dovodi do sprečavanja rata što predstavlja svojevrsan paradoks, ali realnu činjenicu da moć čuva mir i da mir čuva moć. Mir je stoga u interesu

moćnih. Ostvarenje ravnoteže snage posebno je bilo vidljivo u Hladnom ratu. Koncept ravnoteže snaga suparnika u međunarodnim odnosima dodano je razrađen u suvremenoj realističkoj teoriji predvođenoj neorealistima poput Kennetha Waltza što će detaljnije biti obrađeno u nastavku. Međutim, ono što je u svakom slučaju ključno za primijetiti je da realistička teorija počiva na istim principima od antike do suvremenosti. Balans i odmjeravanje između sila nije radikalno novo otkriće već se protežu kroz čitavu političku povijest.

4.4.2. Priroda odnosa

Jack Donnelly navodi da realizam podrazumijeva upravo koncept moći kao središnju ideju, ali i niz modela i načina kako osigurati svoju poziciju između moći drugih (Donnelly u Jović, 2013: 39). Nijedna moć nije apsolutna i ne traje zauvijek s obzirom na konstantne promjene u međunarodnom okruženju. Tako je bilo kojem političkom akteru suđeno stalno odmjeravanje njegove moći s drugim subjektima koji su svi potencijalni ili aktualni suparnici. Donnelly naglašava kako je za Morgenthaua, kao uostalom i za sve klasične realiste, bit u odnosu i shvaćanju pozicije između anarhije i ljudskog ega. Trenutni uvjeti koji vladaju u tim odnosima imperativi su djelovanja koji stvaraju politiku. Važnost ljudske prirode je presudna za realizam s obzirom da diktira shvaćanje prije svega nas samih, a temeljem toga i ostalih sudionika društva koji nas okružuju. Prema tome, društveni život, a time i politika, puka je projekcija ljudske prirode (Ibid: 40).

Nije teško razumjeti zašto realisti nemaju puno povjerenja u čovječanstvo i čovjeka kao pojedinca. Povijest u kojoj se rat pokazuje kao konstantna prijetnja, najjači je argument realističke teorije. Države, kao i ljudi, nisu intrinzično benevolentne već su autocentrične i konkurentne. Prirodno stanje Thomasa Hobbesa, koji promatra ljudsku prirodu kao egocentričnu, imanentno je ljudskoj rasi jer su ljudi motivirani da stalno traže više moći. S obzirom da države u realističkoj interpretaciji međunarodnih odnosa djeluju kao pojedinci, traženje veće moći imanentno je i za države. Ovakav pristup ljudskoj prirodi nije nužno negativan nego neutralno realistički. Realizam ne idealizira nego kontekstualizira. Ljudska priroda nije nešto strano i negativno, nego teži ugodi, a izbjegava neugodu te je determinirana strahom za vlastitu opstojnost. U ovom kontekstu vidljivo je kako se realistički pristup prilagođava novonastalim uvjetima svake epohe. Kao što je bilo za vrijeme antike i Tukidida, tako i u vrijeme Thomasa Hobbesa. Hobbesianski pristup stalnog opreza i rata svakog protiv

svakoga rezultirao je shvaćanjem o društvenom ugovoru odnosno o svojevrsnoj ravnoteži moći. Klasični realizam se u potpunosti uklapa u koncept društvenog ugovora jer podrazumijeva anarhiju u kojoj mirno rješenje jedino može biti uvjetovano uzajamnim strahom među političkim subjektima što rezultira poštovanjem jednih prema drugima. U konačnici balans moći u kojem niti jedna strana ne može apsolutno nadvladati onu drugu završava društvenim ugovorom koji nije slovo na papiru nego realno stanje stvari. Situacija rađa ugovor, a ne obrnuto. Hobbesovo prirodno stanje odgovara međunarodnim odnosima. Ljudi, kao i države te ostali politički akteri međunarodnog sustava, su jednaki u onom elementarnom smislu da čak i najslabiji imaju dovoljno snage ugroziti onog najjačeg. Dobar primjer te situacije u međunarodnim odnosima je Sjeverna Koreja koja posjeduje nuklearnu tehnologiju te time povećava svoju snagu. Međutim, čak i manji međunarodni subjekti mogu utjecati na veće, naravno u određenoj mjeri. Svojim potencijalnim ili stvarnim udruživanjem manji subjekti mogu predstavljati opasnost za najvećeg i najjačeg što je upravo Hobbesova ideja o konstantnom ratu svih protiv svih (*bellum omnium contra omnes*). Donnelly navodi kako je Hobbes, kao i većina realista skeptičan prema ideji mijenjanja ljudske prirode te smatra kako će se ljudi uvijek ponašati sukladno svojem interesu. Anarhija prirodnog stanja unutar većine država ne postoji s obzirom da postoje manje ili više efikasni sustavi hijerarhijskog političkog odlučivanja. No spriječiti anarhiju na međunarodnoj sceni također je u interesu moćnih država kako bi mogle formirati međunarodni poredak. Donnelly konstatira kako su i slabe i nestabilne države sposobne održavati kakvo takvo osiguranje elementarnih životnih uvjeta svojih građana u minimalnoj zadovoljavajućoj mjeri. Na taj je način ipak smanjen pritisak i potreba za stvaranjem neke čvrste međunarodne strukture vlasti koja bi zamijenila prirodno stanje međunarodnih odnosa (Donnelly u Jović, 2013: 41-42). Time Donnelly smatra kako će Hobbesov koncept prirodnog stanja u međunarodnim odnosima opstati. Drugim riječima, međunarodna anarhija je konstanta realizma, ali je konstantna i želja da se ona drži pod kontrolom.

4.4.3 Klasični realizam u kontekstu politika razvojne pomoći

Dvojica najznačajnijih predstavnika klasičnog realizma su definitivno Hans Morgenthau i George Kennan (Jović, 2013: 107). Njihova razmatranja i shvaćanja međunarodnih odnosa počivala su na klasičnim temeljima međuljudske interakcije i povijesne zbilje. Oba autora su kritizirali liberalnu tradiciju tvrdeći da liberalizam nije adekvatna teorija iz koje bi se mogli shvatiti međunarodni odnosi. Drugim riječima, liberalizam ostavlja previše prostora za nepredvidivo djelovanje političkih aktera za koje nije izvjesno da će djelovati u kolektivnom već u vlastitom interesu. Hansa Morgenthaua je inspirirao Max Weber, a posebice Carl Schmitt, koji je politiku definirao u terminima prijatelj i neprijatelj (Schmitt, 2007). Dok se liberalni mislioci bave idealiziranjem slobodnog sustava i postavljaju pravila idealnog utopijskog svijeta te analiziraju kakav bi on trebao biti, klasični realisti opisuju svijet kakav on jest te inzistiraju da nikakva međunarodna pravila i konvencije nisu u stanju obuzdati interes (Jović, 2013: 107). Stoga je klasični realizam teorija koja je najbliža stvarnom političkom stanju na što upućuje historijska analiza međunarodnih odnosa u kojoj je interes uvijek izigrao uspostavljeni dogovor i pravila. Prema tome, iz realističke teorije interes je taj koji diktira dogovor, a ne obrnuto.

Morgenthau stavlja glavni naglasak na politike moći i nacionalne interese (Ibid: 108). Smatrao je iluzornim pa čak i opasnim vjerovati da moć ne postoji kao temeljni koncept u svakom odnosu. Drugim riječima, moć diktira sve i sve na taj način valja proučavati što rezultira kvalitetnim istraživanjima i shvaćanjima svijeta oko nas. Za Morgenthaua, kao i za druge realističke mislioce, moć se ostvaruje u politici te je njezina bit, a svaka normativna koncepcija koja u sebi podrazumijeva etičko djelovanje prije svega polazi od interesa političkog aktera koji je izvodi. U protivnom je lažna. Morgenthau smatra kako će države pomoću instrumenata vanjske politike uvijek učiniti najviše što mogu da ostvare ono što smatraju svojim nacionalnim interesom (Ibid.). Tragom Morgenthauove politike, razvojna pomoć također je instrument vanjske politike te ne služi kao normativni etički koncept za ostvarivanje ideala jednakosti, već kao alat za postizanje vanjskopoličkih ciljeva država. Unatoč sustavnom razvoju međunarodnog prava i međunarodnih organizacija, klasični realizam podrazumijeva da su principi u međunarodnoj politici podložni okolnostima. Prema tome, pragmatičnost jest realistička vrlina te je nemoguće uspostaviti opća univerzalna pravila koja bi vrijedila u svakom

trenutku. Iluzorno je i lažno očekivati da će politički akter, u ovom slučaju država-inicijatorica politika razvojne pomoći, raditi više u tuđem, nego u vlastitom interesu.

Kako bismo uklopili politike razvojne pomoći u realistički koncept međunarodnih odnosa, valja komparirati dotičnu politiku sa šest principa političkog realizma Hansa Morgenthaua (Morgenthau, 1978: 4–15). Prvo načelo podrazumijeva da politički realizam smatra da politikom, kao i društvom općenito, upravljaju objektivni zakoni koji imaju svoje korijene u ljudskoj prirodi. Na taj način nije za očekivati da je altruizam korijen politika razvojne pomoći već interes za povećanjem moći i vlastite sigurnosti. To navodi na drugi princip odnosno činjenicu kako je glavni putokaz političkog realizma koncept interesa definiran snagom moći. Shvaćajući političke odnose na taj način, moguće je definirati određeni racionalni poredak što omogućava teorijsko razumijevanje politike. Prema tome, realistički dobra vanjska politika minimizira rizike i povećava koristi, a u ovom kontekstu razvojna pomoć služi kao njen instrument. Treće Morgenthauovo načelo nalaže da realizam priznaje da određujuća vrsta interesa varira ovisno o političkom i kulturnom kontekstu vanjske politike. Prema tome, interes je ključan, a sredstava za postizanje istog interesa su varijabilna. S obzirom na suvremeni globalizirani svijet, razvojna pomoć pokazuje se kao efektivnije sredstvo za postizanje utjecaja na druge države nego tvrda moć u vojnom kontekstu. Kao četvrto, realistička teorija podrazumijeva djelovanje u određenom povijesnom momentu i danim okolnostima. Drugim riječima, politika je umijeće mogućeg u datom trenutku. Realizam se ne drži slijepo moralnih zapovijedi već se prilagođava zadanim uvjetima. U tom kontekstu, razvojna pomoć se može koristiti i prema državama koje ne odgovaraju političkim načelima država-inicijatorica kako bi ih privukle na svoju stranu. Moguć je i obrnut scenarij u kojem se razvojna pomoć uskraćuje, unatoč moralnim načelima pomoći stanovništvu, iz istog razloga usmjeravanja politike države-recipientice u željenom smjeru. To navodi na peto načelo političkog realizama, a to je da se moralne težnje određenog naroda ne podudaraju s moralnim načelima historijskog momenta. Po srijedi je svojevrsni makijavelizam koji nalaže da cilj opravdava sredstvo, što ovisi i o cilju i o sredstvu. Posljednje Morgenthauovo načelo gotovo da vraća na prvo, a to je pitanje na koji način određena politika utječe na interes političkog entiteta koji je implementira. Prije implementacije politika razvojne pomoći, lideri država inicijatorica moraju se upitati koja je korist za njih i njihovu državu. Kao što se kroz ovu disertaciju nastojalo pokazati, dugoročne ekonomske i političke koristi za državu inicijatoricu nadilaze ulaganja pa su stoga politike razvojne pomoći instrument širenja moći u realističkom kontekstu jer je interes države-inicijatorice na prvom mjestu (Morgenthau, 1978: 4–15).

Nakon Morgenthaua, za koncept razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih interesa veoma je važno analizirati shvaćanja Georgea Kennana, također kao jednog od najznačajnijih predstavnika klasičnog realizma. Kennanov pristup zaustavljanja širenja moći Sovjetskog saveza snažno je utjecao na Trumanovu politiku. Naime, Kennan se iz geopolitičke perspektive SAD-a zalagao za neutralizaciju Sovjetskog saveza te je kao voditelj Odjela za planiranje Državnog tajništva SAD-a od 1947. godine, imao glavnu riječ u programiranju Marshallovog plana. Kao što je navedeno u prvom poglavlju, razvojna pomoć u obliku Marshallovog plana distribuirala se u čitavu Europu, pogotovo u države koje su mogle biti sklone padanju pod sovjetski utjecaj te one koje su graničile sa sovjetskom zonom. U poznatom članku „Izvori sovjetskog ponašanja“, George Kennan je ustvrdio kako je politika SSSR-a ekspanzionistička što je rezultiralo politikom zadržavanja (engl. *containment*) prema Sovjetskom Savezu te predstavlja svojevrsni početak Hladnog rata (Kennan, 1947: 566–582). Ono što je ključno za primijetiti je kako je najdjelotvorniji mehanizam zadržavanja bila upravo razvojna pomoć u vidu Marshallovog plana. Uspjeh razvojne pomoći kao sredstva zadržavanja širenja utjecaja SSSR-a posebice je vidljiv i u bivšoj SFR Jugoslaviji koja se unatoč komunističkoj ideologiji odrekla patronata Sovjetskog Saveza i pomaganja grčkim partizanima u zamjenu za program pomoći revitalizacije zemlje. Prema tome, uz vojnu silu, ključan instrument za neutralizaciju sovjetskog utjecaja bila je upravo razvojna pomoć poslijeratnoj Europi što implicira njezinu političku efektivnost.

4.4.4 Neorealizam u kontekstu politika razvojne pomoći

Poimanje razvojne pomoći kako sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva prisutno je i kod neorealista. Tako Samuel Huntington, poznati tvorac posthladnoratovske teorije o sukobu civilizacija, navodi kako u većini zemalja ekonomska pomoć vjerojatno pomaže gospodarskom razvoju. Međutim, odnos između razine i vrste razvojne pomoći s jedne i gospodarskog rasta s druge strane često nije u pozitivnoj korelaciji (Huntington, 1971: 161–189). Huntington navodi i druge politike, posebno u području trgovine i poticanja privatnih ulaganja, pomoću kojih bogate vlade podjednako mogu dobro promicati gospodarski razvoj siromašnih zemalja. Prema tome, vlade siromašnih zemalja odnosno država-recipientica mogu imati dobre razloge da preferiraju manje razvojne pomoći. Huntington zaključuje kako bi SAD

trebale održavati najmanje tri različite vrste programa ekonomske pomoći. Prvi humanitarni i s humanitarnim aktivnostima povezani programi usmjereni su prvenstveno na ublažavanje neposrednih problema u siromašnim zemljama. Drugi su oblici bespovratnih sredstva za opću ekonomsku pomoć koja se usmjeravaju preko Grupe Svjetske banke i drugih multilateralnih agencija kako bi se pomoglo cjelokupnom ekonomskom razvoju Trećeg svijeta. Treća vrsta programa razvojne pomoći, navodi Samuel Huntington, su bilateralni programi koji su sastavni dio američke vanjske politike prema zemljama u kojima SAD ima posebne političke, gospodarske ili sigurnosne interese. Huntingtonova analiza korištenja razvojne pomoći SAD-a upućuje da se američke politike razvojne pomoći koriste kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva (Huntington, 1971: 161-189).

Nadalje, od neorealističkih posthladnoratovskih koncepcija međunarodnih odnosa valja analizirati shvaćanja Kennetha Waltza. Prema Waltzu, strukturalni realizam stavlja manji naglasak na karakteristike međunarodnih odnosa koje ovise o karakteru aktera odnosno one koje ovise o samoj prirodi njihovih interakcija. Waltz naglašava utjecaj strukture međunarodnog sustava te smatra kako je domena djelovanja međunarodnih aktera ograničena spomenutim sustavom. Prema Waltzu, definiranje i organizacija međusobnih odnosa odnosno način kako se subjekti međunarodne politike odnose jedni prema drugima, funkcije koje imaju te raspodjela stvarne moći i sposobnosti djelovanja temelj su međunarodne političke strukture (Jović, 2013: 43). Hijerarhija je temelj države kao glavnog aktera međunarodnih odnosa, dok anarhija predstavlja međunarodno okruženje. Unutarnja hijerarhija i vanjska anarhija temeljna su dva su principa političkog organiziranja međusobnih odnosa (Ibid.). Zanimljivo je kako je Waltz primijetio da anarhija omogućuje poništavanje funkcionalne razlike između međunarodnih aktera odnosno u ovom slučaju država. Na taj način je moguće da jedna mala i zaostala država poput Sjeverne Koreje povećava svoj međunarodni utjecaj i poziciju zbog posjeda nuklearne tehnologije. Ne na isti način, ali na istim principima moguće je u anarhičnim međunarodnim odnosima povećati utjecaj pridobivanjem država na svoju stranu politikama razvojne pomoći.

Prema Waltzovu shvaćanju, međunarodni odnosi podrazumijevaju stalno balansiranje u snagama suparnika odnosno stalnu kalkulaciju koja rezultira ravnotežom moći (Ibid: 44). S obzirom da međunarodni odnosi predstavljaju anarhično okruženje, državama ne preostaje drugo nego da procjenjuju vlastitu moć u odnosu spram drugih država te na taj način nastoje maksimizirati svoj utjecaj. S obzirom na slabiju vojnu moć u odnosu na druge države poput

SAD-a, Rusije ili Kine, Francuska i Njemačka pokušavaju izbalansirati svoju moć drugačijim oblicima međunarodnih instrumenata poput razvojne pomoći. Dapače, neorealistička koncepcija *bandwagoninga* odnosno svojevrsnog „švercanja“ priključenjem vodećoj i najsnažnijoj državi koja onda garantira sigurnost, uklapa se u koncept vanjske politike Francuske i Njemačke koje svoju sigurnost dobrim dijelom duguju SAD-u dok s druge strane povećavaju svoju moć politikama razvojne pomoći. Pod prizmom zajedništva, Francuska i Njemačka koriste sve pogodnosti od sigurnosne strukture koju garantira SAD dok njihova pozicija i moć raste s ulaganjem u puno isplativije grane postizanja moći poput ekonomske razvojne pomoći. S druge strane, Francuska i Njemačka su oslobođene ulaganja u vojnu snagu koja prelazi razine njihovih interesa jer su SAD odradile posao vojnog stabiliziranja i sigurnosti Europe. Balansiranje snaga moguće je prema tome i ekonomskom snagom i politikama razvojne pomoći po čemu u odnosu na svoje gospodarstvo ove države predvode. Političke i ekonomske koristi koje države-inicijatorice imaju od implementacije politika razvojne pomoći nadmašuju troškove investicija u iste politike. Dapače, troškovi ratovanja koji ne ostvaruju neku dugoročnu korist nisu isplativi tako da je nužno pronaći drugačije tehnike utjecaja čime se opet analiza vraća na tvrdnu, meku i pametnu moć. Zanimljivo je primijetiti kako se Francuska i Njemačka „švercaju“ po pitanju tvrde sile odnosno ratovanja primjerice u Afganistanu i Iraku ili nekom drugim zemljama Trećeg svijeta. Naime, SAD je glavni inicijator i snosi većinske troškove ratovanja u tim zemljama, dok će Francuska i Njemačka politikama razvojne pomoći predstaviti sebe u svjetlu pacifikatora i prijateljskih država te iskoristiti ekonomske i ljudske potencijale koje te i slične države pružaju.

Međutim, za potpuno razumijevanje politika razvojne pomoći kao realističkog tako i neorealističkog instrumenta postizanja vanjskopolitičkih ciljeva valja se vratiti na osnovice realističke teorije koja govori o prirodi čovjekovog postojanja, a to je strah. Zatvorenikova dilema, kao jedan od ključnih realističkih misaonih eksperimenata u kojoj se analizira relativna dobit i suradnja, možda najbolje objašnjava realističku polaznu točku razmišljanja. Zatvorenikova dilema objašnjava zašto je suradnja teška (Jović, 2013: 45). Unatoč mogućnosti bolje opcije, zatvorenikova dilema pokazuje da će ljudi iz straha odabrati opciju koja je dugoročno štetnija po njih samo zbog kalkulacije o vlastitoj sigurnosti. Translatirajući ljudsku prirodu koja nalaže da čovjek bježi od neugode i teži sigurnosti na razinu međudržavnog djelovanja, pokazuje se kako je upravo nesigurnost u međunarodnim odnosima okidač za djelovanje države u vidu povećavanja vlastitih sigurnosnih interesa. S obzirom na neizvjesnost i rizik kojim se države izlažu u međusobnim odnosima, nije za očekivati da će države apsolutno

i u svakom trenutku poštovati procedure naddržavnih dogovora. Drugim riječima, nema apsolutnog osigurača, uključujući institucije Ujedinjenih naroda i međunarodno pravo koji bi garantirao sigurnost države u odnosima s drugom i to po bilo kojem parametru, od gospodarskog do vojnog. Prema tome, međusobna uređenja i dalje su prepuštena u ruke država što implicira da države ne mogu odustati od međusobnog nadmetanja jer naprosto nemaju garanciju vlastite sigurnosti ili da će suprotna strana poštivati dogovor ukoliko joj isti nije u interesu. Moć je s toga garancija sigurnosti, a države se suprotstavljaju ili ne suprotstavljaju jedna drugoj u gospodarskim, političkim ili vojnim pitanjima iz straha što to može značiti za njih. Što je država moćnija, veći su joj izgledi da će po pitanjima suradnje s manjim država bolje proći. U vojnom pogledu, malo koja država se otvoreno suprotstavlja politici SAD-a. S obzirom da je politika moć nad kontrolom krajnjih ishoda, Francuska i Njemačka nastoje pridobiti države kojima daju razvojnu pomoć na svoju stranu utjecajem na njihovu domaću gospodarsku i političku situaciju. Države-recipientice, iz straha od vlastitog ekonomskog neuspjeha i izolacije, prihvaćaju razvojnu pomoć i pristaju na kompromise. Moć je sposobnost kontrole nad ishodima, sposobnost da se nešto učini ili da se utječe na nešto (Jović, 2013: 46). Razvojna pomoć time je instrument vanjske politike u realističkom pogledu jer postaje sredstvo utjecaja na drugu državu. Dapače, razvojna pomoć uklapa se i u neorealističku ideju balansiranja moći koja podrazumijeva stalnu kalkulaciju relativne dobiti. Za uložena sredstava u razvojnu pomoć, kalkulacija političke dobiti i ekonomskog profita za državu-inicijatoricu je izuzetno povoljna. Prema tome, dobiti koje dobivaju Francuska i Njemačka od implementacije politika razvojne pomoći nadmašuju gubitke. U anarhičnom međunarodnom okruženju gdje svaka država gleda drugu kao protivnika, politika razvojne pomoći pokazuje se kao vješt alat kojim se potencijalno većeg protivnika može neutralizirati i čak dugoročno nadmašiti utjecajem na države koje su upletene u mrežu razvojne pomoći te postaju ekonomski ovisne o donacijama, a time i podložne političkim zahtjevima država-inicijatorica.

4.4.5 Kritike realizma

Realizam polazi od konzervativizma što implicira da je tradicija i naslijeđe ono što je ključno za njegovo razumijevanje. Kako je povijest bila obilježena stalnim sukobima i rivalstvom između ljudi, realizam nalaže kako je očuvanje vlastite sigurnosti primarna i osnovna zadaća svakog političkog subjekta. Laički rečeno, moralno je pobrinuti se sam za sebe i stavljati svoju opstojnost na prvo mjesto jer tako svi rade. Stoga valja biti spreman ili biti izigran. Realizam počiva na očuvanju tradicije tj. onoga pozitivnoga iz prošlosti. S druge strane marksizam je radikalniji i zalaže se za potpuno suprotnu teorijsku koncepciju (Jović, 2013: 46). Prema marksizmu svijet treba u potpunosti promijeniti. Povijesne odnose ne treba očuvati nego ih treba srušiti i izgraditi nove. Marksističko i realističko shvaćanje političkih odnosa razlikuje se u glavnim subjektima političkog djelovanja. Dok je za realiste to država, za marksiste je to klasa. Realisti daju primat nacionalnoj državi, a marksisti radničkoj internacionali. Doista, radikalne promijene po pitanju raspodjele svjetskog vlasništva trebale bi se dogoditi kako bi čovječanstvo napredovalo u novi i pravedniji oblik društveno-političkih odnosa. Marksistička teorija svakako jest ideal novog i boljeg političkog poretka, no o tome više riječi u idućem poglavlju. Za dosadašnju argumentaciju ključno je razumjeti da je realistička koncepcija pitanja sigurnosti političkih entiteta dominantna za objašnjavanje razvojne pomoći kao instrumenta postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Stoga valja analizirati i određene kritike realizma.

Jović izdvaja dvije kritike: globalističku i teokratsku. Jasno je da obje kritike imaju određene dodirne točke s realizmom. Međutim, realizam dobiva osuvremenjeno shvaćanje koje je adekvatnije za izazove modernog globalnog poretka upravo uvažavajući određene dijelove globalističke kritike. Temeljna kritika globalista je da su svijet i međunarodni odnosi toliko izmijenili u odnosu na vrijeme formiranja realističke teorije da ih je nemoguće promatrati više u istom smislu. Klasični realizam više ne može apsolutno odgovarati na pitanja i izazove međunarodnog okruženja jer su akteri međunarodnih odnosa duboko promijenjeni te su se pojavili novi. Postwestfalsko doba značajno je promijenilo nacionalne države te dovelo u pitanje njihovu svrhu i karakter s obzirom na nove i suvremenom svijetu prilagođenije subjekte međunarodne politike (Ibid: 36). Osnovica globalističke kritike je kako država kao temeljna politička jedinica u klasičnom smislu odnosno baza međunarodnog sustava moderne ere, nije više u stanju ispunjavati funkcije koje joj nameće suvremeni, globalizirani svijet. Suvremeni sigurnosni tehnološki, društveni i osnovni sigurnosni izazovi nadmašuju dijapazon djelovanja tradicionalne nacionalne države. U suvremenom međupovezanom svijetu jasnih granica

domaćeg i stranog više nema pogotovo ukalkulirajući kapital kao središnji moment moći i njegovu bezgraničnost te slobodu kretanja i kupovine. Najbolji primjer toga možemo vidjeti u svim postsocijalističkim i postkolonijalnim državama koje unatoč svojoj prividnoj suverenosti, duguju stranim finansijskim institucijama više novca nego što mogu privrijediti, a imovina i vitalne grane gospodarstva rasprodane su te se nalaze u vlasništvu globalnih transnacionalnih korporacija. Time Westfalska koncepcija suverene države postaje upitna. Po kriterijima samoodrživosti i nepovredivosti, države zapravo više nisu suverene te nije moguće razdvojiti što je naše, a što strano. U novim međunarodnim okolnostima mir se može jamčiti samo kroz stvaranje nadnacionalnih, internacionalnih i supranacionalnih agencija i mreža (Jović, 2013: 36). Takve mreže stvaraju sustav prilagodbe izazovima koje ne može riješiti nacionalna država koliko god da bila moćna. Paradoksalno je da međuovisne mreže bolje garantiraju sigurnost nacionalne države od nje same. S obzirom na pitanje realne suverenosti u suvremenom međunarodnom okruženju odnosno na svođenje suverenosti na simboličku razinu, postavlja se pitanje koliko je ona moguća i poželjna. Međutim, iako države više nisu suverene u westfalskom smislu, njihova sigurnost zagarantirana je međunarodnim organizacijama poput NATO-a (Ibid.). Ovdje valja primijetiti još jedan moment globalizacije. Naime, interesi međunarodnih odnosa toliko su se promijenili da je postalo mnogo važnije upravljati mrežom moći, nego biti najjača sila u vojnom kontekstu. Vojna moć u kontekstu tvrde moći mnogo košta, a suvremeni međunarodni sustav ne dozvoljava dugoročnu održivost moći ukoliko se moć nameće isključivo vojnom silom. Prema tome, ratovi su neisplativi. Mnogo je isplativije kupiti neprijatelja i od njega živjeti nego ga uništiti. Za globaliste je koncept nacionalne države preživio samo u simboličkom smislu i naglasak sa država treba prebaciti na druge aktere i instrumente međunarodnih odnosa kao što su transnacionalne korporacije i međunarodnu razvojnu pomoć.

Jović također navodi kritiku koja počiva na religioznim temeljima, a to je teokratska kritika. Teokratska koncepcija polazi od kritike westfalskog poretka koji je značio desakralizaciju i sekularizaciju političke sfere u međunarodnim odnosima (Ibid.). Međutim, s obzirom da je nacionalizam glavni uzrok ratova i smetnja uspostave mira, a da Westfalski poredak upravo počiva na nacionalnim suverenim državama, pitanje je koliko će sustav u kojemu nacionalne države imaju glavnu riječ polučiti mir. Teokratska kritika kritizira upravo sekularizaciju države. Prema toj teoriji pravi se mir ne može postići ako se napusti duhovnost, a izvor duhovnosti je u vjeri. Prema tome, ljudi koji slijede božanski autoritet teže miru dok je rat posljedica sekularizacije i napuštanja božanskog morala. Ovaj mistični pogled na

međunarodne odnose teško je opravdati u suvremenom kontekstu. Iako su i teokrati i realisti pesimistični u pogledu ljudske prirode, teokratska kritika počiva na univerzalnom moralu te kritizira realističko odvajanje politike i vjere. Naime, ideja univerzalnog, božanstvenog morala kojem je izvor vjera je temelj za teokratsko shvaćanje. Ljudi nisu u stanju djelovati racionalno, već samo moralno vjerski za što je osnovica kršćanstvo (Jović, 2013: 37-38). Dodatno, teokratska kritika smatra kako je za očuvanje mira u svijetu ključno da se uspostavi globalni imperijalni poredak. Takav koncept uklapa se u teoriju ove disertacije koja međunarodnu razvojnu pomoć pokazuje kako sredstvo imperijalnih pretenzija i to u realističkom pogledu. Dominacija je ključna za ostvarenje ciljeva imperije, a tragom argumentacije ove disertacije postiže se na način davanja razvojne pomoći u onom omjeru koji održava nejednakost. Kapitalistički sustav je naprosto tako posložen da manji i siromašniji nikada ne mogu doseći veće i bogatije, a razvojna pomoć samo je mamac budućeg boljeg života za koji nitko ne može garantirati da će se dogoditi. Uspostava Europske unije dokaz je krize westfalske nacionalne države koja, temeljem teokratske kritike, neće uspjeti ako se ne utemelji na kršćanskim načelima (Ibid.). Međutim, valja primijetiti kako je Europska unija istovremeno i pokušaj da se zadrži moć stvaranjem strukture koja načelno uvažava i prihvaća sve države Europe, ali ne odustaje od dominacije velikih i moćnih država poput Francuske i Njemačke u odnosu na male i siromašnije članice.

4.5 *Suvremeni tehnološki izazovi realizma*

Kako bi se razvojna pomoć do kraja argumentirala kao realistički koncept sredstva za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva, valja analizirati suvremene izazove realističkoj ideji međunarodnih odnosa. U toj argumentaciji poslužit će najveći sigurnosni izazov suvremenog doba, a to je nuklearna tehnologija. Povijesno gledano, države su pokušavale povećati svoju snagu poboljšavajući svoju ekonomiju i povećavajući broj vojnika, tenkova, oružja, brodova i ostalog oružja. Nakon izuma atomske bombe, situacija se drastično mijenja u korist manjih i nerazvijenih država ili političkih entiteta. U današnje vrijeme države ne moraju uložiti ogromna sredstva za izgradnju vojske kako bi povećale svoju moć, već se fokusirati na razvoj određenih tehnologija. Jednim pritiskom na tipku mogu se izbrisati čitavi gradovi, industrije ili centri političke moći s lica svijeta. Time je cijena postajanja respektabilne sile drastično je pala. Prema tome, nuklearno oružje je oružje kao nijedno drugo u povijesti. To je oružje za masovno

uništenje koje svom vlasniku daje toliko bolji položaj na međunarodnoj sceni da je realistička koncepcija sigurnosti i balansiranja snaga dovedena u veliki problem iz razloga što je s propalim i odmetnutim režimima teško bilo kakvo vaganje snaga (*balance of power*) koje bi ih spriječilo da upotrebe nuklearnu silu. Naravno da bi SAD odgovorio ukoliko bi Sjeverna Koreja lansirala nuklearni projektil na njihov teritorij. Međutim, takav odgovor imao bi definitivno dodatne katastrofalne posljedice. Jednako kao i u vrijeme Hladnog rata, svijet je stalno na rubu nuklearnog sukoba.

Nakon pada Sovjetskog Saveza činilo se da više nema potrebe za međusobnim strahom među državama. Dominantna globalna ideologija postala je liberalna demokracija. Riječima Francisa Fukuyame bio je to kraj povijesti u kontekstu ideološkog ostvarenja (Fukuyama, 1989: 3-18). Prema njegovom shvaćanju, koje je bilo veoma popularno 1990-ih godina, demokracije se ne mogu međusobno boriti. Samim time, pretpostavka je bila da će se vojna moć država početi smanjivati, posebno oružje za masovno uništenje, iz razloga što više nije bilo potrebe za takvom vrstom natjecanja zbog odsustva opasnosti. Međutim, dogodilo se upravo suprotno. Disolucija SSSR-a i svojevrsna pobjeda liberalne ideologije nad komunizmom nisu doveli do globalnog mira i sigurnosti. Države i dalje proizvode nuklearno oružje i investiraju u nuklearnu tehnologiju što im služi kao najkorisniji argument u međunarodnim pregovorima i pozicioniranju te daje snagu da povećavaju svoj status u odnosu na druge države. Dokaz te teze je i nedavno povlačenje SAD-a i Rusije iz Sporazuma o nuklearnom naoružanju što možda najviše od svega ugrožava svjetski mir (The Economist, 2019). Međusobno optuživanje oko toga je li Rusija prva prekršila sporazum ili nije u svakom slučaju nije pomoglo te je proliferacija nuklearnog oružja između te dvije sile ponovno aktualna. Time problem više nisu samo propale i slabe države, nego ponovno i dvije najveće svjetske vojne sile, baš kao i u vrijeme Hladnog rata. Štoviše, takva situacija dodatno će potaknuti ostale države manje i srednje veličine i snage da ulažu u nuklearnu tehnologiju kako bi povećale svoj međunarodni položaj. Iz toga je vidljivo da nuklearno oružje i dalje igra glavnu ulogu u vojnoj utrci država na međunarodnoj sceni. Prema tome, Fukuyama je pogriješio u ideji da liberalne demokracije ne mogu međusobno ratovati. Zemlje s istom ideologijom mogu se međusobno i te kako sukobljavati, natjecati i boriti. Na primjer, Rusija i Ukrajina ili Pakistan i Indija koje su obje nuklearne sile, a stalno su na rubu sukoba. Sve su te zemlje prihvatile liberalnu demokraciju kao ideološku platformu za izgradnju svojih društava. Međutim, to ih ne sprečava da se sukobljavaju i ratuju. Također, odnosi Rusije i SAD-a nikada nisu bili lošiji od kraja hladnog rata. Iako se obje zemlje proglašavaju demokratskim, njihovi međunarodni i politički stavovi,

posebno prema drugim režimima poput onog u Siriji, potpuno su različiti. Moguće je tvrditi da Rusija nije u potpunosti demokratska država, ali s druge strane, isti se argument može upotrijebiti i za SAD s obzirom na veliki utjecaj poslovnog sektora na proces donošenja odluka i pitanje posredničke demokracije. Zaključak je neizbježan: obje države su liberalnu demokraciju prihvatile kao ideologiju, ali to još uvijek ne znači da su u sigurnosnim dilemama odustale od nuklearnog oružja.

Međutim, na koji način se nuklearno oružje u realističkom smislu može povezati s razvojnom pomoći? Kao što nalaže globalistička kritika, svijet je danas toliko promijenjen da su njegovi akteri i sredstva političke borbe prešli granice državne kontrole. Tehnologija je promijenila svijet više nego što su to učinile političke ideje, a nuklearna tehnologija radikalno je promijenila međunarodni položaj država koje je sada ne žele napustiti. Štoviše, manje države žele se pridružiti klubu nuklearnih sila te se na neki način Hladni rat nastavio. Važno je primijetiti da ni SAD ni druge nuklearne sile nisu napustile svoj nuklearni arsenal, dok uvjetuju manje i slabije da to naprave. Iako se manje i slabije države ne mogu se natjecati s jačim, mogu se zaštititi upravo svojim globalnim pozicioniranjem kao politički subjekti u posjedu nuklearnog naoružanja i time spriječiti invazije i vojne intervencije. Ovo pitanje mijenja percepciju male države u teoriji međunarodnih odnosa, a realistička koncepcija sigurnosti time upada u jedan problem, a to je apsolutno uništenje. Centralno pitanje realizma je povećanje moći kako bi se očuvala vlastita sigurnost. Međutim, problem koji se dogodio sa nuklearnom tehnologijom odnosno izumom atomske i hidrogenske bombe jest da veoma slabi i efemerni politički akteri mogu toliko povećati svoju moć da ona predstavlja gotovo nepremostiv izazov za jake i velike države. Dugim riječima, vrlo malo je potrebno da neki propali režim ili teroristička organizacija apsolutno ugroze sigurnost. Nuklearno oružje nije napušteno kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih interesa te i danas predstavlja glavni sigurnosni izazov. Dokaz za to je opći strah zapadnih zemalja prema Sjevernoj Koreji ili Iranu koje imaju sposobnost izgradnje nuklearne bombe. Politika koja je opravdavala i zagovarala invazije na Irak i Afganistan temeljila se upravo na strahu od veće štete i globalne prijetnje ako bi te države bile u mogućnosti koristiti nuklearno oružje. Iako postoji stalan negativan odnos medija i službene politike prema širenju nuklearnog oružja, zanimljivo je primijetiti da nuklearno oružje daje jači položaj državi. Međutim, država koja je u posjedu atomske bombe u istom momentu ne može riskirati rat zbog straha od vlastitog uništenja od druge države koja ima nuklearnu tehnologiju, neovisno o tome koliko da je ta druga država mala i beznačajna. Prema tome,

moćnim državama je u interesu osigurati i održati stabilan međunarodni sustav jer bi njegov raspad omogućio „oslobađanje“ potlačenih. Na taj način hegemonija, pa i ideološka, ostaje glavni instrument kontrole. Takva situacija u realističkoj koncepciji širenja moći i utjecaja kako bi se osigurala pozicija države, nameće nužnost korištenje drugačijih sredstava moći. Međunarodna je intervencija moguća, ali prije svega kroz sankcije te druge aspekte prije svega ekonomskog utjecaja poput međunarodne razvojne pomoći.

Nuklearna sila utaborila je svijet na isti način kao i fortifikacijski sustavi srednjeg vijeka. Kada je država u posjedu tehnologije za razvoj nuklearne bombe, one se ostavlja na miru odnosno invazija nije izgledna zbog straha od upotrebe atomske energije, pogotovo ukoliko je riječ o režimima koji zaista više liče na srednjovjekovne despocije. Na taj način, nuklearna sila omogućila je mnogim političkim subjektima da se relativno jeftino utabore. Bez nuklearne sile, Sjeverna Koreja ili Iran bi bili u daleko većoj opasnosti od invazije kao što se pokazalo u slučaju Iraka koji je preventivno napadnut i osvojen prije nego što bi Saddam Hussein uopće bio u poziciji da razvije nuklearnu bombu (Cho, 2009: 69-102). To je definitivno bio slučaj tijekom hladnog rata između sovjetskog i američkog bloka, međutim upravo zbog korištenja nuklearnog oružja takva situacija se nastavila i danas. Umjesto liberalističke Fukuyamine ideje da se demokracije ne bore jedna protiv druge, realnije bi bilo reći da se nuklearne sile ne bore međusobno, odnosno barem nastoje izbjeći vojni tj. u konačnici atomski sukob. Za bolje dočaravanje argumenta valja povući paralelu sa feudalnim posjedom kao temeljnom političkom jedinicom srednjega vijeka na jednak način kao što je u modernom dobu temeljna jedinica država. Ukoliko feudalca nije moguće istjerati iz utvrde, počinje opsada. Prekid opskrbe feudalnog posjeda isto je što i ekonomska sankcija u suvremenom smislu riječi. Nakon dužeg ili kraćeg vremena feudalac će, kao i država danas, popustiti pritisnut teškim uvjetima života svojih podanika odnosno građana. S druge strane, međunarodna razvojna pomoć je mito, a mito obavezuje i kontrolira tj. drži u pokornosti. Utaboreni feudalac, kao i utaborena država, često će popustiti ukoliko se ponudi određena svota koja bi prividno išla u korist poboljšanja njegove ekonomske pozicije. Međunarodnom razvojnom pomoći nastoji se pridobiti politički subjekt na svoju stranu. Realistički, postoji velika potreba za uvođenjem takvih sredstava za postizanje utjecaja u međunarodnim odnosima putem mekog i pametnog aspekata moći jer je tvrda moć postala toliko skupa da potencijalno može dovesti do nuklearnog uništenja svih uključenih i neposrednih aktera. Tvrda moć više nije u stanju garantirati sigurnost, a bojno polje u međupovezanom informacijskom svijetu postaje globalno tržište (Nye, 2006; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). I dok je sigurnost kompromitirana koliko i garantirana nuklearnim

oružjem, međunarodna pomoć postaje realistički instrument postizanja vanjskopolitičkih ciljeva jer joj je osnovna intencija podizanje razine moći i sigurnosti države-inicijatorice utjecajem na politiku države-recipientice.

4.6 Promjena paradigme moći

Sukladno tome, Francuska i Njemačka kao najutjecajnije države Europske unije nisu odustale od namjere da povećaju svoju moć, što je uostalom imanentno svim državama, nego su u danim okolnostima globalnog kapitalizma svoje oružje zamijenile novcem te na taj način manje ili više direktno utječu i upravljaju politike država-recipientica čime formiraju međunarodne odnose u korist ostvarenja svojih vanjskopolitičkih ciljeva. Time se pokazuje kako tradicionalni mehanizmi dominacije u međunarodnim odnosima, poput vojne sile u kvantitativnom i tehničkom aspektu, ne zadovoljavaju sigurnosne izazove suvremenog globalnog sistema. Moć više nije moguća samo kroz brutalnu vojnu silu. Stoga, mehanizam politika razvojne pomoći u kontekstu pametne moći služi kao zamjenski instrument kojim države-inicijatorice ipak održavaju odnose dominacije i počinjenosti čime potiču produbljivanje nejednakosti, a ne njeno smanjivanje. Dok se u tradicionalno realističkom shvaćanju moć u međunarodnim odnosima percipirala kroz brutalnu vojnu silu, ovih shvaćanjem dolazi se do zaključka kako takva sredstva suvremenom međunarodnom okruženju gube na važnosti zbog velikih troškova i neprofitabilnih rezultata kampanja. Drugim riječima, više nego ikada u povijesti bojno polje zamijenjeno je ratovanjem na ekonomskoj razini što implicira da vojna sila nije presudan faktor postizanja dominacije u međunarodnim odnosima. Suvremena moć podrazumijeva mogućnost formiranja politika drugih država čime se one stavljaju u podređen položaj od strane onih koji su u poziciji da nametnu svoju volju stupnjem utjecaja te sposobnosti formiranja politike podređene zemlje u vlastitom interesu.

S obzirom na globalnu konstelaciju odnosa i kapitalističko konkurentsko okruženje, ulaganje u međunarodnu razvojnu pomoć mora imati određeni interes jer ništa u suvremenom svijetu nije besplatno. Kao što je pokazano s trgovinskom bilancom i poslovnim prilikama država-inicijatorica u prethodnom poglavlju, interes od otvaranja tržišta države-recipientice apsolutno postoji. Realistički se utjecaj širi tržišnom dominacijom, a konstruktivistički se države-inicijatorice poput Francuske i Njemačke globalno pozicionirane kao predvodnice

programa pomoći i uzor čije politike treba slijediti. Međutim, dosizanje standarda i međunarodne ekonomske i političke pozicije za države-recipientice ostaje nedostižno jer iz realističke percepcije nije za očekivati da bi države-inicijatorice pomagale države-recipientice preko mjere vlastite koristi odnosno više od mjere koja bi dovodila u pitanje njihovu dominaciju nad ekonomskim i političkim tokovima. Razvojnou pomoći u globalnom kapitalističkom sustavu države-inicijatorice stvaraju hijerarhiju moći dužničkog ropstva u kojoj su one na vrhu. Mreže međuovisnosti dugova i kreditiranja pozicioniraju bogatije države na vrhu piramide koje postaju središta moći.

Kao što kroz disertaciju nastojimo pokazati, najveći dokaz da se razvojna pomoć koristi kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva jesu njeni rezultati. Politike razvojne pomoći kratkoročno polučuju rast adresiranih sektora. Međutim, dugoročan i sustavni razvoj izostaje čime se dovodi u upit efektivnost razvojne pomoći i postavlja pitanje interesa. S obzirom na prihode država-inicijatorica i sve teže uvjete održavanja stabilnog gospodarstva i društvenog standarda država-recipientica, za zaključiti je kako se nejednakost produbljuje. Koncept razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva moguće je jasno uvidjeti iz marksističkog shvaćanja društvenih odnosa koji se u ovom slučaju translaticira na međunarodnu razinu. U uvjetima globalnog tržišta, države-inicijatorice poput Francuske i Njemačke posjeduju kapital te postaju vlasnici sredstava za proizvodnju u državama-recipienticama uvjetujući pomoć otvaranjem tržišta čime ostvaruju svoj primat u mreži moći. Razvoj, kao sustavna i opća kategorija ekonomskog napretka, znatno je sporiji u državama-recipienticama razvojne pomoći dok u određenim slučajevima uopće nije prisutan. Prodomom kapitala Francuske i Njemačke, raste i njihov politički utjecaj u državama-recipienticama što je posebno vidljivo unutar Europske unije. Razlike između država članica Europske unije se povećavaju, a ne smanjuju upravo zbog raspodjele ekonomske i političke moći unutar unije. Francuska i Njemačka privlače mlado i obrazovano stanovništvo iz novopridošlih zemalja unije svojim standardom koji temelje na penetriranju vlastitog kapitala na nova tržišta. Dok s jedne strane unutar Europske unije prerađivačka industrija seli u slabije razvijene države članice zbog jeftinije radne snage, tehnološka, financijska i istraživačka industrija ostaje u državama-inicijatoricama. Zbog toga je za očekivati daljnje produbljevanje nejednakosti s obzirom da su tehnologije budućnosti i posjed informacija garancija razvoja. Gospodarski jače države poput Francuske i Njemačke, kao i Kine, Rusije ili SAD-a, ulažu u tehnologije budućnosti te financijski i bankarski sektor te time postaju središta moći naspram siromašnih država-recipientica koje i dalje imaju rast pogrešnih sektora gospodarstva koji im ne garantiraju

buduću sigurnost nego ovisnost o ulaganjima država-inicijatorica. Takav izrabljivački odnos pod krinkom razvoja i zajedništva moguće je shvatiti tek iz marksističke kritike. Nepravedna raspodjela viška vrijednosti i vlasništva nad ključnim segmentima za ostvarivanje razvoja nalaže kako Francuska i Njemačka unutar Europske unije kontroliraju njen razvoj i proces donošenja zajedničkih odluka.

U ovom poglavlju predstavljena je realistička teorija kao temelj shvaćanja interesa implementacije razvojne pomoći. Dan je pregled najznačajnijih autora od klasičnog do neorealizma. Prema realističkoj teoriji, države djeluju u vlastitom interesu nastojeći povećati svoju moć. U suvremenom međunarodnom okruženju, moć se više može postići utjecajem putem razvojne pomoći nego brutalnom silom. Na taj način je uspostavljen teorijski okvir za shvaćanje argumentacije razvojne pomoći kao sredstava postizanja vanjskopolitičkih ciljeva iz realističke paradigme. Tragom toga, Francuska i Njemačka nisu odustale od širenja svoje moći i utjecaja, nego su promijenile sredstava sukladno novim globalnim uvjetima. U idućem poglavlju dat ćemo marksistički odgovor na pitanje zašto razvojna pomoć ne funkcionira odnosno zašto više koristi državama-inicijatoricama nego državama- recipijenticama.

5. Poglavlje: Nefunkcionalnost sistema razvojne pomoći

5.1 Kritika liberalizma

Kao što je kroz ovu disertaciju bilo dokazano, razvojna pomoć ne pomaže u onom kontekstu u kojem bi trebala. Ključno je upitati se zašto je to tako i ako ne pomaže državam-recipienticama kome onda pomaže? Drugim riječima, čemu današnji sistemi međunarodne razvojne pomoći služe? Da bi se odgovorilo na to pitanje, ključno je shvatiti ne samo sistem razvojne pomoći, nego globalne odnose u kojemu se suvremene države nalaze. Kapitalistički sustav kakav je prisutan danas, glavni je i odgovorni krivac za nepravednu raspodjelu bogatstva. S obzirom na nedodirljivost privatnog vlasništva bogatih, daljnje investicije i globalna ekonomija ovisi o njihovim ulaganjima. Također, ponovno s obzirom na bogatstvo ekonomskih subjekata od država do transnacionalnih korporacija koje se međusobno podržavaju i „čuvaju leđa“, tržište ne predstavlja pravedno i fer međusobno natjecanje. Iako liberalno globalno tržište podrazumijeva međusobnu konkurenciju, natjecanje nije ravnopravno jer startne pozicije natjecatelja naprosto nisu jednake. Nemoguće je da se gospodarski subjekti natječu kao jednaki kada transnacionalne korporacije bez većih problema ulažu višak svojih milijardi i kupuju tvrtke u siromašnijim zemljama dok lokalne tvrtke nisu u stanju osigurati vlastitu solventnost. Liberalno tržište odgovara transnacionalnim kompanijama krupnog kapitala jer u tim uvjetima njihova startna pozicija garantira uspjeh. Međutim, liberalno tržište ne znači i pravedno tržište. Temeljem ideologije privatnog vlasništva, kapital se generira kroz godine, desetljeća i stoljeća. Na taj način, velike kompanije i vlasnici krupnog kapitala zapadnih zemalja uvelike svoj „uspjeh“ duguju određenim historijskim momentima kada su vlasnici zbog okolnosti uspjeli akumulirati dovoljna sredstva kapitala koji će im u narednim godinama osigurati tržišnu poziciju. Veliki dio suvremenih transnacionalnih kompanija krupnog kapitala svoje začetke imaju u kolonijalnim razdobljima svoje države ili u tehnološkim revolucijama. U svakom slučaju, iskorišten je historijski moment koji stvorio prednost za kasniju tržišnu dominaciju. Po tom pitanju, ništa se nije promijenilo jer iste kompanije i države i danas distribuiraju usluge u iste zemlje koje su prije iskorištavale. Čak ni način nije drugačiji, promijenjena su jedino sredstva. Suvremeno liberalno tržište na taj način nije pravedno te počiva na povijesnim akumulacijama kapitala privatnih vlasnika. Korporacije postkolonijalnih država kupuju čitave ekonomije siromašnijih država. U ovakvom sustavu, siromašnije države i njihove siromašnije kompanije tome se ne mogu oduprijeti. Nažalost, mogu samo međusobno konkurirati jedna

drugoj i kupovati ono što je ograničeno na njihov platežni rang. Takav je kapitalistički sustav: nepravedan i neravnopravan, a tržišna utakmica samo je privid natjecanja u okruženju gdje je sve već odavno posloženo.

Međunarodna razvojna pomoć samo je oblik proliferacije utjecaja moćnih i bogatih država iz razloga što u ovakvom okruženju drugačije ne može ni biti. Naime, unatoč prividu plemenitih ciljeva pomoći nerazvijenim državama da se razviju, to nije u interesu državama-inicijatoricama jer u tom slučaju gube primat i dobivaju konkurenciju. Kako je moguće da u kapitalističkom globalnom sustavu netko želi izgubiti svoju dominantnu poziciju? To naravno nije slučaj, a međunarodna razvojna pomoć samo je sredstvo kojim se mami države-recipientice kako bi im se gospodarski zavlдалo i politički usmjerilo u interesu bogatijih država, u slučaju ove disertacije, u interesu Francuske i Njemačke. Kapitalne koristi za kompanije i ekonomiju država-inicijatorica posredstvom globalnog tržišta dobrim su dijelom posljedica i donirane razvojne pomoći. Za takvo shvaćanje problematiku valja sagledati i iz perspektive konstruktivističkih teorija međunarodnih odnosa odnosno obratiti pažnju na paradigmu prosperiteta, uređenosti i općenitog primjera uspješnih država. Upravo kroz takvu međunarodnu percepciju Francuske i Njemačke, države-recipientice primaju razvojnu pomoć bivajući time navođene na otvaranje domaćeg tržišta kapitalu država-inicijatorica i uvođenje gospodarskih politika koje su u interesu donatora poput poticanja prerađivačke i proizvodne industrije. Također, ne samo da postoje gospodarske nego i političke koristi. Na međunarodnom planu, države-recipientice podupiru politike svojih donatora jer ovise o njihovoj pomoći. Kao što je u prethodnom poglavlju bilo objašnjeno, međunarodna razvojna pomoć je realističko sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva, a realizam ne podrazumijeva prijateljstva, već interes. Kapitalizam odgovara realističkoj koncepciji stalnog nadmetanja i tržišnog ratovanja. Prema tome, nadmetanje u suvremenom svijetu ima svrhu postići tržišnu i političku dominaciju nad drugim državama, a kao veoma učinkovito sredstvo postizanja tog cilja pokazuje se međunarodna razvojna pomoć. Mreže moći stvaraju se kreditiranjem i ekonomskom ovisnošću što rezultira političkim kompromisima država-recipientica. Realističko objašnjenje međunarodne razvojne pomoći najbolje objašnjava zašto se ona daje. Nije riječ o altruizmu ili nekom solidarnom konceptu već o promišljenoj strategiji razvijenih država koja je prilagođena suvremenim kapitalističkim, realističkim međunarodnim odnosima.

Druga objašnjenja koja ne polaze od realističkog shvaćanja i marksističke kritike u objašnjavanju međunarodne razvojne pomoći imaju naprosto manje smisla. U liberalnom konceptu, razvojna pomoć dužnost je i obaveza razvijenih prema slabije razvijenima kako bi posljedično generalne dobrobiti imao čitav svijet. U liberalnom idealu svjetskog poretka, prelijevanje razvijenosti rezultirat će globalnim blagostanjem od čega će jednoga dana svi na kraju imaju koristi. No da li je to baš tako? Kao prvo, to nije realno u trenutnom omjeru koji se izdvaja za razvojnu pomoć. Kada bi se ukalkulirala izdvajanja za politike razvojne pomoći Francuske i Njemačke, ona u odnosu na BDP i proračune datih zemalja ne predstavljaju značajno opterećenje kao što je pokazano u drugom poglavlju. U suprotnom, iz realističkog pogleda, to ne bi bilo tako. S druge strane državama-recipienticama sredstva koja se izdvajaju nisu ni približno dovoljna kako bi gospodarstvo doseglo razinu Francuske ili Njemačke. Naravno da, primjerice, u Africi treba mnogo više izdvojiti za razvojnu pomoć nego u državama Istočne Europe, ali iako omjeri davanja ovise o različitim faktorima, ona i dalje ne predstavljaju dovoljna potrebna sredstava. Prema tome, ukoliko liberali doista smatraju da je razvojna pomoć altruistički poriv razvijenih kako bi se u konačnici poboljšala globalni standard i donatora i primatelja, sredstava izdvojena za razvojnu pomoć morala bi biti mnogo veća. Kao drugo, upitna razina kratkoročnog razvitka također baca određenu kritiku na liberalnu teoriju. Prije svega, valja adresirati probleme država recipientica na način koji njima najbolje odgovara. Drugim riječima, valja dugoročno financirati sve zaostale sektore, a ne selektivno ono što u konačnici ima više koristi za državu-inicijatoricu nego državu recipienticu razvojne pomoći. Liberalni koncept razvojne pomoći time pada u dugoročan problem objašnjavanja altruističkih pobuda koji koriste svima iz razloga što politike razvojne pomoći u ovom trenutku ne pridonose održivom razvoju država-recipientica u zadovoljavajućoj mjeri. Prema tome, ukoliko uračunamo dugoročnu neučinkovitost i ovisnost država-recipientica koju razvojna pomoć stvara, liberalizam nije u stanju objasniti trenutne koncepte i operativne programe razvojne pomoći. Dakle, ponovno se anulira ideja kraja povijesti Francisca Fukuyame, jer međunarodno prihvaćanje ideje liberalizma koja se temelji na međusobnoj suradnji naprosto nije zaživjelo već je po srijedi realističko natjecanje političkih subjekata na tržištu (Fukuyama, 1989: 3-18). To vodi u argument da ideje liberalne demokracije ne mogu dovesti do jedinstvenog globalnog sustava koji bi odustao od koncepta moći država. Upravo suprotno, politički akteri jači su nego ikada zbog napretka tehnologije, a koncept moći je promijenjen. Stoga se valja vratiti na marksizam koji otvara mogućnost shvaćanja štetnosti nejednake raspodjele kapitala te kritizira čitavi postojeći liberalni kapitalistički sustav kao nedostojan čovjeka.

5.2 *Marksizam kao odgovor*

Ekonomija i politika itekako su međusobno povezani, tim više jer u suvremenom svijetu liberalna demokracija dolazi s otvorenim tržištem. S ove točke gledišta, slabije države nisu zadovoljne svojim međunarodnim položajem ponajviše zbog svoje podređenosti posredstvom moćnijih država koje održavaju svoju globalnu kapitalističku dominaciju. Kad je država moćnija od druge, u bilo kojem kontekstu, nameće pravila slabijim državama. U suvremenom globalnom liberalnom kapitalističkom okruženju, to se postiže prodorom kapitala velikih kompanija iz bogatih i razvijenih zemalja poput Francuske i Njemačke u zemlje u razvoju. Međunarodne institucije poput MMF-a i Grupe Svjetske banke financirane od strane razvijenih i bogatih država, financiraju kredite i drže slabije države u dugovima kako bi kontrolirale njihove ekonomije. Dug je učinkovit alat za držanje države u podređenom položaju. Međutim, ukoliko slabije države pokušaju imati neovisnu međunarodnu politiku o velikim i bogatim državama, iste im nameću međunarodne sankcije koje često rezultiraju političkim borbama i još većom izolacijom i gospodarskim padom pa ostaje pitanje je li to na kraju u njihovom interesu. Prema tome, siromašnije, a time i slabije države, svoj položaj ne mogu ni promijeniti s obzirom na globalni sustav u kojem se nalaze. Razvojna pomoć služi za perpetuiranje ovakvog sustava. S obzirom na stalno kapitalističko natjecanje ekonomija, razvoj gospodarstva nameće se kako nužna javna politika svake države. Kako bi dosegle nivo napretka u neravnopravnom kapitalističkom natjecanju, države su prisiljene uzimati kredite te se zadužuju od strane bogatijih država ili direktno ili posredstvom međunarodnih ekonomskih institucija. Problem nastaje kada države nisu u stanju vratiti posuđeni novac te se s vremenom sve više zadužuju kako bi solvirale elementarne potrebe funkcioniranja što perpetuira njihovu podređenu poziciju. Razvojna pomoć kako mehanizam ekonomskog razvoja daje siromašnijoj državi limitirana sredstva te potiče daljnje zaduživanje i ovisnost o programima pomoći, a uvjetuje prodor kapitala istih država koje doniraju pomoć. Stoga je jedino marksistički koncept međunarodnih odnosa koji podrazumijeva klasnu borbu između bogatih i siromašnih u stanju predočiti dugoročne negativne posljedice ovakvog sistema koje periodički izviru na vidjelo sa svakom gospodarskom krizom.

Gilles Carbonnier obrazlaže kritike razvojne pomoći te navodi kako je u posljednjih pedeset godina došlo do razvoja tri osnovne kritičke ideološke škole: neomarksističke, populističke i neoliberalne (Carbonnier, 2010: 137-142). Za argumentaciju ovog dijela disertacije posebno su važne marksističke kritike razvojne pomoći. Marksizam otvara

moćnosti shvaćanja razvojne pomoći kao instrumenta imperije i prije svega globalne klasne dominacije bogatih nad siromašnima, kako na unutardržavnom, tako i na globalnom planu. Sukladno tome, Carbonnier navodi da je za neomarksističke kritičare ili radikalnu ljevicu međunarodna razvojna pomoć prije svega instrument kojim industrijalizirane zemlje nastoje dominirati siromašnim zemljama. Na istom je tragu marksističke kritike i Teresa Hayter koja u svojoj knjizi *Pomoć kao imperijalizam* tvrdi da međunarodna razvojna pomoć koju pružaju Grupa Svjetska banka i Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj služi prije svega interesima razvijenih nacija poput SAD-a i zapadnoeuropskih zemalja te njihovim multinacionalnim korporacijama (Hayter, 1971). Prema Teresi Hayter, razvojna pomoć je mehanizam putem kojeg politički čelnici i vlasnici krupnog kapitala uzajamno iskorištavaju resurse zemalja u razvoju. Nadalje, također sukladno dosadašnjoj argumentaciji, Olivier Charnoz i Jean-Michel Severino navode da je razvojna pomoć omogućila učvršćivanje odnosa ovisnosti siromašnih zemalja o razvijenim državama (Charnoz i Severino, 2007: 38). Iz toga je vidljivo kako je marksistička ideja o upravljanju bogatih klasa nad siromašnima i dalje aktualna te je prenesena na međunarodnu razinu gdje bogate države izrabljuju siromašne. Carbonnier također naglašava kako kritika nisu lišene ni bivše države-recipientice razvojne pomoći te navodi NR Kinu kako primjer moćnog donatora koja na isti način nastoji kolonizirati svoje primatelje razvojne pomoći (Carbonnier, 2010: 137-142).

U prilog marksističkom shvaćanju međunarodne pomoći kao imperijalističkog sredstava dominacije valja navesti kako ona služi za refinanciranje uloženog kapitala u kompanije država-inicijatorica. Podatak organizacije *Action Aid International* ukazuje da je čak dvije trećine ukupnih sredstava u međunarodnoj razvojnoj pomoći osiguranih u 2003. godini bilo "fantomska pomoć", kako navodi Carbonnier (Ibid.). Prema navedenom izvještaju, 20 posto financiranja razvojne pomoći uloženo je u neučinkovitu tehničku suradnju od čijih su precijenjenih troškova prije svega koristi imali konzultanti iz država-inicijatorica, dok je 14 posto službene razvojne pomoći otišlo na otplatu vanjskog duga država-recipientica. Prema tome, suvremena razvojna pomoć umjetno je „napuhana“ prevelikim transakcijskim troškovima i troškovima administriranja koordinacije programa. Stoga valja razumjeti osnovne razloge zbog kojih bogate države pružaju pomoć siromašnim. Marksistički gledano, međunarodna razvojna pomoć nije altruistička i nesebična gesta usmjerena na poboljšanje dobrobiti populacije država-recipientica već sredstvo kojim donatori žele iskoristiti povlaštene povijesne veze i promovirati svoje komercijalne ili geostrateške interese (Carbonnier, 2010: 137-142). Razvojna pomoć time definitivno jest instrument vanjske politike države-inicijatorice, kojom u dovoljnoj mjeri

pacificira državu-recipienticu kako bi donatorice mogle dalje iskoristavati njene resurse i držati je u ekonomskoj zavisnosti. Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, sve države nastoje prije svega poboljšati svoje bogatstvo i moć. Stoga se razvojna pomoć smatra instrumentom vanjske politike koji je vođen interesom donatora. Države-inicijatorice pristaju pružiti pomoć u zamjenu za proširenje sfere svog utjecaja i pristupa tržištima te promicanja interesa njihove vladajuće klase (Jacquet, 2006: 139-152). Dodatno, prema neorealističkoj školi mišljenja, sve države nastoje osigurati svoju sigurnost i opstanak s obzirom da su uvjetovane svojim okruženjem tj. međunarodnom arenom koja se doživljava kao anarhično mjesto (Waltz, 1979: 107). Razvojna pomoć je stoga sredstvo za promicanje političkih i ekonomskih interesa država-inicijatorica jer omogućuje nagrađivanje ili kažnjavanje država recipientica te na taj način utječe na njihovu politiku i smjer razvitka (Charnoz i Severino, 2007: 37).

Nadalje, Carbonnier uočava kako se od 1950-ih do danas može ustanoviti određena veza između razvoja i sigurnosti što dodatno upućuje na promjenu sredstava za postizanje moći i utjecaja u međunarodnim odnosima te klasificira razvojnu pomoć kao vanjskopolitički alat. Na taj način moguće je razumjeti različite motive iniciranja politika razvojne pomoći. Kao što je navedeno u trećem poglavlju, Marshallov plan pokrenut 1948. godine imao je za cilj obnovu poslijeratne Europe čime bi se spriječilo daljnje širenje komunizma, a 1951. SAD je usvojio Zakon o uzajamnoj sigurnosti koji je izričito povezo programe ekonomske, tehničke i vojne pomoći (Berger i Beeson, 1998: 487-504). Prema tome, suvremena razvojna pomoć sredstvo je postizanja vanjskopolitičkih ciljeva koje se razvilo za vrijeme Hladnog rata, ali se nakon njegovog kraja nije ugasilo. Koncept razvojne pomoći kao sigurnosnog štita u kontekstu obrambenih nastojanja država-inicijatorica dominirao je u diskursu o njenoj međunarodnoj primijeni za vrijeme, ali i nakon Hladnog rata kada su se pojavili drugačiji sigurnosni izazovi (Alesinai i Dollar, 2000: 33–63). Za uspjeh osiguranja sredstava potrebnih za financiranje razvojne pomoći od strane elita u državi-inicijatorici, ključno je predstaviti je manje kao borbu protiv siromaštava, a više kao sigurnosnu strategiju (Brainard, 2006). Carbonnier navodi da je nakon terorističkih napada Al-Qaide 11. rujna 2001. SAD enormno povećao svoja izdvajanja za razvojnu pomoć sa 11,4 milijarde u 2001. na 27,9 milijardi dolara u 2005. godini od čega je gotovo polovica alocirana u Afganistan i potom u Irak u sklopu programa borbe protiv terorizma (Carbonnier, 2010: 137-142).

Međutim, iz marksističkog shvaćanja, razvojna pomoć nije samo sigurnosna taktika za preveniranje sukoba, nego i sredstvo za postizanje političke i ekonomske dominacije globalne

elite s obzirom na evidentan porast izdvajanja sredstava za razvojnu pomoć. Zanimljivo je kako gotovo svi subjekti u međunarodnim odnosima, od država-inicijatorica do država-recipientica uključujući nevladine i humanitarne organizacije, podržavaju povećanje razvojne pomoći unatoč tome što njeni rezultati ne zadovoljavaju očekivanja i postavljenje ciljeve te unatoč tome što postoji vrlo realna potreba za poboljšanjem njene efektivnosti. Kako bi se opravdala izdvajanja sredstava za razvojnu pomoć, ističe se imperativ međunarodne solidarnosti i borbe protiv siromaštva te dužnosti koju razvijen svijet ima prema nerazvijenome. Agencije koje zagovaraju razvojnu pomoć također naglašavaju nužnost intervencije u suočavanju s globalnim izazovima kao što su klimatske promjene, terorizam, migracije ili epidemije (Ibid.). Međutim, Carbonnier navodi kako se iste agencije koje zagovaraju međunarodnu razvojnu pomoć u nekom altruističkom smislu, također pozivaju na gospodarske i komercijalne interese od implementacije programa pomoći za države donatorice i njihove kompanije. Naime, razvojna pomoć ima pozitivan utjecaj na izvoz država-inicijatorica i nezanemariv utjecaj na njihova gospodarstva u smislu gospodarskog rasta i zaposlenosti (Carbonnier i Zarin Nežadan, 2008; Nowak-Lehmann, Martínez-Zarzoso, Klasen i Herzer, 2009: 1184-1202). Takav diskurs agencija koji zagovaraju međunarodnu razvojnu pomoć inspiriran je neorealističkim pristupom razvojne pomoći kao instrumentom vanjske politike (Carbonnier, 2010: 137-142).

Prema tome, važno je za uvidjeti kako koncept razvojne pomoći nije isključivo benevolentan i humanitaran. Upravo suprotno, razvojna pomoć pomaže dominaciji država-inicijatorica putem njihovog kapitala što marksistički kontekstualizira razvojnu pomoć kao sredstvo za postizanje klasne dominacije elita. Razvitkom i primjenom suvremenih mehanizama razvojne pomoći ne odgovara se adekvatno na potrebe zemalja u razvoju dok istovremeno financijska i sva ostala ulaganja u programe potpore država-inicijatorica rastu. Takav svojevrsan paradoks u kojemu se izdvajanja za razvojnu pomoć povećavaju, a efekti njene prijemne izostaju, nužno upućuje na drugačiju agendu razvojne pomoći koja za cilj ima političku i gospodarsku dominaciju država-inicijatorica. U ovom kontekstu, Carbonnier sugerira kako je od ključne važnosti suočiti se sa slabostima i poboljšati performanse međunarodne razvojne pomoći kako bi se poboljšala i njezina učinkovitost (Carbonnier, 2010: 137-142). Autori poput Williama Easterlyja ili Bertina Martensa sugeriraju organiziranje programa pomoći kao tržišta na kojem bi zemlje u razvoju mogle nabavljati pomoć od različitih donatora (Martens, 2005: 643-663; Easterly, 2006). Tome možda već i jest slučaj s obzirom da broj država-inicijatorica razvojne pomoći raste, uključujući i neke bivše države-recipientice poput Kine, jer uviđaju prednosti sustava razvojne pomoći kao sredstava postizanja

vanjskopolitičkih ciljeva. Jasno je da bi mehanizmi i programi razvojne pomoći efektivnije funkcionirali ukoliko bi fokus implementacije bio stavljen na interese dionika u zemljama-recipientama. Međutim, sporazumi potpisani između donatora i primatelja i dalje nemaju zadovoljavajuću razinu transparentnosti te ne rješavaju probleme država-recipientica.

Neučinkovitost programa potpore zasigurno je rezultat neadekvatne povratne informacije između donatora i korisnika sredstava čime se postavlja pitanje učinkovitosti samog sustava razvojne pomoći. Stoga valja stvari nazivati pravim imenom. Richards kontekstualizira međunarodnu razvojnu pomoć kao produženu ruku modernog imperijalizma. Referirao se na studiju programa razvojne pomoći SAD-a od 1958. do 1974 (Richards, 1977: 43-75). Međunarodna razvojna pomoć je metoda kojom se kapital i kapitalizam internacionaliziraju (Ibid.). Navodi kako buržoaski ekonomisti raspravljaju o učinkovitosti pomoći u promicanju razvoja nerazvijenih zemalja, dok u poslovnim i političkim krugovima zagovornici razvojne pomoći argumentiraju da će prodor na tržišta država-recipientica donijeti nove profite i osigurati resurse za daljnju proizvodnju što će pridonijeti širenju kapitala država-inicijatorica (Ibid.). Ovakve konstatacije uklapaju se u marksistički koncept imperijalizma, koji nalaže kako je imperijalizam najviši stadij kapitalizma čime se aktualizira Leninovo učenje (Lenjin, 1973). Dugoročna neučinkovitost politike i programa razvojne pomoći, dokaza o korištenju razvojne pomoći kako alata nečeg drugog odnosno kao alata postizanja vanjskopolitičkih ciljeva država-inicijatorica. Stoga valja radikalizirati eksperiment kako bi dobio jaču argumentacijsku podlogu. Naime, razvojna pomoć ne samo da ne funkcionira na međudržavnoj svjetskoj razini, nego nije funkcionirala ni unutar jedne države: Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

5.3 Neučinkovitost razvojne pomoći unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Koncept razvojne pomoći ima veliki jedan ključan propust. Taj propust se sastoji u tome da ukoliko objekt odnosno recipijent razvojne pomoći nije u stanju razviti se na način koji je propisan programom razvoja, sva pomoć koja mu je dodijeljena naprosto propada. Upravo iz tog razloga je veoma bitna stalna analiza i studija efekata programa razvojne pomoći te prepuštanje upravljanju sredstvima razvojne pomoći državi-recipijentici. Nažalost, takve studije i političke odluke kojima se sredstva prepuštaju u ruke potrebitima izostaju, a države-recipijentice ostaju nerazvijene zbog različitih gospodarskih, socijalnih, političkih i inih faktora. S obzirom na izostanak efektivnih rješenja većeg uspjeha razvojne pomoći na njene recipijente, valja zaključiti kako je koncept razvojne pomoći u kontekstu suvremene implementacije neučinkovit. Ovdje svakako treba naglasiti kako nije riječ o podcjenjivanju recipijentica razvojne pomoći. Upravo suprotno, recipijentice razvojne pomoći trebaju sustavno adresirati probleme s kojim se suočavaju te dugoročno ulagati u sve društvene, političke i gospodarske aspekte svog funkcioniranja te u isto vrijeme uživati punu potporu država-donatorica u svom cilju. Naime, razvojna pomoć neće biti učinkovita ukoliko ne dođe do promjene sustava koji generira nejednakost. Nije moguće otvarati poduzeća i stvarati gospodarstvo bazirano na primjerice teškoj industriji ukoliko je dobar dio populacije nepismen, zdravstvena skrb neadekvatna, a prometna infrastruktura zaostala. Svaki put se pokazuje da ulaganja u isključive segmente bez sustavnog pristupa čitavoj zajednici i situaciji u kojoj se ista nalazi, rezultira potpunim krahom i političkom nestabilnošću. Prema tome, pomoć za državu-recipijenticu ni na koji način ne smije biti adresirana na pojedinačne segmente već sustavna i dugoročna u cilju podizanja kvalitete života opće populacije što će tek kasnije rezultirati razvojem. S obzirom da je razvojna pomoć u suvremenom obliku upravo ograničena i usmjerena na pojedine aspekte funkcioniranja države-recipijentice, zanimljivo je pokazati kako je nemoguće da inicijatori razvojne pomoći toga budu nesvjesni te kako se politike razvojne pomoći smišljeno koriste za postizanje njihovih vlastitih ciljeva. Prema tome, kao što je bilo navedeno, razvoj je sustavna kategorija koja ne može biti uzrokovana rastom jedne grane gospodarstva. Države-recipijentice imaju svoj specifikum, svoju političku i gospodarsku situaciju te historijsko nasljeđe kojeg treba razumjeti te su skladu s time postupati. Zanemarivanjem tih faktora u slučaju implementacije razvojne pomoći pogrešno su adresirani problemi koje država recipijentica u svom stupnju razvoja treba riješiti. U trenutku u kojem se nalaze, neke države nisu spremne na dobivanje sredstava za primjerice malo i srednje poduzetništvo nego više za ulaganja u infrastrukturu i

projekte unapređenja državne administracije. Ključno je za shvatiti kako ne postoje dva ista politička subjekta, pa prema tome ne postoje ni dvije iste države-recipientice. Promašenim investicijskim ciljevima razvojna pomoć ne pada na plodno tlo kao što je bio slučaj ne samo na međunarodnom planu, nego i unutar jedne zemlje.

Razvojna pomoć unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije predstavljala je upravo takve politike (Čolanović, 1991). Unatoč razvojnoj pomoći federativnih fondova za razvoj, npr. Fond federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i autonomnih pokrajina kojeg su neto uplatiteljice bile Socijalistička Republika Slovenija i Socijalistička Republika Hrvatska, neto primateljice poput Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova i Socijalističke Republike Makedonije nisu pokazivale značajnije pozitivne dugoročne efekte. Dapače, jaz unutar iste države produbljavao se umjesto da se politikom davanja razvojne pomoći smanjuje. Dejan Jović navodi da je razlika između najrazvijenije i najnerazvijenije federalne jedinice Jugoslavije odnosno razlika između Slovenije i Kosova povećana između 1952. i 1989. s 1:3,9 na 1:7,9 (Jović, 2003). Dapače, Jović smatra kako je ekonomska nejednakost dovela do fragmentacije među republikama što je rezultiralo političkim i etničkim napetostima u Jugoslaviji. Jovićevim uvidom vidimo kolike katastrofalne posljedice može imati nejednakost te kolika je njena uloga bila unutar iste države. Ekonomske nejednakosti rezultirale su udaljavanjem između jugoslavenskih republika. Primjerice, nerazvijenost Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova često se koristila u političke svrhe i prikazivala kao posljedica nedovoljnog ulaganja u federalne fondove razvojne pomoći od strane ostalih zemlja SFRJ. S obzirom da je bilo riječ o jednoj državi, valja zaključiti da sistem razvojne pomoći ne funkcionira u dovoljnoj mjeri da bi potaknuo dugoročno i efektivno smanjivanje nejednakosti na unutarnjem planu. Tragom toga, ukoliko je sistem razvojne pomoći neefektivan unutar jedne države, nije moguće za očekivati da je funkcionalan na međudržavnoj razini, primjerice u aktualnom kontekstu razvojne pomoći na razini Europske unije odnosno u odnosima država neto davateljica i neto primateljica fondova EU. Kompariranjem politika razvojne pomoći SFRJ i EU pokazuje se da je koncept nepromijenjen odnosno da nema suštinskih razlika u politikama razvojne pomoći neovisno o vremenu i inicijatorima.

Razvojna pomoć unutar SFRJ nije riješila probleme nacionalne netrpeljivosti te izazove gospodarskih razlika između federalnih jedinica SFRJ koji su bili vidljivi i prije smrti maršala Tita. S obzirom na ekonomsku situaciju u odnosu na ostale države i pokrajinu Vojvodinu,

najveće nezadovoljstvo vladalo je upravo u najnerazvijenijoj federalnoj jedinici, autonomnoj pokrajini Kosovo. Lokalno stanovništvo, većinski sastavljeno od Albanaca, bilo je frustrirano svojim gospodarskim položajem u odnosu na ostale republike pogotovo jer su podaci o gospodarskoj proizvodnji pokazivali negativnu bilancu rasta u usporedbi s prosjekom SFRJ. Umjesto da gospodarski raste te unatoč činjenici velikog rudničkog potencijala, Kosovo je ekonomski nazadovalo. Nezadovoljstvo se reflektiralo na partijsko političko rukovodstvo koje je nastojalo dosegnuti jugoslavenski prosjek životnog standarda i gospodarstva pokrajine (Ramet, 2005: 356). U okolnostima ekonomskog nazadovanja u komparaciji s ostalim federalnim jedinicama, frustracije stanovništva postajale su sve izraženije. Ni godinu dana nakon smrti Josipa Broza Tita, političko rukovodstvo Kosova, ali i cijele Jugoslavije bilo je suočeno sa nizom masovnih demonstracija. Iako su demonstracije bile usmjerene na nastojanja Albanaca da Kosovo postane sedma republika u federaciji, definitivno je da se izvori problema kriju i u zaostalosti i ekonomskom nazadovanju Kosova u odnosu na ostatak SFRJ.

Iako je veoma zanimljivo proučavati etničke pozadine koje su dovele do raspada Jugoslavije, zbog argumentacije ove disertacije valja uzeti u obzir i gospodarske aspekte koji zapravo potiču izviranje nacionalističkih sukoba i političkih kriza. Upravo tih kriznih 1980-ih godina, Kosovo je zbog odluka političkog rukovodstva čitave Jugoslavije bilo u samom fokusu razvojne pomoći. Naime, u odnosu na 1950-e udio poljoprivrednog stanovništva autonomne pokrajine osamdesetih godine bio je više nego prepolovljen te je smanjen s oko 80 posto na 36 posto. Također je u odnosu na 1950. za 18 puta povećana industrijska proizvodnja. Nepismenost je uvelike smanjena dok je svaki treći stanovnik bio na školovanju, a osnovana je Akademija znanosti i umjetnosti. Uz to je u Prištini izgrađen radio-televizijski centar, a stopa zaposlenosti se od 1950-ih povećala 4,7 puta. Valja naglasiti kako su ti rezultati posljedica ulaganja iz federalnog fonda za razvoj čija su sredstava u najvećoj mjeri odlazila upravo Kosovu. Od ukupnog iznosa saveznog fonda za nerazvijene, 42,5 posto je primalo Kosovo, a ostalo su dijelile tri nedovoljno razvijene republike (Čolanović, 1991). Unatoč tome što se Kosovo uspjelo transformirati iz zaostale i agrarne provincije u suvremenu autonomnu pokrajinu koja je čak bila nadomak tome da postane republika kako je tvrdio Azem Vllasi, zanimljivo je primijetiti kako razina razvoja i razvojne pomoći nije bila dostatna kako bi smirila etničke sukobe i riješila političke probleme (Manjkas, 2018). Statistički, napredak na Kosovu bio je daleko veći nego u bilo kojoj republici Jugoslavije. Međutim, omjer zaostajanja Kosova za ostatkom Jugoslavije se povećavao te su razlike između drugih republika i SAP Kosova postajale sve problematičnije. Nezaposlenost je na Kosovu u odnosu na ostale republike

Jugoslavije i SAP Vojvodinu bila enormna što je predstavljalo veliko opterećenje pogotovo za jedno socijalističko radničko društvo kao što je bila Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.

Upravo na primjeru Jugoslavije moguće je uvidjeti najveći problem razvojne pomoći. Naime, razvojna pomoć stvara privid razvoja. Strukturalni problemi države odnosno u ovom slučaju autonomne pokrajine-recipientice nisu riješeni zbog neadekvatnog adresiranja svih potrebitih sektora i „neprirodnog“ rasta određenih grana gospodarstva za koje će vrijeme pokazati da nisu u skladu s razvojem tržišta. Ponovno, rast i razvoj su dvije različite kategorije. Razvoj podrazumijeva sustavan inkrementalistički progres koji ima sposobnost prilagođavanja vanjskim faktorima. Rast s druge strane znači nagli skok koji je neprilagođen strukturalnim uvjetima ostalih segmenata funkcioniranja određene političke jedinice te u većini slučajeva podrazumijeva skori jednako tako nagli pad. Razvojnomoć na Kosovu nije se potaknuo njegov razvoj već određeni rast pojedinih grana gospodarstva. Međutim, to nije rezultiralo općim napretkom. Podaci se, kao i u slučajevima razvojne pomoći Europske unije, mogu tumačiti na svakakve načine. Najčešće se tumače tako da odgovaraju režimu odnosno da pokažu uspješnost programa pomoći. Međutim, ponovno na primjeru Fonda federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republike i pokrajina, najveći problem je bilo stvaranje sve veće nejednakosti između republika i pokrajina što nužno implicira na neučinkovitost razvojne pomoći. Ako je razvojna pomoć bila neučinkovita unutar iste države, kako može biti učinkovita na međunarodnom planu? Na jednak način funkcionira i današnja razvojna pomoć koju doniraju primjerice Francuska ili Njemačka. Najveći uteg SFRJ bio je stvaranje sve većih razlika između federalnih jedinica. To isto je temeljni problem i današnje razvojne pomoći. Naime, država-recipientica razvojnom pomoći bilježi određeni rast. Međutim, taj razvitak nije dovoljan kako bi uhvatio korak s razvitkom država-inicijatorica razvojne pomoći. Tu se dolazi do ključnog momenta posjeda moći i smišljenog doniranja razvojne pomoći u nerazvijene države kako bi ih se gospodarski i politički podčinilo. Na primjeru Kosova, vidljivo je kako su takve politike dugoročno osuđene na propast te kako je moguće da završe u krvavom ratu i konačnim političkim odcjepljenjem (Marijan, 2008: 74).

Što se tiče omjera nejednakosti, valja naglasiti kako je upravo gospodarski nesrazmjer unutar SFRJ jedan od glavnih faktora sve većeg političkog udaljavanja među republikama. U odnosu na ostale federalne jedinice, nakon Slovenije najrazvijenija je bila SR Hrvatska. SR Hrvatska je imala zavidno razvijenu privredu koja je uključivala energetska, prerađivačka i

poljoprivrednu (prehrambeno poljoprivredni kombinati) industriju kao i turizam. Međutim, upravo zbog razvijenosti i odmicanja od jugoslavenskog prosjeka te činjenice kako su Sloveniji i Hrvatskoj upravo slabije razvijene republike i pokrajine bile glavno tržište, SR Hrvatska je morala izdvajati 1,5 posto BDP-a za pomoć nedovoljno razvijenih republika i pokrajina prvenstveno za Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju i Kosovo (Čolanović, 1991). Kako bi se razvojna pomoć prokazala kao neučinkovit aparat, prije svega valja naglasiti iste mehanizme koji funkcioniraju i u suvremenom kontekstu politika razvojne pomoći kao sredstava postizanja političkih ciljeva. Naime, 1,5 posto od ukupnog BDP-a kojeg je SR Hrvatska izdvajala za pomoć slabije razvijenim republikama i pokrajinama zaista je izuzetno malo u odnosu na velike prihode koje su Slovenija i Hrvatska uživale od tržišta nerazvijenih. Na jednak način kao što Francuska i Njemačka danas koriste svoje programe razvojne pomoći, razvojna pomoć unutar Jugoslavije bila je privid pomoći dok su najviše ekonomske, a time i političke koristi imale razvijene zemlje: Slovenija i Hrvatska te u manjoj mjeri Srbija tj. najrazvijeniji dio Srbije SAP Vojvodina. Valja reći kako je ista situacija i danas pa Hrvatska najviše izvozi na tržišta Bosne i Hercegovina i Srbije što implicira da se okolnosti razvoja i ekonomske dominacije nikada ne mijenjaju neovisno o političkom uređenju. S obzirom da su se sredstava trošila nenamjenski posredništvom saveznih tijela SFRJ, sukobi na političkoj razini bili su česti pogotovo iz razloga što federalna razvojna pomoć nije davala očekivane rezultate te je jaz između bogatijih i siromašnijih republika rastao. Najveći problem, kako tada tako i danas, je što su se razvijene republike Jugoslavije i dalje bogatile većom brzinom od nerazvijenih. Prema tome, sredstava koji bi se uplaćivala za pomoć nerazvijenima nisu efikasno rješavala probleme čitavog jugoslavenskog sustava. Mato Crkvenac, bivši direktor Republičkog zavoda za društveno planiranje Socijalističke Republike Hrvatske navodi kako je federalni politički vrh često odlučivao o trošenju sredstava jer se ona nisu mogla dogovoriti na stručnoj razini. Kako bi se dočarala alarmantna situacija oko ekonomskog jaza razvoja unutar Jugoslavije, Crkvenac navodi da je 1978. Vladimir Bakarić kao član Predsjedništva CK SKJ nakon uvida u podatke Republičkog zavoda za društveno planiranje, izjavio Milki Planinc da će se Jugoslavija raspasti jer se republike ne mogu dogovoriti oko trošenja sredstava. Prema Crkvencu, Hrvatska je sredinom 1980-ih izdvajala 1,5% svog BDP-a za nedovoljno razvijene republike. Usporedbe radi, taj iznos je ekvivalentan udjelu u BDP-u Savezne Republike Njemačke koji je SAD donirao u sklopu programa razvojne pomoći nakon Drugog svjetskog rata. Prema tome, definitivno je da je ekonomija bila u samom središtu političkih zbivanja u Jugoslaviji. Drugim riječima, kao i uvijek, bogaćenje razvijenih na uštrb nerazvijenih

dugoročno dovodi do velike nejednakosti, a nejednakost dovodi do sukoba kao što je i dokazano ratom u SFRJ (Crkvenac, 2015).

Prema tome, tragičan raspad Jugoslavije i rat koji je uslijedio u kontekstu argumentacije ove disertacije valja proučavati iz ekonomskog aspekta nejednakosti između republika. Ekonomska nejednakost i neravnomjerni uvjeti života u čitavoj federaciji rezultirali su sukobom što navodi na marksističko shvaćanje politike kao klasne borbe. Dokaz tome je i konstanta gospodarskih odnosa moći među bivšim socijalističkim republikama odnosno nepromijenjena situacija u standardu i razvoju među bivšim federalnim jedinicama i danas. Slovenija je razvijenija od Hrvatske, Hrvatska od Srbije i tako dalje što implicira da sam raspad gospodarski gledano nije promijenio mnogo tj. nije promijenio uzrok njegova nastajanja. Sličnost situacije u post-jugoslavenskim republikama sa situacijom prije raspada je zaista fascinantna. Slovenija je bila i ostala najrazvijenija republika, kako za vrijeme Jugoslavije, tako i danas. Slijedi je Hrvatska. Također, te dvije zemlje su danas članice Europske unije s time da je Slovenija u tu organizaciju ušla relativno brzo, trinaest godina nakon samostalnosti. Slovenija je također zemlja Schengenskog sporazuma dok Hrvatsku još čeka pristupanje. Vojvodina, koja je i danas u sklopu Republike Srbije zadržala status autonomne pokrajine, također je prednjačila u razvijenosti unutar Jugoslavije. S druge strane bivše države, Kosovo je i dalje najnerazvijenije dok su Bosna i Hercegovina te Makedonija u nešto boljoj ekonomskoj situaciji međutim veoma opterećene etničkim netrpeljivostima. Crna Gora je u odnosu na jugoslavenski prosjek zaostajala u razvoju, dok je situacija sa Srbijom ovisna o uračunavanju Vojvodine kao razvijene i Kosova kako najnerazvijenije pokrajine. Pa ipak, Srbija je održavala jugoslavenski prosjek iako je u razvoju kaskala za Hrvatskom.

Unatoč činjenici da je Jugoslavija bila jedna država centralnog gospodarskog planiranja, razvoj unutar države je bio veoma neravnomjerno raspoređen. Podjela na razvijene i nerazvijene republike i pokrajine ne samo da je rasla nego je i stvarala veliki problem koji će kulminirati krvavim sukobima. Neujednačeni razvoj i odstupanje Slovenije i Hrvatske u stopi razvoja dugoročno su doveli do destabilizacije države. Na jednak način kao što funkcioniraju strukturni investicijski fondovi i ostali programi razvojne pomoći danas, SFRJ je nastojala probleme nejednakosti riješiti stvaranjem fonda za pomoć nerazvijenim republikama i pokrajinama. Kao i u Europskoj uniji, u proračun su uplaćivale sve republike. Međutim, federalne jedinice dijelile su se na neto uplatiteljice Slovenija, Hrvatska, Srbija i Vojvodina i neto-recipijentice BiH, Kosovo, Makedonija i Crna Gora. Sličnost s današnjim programima

razvoja unutar Europske unije je i u nezadovoljstvu država uplatiteljica koje smatraju da daju previše. Nerazmjernost uplata za razvojnu pomoć, razvijene države Jugoslavije su često koristile u političkoj borbi s ostalim federalnim jedinicama što je pogotovo dolazilo do izražaja krizom 1980-ih godina. Dapače, takva netočna percepcija u kojoj nerazvijene republike i pokrajine iskorištavaju Sloveniju i Hrvatsku, postala je jedan od glavnih argumenta za izlazak iz SFRJ. Kao što je navedeno, percepcija je netočna jer su upravo slabije razvijene federalne jedinice bila glavna tržišta te direktno pomagala bogaćenje Slovenije i Hrvatske. Često se optuživalo SR Srbiju da nedovoljno uplaćuje s obzirom na broj stanovništva. Međutim, ključan problem bila je činjenica da su recipijentice razvojne pomoći sve više zaostajale za razvijenim federalnim jedinicama čime se pokazala neučinkovitost programa pomoći te se stvorio dojam korupcije u centralnoj državi. Unatoč povećanju izdvajanja, Kosovo, Makedonija te Bosna i Hercegovina su sve više zaostajale za razvijenim republikama. Taj trend se nastavio i danas pa je stoga za zaključiti kako su po srijedi drugačiji i suptilniji momenti moći koji se očituju u kapitalu. Sam raspad Jugoslavije dio je većeg procesa udaljavanja bivših država jedne od druge ekonomskim barijerama koje u suvremenom globalnom kapitalističkom kontekstu znače mnogo više nego tvrde granice. Standard života najbolje svjedoči o kontinuiranom trendu udaljavanja između nekadašnjih federalnih jedinica koji je započeo davno prije.

Republika koja je najviše htjela očuvanje Jugoslavije, najviše je i izgubila njenim raspadom. Naime, Srbija je nazadovala u odnosu na Hrvatsku po gospodarskom pitanju od vremena zajedničkog života unutar SFRJ. Prosječna plaća u Republici Srbiji i srpski BDP po glavi stanovnika danas je upola manji od hrvatskog što nije bio slučaj u Jugoslaviji. Međutim, za zaključiti je kako su tragičnim ratom sve države izgubile. Također, proces tranzicije išao je polako i mukotrpno, a posljedice privatizacije i gubitaka radnih mjesta te općenitog pada standarda prosječnih građana se osjećaju i danas. Pa ipak, ključno je uvidjeti kako razvojna pomoć nije funkcionirala ni unutar jedne države. Dapače, ne govorimo samo o Jugoslaviji već i o razvojnoj pomoći koja se davala unutar federalnih jedinica. Tako su se primjerice donirala sredstva za razvoj nerazvijenih općina u SR Hrvatskoj, ali se razlike u razvijenosti nisu smanjivale što je također proizvelo svojevrсни etnički kompleks u srpskim općinama. To implicira kako su po srijedi drugačije sile, prvenstveno kapital što ponovno aktualizira marksističko razumijevanje odnosa moći. Kapital je uvijek u službi ekonomski moćnijih pa stoga neravnomjeran napredak između republika u SFRJ nije iznenađenje. Da nije bilo pojedinačnih federalnih jedinica nego da je cijela Jugoslavija bila jedinstvena, a ne federalna država, razvoj bi bio jednakomjerniji, a samog rata možda ne bi ni bilo.

5.4 *Teorija nejednakosti*

Analize nastanka nejednakosti u međunarodnim odnosima temelj su za shvaćanje problematike ove disertacije bez kojih nije moguće u potpunosti razumjeti suvremenost. Za argumentaciju nejednakosti zasigurno je najvažniji Karl Marx koji je uspostavio teoriju o ekonomskim silama koje dovode do koncentracije bogatstva i moći u kapitalističkim državama. Međutim, nije samo Marx predviđao posljedice nejednakosti na društveno-politički sistem. John Maynard Keynes kao je jedan od najvećih ekonomista dvadesetog stoljeća stavio je ekonomsku nejednakost i koncentraciju bogatstva u središte analize onoga što je dovelo do sloma kapitalističkog ekonomskog sistema u Velikoj depresiji kasnih dvadesetih i početkom tridesetih godina prošlog stoljeća (Kahn, 1984). Iako se ekonomske teorije razlikuju po pitanju izvora nejednakosti, svima im je zajedničko da je veća koncentracija bogatstva prirodni rezultat tržišnih sila te da će koncentracija bogatstva u rukama nekolicine prije ili kasnije rezultirati ekonomskom stagnacijom. Tu valja primijetiti paradoks bogatstva odnosno akumulacije kapitala u rukama nekolicine. Naime, povećanje koncentracije bogatstva dugoročno dovodi do stagnacije ekonomije što zapravo dovodi i do stagnacije rasta prihoda i profita za vlasnike krupnog kapitala. Nevjerojatan rast nejednakosti u zadnjih manje od pedeset godina nalaže kako danas jedan posto stanovništva posjeduje gotovo pedeset posto svjetskog bogatstva (Institute for Policy Studies, 2019). Valja spomenuti omjere iz 1929. prije Velike depresije, kada je iznos bogatstva kojim je upravljalo deset posto najbogatijeg dijela stanovništva iznosio 25 posto (Kahn, 1984). Keynes je zaključio kako to nije bio jedini faktor koji je odveo ekonomiju u krizu tridesetih godina prošlog stoljeća, ali je definitivno bio glavni. S obzirom na današnju globalnu situaciju u kojoj je nejednakost svjetskog bogatstva možda najveća u povijesti, za zaključiti je kako će se sličan scenarij uskoro opet ponoviti.

S obzirom da je privatno vlasništvo neotuđivo u svim suvremenim političkim sustavima, evidentna nejednakost posjeda kapitala samo će se perpetuirati i rasti. Društveni sistem u kojemu ne postoje ravnopravne mogućnosti za svakog njegovog člana nije demokratski. U kapitalističkom sustavu s nedodirljivim pravima koje imaju vlasnici krupnog kapitala, nije za očekivati da će svi građani biti ravnopravni upravo zbog ekonomskog sustava koji favorizira bogate. Startne osnove bogatijih stanovnika naprosto nisu iste kao i siromašnijih pa se s toga

siromašniji ili primanjima prosječni građani moraju prije svega izboriti za osnovna egzistencijalna pitanja. Bogatijim građanima takva pitanja su u startu riješena pa se mogu posvetiti akumuliranju daljnjeg kapitala i političkoj borbi u sustavu gdje novac određuje količinu propagande odnosno startne pozicije političkog nadmetanja. Generacijsko bogaćenje određene klase ne onemogućava funkcioniranje demokracije. Klasa bogatih redovito se u političkoj areni bori za smanjenja poreza kako i mogla slobodnije akumulirati svoje ionako neravnopravno raspoređeno bogatstvo. Ono što je zaključio Marx u 19. stoljeću, savršeno je aktualno i danas.

Za argumentaciju o negativnim utjecajima nejednakosti valja konzultirati i liberalne teorije koje se kritički odnose prema jednakosti na tržištu. Argumentacija najznačajnijeg ekonomista klasičnog liberalizma i *laissez fair* sistema Friedricha Augusta von Hayeka nalaže kako je svaki oblik državnog intervencionizma pogrešan za zdravo gospodarstvo te vodi u ekonomsku stagnaciju i nazadovanje (Hayek, 2001). Hayek je zagovarao slobodno tržište pa čak i bogaćenje određenih klasa za koje je vjerovao da investiranjem te kupnjom luksuznih dobara nesvjesno vrše vitalnu javnu uslugu. Suprotno tezi ove disertacije, Hayek je zagovarao nejednakost kao ključni moment gospodarskog napretka. Dapače smatrao je da egalitarna društva namjerno ponovo nameću klasne sustave iz kojih su pokušali pobjeći ukoliko žele postići dobro usmjeren ekonomski napredak. Za Hayeka jedina jednakost koja je potrebna je jednakost pred zakonom (Ibid. 1945). Međutim, iako liberalne ekonomske kritike i ideje poput Hayekove idu u smjeru argumentacije kako smanjivanje poreza i slobodno tržište povećavanju ukupne ekonomske dobiti za sve, valja uzvratiti da je to samo djelomično točno. Drugim riječima, liberalizacijom ekonomske politike raste bogatstvo već bogatih i to u mjeri koja ne dozvoljava rast srednjim i malim poduzećima koji pak čine okosnicu gospodarstva. Kako bi se obranila teza da smanjivanje poreza više koristi bogatijima nego stanovništvu sa srednjim i nižim primanjem koje je u većini, Keynes uvodi koncept koji se naziva granična sklonost potrošnji (Patinkin, 1976: 1091-1123). Granična sklonost konzumacije mjeri količinu potrošnje koju će stvoriti dodatni dolar prihoda. Keynesov koncept je izuzetno važan za shvaćanje problematike s obzirom da smanjivanje poreza povećava potrošnju, a sama potrošnja predstavlja prvu i ključnu stavku u formuli bruto domaćeg proizvoda. Formula izračuna bruto domaćeg proizvoda je zbroj osobne potrošnje, investicija, državne potrošnje te razlike izvoza i uvoza ($BDP = C + I + G + e - i$). Keynesova analiza upućuje da granična sklonost konzumaciji daleko više znači za većinu stanovništva s prosječnim i niskim primanjima nego za bogate. Prema tome, dodatni novac od smanjenja poreza i poreznih olakšica koji ide bogatijem

stanovništvu neće pridonijeti toliko ekonomskoj ekspanziji koliko dodatni novac za srednju i nižu klasu. Dakle, porezna rasterećenja ne utječu isto na sve klase. Dapače, dok će srednja klasa povećavati svoju potrošnju kupujući primjerice nekretnine ili neka dobra za svakodnevni život, viša bogata klasa ulagat će u svoje poslovanje čime će se još bolje pozicionirati na tržištu te osigurati svoju političku moć. Opća smanjenja poreza ne mogu polučiti gospodarski rast, nego dapače proširiti moć krupnog kapitala. Stoga valja uvesti imovinske razrede koji bi polučili bolji učinak na porezni sustav odnosno uveli porez sukladno primanjima i posjedu. Međutim, takve metode su izrazito nepopularne kod vlasnika krupnog kapitala koji dobrim dijelom kontroliraju politički proces donošenja odluka svojim donacijama određenim političkim opcijama. Iako postoje momenti tržišnog natjecanja u kojima je određena nejednakost potrebna, Keynes navodi kako je najveći problem tolika mjera nejednakosti koji nužno vodi u propast i krize te kako je država dužna intervenirati i prevenirati njen rast (Kahn, 1984).

Konstruktivistički gledano, kao države-inicijatorice i zagovornice politika razvojne pomoći, Francuska i Njemačka se pozicioniraju globalno kao atraktivne zemlje dobrog standarda i prijateljske politike pomoći. Međutim, perfidija razvojne pomoći je upravo u ograničenosti donacija s obzirom na potrebe i onoga što se zauzvrat dobije. Glavna hipoteza ove disertacije je da se politika razvojne pomoći u kontekstu državnih proračuna te europskih strukturnih i investicijskih fondova koristi kao instrument moći za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva te koristi u prvom redu državama-inicijatoricama Francuskoj i Njemačkoj, koje su ujedno i politički najmoćnije zemlje članice Europske unije. Ključno je uvidjeti trendove porasta izdvajanja sredstava navedene u drugom poglavlju te općeniti porast važnosti politika razvojne pomoći. Međutim, nije sporno da važnost i izdvajanja za politike razvojne pomoći rastu. Sporno je da izdvajanja nisu ni približno dovoljna, a pogotovo nisu jednako raspodijeljena s obzirom na prihode država-inicijatorica i država-recipientica. S obzirom na standard država-inicijatorica, može se učiniti i izdvojiti mnogo više, a izdvojena sredstava ne rezultiraju očekivanim rezultatima strukturnog razvoja već u najboljem slučaju ostvaruju privremeni rast adresiranih sektora. Štoviše, budući da ne vide dovoljno koristi od razvojne pomoći, mlado i obrazovano radno sposobno stanovništvo siromašnijih zemalja Europske unije seli u Francusku i Njemačku što je logičan rezultat politike razvojne pomoći. Imigracija je složena posljedica sistema koji propagira bogatstvo bogatih, a zapravo ne pomaže državama kojima je pomoć namijenjena. Pravedno bi bilo da svatko dobije koliko mu je potrebno kako bi konačna vrijednost razvoja bila zadovoljena. Međutim, istraživanjem krajnjih koristi aktualnih politika razvojne pomoći mijenja se paradigma iz altruističke u kojoj najveću korist od politika razvojne

pomoći imaju slabije razvijene zemlje, u oportunističku paradigmu kako dugoročno najveću korist imaju upravo države-inicijatorice razvojne pomoći. S obzirom na minimalna ulaganja, a veliki trgovinski profit, pokazuje se da ekonomski i politički snažnije države koriste politike razvojne pomoći prema državama kojima je nužna pomoć kako bi promovirale vlastiti interes i ostvarile svoje vanjskopolitičke ciljeve. Pokazana veza između porasta trgovinskog suficita na korist država-inicijatorica i činjenica kako se razvojna pomoć percipira kao pozitivna i altruistička međunarodna politika, stvara pretpostavke za novo objašnjenje odnosa moći u međunarodnim odnosima.

Prema do sada iskazanom, za zaključiti je da je nejednakost izvor svih problema, kako unutar političkih zajednica, tako i globalno. Na to upućuju suvremeni autori poput Thomasa Pikettya, Josepha Stiglitz i Branka Milanovića koji upozoravaju na rast nejednakosti te posljedice koje takvi trendovi imaju. U svojoj knjizi *Globalna nejednakost: novi pristup ere globalizacije*, Milanović je sintetizirao studije nejednakosti unutar i među zemljama od industrijske revolucije do danas (Milanović, 2016). Posebno zanimljiva je studija nejednakosti u dohotku od razdoblja pada socijalizma krajem 1980-ih do pojave globalne krize 2008 (Wellisz, 2019). U studiji iz 2013. Milanović i Christoph Lakner ukazali su na problem dvadesetogodišnjeg razdoblja od pada Berlinskog zida u kojem su razlike u bogaćenju enormno porasle. Jedan posto globalno najbogatijih, najviše se dodatno obogatilo. Drugim riječima, razmjerni povećanje bogatstva dosegno je povijesno visoku globalnu nejednaku raspoređenost (Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez i Zucman, 2017: 20). Danas se pokazuje kako je dugoročno nezadovoljstvo srednje klase koja čini okosnicu gospodarstva rezultiralo uzdizanjem populističkih i ekstremnih političkih opcija koje zagovaraju. Milanovićeve teze potvrdio je i Thomas Piketty u *Kapitalu 21. stoljeća*. Pikettyeva studija utvrdila je da je prvih jedan posto bogatih na globalnoj razini ostvarilo dvostruko više ukupnog rasta od donjih 50 posto u razdoblju od 1980. do 2016. godine (Piketty, 2014). Milanovićeve i Pikettyeve studije ukazuju na aktualizaciju nejednakosti kako temeljnog problema razvoja. Kriza 2008. pokazala je teške propuste shvaćanja samoregulirajuće ekonomije kao apsolutne konstante i dogme ponude i potražnje. Ukoliko bogatstvo nije ravnomjerno raspoređeno, tržište nije u stanju regulirati cijene i količine robe, kapitala i radne snage na način koji bi povećao blagostanje za društvo u cjelini. Prema tome, ravnomjerna raspodjela bogatstva i prihoda nije marksistička floskula kao što prema Stiglitzu žele pokazati fundamentalisti slobodnog tržišta, nego predstavlja temeljnu komponentu za opstojnost čitave ekonomije. To se posebice pokazalo krizom 2008. koja je iz temelja pogodila zagovornike *laissez faire* koncepta samoregulirajućeg slobodnog tržišta.

Pokazalo se da je ipak veliki problem što tako mali broj ljudi u rukama drži toliki kapital te da ta razlika u dohotku eksponencijalno raste.

Thomas Piketty smatra da je širenje nejednakosti nemoguće zaustaviti pod kapitalizmom (Piketty, 2014). Takvo shvaćanje upućuje na marksistički koncept nužnosti revolucionirane promjene čitavog sistema iz razloga što je sam sistem u svojoj biti loš. S druge strane Milanović smatra kako se povećanje i smanjenje nejednakost kreće po ciklusima pod utjecajem benignih ili zloćudnih sila. Taj koncept je sličan već spominjanim Kondratijevim ciklusima u kojima se kapitalistička ekonomija promatra u dugim razdobljima napretka i depresije (Louçã, 1999: 169-205). Kao što Kondratijev naglašava početne uzlazne putanje kapitalističkih imperijalističkih ekonomija kraja 19.-og i početka 20.-og stoljeća, Milanović ističe da se nejednakost u prihodima upravo najviše povećavala u naprednim gospodarstvima istog razdoblja (Wellisz, 2019). Međutim, valovi potaknuti Prvim svjetskim ratom potaknuli su smanjenje bogatstva pa posljedično time i nejednakosti. Milanović ističe kako je situacija bila drugačija nakon Drugog svjetskog rata, odnosno da su benevolentne snage poput progresivnog oporezivanja, moćnijih sindikata i široko dostupnog obrazovanja potisnule nejednakost u zapadnoj Europi (Ibid.). Taj trend danas je ponovno zaustavljen tj. preokrenut u korist rasta nejednakosti. Nakon pada Berlinskog zida, suvremena globalna ekonomija možda je dovela do privremenog rasta zaostalih država, no nejednakost prihoda između država i klasa se uvelike povećala. Milanović uviđa kako će srednja klasa koja je okosnica ekonomije postati sve više udaljena od bogatih. Tome je razlog što se ukorijenjena elita brani političko gospodarskim metodama poput utjecaja na provođenje politika povoljnih poreznih režima ili dostupnosti elitnom obrazovanju (Ibid.). Sve to dovodi do socijalnih tenzija koje su osnovica političke borbe.

Aktualizacija klasnog sukoba ponovno navodi marksizam kao rješenje problema. Dapače, klasni sukob je temelj sukoba i međunarodne političke borbe pa su tako nejednakosti u dohotku u temelju političkih kriza poput Brexita, socijalnih nemira i prosijeda protiv mirovinskih reformi u Francuskoj, navodi Milanović (Ibid.). Doista, ukoliko se uzme u obzir nejednaka raspodjela bogatstva u državi, mnogo je lakše shvatiti nezadovoljstvo srednje građanske klase i okretanje birača populističkim radikalnim strankama. Marksizam je time dosita ponovno aktualan, međutim marksistička rješenja tradicionalnim metodama preraspodjele dobara bile bi u suvremenim okolnostima upitnog efekta zbog posljedica globalizacije. Drugim riječima, mobilnost koju je tehnologija omogućila koristi i krupnom

kapitalu za brzo i efikasno prebacivanje sa sektora na sektor i iz regije u regiju. Kako bi se nejednakost smanjila potrebno je preraspodjeliti predispozicije odnosno startne osnove s kojih pojedinac kreće. Preraspodjela bogatstva, navodi Milanović, time bi se zasnivala na mjerama koje bi uključivale veći porez na nasljedstvo, poticanje kompanija na preraspodjelu dionica radnicima i povećanje državnog financiranja obrazovanja (Wellisz, 2019). Nejednakost između bogatih i siromašnih država jednak je problem kako unutar tako i izvan države. Elita je uvijek elita, neovisno o državnim granicama te svoju moć nastoji proširivati i lokalno i globalno.

U ovom poglavlju navedeno je bilo kako razvojna pomoć nije davala rezultate ni unutar iste države: Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Samim time valja zaključiti kako je razvoj sustavna kategorija koja ovisi o nizu faktora i okolnosti, a ne o donacijama i razvojnim projektima. Međutim, ključno je da smo u ovom poglavlju prikazali kako razvojna pomoć ne funkcionira u svijetu zbog nepravednog kapitalističkog globalnog sustava koji ne dozvoljava državama-recipientima da se razviju u onoj mjeri koja bi ugrozila države-inicijatorice. Transnacionalne elite država-inicijatorica stvorile su takav globalni sistem koji drži radničke klase u pokornosti, unutar i izvan države. Privatno vlasništvo izvor je nejednakosti, a nejednakost je u interesu vladajuće elite kako bi održala svoju moć. U zaključku ćemo navesti na koji način se dogodila promjena paradigme posjedovanja moći, ali također i da se nije promijenio interes za njenim posjedovanjem.

Zaključak: Promjena paradigme posjedovanja moći kroz nove instrumente za postizanje vanjskopolitičkih interesa

Nakon izlaska Velike Britanije 31. siječnja 2020 godine, dvije države članice koje imaju najveći politički utjecaj u Europskoj uniji postale su Francuska i Njemačka. Tome je tako zbog njihove veličine, snage gospodarstva, mnogoljudnosti, ali i neto doprinosu europskom proračunu, a samim time i uplatama u pretprijetne, strukturne i investicijske fondove. Također, Francuska i Njemačka imaju izraženo historijsko naslijeđe konkretnih ekspanzionističkih politika u vidu imperijalnih pretenzija. Odnos Francuske i Njemačke obilježio je europsku povijest i definirao daljnji politički razvoj kontinenta. Prema tome, iako više nisu teritorijalna carstva u klasičnom smislu, Francusku i Njemačku valja promatrati kao države koje iz realističkog pogleda nisu odustale od svojih međunarodnih pretenzija. Želja za povećanjem moći i dominacijom Francuske i Njemačke nije nestala, već je promijenila sredstava svog ostvarenja. Kroz politike razvojne pomoći, Francuska i Njemačka šire svoj utjecaj na proces donošenja odluka drugih zemalja. Iako koncept „tvrde moći“ Josepha Nyea podrazumijeva i financijske intervencije, za razumijevanje utjecaja koji Francuska i Njemačka imaju, razvojnu pomoć valja gledati kao proširenu „meku moć“ odnosno način utjecaja na druge zemlje putem metoda koje ne podrazumijevaju vojne aspekte, već svojevrsnu manipulaciju želja odnosno uvjeravanje drugih da žele ono što one žele (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). Na taj način reputacija neke države postaje važan alat za ostvarivanje vanjskopolitičkih ciljeva što implicira da je imidž Francuske i Njemačke jedan je od ključnih aspekata aktivnosti njihovih vlada u suvremenom međunarodnom okruženju. Prema tome, i Europska unija i politike razvojne pomoći imaju svrhu prikrivanja odnosno postaju oružje „meke moći“ u svijetu koji je postao više konstruktivistički nego prije. Europska unija i razvojna pomoć stvaraju sliku i diskurs koji je prihvatljiv novopridošlim članicama dok istovremeno prikrivaju realnost eksploatacije koju putem svog kapitala vrše Francuska i Njemačka.

Zanimljivo je primijetiti kako je Njemačka svoju poziciju i ujedinjenje definirala upravo u odnosu sa svojim susjedom i rivalom Francuskom. Nakon Napoleonovih osvajanja i propasti Svetog Rimskog Carstva pod austrijskim patronatom odnosno pod carskom vladavinom Habsburgovaca, neovisne njemačke države potpale su pod dominaciju Pruske koja je nastavila neprijateljstvom prema Francuskoj (Barracough i Overy, 2002: 192-193). Kulminacija neprijateljstva između dvije zemlje dogodila se proglašenjem Njemačkog Drugog carstva upravo u Versaillesu pobjedom Pruske u Francusko-pruskom ratu 1871. i svrgavanjem Napoleona III što je bila velika sramota za Francusku (Ibid.). Porazom Njemačke u Prvom svjetskom ratu Francuska je uzvratila udarac, no taj rat više nije bio sukob isključivo između Francuske i Njemačke već je upleo većinu svjetskih država onog doba dok je Drugi svjetski rat devastirao obje zemlje, a Njemačku gotovo izbrisao sa svjetske pozornice. Takav povijesni razvoj događaja koji je u najkatastrofalnije sukobe u povijesti upleo cijeli svijet možda najbolje opravdava potrebu za izučavanjem njemačkog međunarodnog utjecaja i ekspanzionizma. Zbog svog geografskog položaja u centru Europe i upravo u odnosu sa Francuskom i ostalim silama koje je okružuju te konstantnim ratovanjem, Njemačka je oduvijek imala imperijalne pretenzije koje su posebice došle do izražaja nakon ujedinjenja Njemačke 1871. Iako se kolonijalno Njemačko carstvo ne može mjeriti s Francuskim, Njemačka je, kao što se kroz povijest pokazalo, imala jasno definirane imperijalne ciljeve koji su podrazumijevali stvaranje velikog imperija i širenja na istok.

Iz marksističke paradigme na kojoj gradimo argumentaciju u ovom radu, ključno je uvidjeti i istaknuti historijski moment koji se često neodgovorno preskače. Naime, nacionalističke ideje nisu dovele do ujedinjenja Njemačke, već je ujedinjenje bilo posljedica povećanja bogatstva pruskog građanstva, želje za svrgavanjem dominacije Habsburgovaca te posljedica općeg industrijskog napretka koji je zahtijevao sve veću povezanost njemačkih država i ukidanje granica. Historijski gledano, postoje momenti razvoja integracije koji proizlaze iz ekonomskih odnosa. Brkić objašnjava međunarodnu ekonomsku integraciju navodeći kako se najčešće za objašnjavanje razvoja unije koristi klasifikacija Bele Balasse (Brkić, 1995: 213-214). Integracija počinje zonom slobodne trgovine čime se liberaliziraju trgovine između država. Kao drugi stupanj integracije stvara se carinska unija između država koje dogovaraju zajedničke unutarnje carinske odnose čime stvaraju jedinstvenu trgovinsku zaštitu prema trećim zemljama. Treća faza integracije je zajedničko tržište koje podrazumijeva slobodu kretanja faktora tržišta odnosno slobode kretanja roba, usluga, kapitala i ljudi. Posljednji stadij je ekonomska unija u kojoj su harmonizirane nacionalne ekonomske politike

baš kao što je danas slučaj sa Europskom unijom. Postoji poveznica razvoja između carinske unije njemačkih država (njem: Zollverein) i današnjeg zajedničkog europskog tržišta odnosno Njemačkog saveza nastalog 1833. i Europske unije (Brkić, 1995: 213-214). Njemačka je postala carstvo upravo ekonomskim razvojem i stalnim sukobom sa susjedima te valja ispitati u kojoj je mjeri razvoj njemačkog carstva sličan razvoju Europske unije. Nadalje, njemački ekspanzionistički pokušaji koji su uzrok oba svjetska rata te njihove posljedice na Europu, ali i na samu Njemačku, dovoljno ocrtavaju imperijalističku politiku Njemačke koja se proteže kroz historijske njemačke narative. Prodor prema istoku (njem: Drang nach Osten) jedan je od tih narativa koji je u najgorem mogućem obliku bio iskorišten u Drugom svjetskom ratu pod prizmom njemačke superiorne pozicije među narodima odnosno ideologiji nacizma koji stavlja Nijemce na međunarodni pijedestal čime se legitimira „njemačko pravo pokoravanja nižih rasa“ (Best, 2008: 58). Stoga nije čudno da je imperijalna geopolitička teorija doživjela jedno od svojih najboljih ostvarenja upravo u Njemačkoj, primjerice u djelima Karla Haushofera ili njegovog uzora Friedricha Ratzela koji je kreator i zagovaratelj evolucijske koncepcije njemačkog naroda kojemu potreban veći životni prostor (njem: Lebensraum) (Dalby, Routledge i Ó Tuathail, 2007). Na taj način koncepcija u kojoj interes njemačkog imperija ima pravo izigrati suverenost države nije bila nepoznata u Njemačkoj već je, upravo suprotno bila pogodno tlo za razvoj i popularnost nacizma, pogotovo nakon poraza u Prvom svjetskom ratu.

Njemačka je s preko tristo pedeset tisuća kvadratnih kilometara za europske geografske standarde i danas izuzetno velika zemlja. Kao što je vidljivo, kroz povijest je njena veličina varirala o ekspanziji carstva i ujedinjenosti njemačkih država dok njezina centralna kontinentalna pozicija geopolitički implicira da je njemački povijesni razvoj zapravo osuđen na stalno ratovanje. Zbog svoje lokacije i blizine ostalih velikih država kao što su Francuska ili Rusija, Njemačka je pogodna za invaziju, ali je jednako tako i u poziciji izvršiti invaziju na druge države. Po broju stanovnika od preko osamdeset milijuna i gustoći naseljenosti od 228 stanovnika na kvadratni kilometar, Njemačka je također u europskom vrhu (Central Intelligence Agency, 2019). Prema tome, povijest Njemačke prožeta je sukobima zbog koncentrirane snage u centru kontinenta okružene ostalim silama. Strogo geopolitički gledano, formiranjem Drugog i Trećeg njemačkog carstva odnosno Hitlerove Njemačke, koncentrirana njemačka sila prelila se na čitavi kontinent što je rezultiralo katastrofalnim svjetskim ratovima, najgorim sukobima u povijesti čovječanstva. Činjenica kako je najpogubnije svjetske sukobe prouzročila za globalne standarde ipak mala zemlja, dovoljno argumentira potrebu za proučavanjem Njemačke. Iz realističke percepcije međunarodnih odnosa temeljene historijskim iskustvima

valja zaključiti kako Njemačka ne odustaje od širenja svoje moći, pogotovo nakon ponovnog ujedinjenja 1990. Međutim, valja primijetiti kako su se u modernom svijetu sredstva za posjedovanje moći u određenom kontekstu promijenila. Njemačka više ne vrši vojnu invaziju, ali vrši invaziju kapitalom i politikama slobodnog tržišta kojima prisiljava ostale države na suradnju. Uvertira za uvođenje takvih politika u kojima dominira Njemačka je upravo međunarodna razvojna pomoć.

Francuska je razvijala svoje kolonijalno carstvo od prve polovine 16. stoljeća odnosno u isto vrijeme kada jača i njezina središnja državna vlast. Jaka centralizirana država svoj vrhunac moći bilježi pod vladavinom Louisa XIV. kada se Francuska pozicionirala kao naj snažnija europska sila modernog doba (Barraclough i Overy, 2002: 192-193). Naslijeđe centraliziranog i moćnog državnog aparata zasigurno je utjecalo i na kasnije razdoblje francuske ekspanzije pod Prvim carstvom Napoleona Bonapartea kada je Francuska doživjela vjerojatno vrhunac autonomnog utjecaja na svjetska zbivanja. S druge strane, francuski teritorijalni vrhunac moći zbio se u kolonijalnom razdoblju druge polovice 19. stoljeća i posebice nakon Prvog svjetskog rata (Ibid.). Paradoksalno je za primijetiti kako kolonijalna ekspanzija doživljava uzlet upravo za vrijeme Treće republike odnosno nakon svrgavanja Napoleona III. i kraja Francusko-pruskog rata 1871. Glavni cilj svih kolonijalnih sila odnosno carstava pa tako i Francuske bila je eksploatacija provincija u korist centra. Međutim, takav imperijalni koncept trebalo je opravdati širom i pozitivnom paradigmom kako sama eksploatacija ne bi bila toliko evidentna. Ista situacija se događa i u suvremenom kapitalističkom liberalnom poretku kada se pod prizmom razvitka privatizira državno vlasništvo te se ključni aparati države ostavljaju na upravljanje bogatim pojedincima ili transnacionalnim kompanijama koje *de facto* mogu sa svojim vlasništvom raditi što žele u svom interesu, a ne u interesu kolektiva. Stoga je kolonizacija prikazana ne kao iskorištavanje već kao civilizacijska misija i dužnost razvijenih prema podrazvijenima. Takva paradigma civiliziranja zaostalih zemalja svijeta, iako je veoma upitno na koji se način određeno društveno ili ekonomsko uređenje klasificira kao zaostalo, prisutna je i danas u kategorizaciji svijeta na zaostale i razvijene države. Tako se paradigma „svete“ dužnosti Francuske da civilizira zaostale dijelove svijeta širenjem francuske kulture, jezika i religije, pokazala veoma uspješnom (Priestley, 2018: 192). Dapače, francuski političar Jules Ferry koji je od 1870. obavljao niz različitih funkcija uključujući i premijersku, kao jedan od vodećih zagovornika kolonijalizma konstatirao je u svom govoru pred Nacionalnom skupštinom 1883. kako više rase imaju pravo na dominaciju nad nižim rasama, odnosno kako

imaju dužnost da civiliziraju inferiorne rase (Burrows, 1986: 109-135). Iz te izjave moguće je zaključiti kako je generalni stav francuskog društva prema kolonizaciji bio pozitivan te kako je isto promatrano iz kuta civilizacijske dužnosti, a ne kao eksploatacija. Iako je stanovnicima koloniziranih zemalja izdavano državljanstvo kako bi se provela svojevrсна asimilacija, kolonijalna populacija tretirana je u većini slučajeva kao građani drugog reda odnosno kao podanici od čega je eventualni izuzetak Alžir no ponovno zbog francuskih doseljenika, a ne zbog domicilnog stanovništva.

Francuska je, iako manje snažnog gospodarstva i manjeg broja stanovništva od Njemačke, velika i moćna država Europe koja je imala ključnu ulogu u definiranju europske i svjetske povijesti. Francuska revolucija jedan je od ključnih događaja civilizacije i borbe klasa za pravo glasa i sudjelovanje u kreiranju svoje vlastite sudbine. Naslijeđe Francuske revolucije te ideje o slobodi, jednakosti i bratstvu svih građana nepovratno su utjecale na razvoj društveno-političkih sistema suvremenih država. Međutim uz „izvoz“ revolucionarnih ideja, Francusku povijesno politički valja shvatiti kao centraliziranu državu jakog administrativnog aparata koja, za razliku od Njemačke, počiva na snažnoj središnjoj vlasti. Suvremena francuska država posljedica je razvoja apsolutne monarhije u kojoj kralj ima apsolutnu moć koncentriranu u svojim rukama. Plemstvo je postepeno gubilo moć i utjecaj te postalo ovisno o središnjoj vlasti odnosno o kralju. Zanimljivo je primijetiti potpuno drugačiji razvoj situacije u Njemačkoj koja do 1871. nije ni bila ujedinjena u jedinstvenu državu. Naslijeđe toga vidimo i danas jer je Savezna Republika Njemačka sastavljena od država koje imaju vlastitu vladu, parlamente, premijere i ministre odnosno zasebne nadležnosti koje su zadržale u odnosu na saveznu tj. federalnu vlast. Za razliku od centraliziranog francuskog kraljevstva, neovisna njemačka kraljevstva, vojvodstva i kneževine birale su careve, od 1438. na tronu su isključivo Habsburgovci, pa se stoga Svetog Rimsko Carstvo teško može shvaćati centraliziranom državom kao Francusko kraljevstvo, već savezom suverenih država. Riječima Voltairea, Svetog Rimsko Carstvo nije bilo ni sveto, ni rimsko, ni carstvo. Međutim, iz toga valja zaključiti kako su neovisne države odnosno njihovi vladari bili dovoljno jaki kako ne bi dozvolili rast utjecaja careva odnosno kraljeva kao što je bio slučaj u Francuskoj. Sličan razvoj odnosa, iako nikako isti, dogodio se s plemstvom u Engleskoj koje je bilo dovoljno snažno da nametne uvjete kralju i oformi parlament u kojem su prezentirali vlastite interese. Velika razlika između Engleske i njemačkih država je upravo u tome što je plemstvo u Engleskoj djelovalo unutar iste države, dok je Njemačka sastavljena od više država. Francuski razvoj političkog sustava je drugačiji pa je s vremenom sva moć centralizirana u središnjoj državi. Takav razvoj sigurno je utjecao

na povijest Francuske koja je obilježena stalnim sukobima s njenim susjedima. Također, Francuska nije geopolitički pozicionirana u središtu Europe kao Njemačka te je njen razvoj nakon izbacivanja Engleza s kontinenta i Napoleonovih ratova definiran u odnosima s Njemačkom. Uzimajući u obzir navedene uvjete jake centralizirane države i revolucionarnih zbivanja, Francuska gradi kolonijalno carstvo te se pozicionira kao nezaobilazan subjekt međunarodne scene. No također kao Njemačka, njen ugled i moć narušeni su prije svega porazom od Njemačke u Drugom svjetskom ratu, a nakon i tokom rata, raspadom kolonijalnog carstva zbog pokreta neovisnosti i promijene hegemonu u međunarodnim odnosima. Francuska se mora prilagoditi novim uvjetima odnosa moći te svoj utjecaj i međunarodnu poziciju očuvati i vratiti suvremenim kanalima moći. Takav kanal je upravo međunarodna razvojna pomoć.

Cilj ove disertacije bio je dokazati tezu kako su odnosi moći u međunarodnim odnosima ostali nepromijenjeni, ali da su se promijenila sredstva. Takvu tezu moguće je shvatiti ukoliko se proučavanju političkih entiteta pristupa iz realističke, a cjelokupan sustav kritizira iz marksističke paradigme. U suvremenom globalnom kapitalističkom svijetu bogati subjekti posjeduju mreže moći koje koriste kako bi održali svoju poziciju i manipulirali slabijim odnosno siromašnijim subjektima. Inicijatori i neto uplatitelji politika razvojne pomoći upravo su centri istih mreža moći i interesa. Marksizam omogućuje uvid u povezanost ekonomske i političke moći odnosno činjenicu da jedno garantira drugo. Naime, unatoč rastu i podršci koje politike razvojne pomoći bilježe, globalno raste i jaz između država-inicijatorica i država recipijentica razvojne pomoći. Upravo je nejednakost temelj za sukobe među ljudima, ali jednako tako i moćno oružje kojim bogati dominiraju siromašne, kako unutar države, tako i multinacionalno i transnacionalno i globalno. Centri bogatstva odnosno redovito države-inicijatorice politika razvojne pomoći formiraju se u centre informacija i izvrsnosti što predstavlja suvremeni oblik kapitala kojim dalje upravljaju globalnom mrežom međuovisnosti. Jednako kao i u Jugoslaviji, ali i u svakom političkom odnosu, unutar EU postoje države neto uplatiteljice koje su moćnije i bogatije te neto primateljice politika razvojne pomoći koje su politički i gospodarski slabije. Realistički i Europska unija je interesna zajednica pa je stoga za zaključiti da Europska unija kao politički odnos služi jačim državama kao centrima moći za daljnje širenje njihovih interesa. Kroz ovu disertaciju nastojali smo pokazati kako je unatoč kratkoročnom prividu pomoći i zajedništva, dugoročno veći interes i koristi od implementacije programa pomoći imaju uplatiteljice u Europski proračun jer na taj način imaju političku moć izboriti se za svoje interese i upravljati podčinjenim i siromašnijim državama-recipijenticama. Nejednakost odnosno gospodarski rast država-inicijatorica naspram država-recipijentica

najznačajniji je dokaz ove teze. Unutar Europske unije razlike su ogromne, a gospodarske razlike između starijih i novijih država članica, baš kao i u bivšoj Jugoslaviji, sve više rastu i očituju se u porastu nacionalizma u primjerice Poljskoj i Mađarskoj. Podrazvijene države istočne Europske unije odnosno mlađe i siromašnije članice često ne mogu naći zajednički jezik sa starijim i bogatijim državama članicama što je pogotovo bilo vidljivo na primjerima migrantske krize. Nesuglasice oko zajedničkih političkih pitanja stvaraju napetosti između ta dva bloka unutar Europske unije, starih centralnih zemalja neto uplatiteljica u Europski proračun i novijih neto primateljica potpore iz Europskog proračuna, na jednak način kao što je bio slučaj i u bivšoj SFRJ. Bogaćenje i razvitak periferije nije u interesu država centra Europske unije Francuske i Njemačke jer to znači njihovu stagnaciju i gubitak moći. Razloge za nezadovoljstvo i protivljenje politici homogenizacije Europske unije od strane siromašnijih zemalja valja tražiti upravo u nejednakosti unutar unije same. Starije države članice imaju znatno jače ekonomije kojima novopridošle članice ne mogu konkurirati. Jeftinija tržišta država-recipijentica privlače kapital Francuske i Njemačke koje se bogate u neravnopravnoj borbi s domaćim poduzećima. Europska unija u određenom kontekstu slična imperij upravo zbog podjele na razvijeni centar koji se bogati i širi utjecaj na račun nerazvijene provincije, država koje su neto primateljice potpore i pomoći putem Europskih strukturnih i investicijskih fondova.

Prema tome, unatoč izostanku kritike politike europskih strukturnih i investicijskih fondova unutar Europske unije, na rastu nejednakosti pokazuje se primjenjivost teze o politici razvojne pomoći kao sredstvu postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Unatoč činjenici da *hard power* odnosno vojna premoć i dalje drži određeni primat u međunarodnim odnosima u kontekstu međunarodnih pritisaka i igara moći, valja shvatiti kako kapitalističko okruženje u kojemu funkcionira suvremeni svijet otvara velike mogućnosti za dominaciju putem ekonomskih pritisaka i nagrada, što je upravo koncept razvojne pomoći. Sve velike i moćne države stvaraju vlastitu mrežu država kroz koje implementiraju svoj interes te na taj način nastoje povećati svoj utjecaj na politiku u međunarodnim odnosima. Dominacija među državama koje su i dalje glavni akteri međunarodnih odnosa ostaje njihov osnovni postulat. Međutim, instrumenti moći u međunarodnim odnosima promijenjeni su na način da je ključan moment posjedovanja moći stvoriti što širu međuovisnu mrežu kojom se upravlja iz centra. Za takvu analizu odnosa moći od ključne važnosti su shvaćanja klasičnih realista Hansa Morgenthaua, Georgea Kennana, Henry Kissingera i neorealista Kennetha Waltza, Samuela Huntingtona koji na ponašanje država gledaju i iz perspektive njihova odnosa prema

međunarodnom sustavu, kao što je pokazano u četvrtom poglavlju. Prema argumentaciji ove disertacije, realizam i dalje najbolje objašnjava funkcioniranje međunarodnog sistema, a marksizam daje kritiku kojoj je za cilj revitalizirati klasnu borbu kao osnovicu napretka čovječanstva. Prema tome, marksističke teorije međunarodnih odnosa osnovica su za shvaćanje međunarodne razvojne pomoći kao sredstva postizanja vojnopolitičkih interesa u kontekstu nepravednog kapitalističkog globalnog sustava i održavanja transnacionalne elite klase krupnih kapitalista. Marksizam kao misao je nažalost bila relativno nepopularna u široj javnosti i znanstvenim krugovima te gotovo zaboravljena nakon 1990-ih. Međutim, marksizam kao ideja objašnjava odnose moći u kapitalizmu koji je realnost suvremenog ekonomskog sistema svake države, pa tako i međunarodnih odnosa. Stoga je vrijeme da se marksizam u hrvatskoj političkoj znanosti aktualizira. Objavljivanjem zbornika *Marksističke teorije međunarodnih odnosa* načinjen je možda najveći iskorak u shvaćanju globalnih odnosa od 1990-ih (Jović, 2018: 7-15). Marksizam daje odgovore koje suvremeni zagovornici liberalizma i kapitalima ne mogu dati iz razloga što mu je osnovica borba ljudi za jednakost i zajedništvo, što je uostalom imanentan i transcendentan ideal svakog čovjeka jer nejednakost, granice, barijere i razlike, koje god da one vrste bile od ekonomskih do fizičkih, vode u propast. To je vidljivo i iz aktualizacije nejednakosti kao temeljnog problema suvremenog svijeta što je pokazano u ovom poglavlju kroz interpretaciju djela Thomasa Pikettya i Branka Milanovića. Nejednakost na domaćem planu jednaka je kao i nejednakost u međunarodnim odnosima ili bilo kojoj drugoj političkoj zajednici, a iste tendencije koje povećavaju nejednakost unutar jedne države pojavljuju se i u odnosima među državama. Veoma je važno shvatiti kako je svijet danas na najvišem stupnju globalizacije pa stoga i politike valja promatrati na način koji ih ne ograničava državnim granicama već omogućuje njihovo brzo i globalno širenje. Stoga politike razvojne pomoći danas nisu ograničene već upravo počivaju na međunarodnoj suradnji istovremeno omogućujući širenje utjecaja njihovim kreatorima. Globalizacija ima ambivalentne učinke na razvoj pojedinih zemalja: ona nije nužno pozitivna za sve sudionike globalnih odnosa, nego nosi sa sobom i rizike kao što su nejednakost, eksploatacija, podčinjenost i neravnopravnost u međunarodnim odnosima za zemlje koje su slabije razvijene i manje moćne pa stoga ne mogu pratiti korak razvijenih. Jednako kao i globalizacija, i europeizacija nije samo jednoznačno pozitivan proces za sve aktere, nego ima pozitivne učinke za jake i velike države dok za manje i slabije razvijene nosi određene rizike i negativne posljedice koji se reflektiraju dugoročno. Stoga u takvom nejednakom i neravnopravnom sustavu, razvojne politike moćnih zemalja članica Europske unije poput Francuske i Njemačke postaju oblik postizanja dominacije jer države-inicijatorice dotičnih politika imaju dugoročne i veće koristi od implementacije istih.

Drugim riječima ciljevi njihove vanjske politike povezani su s politikama razvojne pomoći. Države-inicijatorice stvaraju socijalne, ekonomske i političke mreže kojima onda dominiraju, a sve u svrhu svog boljeg pozicioniranja na međunarodnoj sceni. Time politike razvojne pomoći postaju instrument moći, a ne moralna obaveza razvijenih u altruističkom smislu. Politika moćnih zemalja kako na globalnoj sceni tako i unutar Europske unije ostaje vođena idejom moći, te proizvodi veću nejednakost.

Kao što je bilo analizirano u drugom poglavlju, politika razvojne pomoći bogatijih, većih i moćnijih država članica Europske unije Francuske i Njemačke u kvantitativnom aspektu podrazumijeva izuzetno male iznose koji se izdvajaju u odnosu na bogatstvo država-inicijatorica. Također, ponovno u odnosu na mogućnosti i veličine gospodarstva, države-primateljice u sklopu politika razvojne pomoći primaju nedostatne iznose koji bi dugoročno doveli do razvoja i adresirali strukturne probleme. Nažalost, suvremeni politički diskursi koji zagovaraju politike razvojne pomoći prikrivaju tendenciju povećanja dominacije velikih sila u odnosu na male i slabije razvijene države putem programa pomoći. Koristi država-inicijatorica, u ovom slučaju Francuske i Njemačke, vidljivi su iz ekonomskih, društvenih i političkih posljedica koje politike razvojne pomoći imaju za njih. Dok Francuskoj i Njemačkoj raste međunarodni politički utjecaj i gospodarstvo, raste i njihov neto doprinos uplatama u pretpristupne i strukturne i investicijske fondove EU te ostale međunarodne programe razvojne pomoći diljem svijeta. Takav odnos ima uzročno posljedičnu vezu profita koji se ostvaruje stvaranjem mreže zavisnih država-recipientica koje za uzvrat pomoći koje dobivaju od Francuske i Njemačke pristaju na međunarodne političke kompromise u interesu država-inicijatorica i penetraciju njihovog kapitala na domaće tržište. Sukladno argumentaciji ovog rada, takva koncepcija politike i širenja moći neklasičnim sredstvima dominacije ključna je za shvaćanje suvremenih međunarodnih odnosa u kojima egzistiramo. Prema tome, vanjskopolitički aspekt podrazumijeva dovođenje u korelaciju politika razvojne pomoći i procesa formiranja vanjskih politika. Kroz disertaciju je dokazno da su programi Europske unije odnosno strukturni i investicijski fondovi oblik politika razvojne pomoći prvenstveno Francuske i Njemačke te ih u tom kontekstu valja gledati kao sredstvo širenja političkog utjecaja kroz koncept meke i pametne moći pogotovo uzevši u obzir korelaciju između širenja vanjskopolitičkih interesa putem ESI fondova Njemačke i Francuske na nove zemlje članice Europske unije, prvenstveno uključene petim proširenjem (Nye, 2006; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). Proces formiranja smjera donošenja odluka vanjskih politika Francuske i Njemačke usko je vezan uz formiranje politika razvojne pomoći odnosno uz strukturne i

investicijske fondove na razini Europske unije koji time postaju instrument vanjskopolitičkog djelovanja stožernih država EU.

Kroz pregled operativnih programa i financijskih instrumenata Europske unije, zaključeno je da su njihove neto uplatiteljice Francuska i Njemačka drže primat u području politika razvojne pomoći na razini unije. Samim time, proces donošenja odluka u pogledu financiranih područja potpore odnosno investicijskih prioriteta programa pomoći kao što su gospodarstvo, obrazovanje, socijalna politika, uprava itd. implicira da države-inicijatorice mogu i koriste politike razvojne pomoći u svrhu vlastitog međunarodnog pozicioniranja i korištenja dugoročnih benefita od dostupnosti financiranja i iskoristivosti financijskih alokacija za države-recipientice. Drugim riječima, državama-inicijatoricama je definitivno u interesu ulagati u programe razvojne pomoći jer je to najjeftiniji način širenja vlastitog međunarodnog utjecaja te istovremenog profitiranja od tržišta i gospodarske „suradnje“ s državama-recipienticama. Sredstva koje države-inicijatorice ulažu u razvojnu pomoć pokazuju tendenciju velikog rasta, a za očekivati je da će se taj trend, zbog efikasnosti i isplativosti postizanja vanjskopolitičkih ciljeva razvojnom pomoći, eksponencijalno nastaviti. S obzirom da učinkovitost istih instrumenata odnosno politika razvojne pomoći ne polučuje očekivane rezultate nego nejednakost kako u svijetu tako i unutar Europske unije raste, stvara se mreža ovisnosti u kojima države-recipientice ovise o perpetuiranju programa razvojne pomoći čime ih države-inicijatorice drže u podređenom položaju te upravljaju njihovim procesom donošenja političkih odluka. U tom kontekstu, dogodila se određena promjena paradigme moći i postizanja vanjskopolitičkih ciljeva jer su neklasični instrumenti u međunarodnoj politici postali jače oružje nego tvrda vojna sila.

Popis literature:

Knjige i akademski članci:

Alesina, Alberto; Dollar, David: 2000. Who Gives Foreign Aid to Whom and Why? *Journal of Economic Growth* 5(1)

Alexander, Colin. The Soft Power of Development: Aid and Assistance as Public Diplomacy Activities in Servaes, Jan. 2020: *Handbook of Communication for Development and Social Change*, Singapore: Springer

Alvaredo, Facundo; Chancel; Lucas, Piketty; Thomas, Saez; Zucman, Emmanuel Gabriel: 2017. The elephant curve of global inequality and growth, World Wealth and Income Database: The Source for Global Inequality Data, *WID.world Working papers* series 20

Alvi, Eskander; Aberra, Senbeta. 2003: Foreign Aid: Good for Investment, Bad for Productivity, *Oxford Development Studies* 40(2): 139-161

Balažić, Milan: 2002. Evropa zdaj. *Teorija in Praksa* 39(4)

Barraclough, Geoffrey; Overy, Richard: 2002. *The Times Povijest Svijeta* 5. izdanje, Zagreb: Hena Com

Barro, Robert J.: 2007. Inequality, Growth, and Investment. *National Bureau of Economic Research* 1999: 7038

Bauer, Thomas; Yamey, Basil S.: 1957. *Economic Analysis and Policy in Underdeveloped Countries*. Cambridge: Cambridge University Press

- Baumol, William J.: 2007. On income distribution and growth, *Journal of Policy Modeling*: 29(4)
- Bearcea, David H.; Tirone, Daniel C.: 2010. Foreign Aid Effectiveness and the Strategic Goals of Donor Governments. *The Journal of Politics* 72(3)
- Berg, Andrew G.; D. Ostry, Jonathan: 2011. Equality and Efficiency *Finance and Development* 48(3). i Perotti, Roberto: 1996. Growth, income distribution, and democracy: What the data say, *Journal of Economic Growth* 1(2)
- Berger, Mark; Beeson, Mark: 1998. Lineages of liberalism and miracles of modernisation: The World Bank, the East Asian trajectory and the international development debate. *Third World Quarterly* 19(3)
- Berthélemy, Jean-Claude. 2006: Bilateral Donors' Interest vs. Recipients' Development Motives in Aid Allocation: Do All Donors Behave the Same? *Review of Development Economics* 10(2): 179-194
- Best, Ulrich: 2008. Transgression as a Rule: German–Polish cross-border cooperation, border discourse and EU-enlargement, Münster: LIT Verlag 58
- Bhagwati, Jagdish: 1958. Immiserizing Growth: A Geometrical Note, *Review of Economic Studies* (25)
- Black, Maggie. 2015: *International Development: Illusions and Realities*, Oxford: New Internationalist Publications
- Boduszynski, Mieczyslaw P.: 2010. *Regime Change in the Yugoslav Successor States: Divergent Paths toward a New Europe*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Bolland, Nigel: 2001. *The Politics of Labour in the British Caribbean: The Social Origins of Authoritarianism and Democracy*, Princeton: Markus Wiener Publisher

- Boone, Peter: 1996. Politics and the effectiveness of foreign aid, *European Economic Review* 40(2)
- Brainard, Lael: 2006. *Security by other means: Foreign assistance, global poverty and American leadership*, Washington: Brookings Institution Press
- Brkić, Luka: 1995. *Teorije međunarodne ekonomske integracije*, Zagreb: Gordon d.o.o.
- Braudel, Ferdinand: 1995. *A History of Civilizations*, London: Penguin Books
- Burnside, Craig; Dollar, David: 2000. Aid, Policies, and Growth, *The American Economic Review*, 90(4)
- Burrows, Mathew: 1986. Mission civilisatrice: French cultural policy in the Middle East, 1860–1914. *Historical Journal* 29(1)
- Carbonnier, Gilles; Nejadan Milad, Zarin: 2008. *Effets économiques de l'aide publique au développement en Suisse*, Bern: Direction du développement et de la coopération
- Carbonnier, Gilles: 2010. Official development assistance once more under fire from critics, *International Development Policy* 1
- Case, Anne; Deaton, Angus: 2020. *Deaths of Despair and the Future of Capitalism*, New Jersey: Princeton University Press
- Charnoz, Olivier; Severino, Jean-Michel: 2007. *L'aide publique au développement*, Paris: Editions La Découverte 38
- Cho, Seong-Ryoul: 2009. North Korea's Security Dilemma and Strategic Options, *The Journal of East Asian Affairs* 23(2)

- Clarke, George: 1995. More evidence on income distribution and growth, *Journal of Development Economics* 47(2)
- Collier, Paul: 2013. *Exodus: How Migration is Changing Our World*, New York: Oxford University Press
- Constantine, Stephen: 1984. *The Making of British Colonial Development Policy, 1914-1940* London: Frank Cass
- Cracknell, Basil Edward. 2000: *Evaluating Development Aid: Issues, Problems and Solutions*, New Delhi: Sage publications
- Čolanović, Branislav; Cemović, Momčilo: 1991. *Fond Federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i pokrajina: 1965-1990: Iskustva i rezultati*, Beograd: Fond Federacije
- Čolanović, Branislav: 1991. *Fond Federacije za kreditiranje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih Republika i Pokrajina: 1965 - 1990.; Iskustva i rezultati* (Dvadesetpetogodišnje iskustvo u kreditiranju bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i autonomnih pokrajina Jugoslavije), Beograd: ECPD Evropski centar za mir i razvoj, Univerzitet za mir Ujedinjenih Nacija
- Dalby, Simon; Routledge, Paul; Ó Tuathail, Gearóid: 2007. *Uvod u geopolitiku*, Zagreb: Politička kultura
- Dimier, Véronique. 2006: Constructing Conditionality: The Bureaucratization of EC development Aid, *European Foreign Affairs Review* 11(2): 263-280
- Dincher, Thomas: 2003. *Why Development Assistance to the Third World Has Failed*, Massachusetts: University of Massachusetts Press
- Dinan, Desmond: 2014. *Europe Recast: A History of European Union*, Boulder: Lynne Rienner Publishers

Dinan, Desmond: 2005. *Ever Closer Union*, London: Palgrave Macmillan

Donnelly, Jack: Realizam u Jović, Dejan: 2013. *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*, Zagreb: Politička kultura

Dragičević, Adolf; Mikecin, Vjekoslav; Nikić, Momir: 1978. *Glavni radovi Marxa i Engelsa*, Zagreb: Stvarnost

Dunsmuir, Lindsay: 2017. *IMF calls for fiscal policies that tackle rising inequality*, Reuters

Dajić, Slobodan; Lahiri, Sajal; Raimondos, Pascalis: 2004. Logic of Aid in an Intertemporal Setting, *Review of International Economics* 12

Easterly, William: 2006. *The white man's burden: Why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*, New York: The Penguin Press

Easterly, William: 2007. Inequality does cause underdevelopment: Insights from a new instrument, *Journal of Development Economics* 84(2)

Easterly, William: 2008. Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid, *The Journal of Economic Perspectives* 22(2)

Easterly, William: 2003. Can Foreign Aid Buy Growth?, *The Journal of Economic Perspectives* 17(3)

Easterly, William: 2008. Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid, *The Journal of Economic Perspectives* 22(2)

Faye, Michael; Niehaus, Paul: 2012. Political Aid Cycles, *American Economic Review* 02(7)

- Ferguson, James: 1994. *The Anti-Politics Machine: Development, Depoliticization and Bureaucratic Power in Lesotho*, Minnesota: University of Minnesota Press
- Fouskas, Vassilis K.; Roy-Mukherjee, Shampa: 2016. Austerity and Growth in Europe: Germany's Impossible Mission, *Croatian Political Science Review* 53(4)
- Fouskas, Vassilis K.: 2011. Sovereign Debt Crisis and Peripheral Capitalisms, *Politička misao*, 48(5)
- Fraser, Cary: 1996. The Twilight of Colonial Rule in the British West Indies: Nationalist Assertion vs. Imperial Hubris in the 1930s, *Journal of Caribbean History* 30(2)
- Friedman, Milton: 1995. *Foreign Economic Aid: Means and Objectives*, Sanford: Hoover Institution Press
- Friedman, Thomas L.: 2007. *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, New York: Picador
- Fukuyama, Francis: 1989. The End of History? *The National Interest* 16
- Goldin, Ian; Cameron, Geoffrey; Balarajan, Meer: 2011. *Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future*, New Jersey: Princeton University Press
- Gurría, Angel: 2011. Devided We Stand: Why Inequality Keeps Rising Paris, *Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*
- Halloran Lumsdaine, David: 1993. *Moral Vision in International Politics: The Foreign Aid Regime, 1949-1989*, Princeton: Princeton University Press
- Hardt, Michael; Negri, Antonio: 2001. *Empire*, Cambridge, Massachusetts: Harvard university press

- Hardy, Jane: 2009. *Poland's New Capitalism*, London: Pluto Press
- Hayek, Friedrich A.: 1945. The Use of Knowledge in Society, *The American Economic Review* 35(4)
- Hayek, Friedrich A.: 2001. *The Road to Serfdom*, London: Hobbs the Printers
- Hayter, Teresa: 1971. *Aid as imperialism*, Harmondsworth: Penguin Books
- Headey, Derek. 2008: Geopolitics and the effect of foreign aid on economic growth: 1970-2001, *Journal of International Development*, 20(2):161-180
- Hermes, Niels; Lensink, Robert. 2010: Changing the Conditions for Development Aid: A New Paradigm? *The Journal of Development Studies* 37(6):1-16
- Herzer, Dierk; Vollmer, Sebastian: 2013. Rising top incomes do not raise the tide, *Journal of Policy Modeling* 35(4)
- Hobsbawm, Eric: 1989. *The Age of Empire*, New York: Vintage Books
- Hodge, Joseph; Hodl, Gerald; Kopf, Martin: 2010. *Developing Africa: Concepts and Practices in Twentieth-Century Colonialism*, Manchester: Manchester University Press
- Horvat, Branko: 1988. *Kosovsko pitanje*, Zagreb: Globus
- Hühne, Philipp; Meyer, Birgit; Nunnenkamp, Peter: 2014. Who Benefits from Aid for Trade? Comparing the Effects on Recipient versus Donor Exports, *Journal of Development Studies* 50(9)
- Hunt, Michael: 2004. *The World Transformed: 1945 to the Present*, Oxford: Oxford University Press

- Huntington, Samuel P.: 1971. Foreign Aid for What and for Whom, *Foreign Policy* (1)
- Ikenberry, John: 2002. The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone, *Foreign affairs*
- Ilić Leninjin, Vladimir: 1973. *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*, Zagreb: Naprijed
- Jacquet, Pierre: 2006. Revisiter l'aide publique au développement, *Economie internationale* 108
- Johnson, Harry G.: 1955. Economic Expansion and International Trade, *Manchester School* (23)
- Jović, Dejan: 2003. *Jugoslavija država koja je odumrla*, Zagreb: Prometej
- Jović, Dejan: 2018. *Marksističke teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Političke analize
- Jović, Dejan: 2013. *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*, Zagreb: Politička kultura
- Jović, Dejan: Uvod u Marksističke teorije međunarodnih odnosa u Dejan Jović (ur.): 2018. *Marksističke teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Političke analize
- Kahn, Richard F.: 1984. *The Making of Keynes' General Theory*, New York: Cambridge University Press
- Kanbur, Ravi: The economics of international aid u Kolm, Serge-Christophe; Ythier, Jean Mercier: 2006. *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity: Foundations*, London: Elsevier
- Kennan, George: 1947. The Sources of Soviet Conduct, *Foreign Affairs* 25(4)

- Keynes, John Maynard: 1949. *The German Transfer Problem, Readings in the Theory of International Trade*, Philadelphia: Blakiston Company
- Kitchen, Nicholas: 2010. Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation *Review of International Studies*, 36
- Korab-Karpowicz, Julian: 2006. How International Relations Theorists Can Benefit by Reading Thucydides, *The Monist*, 89(2)
- Kuljić, Todor: 2020. Delatni potencijal sećanja levice: O samorefleksiji poraza, *Politička misao*, 57(1)
- Kuljić, Todor: 2018. *Prognani pojmovi: Neoliberalna pojmovna revizija misli o društvu*, Beograd: Clio
- Lancaster, Carol. 2007: *Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics*, Chicago: The University of Chicago Press
- Lebow, Richard Ned: 2013. Klasični realizam u Jović, Dejan: *Teorije Međunaordnih odnosa: Realizam*, Zagreb: Politička kultura
- Louçã, Francisco: 1999. The Rehabilitation of Kondratiev and of Kondratiev Studies: Nikolai Kondratiev and the Early Consensus and Dissensions about History and Statistics, *History of Political Economy*, 31(1)
- Manjkas, Miljenko (redatelj): 2018. *Rat prije rata*, Zagreb: Hrvatska radio televizija (Dokumentarni program HRT-a)
- Marijan, Davor: 2008. *Slom Titove armije – JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992*, Zagreb: Golden marketing
- Martens, Bertin: 2005. Why do aid agencies exist? *Development Policy Review*, 23(6)

- Martínez-Zarzoso, Inmaculada; Nowak-Lehmann, Felicitas; Klasen, Stephan: 2010. The Economic Benefits of giving Aid in terms of Donors' Exports, *Proceedings of the German Development Economics Conference, Hannover*
- Marx, Karl; Engels, Friedrich: 1998. *Komunistički manifest* Zagreb: Arkzin
- Marx, Karl: 2018. *A Contribution to the Critique of Political Economy*, London: Forgotten Books
- Mawdsley, Emma. 2012: *From Recipients to Donors: Emerging Powers and the Changing Development Landscape*, London: Zed Books
- McCormick, John: 2010. *Razumjeti Europsku uniju*, Zagreb: Mate d.o.o.
- McLellan, David: 2000. *Karl Marx: Selected Writings*, Oxford: Oxford University Press
- Milanović, Branko: 2011. More or Less, *Finance & Development*, 48(3)
- Milanović, Branko: 2016. *Globalna nejednakost; Novi pristup za doba globalizacije*, Novi Sad: Akademska knjiga
- Milanović, Branko: 2019. *Capitalism, Alone The Future of the System That Rules the World*, Cambridge, MA: Harvard University Press/Belknap Press
- Morgenthau, Hans J.: 1962. A Political Theory of Foreign Aid, *American Political Science Review*, 56(2)
- Morgenthau, Hans J.: 1978. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, 6 Principles of Political Realism*, 5th Edition, New York: Alfred A. Knopf
- Moss, Todd; Pettersson, Gunilla; Van de Walle, Nicolas: 2006. *An Aid-Institutions Paradox? A Review Essay on Aid Dependency and State Building in Sub-Saharan Africa*, Washington: Center For Global Development. Working Paper 74

- Norton, Michael; Ariely, Dan: 2011. Building a Better America: One Wealth Quintile at a Time, *Perspectives on Psychological Science* 6(1)
- Nowak-Lehmann, Felicitas; Martínez-Zarzoso, Immaculada; Klasen, Stephan; Herzer, Dierk: 2009. Aid and trade: A donor's perspective, *The Journal of Development Studies* 45(7)
- Nunn, Nathan; Qian, Nancy: 2014. US Food Aid and Civil Conflict, *American Economic Review*
- Nye, Joseph S.: 2006. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, New York: Public Affairs
- Nye, Joseph S.: Hard, Soft, and Smart Power u Cooper, Andrew F.; Heine, Jorge; Thakur, Ramesh: 2013. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford handbooks online
- Pallaver, Matteo: 2011. *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*, London: Department of International Relations of the London School of Economics
- Patinkin, Don: 1976. Keynes and Econometrics: On the Interaction between the Macroeconomic Revolutions of the Interwar Period, *Econometrica* 44(6)
- Paulmann, Johannes, 2013: Conjectures in the History of International Humanitarian Aid during the Twentieth Century, *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development University of Pennsylvania Press* 4(2):215-238
- Perotti, Roberto: 1996. Growth, income distribution, and democracy: What the data say, *Journal of Economic Growth* 1(2)
- Piketty, Thomas: 2014. *Kapital 21. stoljeća*, Zagreb: Profil

- Pot, Ferrie; Blomeyer, Roland; Geveci, Sevil; Günaydin, Hülya: *Review of Twinning in Turkey, Final Report*
- Priestley, Herbert Ingram: 2018. *France Overseas: A Study of Modern Imperialism*, London: Routledge
- Ramet, Sabrina P.: 2005. *Balkanski Babilon. Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada*, Zagreb: Alinea
- Slaven Ravlić (ur.): 2020. *Hrvatska enciklopedija*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža
- Raos, Višeslav: 2008. Imperij kao predmet politološke analize, *Suvremene teme* 1(1)
- Renouvin, Pierre: 2008. *Europske kriza i Prvi svjetski rat* Zagreb: Golden marketing
- Richards, Lynn: 1977. The Context of Foreign Aid: Modern Imperialism, *Review of Radical Political Economies* 9(4)
- Roch, Stefan: 2017. Between Arbitrary Outcomes And Impeded Process: The Performance Of Eu Twinning Projects In The Eu's Eastern Neighbourhood, *East European Politics* 33(1)
- Rodrik, Dari; Rosenzweig, Mark: 2010. *Handbook of Development Economics*, Oxford: Elsevier (5)
- Rose, Gideon: 1998. Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, *World Politics* 51(1)
- Roser, Max; Ortiz-Ospina, Esteban: 2018. *World Population Growth* OurWorldInData.org.

- Rudloff, Peter: 2013. Offensive Realism, Defensive Realism, and the Role of Constraints, *The Midsouth Political Science Review* 14
- Schmitt, Carl: 2007. *Politički spisi*, Zagreb: Politička kultura
- Singh, Kelvin: 1994. *Race and Class Struggles in a Colonial States*, Calgary: University of Calgary Press
- Sitton, John F. (ur.): 2017. *Marx Today: Selected Works and Recent Debates*, London: Palgrave Macmillan
- Taliaferro, Jeffrey W.: 2000. Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited, *International Security* 25(3)
- Temple, Jonathan: 1999. The New Growth Evidence, *Journal of Economic Literature* 37(1)
- Tooze, Roger; Strange, Susan: 2000. Academic International Relations and the Study of International Political Economy, *New Political Economy* 5(2)
- Utietiang, Bekeh: 2014. *Planning Development: International Experts, Agricultural Policy, and the Modernization of Nigeria, 1945-1967*, Morgantown: West Virginia University
- Van Bilzen, Gerard: 2015. *The Development of Aid*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing
- Van de Walle, Nicolas: 2005. *Overcoming Stagnation in Aid-Dependent Countries*, Washington: Center For Global Development
- Wallerstein, Immanuel: 2004. *World-Systems Analysis: An Introduction*, London: Duke University Press

Waltz, Kenneth: 1979. *Theory of International Politics*, Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company

Weber, Max: 2006. *Politika kao poziv*, Zagreb: Jesenki i Turk

Wellisz, Chris: 2019. Class Analyst: Chris Wellisz profiles Branko Milanovic, a leading scholar of inequality, *Finance and Development: People in Economics* 56(1): 2019.

Whittaker, Alan; Vargo, Jeanne; Davis, Paul: 2006. *Realism and Realpolitik: Setting the Conditions for America's Survival in the 21st Century*, Washington, D.C. : The Industrial College of the Armed Forces (ICAF), National Defense University Fort McNair

Wright, Thomas: 2013. Europe's Lost Decade, *Survival Global Politics and Strategy* 55(6)

Yanis, Varoufakis: 2011. *The Global Minotaur: America, Europe and the Future of the Global Economy*, London: Zed Books Ltd.

Baze podataka institucija i poveznice:

Agence française de développement: 2018. *Towards a World in Common*, Pariz: Agence française de développement (AFD), vidi: <https://www.afd.fr/en>, pristup: 28. kolovoza 2018.

Agence française de développement: 2017. *2016 Activity Report*, Pariz: Agence française de développement (AFD), vidi: <file:///C:/Users/vhstula/Downloads/AFD-activity-report-2016.pdf>, pristup 15. listopada 2020.

Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung: 2018. *Entwicklungspolitik 2030 Neue Herausforderungen – neue Antworten, Referat Politische Analyse und Planung*, Berlin: BMZ Strategiepapier, vidi: https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/strategiepapiere/Strategiepapier455_06_2018.pdf pristup 12. listopada 2020.

Bundesministerium der Finanzen: 2018. *Bundesgesetzblatt, Gesetz über die Bundeshaushauptplans für das Haushaltsjahr 2018*, Berlin: Bundesministerium der Finanzen (12) 1126, vidi: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//%5B@attr_id=%27bgbl118s1126.pdf%27%5D#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl118s1126.pdf%27%5D__1602758884807, pristup 15. listopada 2020.

Bundesministerium der Finanzen: 2019. *Bundesgesetzblatt, Gesetz über die Feststellung für das Haushaltsjahr 2019*, Berlin: Bundesministerium der Finanzen (17) 2528, vidi: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//%5B@attr_id=%27bgbl119s2890.pdf%27%5D#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl119s2890.pdf%27%5D__1602758977594, pristup 15. listopada 2020.

Central Intelligence Agency: 2019. *The World Factbook*, Langley, Virginia. Central Intelligence Agency (CIA), vidi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html> pristup Pristup: 27. svibnja 2019.

- Cilliza, Chris: 2018. *The creation myth of the billionaire businessman Donald Trump just imploded*, Atlanta: CNN, vidi: <https://edition.cnn.com/2018/10/03/politics/donald-trump-taxes-fred-trump/index.html>, pristup: 12. studeni 2018.
- Crkvenac, Mato: 2015. „*Kad je Bakarić vidio podatke o davanjima za nerazvijene u SFRJ, rekao je: Ova država će se sigurno raspasti*“ Zagreb: Večernji list, vidi: <https://www.vecernji.hr/premium/kad-je-1978-bakaric-vidio-podatke-o-davanjima-za-nerazvijene-u-jugoslaviji-rekao-je-ova-drzava-ce-se-sigurno-raspasti-994480> pristup 10. listopada 2019.
- De Marco, Nick: 2018. *Where Does German Foreign Aid Go?*, Seattle: The Borgen Project, Borgen Magazine, vidi: <https://www.borgenmagazine.com/german-foreign-aid/> ; pristup: 27. svibnja 2019.
- Deutschland.de: 2019. *Ten starting points on Africa's future*, Vidi: <https://www.deutschland.de/en/topic/politics/marshall-plan-with-africa-ten-starting-points-for-africas-future>, pristup 28. lipnja. 2019.
- Donor Tracker: 2019. *France*, Berlin: Seek Development, vidi: <https://donortracker.org/country/france>, pristup: 27. svibnja 2019.
- Donor Tracker: 2019. *Germany*, Berlin: Seek Development, vidi: <https://donortracker.org/country/germany> ; pristup: 27. svibnja 2019.
- Donor Tracker: 2019. *Policy Update*, Berlin: Seek Development, vidi: <https://donortracker.org/node/6539> pristup: 27. svibnja 2019.
- Eurodad - European Network on Debt and Development: 2019. vidi: European Network on Debt and Development: <https://eurodad.org/> ; pristup: 9. svibnja 2019.
- European Commission : 2014. Partnership agreement with Croatia – 2014-2020, Bruxelles, the official European Union website, Vidi:

https://ec.europa.eu/info/publications/partnership-agreement-croatia-2014-20_en , pristup 6. prosinca 2018.

European Commission: 2014. *Horizon 2020 – Twinning*, Bruxelles, the official European Union website, vidi: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/twinning>, pristup 4. prosinca 2018.

European Commission: 2019. *Spending: where the money goes*, Bruxelles, the official European Union website, vidi: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/eu-budget/spending_en datum pristupa: 16. svibnja 2019.

Europski parlament: 2018. *Izješće o dvojnoj kvaliteti proizvoda na jedinstvenom tržištu (2018/2008(INI))*, Strasbourg: Europski parlament, vidi: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0267_HR.html , pristup 4. svibnja 2020.

European Parliament Think Tank: 2019. *Common Provisions Regulation: New rules for cohesion policy for 2021-2027*, Bruxelles, European Parliament, vidi: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2018\)625152](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2018)625152) , pristup: 28. prosinca 2018.

European Union Agency for Fundamental Rights: 2020. *Migration: Key fundamental rights concerns*, Luxembourg: Publications Office of the European Union vidi, vidi: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-migration-bulletin-3_en.pdf i <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/europa-2020.pdf> , pristup: 15. listopada 2020.

Europska komisija: 2010. *EUROPA 2020: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast*, Bruxelles: Europska komisija , vidi: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/Strategija-EUROPA-2020.-hr.pdf> , pristup: 13. listopada 2020.

Europska komisija: 2010. *Europe 2020 – European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Bruxelles: European Commission , vidi:
<https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> , pristup 28. kolovoza 2019.

Europska komisija : 2014. *Uvod u kohezijsku politiku Europske unije za razdoblje 2014-2020*. Bruxelles, the official European Union website, vidi:
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/basic/basic_2014_hr.pdf , pristup 5. prosinca 2018.

Europska komisija: 2013. *Odluka Vijeća o prijelaznim mjerama upravljanja ERF-om od 1. siječnja 2014. do stupanja na snagu 11. Europskoga razvojnog fonda*, Bruxelles: Službeni list Europske unije, vidi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013D0759&from=HR>

Europska komisija: 2020. *Europski semestar*, Bruxelles: Službene stranice Europske unije, vidi: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_hr, pristup 15. listopada 2020.

Europska unija: 2020. *France Overview*, Official website of the European Union, vidi: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/france_en, pristup: 24. lipnja 2020.

Europska unija: 2020. *Germany Overview*, Official website of the European Union, vidi: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/germany_en, pristup: 26. lipnja 2020.

Europski parlament i Vijeće Europske unije: 2008. *Uredba Vijeća (EZ) br. 215/2008 od 18. veljače 2008. o Financijskoj uredbi koja se primjenjuje na deseti Europski razvojni fond*, Bruxelles: Službeni list Europske unije, vidi:

http://publications.europa.eu/resource/cellar/5511b3cb-df6d-4206-88a7-623407aa2984.0023.04/DOC_1

Europski parlament i Vijeće Europske unije: 2016. *Uredba (EU) br. 1303/2013 Europskog parlamenta i Vijeća*, Bruxelles: Official Journal of the European Union, C 202: 2016. vidi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=et> , pristup 15. listopada 2020.

Eurospki strukturni i investicijski fondovi: 2018. *ESI fondovi 2014. – 2020*, Zagreb: Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, vidi: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/> , pristup 27. prosinca 2018.

Eurostat - Statistics Explained: 2018. *Statistički podaci o migracijama i migrantnom stanovništvu*, vidi: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/hr, pristup: 23. kolovoza 2018.

Eurostat - Statistics Explained: 2018. *Statistika državnih financija*, vidi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics/hr, pristup: 23. kolovoza 2018.

Eurostat: 2017. *Germany*, European Commission, vidi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171003-1?inheritRedirect=true> i <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php>

Federal Ministry for Economic Cooperation and Development: 2018. *BMZ Budget* Bonn: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, vidi: <http://www.bmz.de/en/ministry/InDetail/budget/index.html> ; pristup: 23. kolovoza 2018.

Federal Ministry for Economic Cooperation and Development: 2017. *Africa and Europe - A New Partnership for development, peace and a better future - Cornerstones of a Marshall Plan with Africa*, Berlin: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, vidi:

https://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/information_flyer/information_brochures/Materialie270_africa_marshallplan.pdf , pristup 15. listopada 2020.

Federal Ministry for Economic Cooperation and Development: 2017. *Development Policy as Future-Oriented Policy, The German Government 15th Development Policy Report*, Berlin: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, vidi:

https://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/information_flyer/information_brochures/Materialie305_development_policy.pdf , pristup 15. listopada 2020.

Garmaise, David: 2018. *France will host the conference for the global fund's sixth replenishment*, Nairobi: Aidspace - Independent observer of the Global Fund, vidi: http://www.aidspace.org/gfo_article/france-will-host-conference-global-fund's-sixth-replenishment, pristup 27. svibnja 2019.

Germany's G20 Presidency: 2016. *The G20 Compact with Africa (CwA)* Hamburg, The Government of Federal Republic of Germany, vidi: <https://www.compactwithafrica.org/content/compactwithafrica/home.html> ; pristup 28. lipnja. 2019.

Institute for Policy Studies: 2019. *Facts - Global Inequality* Inequality.org, vidi: <https://inequality.org/facts/global-inequality/> , pristup 14. listopada 2019.

Konferencija Ujedinjenih naroda o migracijama u Marakešu: 2018. *Globalni Kompakt o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama - dogovoreni ishodi međuvladinih pregovora*, Zagreb: Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske,

vidi: <http://www.mvep.hr/files/file/2018/1811161552-globalni-kompakt-o-sigurnim-uredenim-i-regularnim-migracijama.pdf> , pristup: 22. siječnja 2019.

Leksikografski zavod Miroslav Krleža: 2020. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, vidi: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16318> , pristup 21. lipnja 2020.

Ministre de l'Europe et des affaires étrangères: 2019. *French G7 Presidency*, Geneva: Permanent Representative of France to the United Nations in Geneva and international organizations in Switzerland, vidi: <https://www.elysee.fr/en/g7> , pristup: 25. svibnja 2020.

Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères: 2017. *Pour une aide au développement performante, au service des plus vulnérables: Stratégie française pour l'aide multilatérale 2017-2021*, Pariz: Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères , vidi: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/strategie_francaise_pour_l_aide_multilaterale2017-2022_cle83c731.pdf , pristup: 23. svibnja 2020.

Ministry for Europe and Foreign Affairs: 2018. *Statement of conclusions*, Pariz: Interministerial International Cooperation and Development Committee (CICID), vidi. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/development-assistance/news/2018/article/interministerial-committee-for-international-cooperation-and-development-a-new> , pristup: 15. svibnja 2019.

Official Journal of the European Union: 2019. *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, Bruxelles: Official Journal of the European Union 59(C 202): 1-47. vidi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=FR> , pristup: 15. listopada 2020.

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj: 2015. *OECD Development Co-operation Peer Reviews: Germany 2015*, Pariz: OECD Publishing, vidi:

<https://www.oecd.org/dac/peer-reviews/peer-review-germany.htm> , pristup: 15. listopada 2020.

The Economist: 2019. *America withdraws from the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*, The Economist Newspaper Limited 2020, vidi:
<https://www.economist.com/united-states/2019/02/01/america-withdraws-from-the-intermediate-range-nuclear-forces-treaty> , pristup 29. kolovoza 2019.

The Global Partnership for Education (GPE): 2018. *GPE Financing Conference, an Investment in the Future, Dakar 2018*, Washington: The Global Partnership for Education (GPE), vidi: <https://www.globalpartnership.org/event/gpe-financing-conference-investment-future-dakar-2018> ; pristup 27. svibnja 2019.

United Nations: 2015. *Paris Agreement*, New York: United Nations, vidi:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27 , pristup 15. listopada 2020.

United Nations: 2018. *Sustainable Development Goals, Goal 1: End poverty in all its forms everywhere*, New York: United Nations, vidi:
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/>, pristup: 19. studeni 2018.

United Nations: 2019. *The Millennium Development Goals*, New York: United Nations Development Programme (UNDP), vidi:
www.undp.org/publications/MDGReport2006.pdf , pristup 9. srpnja 2019.

United States Agency for International Development: 2018. *USAID who we are*, Washington: USAID, Vidi: <https://www.usaid.gov/who-we-are/usaid-history>, pristup: 19. studeni 2018.

Von Lüpke-Schwarz, Marc: 2013. *Als die DDR der Insel Sansibar Plattenbauten schenkte*, Bonn: Deutsche Welle, vidi: <https://www.dw.com/de/als-die-ddr-der-insel-sansibar-plattenbauten-schenke/a-17307568>, pristup: 10. studeni 2018.

World Bank Group: 1997. *World Development Report 1997: The State in a Changing World*, New York: Oxford University Press, vidi:

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5980>, pristup: 19. studeni 2018.

Životopis autora

Vladimir Hunjak Štula rođen je u Zagrebu 15. ožujka 1989. Preddiplomski studij završava na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu 2012. godine u sklopu kojeg boravi jedan semestar na Fakultetu političkih znanosti i međunarodnih studija Sveučilišta u Varšavi. Godine 2013. završava diplomski studij politologije na Fakultetu Političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Godine 2014. završava poslijediplomski specijalistički studij Upravljanje projektima i korištenje fondova i programa EU. Godine 2015. upisuje doktorski studij na Fakultetu Političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Nakon završetka poslijediplomskog specijalističkog studija zapošljava se u Ruskoj Federaciji kao profesor / predavač na katedri za marketing i management Ruskog ekonomskog sveučilišta „Plehanov“ u Moskvi. Nakon povratka, odrađuje staž u Službi za odnose s javnošću Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske te potom postaje stručni suradnik u Odjelu za programe i projekte Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. Godine 2017. zapošljava se u Ministarstvu regionalnoga razvoja i fondova EU te se bavi provedbom Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“. Godine 2019. prelazi u Ministarstvo vanjskih i europskih poslova na poslove predsjedanja Republike Hrvatske Vijećem EU. Godine 2020. prelazi u Upravu za političke poslove Ministarstva vanjskih i europskih poslova te se bavi političkim pitanjima Bliskog istoka. Godine 2021. postavljen je u diplomatsko zvanje rang attaché. Godine 2022. upućen je na diplomatsku misiju u Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Islamskoj Republici Iran. Autor je nekolicine preglednih članaka, znanstvenog članka „Koristi razvojne pomoći za države donatorice“ te sudjeluje i izlaže na međunarodnim konferencijama npr. ISA Udruženje za međunarodne studije Ljubljana 2015.